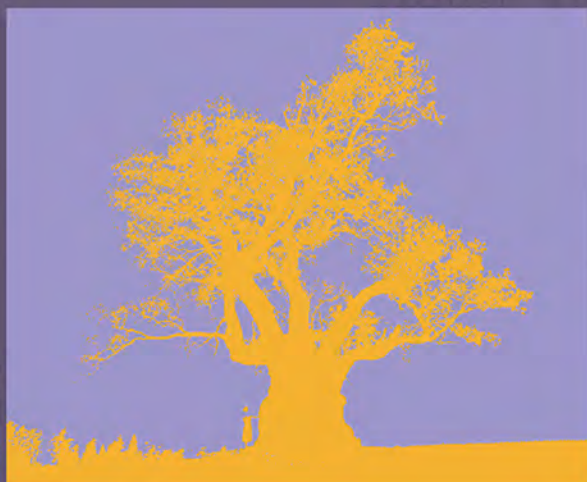

Agder Vitenskapsakademi

ÅRBOK
2011

Portal

Agder Vitenskapsakademi ~ Årbok 2011

Agder Vitenskapsakademi

Årbok 2011

Redigert av
akademisekretær Thor Einar Hanisch

Portal

© 2012 Portal forlag, Agder Vitenskapsakademi og forfatterne

Utgitt i samarbeid med Agder Vitenskapsakademi

ISBN: 978-82-92712-69-6

ISSN: 0809-7283

Design: Apostolos Spanos

Omslag: BRANDNEW via Design, Hellas

Trykt i Latvia

Alle henvendelser om denne boken kan rettes til:

Portal forlag AS

Gimlemoen 19

4630 Kristiansand

www.portalforlag.no

post@portalforlag.no

Agder Vitenskapsakademi

Postboks 422

4604 Kristiansand

www.agdervitenskapsakademi.no

E-post: thor.e.hanisch@uia.no

Tel.: +47 38 14 11 05

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller fotografiloven eller i strid med avtaler inngått av KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

INNHold

Forord	11
Statutter	12
Statutter for priser	14
Matrikkel	16
Akademiets årsmelding for 2011	40

VINTERMØTE

FRIDA FORSGREN, Peter Battas portrett av Peder Krog	48
LEIV STORESLETTEN, Minnetale over Per Kristian Egeberg	51
SYLFEST LOMHEIM, Språksituasjon og språkpolitikk frå 2002 til 2010: ei soge om sjølvinnsikt og sjølvbedrag	54

VÅRMØTE

FRIDA FORSGREN, Christian Hornemans portrett av Bernt Holm	66
HELJE KRINGLEBOTN SØDAL, J.C. Heuch, biskop i Kristiansand 1889–1904	69
AUDUN SLETTAN, Flått og flåttbårne sykdommer, hysteri eller trussel?	76

SOMMERMØTE

TORUNN LAUVDAL, Minnetale over Bjørg Aase Sørensen	82
ULLA-BRITT LILLEAAS, Kjønnsforskningen sett fra den Samfunnsvitenskapelige forskningstradisjonen	85

INNHold

UNNI LANGÅS, Kjønnsforskningen sett fra den humanistiske forskningstradisjonen	95
--	----

ÅRSMØTE

ERNST HÅKON JAHR, Velkommen til det niende årsmøtet i Agder Vitenskapsakademi, 2011	106
ERNST HÅKON JAHR, Biskop Gunnerus' forslag i 1771 om et norsk universitet i Kristiansand	111
JAHN HOLLJEN THON, Nicolai Wergeland og det moderne universitetet	116
JACEK FISIĄK, Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters. Report on activities in 2011	123
Poznań Chapter members	125
WIM VANDENBUSSCHE, Takketale på vegne av de nye medlemmene	127

ÅRSFEST

ERNST HÅKON JAHR, Utdeling av priser for 2011	130
JOHN THOMAS CONWAY, Takketale for forskningsprisen	132
MAY-BRITH OHMAN NIELSEN, Takketale for formidlingsprisen	134
ØYVIND ØSTERUD, Hilsen fra det Norske Videnskaps-Akademi	138
MARIA LUIZA CESTARI, Tale ved avslutning av middagen	140

AKADEMIETS NOBELMØTE

TERJE EKELAND, Nobelprisen i kjemi 2011.	144
HANS HERLOF GRELLAND, Nobelprisen i fysikk 2011	147
KJELL A. GRØTTUM, Nobelprisvinnere i fysiologi eller medisin i 2011	151
UNNI LANGÅS, Nobelprisen i litteratur 2011	154
OLAV ARILD ABRAHAMSEN, Nobels fredspris 2011	160

INNHold

J.A. JUNGEILGES, Nobels minnepris i økonomi 2011	166
MARIT AAMODT NIELSEN, Holbergs internasjonale minnepris 2011	177
LEIV STORESLETTEN, Abelprisen 2011	182

UNIVERSITETSJUBILEET I ARENDAL

TORA AASLAND, Tale ved Universitetsfesten i Arendal	186
KRISTIAN FOSSHEIM, Helsingstale ved 200-års jubileet for eit norsk universitetet	190
ERNST HÅKON JAHR, Universitetet i Norge 200 år: Glimt fra Agders lærdomshistorie fram mot 1811	194
JOHN OLE ASKEDAL, Hilsen fra Universitetet i Oslo	198
TORUNN LAUVDAL, De nye universitetene	200
GUNNAR MOLDEN, "Grundstenen til Norges forøgede lyksalighed". Jacob Aall og det sterke engasjementet for et eget norsk universitet 1809–11	208
PÅL A. PEDERSEN, Tale under festmiddagen i Arendal	213
HARALD OLSEN, Jakten på en festkantate	215
KONRAD MIKAL ØHRN, Kantate ved universitetenes 200-årsjubileum i Norge	222

ANNET

ERNST HÅKON JAHR, 30 years of cooperation between Universities in Poznań and Norway	268
BARBRO GREVHOLM, Tale ved avslutningen av årsfesten 2010	271
BIDRAGSYTERE	273

FORORD

Med dette framlegges Agder Vitenskapsakademis tiende årbok, etter reetableringen som vitenskapsakademi i 2002. Årboka for 2011 er, som de ni tidligere, redigert av akademisekretær Thor Einar Hanisch, fra 2010 i samarbeid med en redaksjonskomite som består av Ernst Håkon Jahr, Leiv Storesletten, Olav Breen og redaktøren.

Olav Breen og Thor Kristian Hanisch har stått for det meste av fotograferingen. Hanisch har også bistått datateknisk. Kirsten Hanisch har bistått med korrektur.

Kristiansand i oktober 2012

*Ernst Håkon Jahr
Preses*

STATUTTER

1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for vitenskapens betydning i samfunnet. Denne oppgaven søkes løst ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, samt ved å dele ut vitenskapelige priser og arrangere prisoppgaver.

2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) fra Agder (100 plasser), 2) fra resten av landet (50 plasser) og 3) utenlandske (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelsene gjelder bopel, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. Ved flytting kan derfor et medlem skifte gruppetilhørighet.

Fra og med det år et medlem fyller 70 år, går det ut av den antallsbegrensede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Medlemmene innvelges etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. For å bli valgt må den foreslåtte ha minst halvparten av de avgitte stemmer. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte. Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets medlemmer fra Agder etter

forslag fra styret. Den foreslåtte må ha $\frac{3}{4}$ av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Styret kan bestemme å opprette avdelinger av Akademiet andre steder enn på Agder dersom det anses ønskelig for utvikling av eller støtte til Akademiets virksomhet. Styret bevilger årlig støtte til avdelingen(e) på det første styremøte hvert år. Støtten avpasses etter akademiets generelle økonomi. For å sikre nær forbindelse mellom Akademiet og Akademiets avdeling(er), er Preses, eller den preses utpeker, fullt medlem av avdelingen(e).

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institusjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

3

Akademiet ledes av disse organer:

a) Årsmøtet, som er den høyeste myndighet og holdes hvert år på den fredag som er nærmest Akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.

b) Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer. Det velges også første, andre og tredje varamedlem. Årsmøtet velger valgkomite på fire medlemmer. Preses og fire styremedlemmer velges for to år. Valgkomiteen velges for tre år. Styret konstituerer seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere en annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser. Akademiets daglige arbeid drives av et sekretariat med akademisekretæren som leder.

Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen, rapporterer til styret og mottar, hvis økonomien tilsier det, en godtgjørelse som fastsettes hvert år av styret. Styret kan eventuelt vedta at også andre i sekretariatet skal motta godtgjørelse.

4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor velges av årsmøtet. Akademiets årbok legges fram på årsmøtet. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Universitetet i Agder.

(Statuttene ble vedtatt 27.10.2003, med senere endringer, sist 29.10.2010)

STATUTTER FOR PRISER

SØRLANDETS KOMPETANSEFONDS FORSKNINGSPRIS

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere vitenskapelige arbeider.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en forsker tilknyttet Agder. Prisen kan deles mellom flere forskere som har samarbeidet om ett eller flere arbeider.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på fem medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret. Forslaget på kandidat skal inneholde en begrunnelse på 1-3 sider og en liste over publiserte forskningsarbeider.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2002 eller 2003.

SØRLANDETS KOMPETANSEFONDS POPULÆRVITENSKAPELIGE PRIS

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere populærvitenskapelige bidrag.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 20.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en bidragsyter tilknyttet Agder. Prisen kan deles mellom flere bidragsytere som har samarbeidet om ett eller flere arbeider.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret. Forslaget på kandidat skal inneholde en begrunnelse på 1–3 sider.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet i 2004, for et bidrag i 2002 eller 2003.

MATRIKKEL

STYRE

Ernst Håkon Jahr, preses
Leiv Storesletten, visepreses
Per Kjetil Farstad
Marit Aamodt Nielsen
Ove Aanensen

AKADEMISEKRETÆR

Thor Einar Hanisch

ÆRESMEDLEM

Brautaset, Knut, m.sc., m.ed., dosent, tidl. rektor Høgskolen i Agder, nå Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde reguleringsteknikk, oljehydraulikk, servoteknikk, f. 16.9.39. Æresmedlem 2003. Postadresse: Ås v 27, 4879 Grimstad. E-post: Knut.Brautaset@uia.no

MEDLEMMER

Andersen, Otto, siv.øk. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde internasjonalisering, f. 11.8.48. Medlem 2002. Postadresse: Eikebakken 1, 4622 Kristiansand. E-post: Otto.Andersen@uia.no

Austad, Tore, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Vest-Agder, Kirke- og undervisningsminister 1981–83, f. 8.4.35. Tidl. akademisekretær, medlem 1965. Postadresse: Tryms v 14c, 4631 Kristiansand. E-post: tore_austad@hotmail.com

Austad, Torleiv, dr. theol., professor, Menighetsfakultetet, fagområde systematisk teologi, f. 9.3.37. Medlem 2003. Postadresse: Jomfrubråt v 68, 1179 Oslo. E-post: Torleiv.Austad@mf.no

Baardson, Bentein, regissør, skuespiller, teatersjef, fra 2010 adm. direktør ved Kilden Teater og Konserthus i Kristiansand, f. 6.11.53. Medlem 2010. Postadresse: Gange-Rolvs g 2c, 0273 Oslo. E-post: be-baar@online.no

Baker, Jonathan David, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklingsstudier med fokus på Etiopia og Tanzania, f. 31.10.43. Medlem 2002. Postadresse: Jern v 18, 4629 Kristiansand. E-post: Jonathan.Baker@uia.no

Barletta, Antonio, ph.d., professor, Universitetet i Bologna, fagområder teknisk/industriell fysikk, fluiddynamikk, f. 12.8. 63. Medlem 2008. Postadresse: DIENCA, Università di Bologna, Via dei Colli, 16, I-40136 Bologna. E-post: antonio.barletta@mail.ing.unibo.it

Beisland, Hans Olav, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Arendal, fagområde kirurgi og urologi, kreftforskning, f. 29.12.42. Medlem 2002. Postadresse: Sørlandet Sykehus Arendal, serviceboks 605, 4809 Arendal. E-post: hans.olav.beisland@sshf.no

Bekken, Otto Borger, ph.d., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk/didaktikk, f. 3.5.40. Medlem 2006. Postadresse: Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. E-post: Otto.B.Bekken@uia.no

Benestad, Finn, dr. philos., dr. h.c. multi (Münster og St. Olaf), professor em., Universitetet i Oslo, Institutt for musikk og teater, fagområde musikkvitenskap, f. 30.10.29. Medlem 2002. Postadresse: Agder allé 4a, 4631 Kristiansand. [Død 30.4.12]

Berg, Kirsten Marie Bråten, kunstner og kulturformidler, folkemusiker, sanger, kveder og sølvsmed, f. 7.1.50. Medlem 2008. Postadresse: Nomeland, 4748 Rysstad. E-post: kbberg@online.no

Bernt, Jan Fridthjof, dr. juris, professor, Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet, fagområder forvaltningsrett, kommunalrett, sosial- og helse rett, rettskildelære, rettsteori, f. 6.7.43. Medlem 2005. Postadresse: Myrdalskogen 121, 5119 Ulset. E-post: jan.f.bernt@jur.uib.no

Bjorvatn, Bjarne, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, Senter for internasjonal helse, og WHO, Geneve, fagområde infeksjonsmedisin, med. mikrobiologi, internasjonal helse og WHO vaksine-politikk, f. 4.12.36. Medlem 2002. Postadresse: Narestø, 4810 Eydehavn. E-post: bjarne.bjorvatn@cih.uib.no

Bjorvatn, Kjell, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, fagområde odontologi, spesialist i tannregulering og barnetannpleie, f. 8.2.33. Medlem 2007. Postadresse: Bergstø 88, 4790 Lillesand. E-post: Kjell_Bjorvatn@hotmail.com

Bjorvatn, Øyvind, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Aust-Agder, forfatter på fagområdet historie, lokalhistorie, f. 26.4.1931. Medlem 1962. Postadresse: Østerkleiv 17, 4900 Tvedestrand. E-post: oyvind.bjorvatn@kabeltv.as

Bjøranger, Jan, professor, Universitetet i Stavanger, fagområde musikk, spesialområde fiolin og orkester, f. 6.1.68. Medlem 2006. Postadresse: Terje Løvås vei 87, 4879 Grimstad. E-post: jan.bjoranger@uis.no

Bjørnenak, Trond, dr. oecon., professor, Norges Handelshøyskole, fagområde bedriftsøkonomi, økonomisk styring, f. 31.1.64. Medlem 2002. Postadresse: Fladefjell 20, 4878 Grimstad. E-post: Trond.Bjornenak@nhh.no

Braunmüller, Kurt, dr. hab., professor, Universität Hamburg, fagområde nordisk språkhistorie, f. 11.4.48. Medlem 2008. Postadresse: Universität Hamburg, Von-Melle-Park 6, 20146 Hamburg. E-post: kurt.braunmueller@t-online.de

Breen, Olav, prosjektleder, Universitetet i Agder, fagbokforfatter, tidl. akademisekretær, f. 31.3.48. Medlem 1973. Postadresse: Kroodd v 7, 4624 Kristiansand. E-post: Olav.Breen@uia.no

Breistein, Ingunn Folkestad, dr. theol., førsteamanuensis, forskningsleder, Ansgar Teologiske Høgskole, fagområde nyere norsk kirkehistorie, f. 1.4.63. Medlem 2008- Postadresse: Odderhei Terrasse 3, 4639 Kristiansand. E-post: ingunn.f.breistein@uia.no

Breiteig, Trygve, cand. real., dosent, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, tidl. lærerhøgskolerektor, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.6.41. Medlem 2003. Postadresse: Fuglevikkleiva 60, 4637 Kristiansand. E-post: Trygve.Breiteig@uia.no

Breivik, Gunnar, dr. scient., professor, Norges Idrettshøgskole, fagområder samfunnsvitenskap, idrettsfilosofi og etikk, f. 8.4.43. Medlem 2008. Postadresse: Kjelsås v 30 0488 Oslo. E-post: gunnar.breivik@nih.no

Burn, Robert P, ph.d., professor em. University of Exeter, fagområde matematikk/didaktikk, f. 15.8.34. Medlem 2005- Postadresse: Sunnyside, Barrack Rd, Exeter, EX 2 6AB, UK. E-post: R.P.Burn@exeter.ac.uk rpburn@exeter.ac.uk

Cestari, Maria Luiza, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 17.2.46. Medlem 2002. Postadresse: Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. E-post: Maria.L.Cestari@uia.no

Conway, John Thomas, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, f. 17.9.56. Medlem 2002. Postadresse: Groose v 238b, 4879 Grimstad. E-post: John.Conway@uia.no

Dahl-Jørgensen, Knut, dr. med., professor, Universitetet i Oslo, fagområde pediatri, spesialitet sukkersyke blant barn og unge, f. 26.3.49. Medlem 2007. Postadresse: Øvre Smestad v 44b 0378 Oslo. E-post: knut.dahl-jorgensen@medisin.uio.no

Da Silva, António Barbosa, dr. theol., professor, Ansgar teologiske høyskole, fagområder systematisk teologi og psykisk helsearbeid, f. 17.1.44. Medlem 2006. Postadresse: Halvdan Svartes v 4d, 4633 Kristiansand. E-post: dasilva@ansgarhs.no

Dorfmüller, Joachim, dr. phil.habil, professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Institut für Musikwissenschaft und Musikpädagogik, f. 13.12.38. Medlem 2004. Postadresse: Ringelstrasse 22, 42289 Wuppertal, Deutschland. E-post: Joachim.Dorfmueeller@gmx.de

Drange, Tore, sivilarkitekt, eget arkitektfirma Grimstad, arkitektoniske arbeider som Ericsson-komplekset i Grimstad, Tyholmen hotell i Arendal, Rasmussen-gruppens bygg i Kristiansand og Norges Ambassade i Brasilia, f. 13.2.39. Medlem 2006. Postadresse: Vollekjær, 4885 Grimstad. E-post: arkitektdrange@hotmail.com

Dybo, Tor, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunsthøgskolen, fagområde rytmisk musikk, spesielt jazz, etnomusikologi, f. 1.5.57. Medlem 2006. Postadresse: Ringshaugtunet 8c, 3150 Tolvsrød. E-post: Tor.Dybo@uia.no

Dziubalska-Kolaczyk, Katarzyna, d.litt. & ph.d., professor, Adam Mickiewicz University, Poznań, fagområde engelsk, lingvistikkens historie, f. 27.5.60. Medlem 2005. Postadresse: al. Niepodleglosci 4, 61-874 Poznań, Poland; privat postadresse: Swiebodzinska 82, 60-162 Poznań. E-post: dkasia@ifa.amu.edu.pl

Edlund, Lars-Erik, fil.dr., professor, Umeå universitet, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 16.8.53. Medlem 2009. Postadresse: Smedsgatan 2, 903 22 Umeå. E-post: lars-erik.edlund@nord.umu.se

Edstöm, Olle, fil. dr. professor, Göteborgs universitet, musikkvitenskap, f. 31.7.45. Medlem 2009. Postadresse: Möttviksvägen 15, 42166 Västra Frölunda. E-post: olle.edstrom@musicology.gu.se

Ellingsen, Svein, dr. h.c. (Menighetsfakultetet), salmedikter, sterkt representert i Norsk Salmebok og Salmer 97 og i en rekke utenlandske salmebøker, kjent som solidaritetens, håpets og miljøvernets salmedikter, f. 13.7.29. Medlem 2006. Postadresse: Betrumv. 13, 4815 Saltrød. E-post: svein-ellingsen@c2i.net

Elmevik, Lennart, fil. dr., professor, Uppsala universitet, nordisk språkvitenskap, f. 2.2.36. Medlem 2009. Postadresse: Vasagatan 1c, SE-753 13 Uppsala. E-post: lennart.elmevik@telia.com

Engebretsen, Martin, dr. art., professor Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde språk, kommunikasjon og teknologi, f. 28.12.61. Medlem 2010. Postadresse: Andøysløyfen 127, 4623 Kristiansand. E-post: Martin.engebretsen@uia.no

Eriksen, Roy T., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde engelsk filologi, renessansestudier, f. 8.10.48. Medlem 2002. Postadresse: Helgolands g. 7, 4616 Kristiansand. E-post: Roy.Eriksen@uia.no

Falkenberg, Andreas Wyller, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde internasjonal handel og verdikjeder, kultur og etikk, f. 18.4.48. Medlem 2004. Postadresse: Dregge v 7, 4639 Kristiansand. E-post: Andreas.Falkenberg@uia.no

Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk forandring og implementering; allianser og nettverk, f. 28.2.47. Medlem 2004. Postadresse: Dregge v 7, 4639 Kristiansand. E-post: Joyce.Falkenberg@uia.no

Farstad, Per Kjetil, phil.dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunsthøgskolen, fagområde musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, f. 25.9.52. Medlem 2004. Styremedlem. Postadresse: Dalsv. 13, 4634 Kristiansand. E-post: Per.K.Farstad@uia.no

Fedorowski, Jerzy, dr.sc., ph.d., professor, tidl. rektor ved Adam Mickiewicz University, Poznań, fagområde geologi, spesielt fossilfeltet, f. 5.9.34. Medlem 2010. Postadresse: Lisowskiego 6/1 61-606 Poznań, Poland. E-post: jerzy@amu.edu.pl

Fintoft, Knut, dr. philos, professor em. NTNU, fagområde fonetikk, f. 10.5.33. Medlem 2002. Postadresse: Elgfaret 4, 3790 Helle [Død 20.4.11]

Fisiak, Jacek, O.B.E., dr. habil., professor, School of English, Adam Mickiewicz University, Poznań, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 10.5.36. Medlem 2004. Postadresse: UAM al. Niepodleglosci 4, 61-874 Poznań, Poland. E-post: fisiak@amu.edu.pl

Fowler, Alastair, d.litt, FBA, Regius professor em., University of Edinburgh, fagområde engelsk litteratur og retorikk, f. 30.8.27. Medlem 2003. Postadresse: 11 East Claremont Street, Edinburgh EH7 4HT, Scotland. Tlf. 0131 556 0366.

Fuglestad, Anne Berit, ph.d., professor, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk, spesialitet IKT-teknologi i læring og undervisning, f. 30.7.45. Medlem 2007. Postadresse: Holdalsnuten 26, 4633 Kristiansand. E-post: anne.b.fuglestad@uia.no

Gabbay, Dov. M., ph.d., professor of Logic, Kings College, London, fagområde logikk og beregning, bevisteori, logisk modellering av naturlige språk, f. 45. Medlem 2006. Postadresse: Kings College, Strand, London WC2R 2LS, UK. E-post: dg@dc.s.kcl.ac.uk

Gallefoss, Frode, dr. med, seksjonsoverlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, lungespesialist, f. 16.5.56. Medlem 2006. Postadresse: Ole Bulls g 30, 4630 Kristiansand. E-post: frode.gallefoss@sshf.no

Golusinski, Wojciech, dr. med., dr. hab., professor, Poznań University of Medical Sciences, fagområde øre, nese, hals, f. 10.9.56. Medlem 2003. Postadresse: Ul. Fredry 10, 61-701 Poznań, Poland. E-post: wgolusinski@am.Poznan.pl

Goodchild, Simon, ph.d., professor Universitetet i Agder, fagområde matematikk-didaktikk, f. 21.7.50. Medlem 2008. Postadresse: Bjørndalsheia 22d, 4633 Kristiansand. E-post: simon.goodchild@uia.no

Gonzalez, Jose Julio, dr. rer. nat., dr. techn., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde systemdynamikk, informasjonssikkerhet og kritisk infrastruktur, f. 15.2.44. Medlem 2002. Postadresse: Holmen, Reddal, 4886 Grimstad. E-post: Jose.J.Gonzalez@uia.no

Gran, Jan Tore, dr. med., professor, Rikshospitalet, fagområde reumatologi, f. 29.4.49. Medlem 2002. Postadresse: Skilsø 4818 Færvik. E-post: jan.tore.gran@rikshospitalet.no

Grelland, Hans Herlof, dr. philos., cand.real., master i filosofi, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde kvantekjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, f. 30.10.47. Medlem 2002. Postadresse: Bodd g. 28 b, 4878 Grimstad. E-post: Hans.Grelland@uia.no

Grevholm, Barbro Elisabeth, fil. lic., dr. h.c. (Tallin), docent ved LTU, Sverige, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk og matematikk, f. 4.12.41. Medlem 2002. Postadresse: Torridalsv. 89, 4630 Kristiansand. E-post: Barbro.Grevholm@uia.no

Grøttum, Kjell Arne, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde indremedisin, blodsykdommer, f. 3.8.34. Medlem 2002. Postadresse: Bjørndalsheia 45, 4633 Kristiansand. E-post: Kjell.Grottum@abb.no

Gundersen, Svein Gunnar, dr. med., overlege, forskningssjef Sørlandet Sykehus Kristiansand, prof. II, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområder infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, f. 28.7.48. Medlem 2002. Postadresse: Teglverkssv. 14, 4632 Kristiansand. E-post: svein.g.gundersen@sshf.no

Gupta, Rolf Arnvid, cand. musicae, sjefdirigent, Kristiansand Symfoniorkester, f. 14.1.67. Medlem 2005- Postadresse: Torriedalsv. 138a, 4630 Kristiansand. E-post: rgupta@c2i.net

Haakedal, Elisabet, dr.art., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionspedagogikk, f. 10.9.55. Medlem 2009. Postadresse: Lillemyrveien 18, 4632 Kristiansand. E-post: elisabet.haakedal@uia.no

Haanes, Vidar Leif, dr.theol, professor, rektor, Menighetsfakultet, Oslo, fagområde kirkehistorie, teologihistorie, stat og kirke, f. 27.4.61. Medlem 2006. Postadresse: Flåtestadv. 70, 1415 Oppegård. E-post: Vidar.L.Haanes@mf.no

Hagelia, Hallvard, teol. dr., professor, Ansgar Teologiske Høgskole, fagområde språkvitenskap, spesialområde lingvistikk med hovedvekt på semittiske og klassiske språk, f. 29.6.44. Medlem 2007. Postadresse: Nedre Brattbakken 14, 4635 Kristiansand. E-post: hagelia@ansgarskolen.no

Hagestad, Gunhild O., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, prof.II ved NOVA, fagområde sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, f. 6.11.42. Medlem 2002. Postadresse: Boks 16, 4795 Birkeland. E-post: gohagestad@gmail.com

Halvorsen, Else Marie, dr. philos, professor em, fagbokforfatter, Høgskolen i Telemark og UiA Seniorsenteret, Gimlemoen, fagområde didaktikk knyttet til kulturarv, verdilæring og kulturforståelse, fagbokforfatter, f. 12.3. 34. Medlem 2006. Postadresse: Kuholmsv. 116, 4632 Kristiansand eller Lærerskoleveien 34, 3679 Notodden. E-post: Else.M.Halvorsen@hit.no

Hanisch, Thor Einar, siv.øk og h.a. NHH, akademisekretær/daglig leder, tidl. regional høyskoleledelse, for Hordaland 1978-80, for Agder 1980-94, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.8.32. Medlem 1969. Postadresse: Olav Tryggvasons v. 54, 4633 Kristiansand. E-post: Thor.E.Hanisch@uia.no

Haug, Dag Trygve Truslew, dr. art., førsteamanuensis, Universitetet i Oslo, Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, fagområde latin, f. 17.4.76. Medlem 2008. Postadresse: Anne Maries v. 12 A, 0373 Oslo. E-post: d.t.t.haug@ifikk.uio.no

Haugeberg, Glenn, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde reumatologi, f. 21.6.62. Medlem 2005- Postadresse: Marviksv. 75, 4632 Kristiansand. E-post: Glenn.Haugeberg@sshf.no

Haugen, Richard, dr. philos., professor, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, fagområde spesialpedagogikk, kognitiv psykologi, motivasjons- og læringspsykologi, f. 3.7.41. Medlem 2002. Postadresse: Vestregt. 30, 9008 Tromsø. E-post: rhaugen@sv.uit.no

Haugen, Paal-Helge, forfatter av romaner og diktsamlinger, oversatt til mer enn 20 språk, tildelt bl.a. Brageprisen, Cappelen-prisen, Litteraturkritiker-prisen, Wilburprisen (USA), f. 26.4.45. Medlem 2003. Postadresse: Skrefjell v 5, 4645 Nodeland. E-post: phaugen@online.no

Haumann, Dagmar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, fagområde engelsk lingvistikk, f. 25.5.63. Medlem 2008. Postadresse: Elvegt. 41, 4614 Kristiansand. E-post: dagmar.haumann@uia.no

Havstad, Johannes Schrøder, dr. scient., tidl. fylkesagronom og daglig leder ved Planteforsk., avd. Landvik, jord- og hagebruksforsker, lokalhistoriker, f. 7.12.30. Medlem 2010. Postadresse: Gjørbrøndv. 264, 4886 Grimstad. E-post: jsh1930@gmail.com

Hernes, Gudmund, ph.d., professor, fagområde samfunnsvitenskap, forsker Fafo, tidl. Kirke-utdannings- og forskningsminister, f. 25.3.41. Medlem 2003. Postadresse: Skovv. 20, 0257 Oslo. E-post: ghe@fafo.no

Holbek, Jonny, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisasjonsteori, f. 12.8.40. Medlem 2002. Postadresse: Vigvollåsen 872, 4635 Kristiansand. E-post: Jonny.Holbek@uia.no

Holme, Audun, ph.d., professor, Universitetet i Bergen, fagområde matematikk, geometri, algebra, f. 1.12.38. Medlem 2010. Postadresse: Knutav. 72, 5200 Os. E-post: audun.holme@gmail.com

Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, f. 11.4.52. Medlem 2002. Postadresse: Hamreheia 48A, 4631 Kristiansand. E-post: Oddvar.Holmesland@uia.no

Hopmann, Stefan Thomas, dr. phil., professor, Universität Wien, fagområde pedagogikk, f. 14.10.54. Medlem 2002. Postadresse: Universität Wien, Ring 1, 1010 Wien, Österreich. E-post: Stefan.Hopmann@univie.ac.at

Hovland, Geir, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde mekatronikk, robotteknologi, prosessautomatisering, f. 12.6.70. Medlem 2008. Postadresse: postboks 219, 4892 Grimstad. E-post: geir.hovland@uia.no

Hustvedt, Siri, ph.d., forfatter, USA, romaner, essays, f. 19.2.55. Medlem 2009. Postadresse: 544 Second Street, Brooklyn, New York 11215. E-post: siri.hustvedt@gmail.com

Hydly, Ida Marie, dr. med., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse -og idrettsfag, fagområde medisin, antropologi, f. 1.2.47. Medlem 2003. Postadresse: Tennisev. 11, 0777 Oslo. E-post: Ida.Hydly@nova.no

Hägg, Henny Fiskå, dr. art., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, fagområde teologi og samfunn, f. 12.6.55. Medlem 2009. Postadresse: Harald Hårfagres vei 23, 4633 Kristiansand. E-post: henny.f.hagg@uia.no

Hägg, Tomas, fil. dr. og dr. h.c. (Athen), professor em., Universitetet i Bergen, fagområde klassisk, kiser gresk filosofi, bysantinsk humanisme, nubisk kultur, f. 16.11.38. Medlem 2004. Postadresse: Harald Hårfagres vei 23, 4633 Kristiansand. [Død 11.8.11]

Jahr, Ernst Håkon, dr. philos., dr. h.c. mult. (Poznań og Uppsala), professor, Universitetet i Agder, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 4.3.48. Medlem

2002, preses. Postadresse: Gimlekollen 3, 4633 Kristiansand.

E-post: ErnstHakon.Jahr@uia.no

Jakobsen, Else Marie, dr. h.c. (Menighetsfakultetet), professorkompetanse, tekstilkunstner, egen vevstue, spesialitet billedvev, f. 28.2.27. Medlem 2002.

Postadresse: Nedre Lunds v 18, 4630 Kristiansand. Tlf. 38 02 59 64.

Jaworski, Barbara, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.11.44. Medlem 2002. Postadresse: 1 Chapel Lane, Burton on the Wolds, Loughborough, LE 12 5AT UK.

E-post: b.jaworski@lboro.ac.uk

Jenssen, Jan Inge, dr. oec., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde entreprenørskap og forretningsutvikling, f. 20.6.60. Medlem 2005- Postadresse: Krossmyrv. 12, 4640 Kristiansand.

E-post: jan.i.jenssen@uia.no

Johannessen, Jan Vincents, dr. med., professor, fagområder kreftforskning. patologi, f. 25.5.41. Medlem 2005. Postadresse: Snarøyv. 131 G, 1367 Snarøya.

E-post: janvincents@gmail.com

Johnsen, Berit Eide, dr. art., førsteamanuensis, dekan, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde demografi og økonomisk historie, f. 29.7.55. Medlem 2008. Postadresse: Strandgt. 33, 4790 Lillesand. E-post:

berit.e.johnsen@uia.no

Johnsen, Hans Christian Garmann, dr. polit., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområder vitenskapsfilosofi, kunnskapsøkonomi, innovasjon, f. 2.12.55. Medlem 2008. Postadresse: Strandgate 33, 4790 Lillesand. E-post: hans.c.g.johnsen@uia.no

Julie, Cyril Martin, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 20.5.47. Medlem 2008. Postadresse: University of the Western Cape, Private Bag X17, Bellville, 7530, Republic of South Africa. E-post: cyril.m.julie@uia.no

Jørgensen, Torstein, dr. theol., professor, Misjonshøyskolen i Stavanger, fagfelt kirke- og misjonshistorie, f. 26.4.51, medlem 2011. Postadresse: Eiganesv. 50, 4009 Stavanger. E-post: torstein.jorgensen@mhs.no

Kerswill, Paul, ph.d., professor, Lancaster University, fagområde språkvitenskap, f. 12.9.56. Medlem 2006. Postadresse: 1 Hazelwood Gardens, Lancaster LA 1, 4 PO UK. E-post: p.kerswill@lancaster.ac.uk

Kiefer, Ferenc, dr., professor, direktør for lingvistik, Ungarns Vitenskapsakademi, fagområde språkvitenskap, spesialområder grammatisk og systematisk språkbeskrivelse, semantikk og pragmatikk, f. 24.5.31. Medlem 2007. Postadresse: Bérc utca 7/b H-1016 Budapest, Ungarn. E-post: kiefer@nytud.hu

Kjærdsdam, Finn, dr. dr., professor, rektor Aalborg Universitet, fagområde teknologi, spesialområder fysisk planlegging, byplanlegging og regional planlegging, f. 25.11.43. Medlem 2007. Postadresse: Sankt Peders Gade 19, DK-9400 Nørresundby, Danmark. E-post: rektor@adm.aau.dk

Knudsen, Harald, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk og internasjonal ledelse, læringsteori, vitenskapsfilosofi, f. 8.11.43. Medlem 2002. Postadresse: Rabbersv. 8, 4639 Kristiansand. E-post: Harald.Knudsen@uia.no

Knutsen, Torbjørn Lindstrøm, ph.d., professor, NTNU, fagområde internasjonal politikk, f. 21.1.52. Medlem 2009. Postadresse: Stokkanhaugen 99, 7048 Trondheim. E-post: torbjorn.knutsen@svt.ntnu.no

Knutson, Inger Johanne Håland, ph.d, førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for realfag og teknologi, fagområde matematikk, ergodeteori, f. 12.3.61. Medlem 2010. Postadresse: Kvern v. 6c, 4630 Kristiansand. E-post: inger.j.knutson@uia.no

Koekebakker, Steen, dr. oec., professor, Universitetet i Agder, fagområde finansiell økonomi, energimarkeder, f. 10.1.72. Medlem 2010. Postadresse: Svartkjønn v 12, 4615 Kristiansand. E-post: steen.koekebakker@uia.no

Kramarz-Bein, Susanne, dr. phil. hab., professor, Universität Münster, fagområde nordisk litteratur, skandinavistikk, f. 4.2.59. Medlem 2006. Postadresse: Zedernweg 191, 53757 Sankt Augustin, Deutschland. E-post: kramarzb@uni-muenster.de

Kristiansen, Aslaug, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk. fagområde pedagogikk, spesialområder profesjonsforskning og profesjonsstudier, f. 7.11.55. Medlem 2007. Postadresse: Arenfeldtsv. 26, 4630 Kristiansand. E-post: aslaug.kristiansen@uia.no

Kristoffersen, Gjert, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialområder sociolingvistik, fonologi og prosodi, f. 13.8.49. Medlem 2007. Postadresse: Natlandsfjellet 185, 5098 Bergen. E-post: gjert.kristoffersen@iie.uib.no

Kvanvig, Helge Steinar, dr. theol., professor, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet, fagområde Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, f. 20.2.48. Medlem 2004. Postadresse: Ammerudv. 121F, 0958 Oslo. E-post: H.S.Kvanvig@teologi.uio.no

Kristjánsdóttir, Anna, cand. pæd., professor, Universitetet i Reykjavík, fagområde matematikk-didaktikk, IKT i læring og undervisning, profesjonelle utviklingsmiljøer for lærere, f. 14.10.41. Medlem 2002. Postadresse: Vestergate 34, 15 101 Reykjavík, Island.

Lande, Gunvor, dr. theol., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde kyrkjevitskap, feministteologi, f. 17.03 37. Medlem 2003. Postadresse: 4745 Bygland. E-post: Gunvor.Lande@uia.no

Lande, Aasulv, dr. theol., professor, Universitetet i Lund, fagområde teologi, misjonsvitenskap med økumenikk, især japanske religions- og samfunnsforhold, f. 25.12.37. Medlem 2003. Postadresse: 4745 Bygland. E-post: Aasulv.Lande@teol.lu.se

Langfeldt, Gjert, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, prof. II, Høgskolen i Sogndal, fagområde didaktikk, f. 10.8.48. Medlem 2009. Postadresse: Kjerrheia 16b, 4621 Kristiansand. E-post: gjert.langfeldt@uia.no

Langås, Unni, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, f. 26.3.57. Medlem 2003. Postadresse: Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. E-post: Unni.Langas@uia.no

Lassen, Tom, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, f. 20.4.50. Medlem 2002. Postadresse: Vollev. 74, 4879 Grimstad. E-post: Tom.Lassen@uia.no

Lauvdal, Torunn, dr. polit., professor, rektor, Universitetet i Agder, fagområde pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, f. 30.4.47. Medlem 2004. Postadresse: Hannevik terrasse 24, 4613 Kristiansand. E-post: Torunn.Lauvdal@uia.no

Leer-Salvesen, Paul Egil, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde systematisk teologi, med vekt på etikk, skjønnlitterært og faglitterært forfatterskap, f. 31.10.51. Medlem 2002. Postadresse: Hamreheia 20, 4631 Kristiansand. E-post: Paul.Leer-Salvesen@uia.no

Lie, Svein, cand. philol., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske

og nordiske studier, f.15.4.42. Medlem 2002. Postadresse: Eckersbergsg. 10, 0266 Oslo. E-post: Svein.Lie@iln.uio.no

Lilleaas, Ulla-Britt, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde sosiologi, især menneskers forståelse og opplevelse av egen helse, f. 17.10.44. Medlem 2006. Postadresse: Sorgenfri g. 3, 0367 Oslo. E-post: ulla.b.lilleaas@uia.no

Lima, Åsvald, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknolog og realfag, fagområde matematikk, f. 4.10.42. Medlem 2002. Postadresse: Ragnhildsv. 2, 4633 Kristiansand. E-post: Asvald.Lima@uia.no

Lindboe, Christian Fredrik, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde klinisk patologi, især nevropatologi, f. 9.6.45. Medlem 2002. Postadresse: Justvikbakken 3, 4634 Kristiansand. E-post: christian.fredrik.lindboe@sshf.no

Linn, Andrew Robert, ph.d., professor, University of Sheffield, fagområde engelsk språk, lingvistikkens historie, f.10.11.67. Medlem 2005. Postadresse: 42 Dransfield Road, Sheffield, South Yorkshire S10 5RN, UK. E-post: A.R.Linn@Sheffield.ac.uk

Lombnæs, Andreas G., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk litteraturvitenskap, f. 27.8.45. Medlem 2002. Postadresse: Erling Skjalgssonsgt. 24, 0267 Oslo. E-post: Andreas.G.Lombnas@uia.no

Lomheim, Sylfest, cand. philol., professor, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språk, spesialitet fagoversetting, f. 11.3.45. Medlem 2004. Postadresse: Presteheia 64, 4633 Kristiansand. E-post: sylfest.lomheim@uia.no

Lumsden, Malvern Macrae, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde psykologi, f. 26.7.41. Medlem 2008. Postadresse: 4920 Staubø. E-post: malvern.m.lumsden@uia.no

Lønn, Øystein, forfatter av romaner, noveller, filmmanuskripter, oversettelser utgitt i 15 land, bl.a. fått Nordisk Råds litteraturpris, Brageprisen, Kritikerprisen, f. 12.4.1936. Medlem 2002. Postadresse: Bellevue 23, 4616 Kristiansand. E-post: OE-Loenn@frisurf.no

Mackie, Neil, CBE, professor of Music, Royal Academy of Music, London, f. 11.12.46. Medlem 2011. Postadresse: 70 Broadwood Avenue, Ruislip, Middx HA4 7XR, UK. E-post: neilmackie@talktalk.net

Malicki, Julian, dr. scient., ph.d., professor, PUMS, Poznań, direktør Great Poland Cancer Centre, fagområder biofysikk, radiologi og onkologi, f. 2.9.61. Medlem 2008. E-post: julian.malicki@wco.pl

Mansoor, Mohammad Azam, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområder biokjemi og bioteknologi, f. 2.7.56. Medlem 2005. Postadresse: Artillerivollen 9, 4616 Kristiansand. E-post: mohammad.a.mansoor@uia.no

Marciniak, Bronislaw, dr. hab., professor, rektor AMU, Poznań, fagområde fotokjemi, f. 30.6.50. Medlem 2009. E-post: marcinia@amu.edu.pl

Matlary, Janne Haaland, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, f. 27.4.57. Medlem 2003. Postadresse: Camilla Collets v 1, 0258 Oslo. E-post: J.H.Matlary@stv.uio.no

Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrosjon, kontrollsystemer, f. 19.2.56. Medlem 2004. Postadresse: Knibeheia 4, 4876 Grimstad. E-post: hugh.middleton@uia.no

Midtgård, Ole-Morten, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elkraft, spesialområder elektrisitetsforsyning, fornybar energi og energioptimalisering, f. 20.3.67. Medlem 2007. Postadresse: Toraldåsen 59, 4886 Grimstad. E-post: ole-morten.midtgard@uia.no

Midtvedt, Tore, dr. med., professor, Karolinska Institutet, Stockholm, fagområde medisinsk mikrobiell økologi, f. 24.2.34. Medlem 2002. Postadresse: Ing. Hoelsv. 18, 1346 Gjetsum. E-post: tore.midtvedt@cmb.ki.se

Mygland, Åse, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus HF, fagområde nevrologi, f. 29.1.58. Medlem 2005. Postadresse: Dønnestadv. 151, 4658 Tveit. E-post: aase.mygland@sshf.no

Myhre, Eivind S.P., dr. med., seksjonsoverlege, professor, Universitetet i Tromsø og Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde kardiovaskulær patofysiologi, klinisk kardiologi, f. 8.3.51. Medlem 2002. Postadresse: Gamle Kirkev. 7, 4630 Kristiansand. E-post: medeim@online.no

Myhre, Hans Olav, dr. med., professor, St. Olavs Hospital, Universitetssykehuset i Trondheim, fagområde kar- og thorax- kirurgi, f. 19.10.39. Medlem 2008. Postadresse: Olav Kyrres g 17, 7030 Trondheim. E-post: hans.myhre@ntnu.no

Møldrup, Erling, docent, Det jyske Musikkonservatorium, Århus, fagområde musikkhistorie, klassisk gitar, f. 25.11.43. Medlem 2010. Postadresse: Skovgaards g. 2c, 8000 Århus, Danmark. E-post: erlmol@post10.tele.dk

Nedrelid, Gudlaug, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialfelt personnavnforskning, f. 25.12.52. Medlem 2004. Postadresse: Øster v 47, 4631 Kristiansand. E-post: Gudlaug.Nedrelid@uia.no

Nesland, Jahn Marthin, dr. med., professor, Universitetet i Oslo/Det Norske Radiumhospital, fagområde tumorpatologi, f. 14.9.51. Medlem 2005. Postadresse: Ullernchausseen 70, 0310 Oslo. E-post: j.m.nesland@medisin.uio.no

Newman, Michael, ph.d., professor, Manchester Business School, University of Manchester, visiting professor NHH og tidligere UiA, fagområde informasjonssystemer, f. 19.4.48. Medlem 2008. Postadresse: MBS, Booth St. West, Manchester, Lancashire M15 6PB UK. E-post: mnewman@dom01.mbs.ac.uk

Nielsen, Marit Aamodt, dr. philos., professor, viserektor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, styremedlem, f. 5.2.48. Medlem 2002. Postadresse: Vindmøllegangen 14, 4631 Kristiansand. E-post: Marit.A.Nielsen@uia.no

Nielsen, May-Brith Ohman, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde historie, f. 25.8.62. Medlem 2003. Postadresse: Ærfuglv. 51d, 4623 Kristiansand.

E-post: May-Brith.O.Nielsen@uia.no

Norby, Truls Eivind, professor, Universitetet i Oslo, fagområder kjemi, elektrokjemi, f. 22.6.55. Medlem 2005. Postadresse: Kløftav. 2022 Gjerdrum. E-post: trulsn@kjemi.uio.no

Norman, Victor Danielsen, ph.d., professor, Norges Handelshøyskole, tidl. Arbeids- og administrasjonsminister, fagområde internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, f. 24.7.46. Medlem 2004. Postadresse: Åstveitv. 11, 5106 Øvre Ervik. E-post: Victor.Norman@nhh.no

Nossum, Rolf Tomas, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde informatikk, f. 4.6.54. Medlem 2004. Postadresse: Ole Bulls g. 3b, 4630 Kristiansand. E-post: Rolf.Nossum@uia.no

Nupen, Kjell, billedkunstner, maleri, skulptur, grafikk, utdannet ved Statens Kunstakademi og ved Staatliche Kunstakademie, Düsseldorf, oppdrag

og utstillinger i gallerier i en rekke land, f. 5.9. 55. Medlem 2002. Postadresse: Hånestangen 99, 4635 Kristiansand. E-post: kjell@nupen.no

Nygaard, Olav Kristian, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, fagområde matematisk analyse, f. 10.8.67. Medlem 2010- Postadresse: Dovland, 4768 Engesland. E-post: olav.nygaard@uia.no

Nylehn, Børre, siv.ing. NTH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde samfunnsfag, organisasjonsteori, f. 10.05.40. Medlem 2002. Postadresse: Dalsv. 52A, 4634 Kristiansand. E-post: Borre.Nylehn@uia.no

Næss, Harald Sigurd, professor em., University of Durham 1953-59, University of Wisconsin 1959-91, fagområde nordisk litteratur, f. 27.12.1925. Medlem 2002. Postadresse: Slettheiv. 28, 4626 Kristiansand. E-post: harnass@online.no

Oleshchuk, Vladimir A, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde datavitenskap, f.16.4.59. Medlem 2005. Postadresse: Landgraffsv. 20, 4879 Grimstad. E-post: Vladimir.oleshchuk@uia.no

Olsen, Harald, cand. real., seniorrådgiver, forsker, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde forholdet kultur, religion. kunst, f. 11.12.45. Medlem 2005. Postadresse: Oddenv. 35, 4847 Arendal. E-post: harald.olsen@uia.no

Omdal, Helge Godtfred, fil. dr., professor em., Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.12.1940. Medlem 2002. Postadresse: Ørving 25, 4790 Lillesand. E-post: Helge.Omdal@uia.no

Palm, Enok, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde anvendt matematikk og mekanikk, f. 5.12.24. Medlem 2003. Postadresse: Anker v. 66B, 0767 Oslo. [Død 31.8.12]

Pedersen, Per Egil, dr. oecon., professor, Norges Handelshøyskole, fagområde informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, f. 25.8.60. Medlem 2002. Postadresse: Brekkestien 1, 3178 Våle. E-post: Per.Pedersen@nhh.no Per.Pedersen@uia.no

Pepin, Birgit, ph.d., professor, Høgskolen i Sør-Trøndelag, fagområde matematikk - didaktikk, f. 16.8.56. Medlem 2009. Postadresse: Harry Borthensv. 5A, 7040 Trondheim. E-post: birgit.pepin@hist.no

Pop, Ioan, ph.d., professor, University of Cluj, Faculty of Mathematics, director Centre of Mechanics and Astronomy, fagområde hydrodynamikk, f.14.6. 37. Medlem 2005. Postadresse: University of Cluj, R-3400 Cluj, CP 353 Romania. E-post: popi@math.ubbcluj.ro

Prinz, Andreas, ph.d., dr. habil., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, spesialfelter spesifikasjonsspråk og compilers, f. 12.3.63. Medlem 2004. Postadresse: Vestre Grøm 38, 4887 Grimstad. E-post: Andreas.Prinz@uia.no

Puppel, Stanislaw, dr. hab., professor, Adam Mickiewicz University, Poznań, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 22.4.47. Medlem 2008. Postadresse: 62-064 Plewiska ul. Polnocna 38, Polen. E-post: spuppel@amu.edu.pl

Pätzold, Matthias, dr. ing. hab., elektroingeniør, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde mobil radiokommunikasjon, f. 15.1.58. Medlem 2002. Postadresse: Reddalsv. 158, 4886 Grimstad. E-post: Matthias.Paetzold@uia.no

Ralph, Bo, phil. dr., professor, Göteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, innehar stol nr 2 i Svenska Akademien, fagområde nordiske språk, f. 4.10.45. Medlem 2004. Postadresse: Box 200, SE 405 30 Göteborg, Scerige. E-post: Bo.Ralph@svenska.gu.se

Randøy, Trond, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategi og internasjonal ledelse, f. 26.10.1962. Medlem 2002. Postadresse: Kristinsv. 19c, 4633 Kristiansand. E-post: Trond.Randoy@uia.no

Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde rytmisk musikk, f. 28.7.59. Medlem 2003. Postadresse: Kongshavn, 4639 Kristiansand. E-post: Bjorn.O.Rasch@uia.no

Rasmussengruppen v/Dag Rasmussen, assosiert medlem.
E-post: rg@rasmussen.no

Rasmussen, Rannfrid, Rasmussengruppen, cand. scient., fagområde matematikk, spesialområde Niels Henrik Abel, f. 30.1.35. Assosiert medlem 2007. Postadresse: Bergtorasv. 10, 4633 Kristiansand. E-post: rg@rasmussen.no

Rauhut, Michael, dr. phil., professor, Universitetet i Agder, fagområde rytmisk musikk, f. 22.10.63. Medlem 2009. Postadresse: Åsveien 29, 4620 Kristiansand. E-post: michael.rauhut@uia.no

Rees, Andrew, ph.d., reader, University of Bath, fagområde matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, f. 26.8.59. Medlem 2004. Postadresse: 43/45 Stanley Road, Warmley, Bristol BS15 4NX UK. E-post: D.A.S.Rees@bath.ac.uk

Reichert, Frank, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, mobile kommunikasjonsnettverk, f. 11.7.57. Medlem 2006. Postadresse: Vikstølen 14, 4885 Grimstad. E-post: Frank.Reichert@uia.no

Repstad, Pål Steinar, dr. philos., dr. h.c. (Uppsala), professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, f. 21.2.47. Medlem 2002. Postadresse: Knarrevikv. 6, 4638 Kristiansand. E-post: Pal.Repstad@uia.no

Rickhard, Leonard, billedkunstner, kunstnerisk medium maleri, i en årrekke gjestelærer ved norske kunstakademier og Konsthögskolan i Göteborg, f. 2.5.45. Medlem 2002. Postadresse: Øvre Tyholms v 32, 4836 Arendal. E-post: leonari@online.no

Riis, Ole Preben, mag.scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, spesialområde komparativ analyse av religion, sosiale verdier og sosialetikk i moderne sosiale kontekster, f. 3.2.44. Medlem 2007. Postadresse: Kronprinsensg. 10, 4610 Kristiansand. E-post: ole.riis@uia.no

Robbersmyr, Kjell G., dr. tekn., professor, Universitetet i Agder, fagområde mekatronikk, f. 11.5.56. Medlem 2009. Postadresse: pb. 41, 4990 Søndeled. E-post: kjell.g.robbersmyr@uia.no

Schulte, Michael, dr. hab., professor, Høgskolen i Volda, fagområde nordisk språkvitenskap, især historisk lingvistikk, runologi, f. 17.7.63. Medlem 2006. Postadresse: Eplehagen 2b, 6100 Volda. E-post: MichaelS@hivolda.no

Seiler, Kerry Stephen, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrett, fagområde idrettsvitenskap, spesialområde folkehelseforskning, f. 15.9.65. Medlem 2007. Postadresse: Tretjønnv. 26, 4633 Kristiansand. E-post: stephen.seiler@uia.no

Selander, Sven-Åke, dr. theol., fil.dr., dr. h.c. (Åbo Akademi), professor em. Lunds universitet, fagområde kyrko- och samfundsvetenskap og pedagogik, f. 12.8.34. Medlem 2005. Postadresse: v. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken. E-post: Sven-ake.selander@teol.lu.se

Seim, Turid Karlsen, dr. theol., professor, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, fagområde Det nye testamente, f. 8.10.45. Medlem 2004. Postadresse: Stensg. 36, 0358 Oslo. E-post: t.k.seim@teologi.uio.no

Sein, Maung K., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde informasjonsvitenskap, f. 23.6.54. Medlem 2002. Postadresse: Kirkegt. 2c, 4610 Kristiansand. E-post: Maung.K.Sein@uia.no

Shaw, Honorata Helena, dr. hab., professor, Poznań University of Medical Sciences, Department of Biomaterials and Experimental Dentistry, fagområde endodontics, operative dentistry, dental materials, f. 11.1.40. Medlem 2007. Postadresse: Borówiec ul. Débowa 8, 62-023 Gadki, Polen. E-post: honorata@amp.edu.pl

Shults, LeRon, dr. dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområder systematisk teologi og utdanningspsykologi, spesialfelt dialog mellom teologi og vitenskapelig erkjennelse, f. 5.2.65. Medlem 2007. Postadresse: Marthasv. 16, 4633 Kristiansand. E-post: leron.shults@uia.no

Siegmund-Schultze, Reinhard, dr. rer. nat., dr. phil. hab., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikkens sosial- og idehistorie, f. 2.4.53. Medlem 2002. Postadresse: Gimlev. 48a, 4630 Kristiansand. E-post: Reinhard.Siegmund-Schultze@uia.no

Sikorska, Liliana, dr. hab., professor, Adam Mickiewicz University, Department of English Litteratur and Literary Linguistics, fagområde litteraturvitenskap, spesialområder engelsk middelalderlitteratur, litterær lingvistikk og engelskspråklig og irsk samtidslitteratur, f. 30.6.66. Medlem 2007. Postadresse: Adam Mickiewicz University, Poznań, Polen. E-post: sliliana@ifa.amu.edu.pl

Skeie, Bjørn, dr. med., seksjonsoverlege, Rikshospitalet Universitetsklinikk, Avd. Hjertesenteret i Oslo, fagområde anesthesiologi med hovedvekt på intensivmedisin, f. 18.4.52. Medlem 2002. Postadresse: Skyllingsheia 10, 4621 Kristiansand. E-post: bjorn.skeie@hjertesenteret.no

Skjeie, Hege, dr. polit., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap, fagområde kjønns- og likestillingspolitikk, parti-, demokrati- og maktspørsmål, f. 15.5.55. Medlem 2004. Postadresse: Bekkefare 8b, 0280 Oslo. E-post: Hege.Skjeie@stv.uio.no

Skjekkeland, Martin, cand. philol., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap f. 19.12.43. Medlem 2002. Postadresse: Kuholmsv. 9B, 4631 Kristiansand.

E-post: Martin.Skjekkeland@uia.no

Skjevesland, Olav, cand. theol., biskop Agder og Telemark, tidl. preses i bispekollegiet, tidl. professor i praktisk teologi ved MF 1994-1999, fagområde homiletikk og pastoralteologi, f. 31.5.42. Medlem 2002. Postadresse: Lahelle brygge 14, 4631 Kristiansand. E-post: agder.biskop@kirken.no

Solvang, Bernt Krohn, magister, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområder organisasjon, statsvitenskap, f. 8.9.43. Medlem 2010. Postadresse: Astridsv. 3, 4633 Kristiansand. E-post: bernt.k.solvang@uia.no

Stabell, Ole B., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde biologi, zoofysiologi, kjemisk økologi, f. 5.10.48. Medlem 2002. Postadresse: Stokkelandsåsen 63, 4640 Søgne.

E-post: Ole.B.Stabell@uia.no

Steinsvåg, Sverre, dr. med., avd.overlege, ØNH-avd., Sørlandet Sykehus Kristiansand, professor, UiB, fagområde allergologi, nese-bihule sykdommer, f. 24.4.57. Medlem 2002. Postadresse: Kristinsv. 9, 4633 Kristiansand. E-post: sverre.steinsvag@sshf.no

Stenqvist, Catharina, fil. dr., professor, Lunds universitet, fagområde religionsfilosofi, f. 10.7.50. Medlem 2009. Postadresse: Söderkroksvägen 32, 247 45 Torna Hällestad. E-post: catharina.stenqvist@teol.lu.se

Sti, Arne Dag, lic. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde bedriftsøkonomi, regnskap, finans, modellbygging for beslutningsstøtte, f. 6.5.46. Medlem 2002. Postadresse: Holvigasvingen 3, 4879 Grimstad. E-post: Arne.D.Sti@uia.no

Storesletten, Kjetil, ph.d., professor, Universitetet i Oslo, fagområder kvantitativ makroøkonomi, politisk økonomi, velferdspolitik, f. 1.2.67. Medlem 2008. Postadresse: Solveien 38a, 1177 Oslo. E-post: kjetil.storesletten@econ.uio.no

Storesletten, Leiv, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde anvendt matematikk, f. 6.7.39. Medlem 2002, visepreses. Postadresse: Nygata 8, 4614 Kristiansand.

E-post: Leiv.Storesletten@uia.no

Strandbakken, Asbjørn, dr. juris., professor, Universitetet i Bergen, fagområde rettsvitenskap, f. 18.9.64. Medlem 2009. Postadresse: Hareveien 14, 5236 Rådal.

Stray, Arne, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde matematikk, især kompleks funksjonsteori, f. 4.5.44. Medlem 2006. Postadresse: Snevitbakken 31, 4638 Kristiansand. E-post: stray@mi.uib.no

Stubhaug, Arild, dr. h.c. (Universitetet i Oslo), forfatter, fagbøker, biografier, statsstipendiat, f. 25.5.48. Medlem 2005. Postadresse: Grimsrudv. 88, 3442 Hyggen. E-post: arilds@math.uio.no

Stokken, Anne Marie, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde velferdsadministrasjon, velferdspolitik, utdanningspolitikk, f. 20.3.49. Medlem 2002. Postadresse: Dalsvn 52A, 4634 Kristiansand. E-post: Anne.M.Stokken@uia.no

Svennevig, Jan, dr. art., professor, Universitetet i Oslo, fagområde retorikk og språklig kommunikasjon, f. 3.7.62. Medlem 2002. Postadresse: Engerjordet 26, 1365 Blommenholm. E-post: Jan.Svennevig@iln.uio.no

Svennevig, Jan Ludvig, dr. med., professor, Rikshospitalet, Universitetet i Oslo, fagområde kirurgi, f. 10.1.43. Medlem 2009. Postadresse: Bråtakroken 32, 3490 Klokkestua. E-post: j.l.svennevig@medisin.uio.no

Svendsen, Arnljot Strømme, dr. oecon., professor em., Norges Handelshøyskole, fagområder skipsfartøkonomi og kulturøkonomi, f. 5.12.21, Medlem 2007. Postadresse: Endregårdsv. 3a, 5019 Bergen. E-post: Arnljot.Svendsen@nhh.no

Säljö, Roger, fil.dr, professor, Gøteborgs universitet, fagområde matematikk - pedagogikk, f. 2.4.48. Medlem 2009. Postadresse: Kristinelundsgatan 7, SE 41137 Gøteborg, Sverige. E-post: roger.säljö@ped.gu.se

Sæther, Arild, cand. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, NorFa professor Latvias Universitaate, Riga, fagområde europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepolitikk, økonomisk idehistorie, f. 8.8.40. Medlem 2002. Postadresse: Elvegata 23, 4614 Kristiansand. E-post: Arild.Sather@uia.no

Sætre, Tor Oskar, dr. ing., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde materialteknologi, f. 17.3.56. Medlem 2002. Postadresse: Jerpev. 22, 4878 Grimstad. E-post: Tor.Satre@uia.no

Sødal, Sigbjørn, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde samfunnsøkonomi, spesialområde transportøkonomi, f. 20.9.61. Medlem 2007. Postadresse: Kuholmsv. 78c, 4632 Kristiansand. E-post: sigbjorn.sodal@uia.no

Søderhamn, Olle, dr. med., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse og idrett, fagområde sykepleievitenskap, spesialfelt egenomsorg og helse for eldre, f. 13.7.51. Medlem 2007. Postadresse: Gullsmedg. 1, 4886 Grimstad. E-post: olle.soderhamn@uia.no

Sørensen, John Dalsgaard, ph.d., professor, Aalborg Universitet, fagområde styrkeberegninger og sikkerhet for vindmøller, f. 19.11.56. Medlem 2006. Postadresse: Skindbjergv. 6, 9520 Skørping, Danmark. E-post: jds@civil.aau.dk

Thibault, Paul John, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde språkvitenskap, medievitenskap, f. 1.7.53. Medlem 2005. Postadresse: Kristinsv. 25b, 4633 Kristiansand. E-post: pauljthibault@yahoo.com

Thon, Jahn Holljen, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, er leder for Senter for norsk i utlandet og for Wergelandsselskapet, f. 25.5.46. Medlem 2007. Postadresse: Jonas Anton Hjelmsg. 7, 4616 Kristiansand. E-post: jahn.thon@uia.no

Thorsvik, Jan, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.12.51. Medlem 2005. Postadresse: Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. E-post: jan.thorsvik@uia.no

Tobies, Renate, dr. hab., redaktør, International Journal of History and Ethics of Natural Sciences, fagområde vitenskapshistorisk og matematikkhistorisk forskning, f. 25.1.47. Medlem 2007. Postadresse: Mittelstrasse 31a, Birkenstein D-15366 Hoppengarten. E-post: r.tobies@tu-bs.de

Trondal, Jarle, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde offentlig administrasjon, f. 2.4.71. Medlem 2008. Postadresse: Ragnhilds vei 7 B, 4633 Kristiansand. E-post: jarle.trondal@uia.no

Trudgill, Peter, ph.d., dr. h.c. mult (Uppsala, East Anglia, La Trobe Melbourne), professor em., University of Fribourg, professor, Universitetet i Agder, fagområde engelsk og allmenn språkvitenskap, f. 7.11.43. Medlem 2003. Postadresse: 32 Bathurst Rd, Norwich NR2 2PP England. E-post: Peter.Trudgill@unifr.ch

Tveit, Per, dr. ing., dosent em., Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde brokonstruksjoner og styrkeberegninger, spesialfelt strukturegenskaper for nettverks- og rørbroer, f. 11.8.30. Medlem 2004. Postadresse: Juskestredet 4, 4876 Grimstad. E-post: Per.Tveit@uia.no

Tveit, Sigvald, komponist og musikkforsker, førsteamanuensis, Universitetet i Oslo, fagområder musikkteori og satslære, f. 14.3.45. Medlem 2006. Postadresse: Øvre Smestadv. 53b, 0378 Oslo. sigvald.tveit@imv.uio.no

Tveitereid, Morten, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell matematikk, f. 15.4.46. Medlem 2002. Postadresse: Huldertun 16, 4638 Kristiansand. E-post: Morten.Tveitereid@uia.no

Tønnessen, Elise Seip, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteratur- og medievitenskap, f. 23.6.51. Medlem 2003. Postadresse: Vardåsv. 89, 4637 Kristiansand. E-post: Elise.S.Tønnessen@uia.no

Valen-Sendstad, Aksel Magnus, dr. theol., professor Menighetsfakultetet Århus, fagområde systematisk teologi, religionsfilosofi, filosofi- og teologihistorie, vitenskapsteori, f. 7.5.32. Medlem 2002. Postadresse: Agder Allé 4F, 4631 Kristiansand. [Død 9.4.11]

Vandenbussche, Wim, ph.d., professor, fagfelt sosiolingvistik, Vrije Universiteit, Bryssel, f. 9.1.73. Medlem 2011. Postadresse: Jan Martin van Lierdelaan 30, 1701 Itterbeek, Belgium. E-post: wvdbussc@vub.ac.be

Viereck, Wolfgang, dr. phil. hab., dr. h.c. mult., professor, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, engelsk lingvistik, middelalderengelsk, f. 09 37. Medlem 2006. Postadresse: Obere Dorotheen str. 5a; 96049 Bamberg, Germany. E-post: wolfgang.viereck@uni-bamberg.de

Våland, Torstein, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, energiteknologi, f. 8.3.36. Medlem 2002. Postadresse: Hansnesv. 51, 4839 Arendal. E-post: Torvaala@online.no

Walker, Alastair, dr. phil., professor, Universität Kiel, fagfelt lingvistik, spesialitet bevaring av truede språk i verden, f. 29.4.49. Medlem 2011. Postadresse: Elbinger Strasse 10, 24589 Nortorf, Germany. E-post: alastair.walker@gmx.de

Węglarz, Jan, dr. hab, dr. h.c. mult., professor, Poznań University of Technology, fagområde information and computer science, f. 1947. E-post: jan.weglarz@cs.put.Poznan.pl

Wiig, Øystein, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, Naturhistorisk museum, fagområde pattedyr, spesielt forskning og internasjonal forvaltning av arktiske marine pattedyr, museumsvirksomhet, f. 02 49. Medlem 2006. Postadresse: Gjettumkollen 26a, 1346 Gjettum. E-post: Oystein.wiig@nhm.uio.no

Wilson, Richard, ph.d., professor, Cardiff University, fagområde engelsk litteratur, f. 3.1.50. Medlem 2009. Postadresse: Flat 4, 3 St. Andrews Hill, London EC 4V 5BY. E-post: WilsonR@cardiff.ac.uk

Young, Peter, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, f. 2.11.41. Medlem 2002. Postadresse: Møllevannsv. 29, 4616 Kristiansand. E-post: Peter.Young@uia.no

Øksendal, Bernt, ph.d., professor, Universitetet i Oslo, fagområde matematikk, spesialområder stokastisk analyse og kompleks funksjonsteori, f. 10.4.45. Medlem 2007. Postadresse: Røyskattlia 21, 1362 Hosle. E-post: bernt.oksendal@cma.uio.no

Øyhus, Arne Olav, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, f. 16.10.50. Medlem 2002. Postadresse: Flangenborg, 4818 Færvik. E-post: Arne.O.Oyhus@uia.no

Aanensen, Ove Torbjørn, dr. ing., dir., AKOA A/S, tidl. adm. dir. Agderforskning, tidl. norsk industriattaché i Tyskland, fagområde fysikk, spesialfelt nettverksdannelser, prosjektutvikling, f. 4.3.34. Medlem 2004. Styremedlem. Postadresse: Hyllebakken 2, 4622 Kristiansand. E-post: akoa@frisurf.no

Aarli, Johan A., dr. med., President World Federation of Neurology, professor em, Universitetet i Bergen, fagområde nevrologi og nevroimmunologi, f. 1.5.36. Medlem 2003. Postadresse: Grønnestølv. 52, 5073 Bergen. E-post: Johan.Aarli@nevro.uib.no

Aasebø, Turid Skarre, dr. polit., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde pedagogikk, f. 6.6.55. Medlem 2003. Postadresse: Svingen 20, 4628 Kristiansand. E-post: Turid.S.Aasebo@uia.no

Aasland, Dag Gjerløw, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, fagområde økonomi og etikk, f. 13.4.50. Medlem 2009. Postadresse: Langestrand 50, 4879 Grimstad. E-post: dag.g.aasland@uia.no

AKADEMIETS ÅRSMELDING FOR 2011

Året 2011 var det 9. året som vitenskapsakademi, og var akademiets 49. driftsår regnet fra da det opprinnelige Agder Akademi ble stiftet i 1962. Til grunn for Agder Vitenskapsakademi ligger reviderte statutter, vedtatt på årsmøtet 27.10. 2003, med endringer, sist 29.10. 2010.

Styret har fram til årsmøtet 28.10. 2011 bestått av professor dr. philos. Ernst Håkon Jahr (preses), professor dr. philos. Leiv Storesletten (visepreses), professor dr. philos. Marit Aamodt Nielsen, professor phil. dr. Per Kjetil Farstad og direktør dr. ing. Ove Torbjørn Aanensen.

Vararepresentanter til styret var, i rekkefølge, førsteamanuensis dr. theol. Gunvor Lande, professor dr. scient. Rolf Tomas Nossun, professor, fil. lic. Barbro Elisabeth Grevholm og professor dr. philos. May-Brith Ohman Nielsen.

Akademisekretær har vært direktør Thor Einar Hanisch, og revisor, statsautorisert revisor Torkel Hurvenes. Etter statuttene velges disse for ett år av gangen, og begge ble gjenvalgt.

Valgkomiten velges i årsmøtet og har en funksjonstid på tre år. Hele komiteen ble gjenvalgt i årsmøtet 29.10. 2010 og består av Maria Luiza Cestari, Roy Tommy Eriksen, Jose J Gonzalez og Gunhild Hagestad.

Agder Vitenskapsakademi gjennomførte i 2011 et fullt møteprogram, det vil si vintermøte (3. februar), vårmøte (28. april) sommermøte (8. september), og årsmøte med årsfest 28. oktober (høstmøte). Akademiet arrangerte for femte gang, 6. desember, sitt Nobelmøte med foredrag om årets vinnere av Abelprisen, Holbergprisen og Nobelprisene, i Sigurd Køhns Hus på Campus Kristiansand.

Akademiet feiret 200-årsjubileet for Norges første universitetet i Festiviteten i Arendal Gamle Rådhus, med etterfølgende middag på Clarion Hotel Tyholmen søndag 11. desember, i samarbeid med Jacob Aall-prosjektet 2014 og Næs Jernverksmuseum. Blant gjestene var forskningsminister Tora Aasland, fylkesmann Øystein Djupedal, representant for agderbenken på Stortinget (Svein Harberg),

preses i DNVA (professor Nils Christian Stenseth) og preses i DKNVS (professor Kristian Fossheim), representant for Universitet i Oslo (professor John Ole Askedal), rektor ved Universitetet i Nordland (professor Pål Pedersen), fylkesvaraordføreren i Aust-Agder (Jon-Olav Strand) og ordførerne i Arendal (Einar Halvorsen) og Kristiansand (Arvid Grundekjøn). Dette var et ledd i et arrangement over tre dager der et seminar med 15 foredrag, med de samme arrangører, inngikk. Ernst Håkon Jahr, Harald Olsen og Thor Einar Hanisch var fra akademiets side engasjert i jubileumsopplegget, sammen med representanter fra Jacob Aall-prosjektet 2014 og Næs Jernverksmuseum.

Preses og akademisekretær representerte Akademiet ved Høytidsdagen til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim 11. mars og ved Høgtidssammanträdet til Kungl. Gustav Adolfs Akademien i Uppsala 6. november.

FOREDRAGSHOLDERE OG TEMAER PÅ ÅRETS MEDLEMSMØTER

VINTERMØTET 3. FEBRUAR

Hovedforedrag av akademimedlemmet, professor Sylfest Lomheim, inntil nylig direktør for Språkrådet: *Språksituasjon og språkpolitikk frå 2002 til 2010: ei søge om sjølvvinnsikt og sjølvbedrag.*

Takk og bildeoverrekkeelse fra Akademiet ved Preses til biskop Olav Skjevesland og overlege Christian Fredrik Lindboe for innsatsen som styremedlem og varamann til styret. Tidligere var visepreses, professor Svein Gunnar Gundersen, tidligere statsråd Tore Austad og professor Morten Tveitereid, takket for innsatsen som styremedlemmer/varamedlem til styret.

Visepreses Leiv Storesletten holdt minnetale over professor og viserektor Per Kristian Egeberg, maleriforedraget til kunsthistoriker Frida Forsgren var om Petter Battas maleri av biskop Peder Krog. Fylkesmann Ann-Kristin Olsen overrakte HM Kongens fortjenstmedalje til akademiets sekretær Thor Einar Hanisch.

VÅRMØTET 28. APRIL

Etter maleriforedrag av kunsthistoriker Frida Forsgren: "Christian Hornemans portrett av Bernt Holm", holdt førsteamanuensis Helje Kringelbotn Sødal foredrag i serien "Agderforskere før UiA": *J.C. Heuch, biskop i Kristiansand 1889-1904.*

Hovedforedraget var ved førsteamanuensis Audun Slettan: *Flått og flåttbårne sykdommer, hysteri eller trussel?*

SOMMERMØTET 8. SEPTEMBER

Grunnet moderniseringsarbeider på Gimle Gård ble sommermøtet denne gang holdt på Kristiansand Katedralskole Gimle, der lektor Atle Eyje ønsket velkommen på vegne av rektor og presenterte skolens unike boksamling.

Akademimedlemmet, universitetsrektor Torunn Lauvdal holdt minnetale over professor Bjørg Aase Sørensen.

Hovedforedragene ble holdt av akademimedlemmene, professorene Ulla-Brit Lilleaas og Unni Langås. Tema: *Kjønnsforskningen sett fra den samfunnsvitenskapelige og humanistiske forskningstradisjonen.*

ÅRSMØTET 28. OKTOBER MED ÅRSFEST

Årsmøteforedragene ble holdt av preses, professor Ernst Håkon Jahr og professor Jahn Holljen Thon. Temaene var henholdsvis: *Forslaget fra biskop Grunnerus i 1771 om et norsk universitet i Kristiansand* (Jahr) og *Nicolai Wergelands "Mnemosyne"* (Holljen Thon).

Akademimedlemmet, professor Jacek Fisiak rapporterte om virksomheten ved *Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters*.

Professor Wim Vandenbussche takket på vegne av de nye medlemmene.

Professorene John Thomas Conway og May-Brith Ohman Nielsen takket for prisene (under årsfesten).

Under årsfesten var det også hilsener fra Det Norske Vitenskaps-Akademi v/preses, professor Øyvind Østerud og fra Stortinget ved stortingsrepresentant Kari Henriksen.

Professor Maria-Luiza Cestari holdt takk-for-maten-tale.

Foredrag og innlegg trykkes i årboka.

Ved inngang til årsmøtet var det kunstnerisk innslag ved musikkstudent ved Universitetet i Agder Petter Helland Olsen (klassisk gitar). Ellen Breen spilte ved inngangen til årsfesten.

NOBELMØTET 6. DESEMBER PÅ UNIVERSITETET I AGDER

Nobel møtet tar sikte på å fremheve årets prisvinnere og anskueliggjøre for et bredere publikum den fremragende vitenskapelige innsatsen som resulterte i at de fikk henholdsvis årets Nobelpriser, Abelprisen og Holbergprisen. Som året før hadde akademiet et vellykket samarbeid med Kristiansand Filosofikafé om arrangementet. Møtet ble holdt i sal 1 i Sigurd Køhns Hus.

Foredragsholderne var: Terje Ekeland (kjemiprisen), Hans Herlof Grel-land (fysikkprisen), Kjell Arne Grøttum (prisen i medisin/fysiologi), Unni Langås (litteraturprisen), Olav Abrahamsen (fredsprisen), Jochen Jungeilges

(økonomiprisen), Marit Aamodt Nielsen (Holbergprisen) og Leiv Storesletten (Abelprisen).

Ordstyrere var Ernst Håkon Jahr for akademiet og Alf Kjetil Igland for filosofikafeen.

Styret konstaterer at møtene på Gimle Gård og på KKG og Nobelmøtet var godt besøkt. En del medlemmer benyttet anledningen til å invitere med seg fagfeller/ og eller gjester.

AKADEMIETS ENGASJEMENT I XRISTOS

I 2005 sikret akademiet eierforhold til 12 andeler ved Xristos Research Centre på Lesbos. Det vil si at en leilighet står til akademiets og medlemmenes disposisjon gjennom hele sesongen mai til oktober. I den utstrekning det er ledig kapasitet, får medlemmene av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim tilbud om å bruke ledige uker.

Denne muligheten benyttet DKNVS' medlemmer seg av også i 2011.

I 2011 fikk Akademiet tilbud om å fornye eierforholdet til de 12 andelene, pluss to til, til en pris av kr 10.000 per andel, i alt kr 140.000 for perioden 2014-2023, med innbetaling i 2011. Tilbudet ble akseptert og innbetaling effektivisert.

POZNAŃ CHAPTER OG AKTIVITETENE DER

I 2009 etablerte akademiet en avdeling i Poznań, Polen. Avdelingen fikk navnet "Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters". Hovedformålet med avdelingen er å styrke forskningsforbindelsen mellom Agder og det sterke akademiske forskningsmiljøet i Poznań, der de har nær 20 institusjoner med forskning og høyere utdanning. Blant disse framstår det store Adam Mickiewicz-universitetet med ca. 55.000 studenter og Poznań University of Medical Sciences med ca. 10.000 studenter som spesielt viktige. Chapteret har nå 21 medlemmer. Formelt er de medlemmene av chapteret som ikke er fullt medlem av akademiet, assosierte medlemmer. Chapteret har eget styre, eget budsjett og regelmessige møter. Nye medlemmer av Poznań Chapter blir tatt opp gjennom vedtak i akademiets styre.

INNTAKSKONTORET FOR MEDISINSKE STUDIER I POLEN

Akademiet er inntakskontor for to anerkjente polske medisinske universiteter, nemlig Poznań University of Medical Sciences og Collegium Medicum, Nicolaus Copernicus University i Bydgoszcz.

Søkningen til lege- og tannlegestudiet i Poznań var i 2011 ca. 30 prosent høyere enn i 2010. 59 norske og svenske studenter startet studier ved PUMS Poznań i 2011, av disse 33 på medisin, 22 på tannlegestudiet og fire på fysioterapistudiet. Antallet fysioterapistudenter er lavere enn ønskelig, men totalt sett er antallet nye studenter i Poznań litt høyere enn i 2010 (56).

I samarbeid med Collegium Medicum i Bydgoszcz gjennomførte inntakskontoret i 2011 studentopptak med intervjuer i Bergen, Oslo, Kristiansand, Göteborg, Stockholm og Bydgoszcz. Dette resulterte i 36 nye medisinstudenter i 2011, som er i tråd med universitetets målsetting. Det innebærer en økning på 50% fra 2010. Dermed er det totale antallet skandinaviske medisinstudenter i Bydgoszcz nå oppe i 74. Vi har fått svært gode tilbakemeldinger fra universitetet på den nye studentgruppen, som de anser å være den beste så langt.

Inntakskontorets nettsted www.Poznań.no er ved årets utgang rangert blant de 3300 mest besøkte norske nettstedene. Inntakskontorets facebooksider *Agder Vitenskapsakademi* ble etablert våren 2011, og disse har blitt et viktig redskap i informasjonsarbeidet. Nesten 1700 personer følger ved utgangen av 2011 inntakskontoret på facebook. Dette er en av satsningene som gjør oss i stand til å øke studentinntaket i en stadig tøffere konkurransesituasjon.

Rekrutteringen av totalt 94 nye studenter i 2011 innebærer en økning på 17,5 prosent fra 2010 og har medført at inntektene fra inntakskontoret/Polen-prosjektene har styrket akademiets økonomi vesentlig i 2011. Cand. polit. Thor Kristian Hanisch er prosjektansvarlig og leder for akademiets inntakskontor for Skandinavia.

5 NYE MEDLEMMER KOM TIL I 2011, 3 MEDLEMMER GIKK BORT

Nytt medlem fra Norge utenom Agder (1): Torstein Jørgensen. Medlemmer fra utlandet (4): Neil Mackie, Wim Vandenbussche, Alastair Walker, Jan Węglarz.

I og med inntaket i 2011 hadde akademiet ved utgangen av året 218 medlemmer. Avdøde dette året var medlemmene Knut Fintoft, Aksel Magnus Valen-Sendstad og Tomas Hägg.

PRISVINNERE I 2011

Professor John Thomas Conway, Sørlandets kompetansefonds forskningspris. Professor May-Brith Ohman Nielsen, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris. Prisene ble delt ut av preses under årsfestmiddagen 28. oktober i Klubben selskapslokaler.

AKADEMIETS ØKONOMI

På inntektssiden er Agder Vitenskapsakademi avhengig av tilskudd fra relaterte instanser og innbetaling av egenandeler fra medlemmer og inviterte gjester til sosiale sammenkomster og årsfest. Da akademiets medlemmer ikke betaler medlemskontingent, og arrangementer og årbok mv. krever sitt, vil utgiftene alltid overstige inntektene så sant ikke ekstra tilskudd kommer inn. Dermed er det overskuddet av Polen-prosjektene som sikrer videre drift. Styret har opprettet et driftsfond, der overskudd fra prosjektene settes inn.

I og med regnskapet for 2011 er prosjekttilskudd til www.agderkultur.no holdt utenfor med en saldo på kr 93.009 på separat konto i Sparebanken Sør, midler som for noen år siden er bevilget av Aust-Agder fylkeskommune, Vest-Agder fylkeskommune, Arendal kommune og Kristiansand kommune i fellelskap, og for et par år siden av Spareskillingsbankens Skillingsfond. I og med fornyelsen av eierandelene i Xristos i 2011 med kr 140.000 er status ved utløpet av 2011 at bare kr 69.367 sto igjen som saldo på akademiets konto i Sparebanken Sør. Dette inkluderer sluttsaldoen fra kontiene i Postbanken, som ble avvirket medio november. Egenkapital per årsskiftet var kr 54.367.

Økonomiansvarlig har også i 2011 vært akademisekretæren.

KONKLUDERENDE MERKNAD

Arbeidet i 2011 viser at akademiet bidrar vesentlig til å synliggjøre og styrke den vitenskapelige kompetanse som er på Agder, fra Agder og for Agder. Innvalget av medlemmer i 2011 bidro til å fange opp et enda større mangfold av kompetanse. I og med inntaket i 2010 var kvoten på 100 tellende medlemmer fra Agder fylt opp.

Matrikkelen trykkes i årboka, og er å finne på akademiets webportal. Her finnes også medlemmenes post- og e-postadresser.

Akademiet flyttet i 2011 til nye lokaler på Campus Kristiansand, Gimlemoen 10, velvillig stilt til rådighet for akademiet av Universitetet i Agder. Ved at akademisekretæren også er koordinator for Universitetets Seniorsenter, senteret for aktive UiA-pensjonister i samme hus, oppnås synergieffekter. Dette gjelder ikke minst i den videre utviklingen av kulturportalen www.agderkultur.no og av akademiets nye nettportal www.agdervitenskapsakademi.no, samt www-uia.no/seniorsentrene. Webredaktører for disse er henholdsvis Torvald Slettebø, Thor Kristian Hanisch og Olav Bjørn Skaar. Styret vil takke disse, og også akademi-medlemmet Olav Breen for hans ivaretagelse av en betydelig del av det praktiske arrangementsansvaret gjennom hele året 2011, og Ellen Breen for hyggelig åpningsmusikk ved medlemsmøter og ved årsfesten.

Styret anser at året 2011 var et viktig år i arbeidet med å befeste og profilere akademiet som vitenskapsakademi. Særlig skjedde det ved at akademiet sammen med Jacob Aall-prosjektet 2014 og Næs Jernverksmuseum arrangerte en nasjonal markering av at Norge har hatt universitet i 200 år, i Arendal 11. desember.

Kristiansand, 30. april/6. september 2012

Ernst Håkon Jahr
Preses

Per Kjetil Farstad
Styremedlem

Leiv Storesletten
Visepreses

Marit Aamodt Nielsen
Styremedlem

Ove Aanensen
Styremedlem

Thor Einar Hanisch
Akademisekretær

VINTERMØTE

3. februar 2011, Gimle Gård

FRIDA FORSGREN

Petter Batts maleri av biskop Peder Krog

LEIV STORESLETTEN

Minnetale over Per Kristian Egeberg

SYLFEST LOMHEIM

Språksituasjon og språkpolitikk frå 2002 til 2010:
ei soge om sjølvinnsikt og sjølvbedrag

Frida Forsgren

PETER BATTAS PORTRETT AV PEDER KROG

PORTRETTMALEREN PETER BATT

Maleren Peter Pettersen Batta (1701–1735) er en av de første navngitte portrettmalere vi kjenner i norsk kunsthistorie. Peter Batta malte i en tid da norske kunstnere stort sett var anonyme håndverkermalere, da de store kunstnerne, utdanningsinstitusjonene og oppdragene fantes i Danmark. Og i en tid da portretter ofte ble malt ut i fra standardtyper, snarere enn fra virkeligheten. Petter Batta derimot var opptatt av virkelighetsstudier av menneskene han malte. Han signerte også maleriene sine, og syntes å ha hatt en viss posisjon og suksess som selvstendig maler. Batta var sannsynligvis av hollandsk avstamning, men hans far var borger av Trondheim, og det var her han vokste opp og gikk i lære hos maleren Rasmus Tegelgaard, som han blant annet fulgte på oppdrag på Nordmøre frem til 1723. Deretter slo Batta seg ned i Trondheim fra ca. 1725 til sin død ti år senere.¹

Batta var både håndverksmaler og portrettmaler, og var involvert i dekorasjonen på både Domkirken og Vår Frues kirke i Trondheim. Men hans mest kjente verk er portrettene hans, og man kjenner til så mange som 40 – 50 fra hans hånd, alle av tidens høytstående embedsmenn, fogder, prester og deres familier, som portrettene av sognepresten i Klæbu *Jens Lemvig* og hans hustru *Maren Lemvig* (1725) ved Nasjonalgalleriet i Oslo og portrettet av fru Coucheron ved De Sandvigske Samlinger på Lillehammer. Peter Batta har en gjenkjennbar stil: menneskene han maler har gjerne klare, blå øyne, blek hud, røde lepper. Og de han maler er karakterisert med psykologisk innsikt og fremstår som ekte, tredimensjonale individer. Portrettene hans er preget av alvor og mørke, stilistisk er de influert

1 Biografisk informasjon om Peter Batta er hentet fra C. W. Schnitler: *Malerkunsten i Norge i det attende aarhundre*, 1920, s. 13–14 og Peter Batta. (2012-03-18) i *Store norske leksikon*. Hentet fra http://snl.no/.nbl_biografi/Peter_Batta/utdypning. Petter Batta er også presentert kort i *Norges Malerkunst* I, s. 114, (red. Knut Berg), Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1993.

av hollandsk barokkmaleri, og skiller seg fra de muntre, rokokkopregede portrettene som kommer noe senere i norsk malerkunst.² En gang etter 1725 maler Peter Batta biskopen i Trondheim, Peder Krog, og vi ser hvordan Battas tunge, hollandske barokkstil kler biskop Peder Krog godt (Illustrasjon 1, s. 274).³

BISKOP PEDER KROG

Peder Krog (f. 1654 i Aarhus, d. 1731) er portrettert sittende eller stående i sin sorte bispedrakt – den kritthvite, detaljrike prestekragen kontrasterer den sorte bakgrunnen og rammer inn Krogs alvortunge, bleke ansikt. Vi ser en høytidelig mann, som snarere representerer sitt embede og kall, enn seg selv som subjekt, allikevel får vi et bestemt inntrykk av biskop Krog. Portrettet er innskrevet i en sort oval ramme og bakgrunnen er lettere og mer poetisk, med et flagrende dyp-rødt draperi foran en malt illusjon av himmelen med lette, hvite skydotter. Men hovedstemningen er allikevel mørk og alvorlig.

Denne mannen som skulle bli biskop i Trondheim i over førti år, Peder Krog, var opprinnelig dansk og studerte teologi både i Rostock, i København og i Wittgenstein i sin ungdom, og hadde embeder som rektor på latinskolen i Kjøge, som sogneprost i Besser og Onsbjerg, og som prost over Samsøe.⁴ I 1689 ble han ordinert til biskop i Trondheim og tildelt doktorgraden i teologi, samt utnevnt til justisråd, og flyttet nordover med kona Anna Dorothea og sine fire barn. I Trondheim ble han ikke godt mottatt ettersom begge de lokale sogneprestene hadde ønsket biskopstolen selv, en kime til årelange åndelige og verdslige stridigheter. Peder Krog er kjent som en bestemt og arbeidsom biskop, og drev utstrakt visitasvirksomhet i sitt store bispedømme, som strakte seg fra Trondheim til Nord-Norge. Han reiste hele 10 ganger helt opp til Nordkapp på visitasreiser, lange strabasiose ferder. Han var arbeidsom, ordinerte 240 prester, innsatte 32 proster og vigslet 48 nye kirker. Som nevnt, var bispetiden hans kjennetegnet av stridigheter. Han var involvert i så mange som 17 rettssaker, hvorav seks av dem gikk helt til høyesterett. Et av de store stridstemaene var ansvaret for vedlikehold

2 Se Roar Hauglid, *Den realistiske linje i norsk portrettkunst*, Oslo 1940, for en diskusjon av hollandsk barokkmaleri og innflytelsen på norsk portrettmaleri.

3 Peter Batta, *Presteportrett av biskop Peder Krog*, olje på lerret, 78 x 61,5 cm, Gimle Gård. GIM 298.

4 Informasjonen om Peder Krog er hentet fra: (2012-03-18) *Store norske leksikon*. Hentet fra http://snl.no/.nbl_biografi/Peder_Krog/utdypning

av kirkene, der Krog ville bruke kirkeinntektene til vedlikehold og reparasjon i motsetning til sine motstandere. Også i spørsmålet om samemisjonen kom Krog på kant med den offensive samemisjonen ledet av Thomas von Westen - et stridstema som gjorde at han ble holdt igjen i København i 3 ½ år, før han fikk lov til å komme tilbake til Trondheim i 1729, der han levde og virket til sin død i 1731. Verdt å nevne om biskop Krog er at han var en lærd mann med kjennskap til latin, tysk og arabisk, og at han hadde en stor boksamling. Blant et av hans skrifter finner vi et vers til Christian V på 9 språk, kalt *De 9 Muser*. Det finnes fire malte portretter av Peder Krog, et i København, et i Trondheim og et på Gimle gård, samt et i kirkekunstsamlingen til Tromsø Museum.

SLUTTKOMMENTARER

Hvis vi vender tilbake til Battas biskopsportrett etter nærmere kjennskap til biskop Krogs liv og virke, viser portrettet til Batta oss en maler som evner å skape en stram og håndverksmessig sikker komposisjon. Han gir oss et bilde av en kirkeleder som uttrykker tyngde og makt, og vi får et inntrykk av en mann som ikke viker i konflikter, som er selvsikker og sterk. Vi ser tydelig maleren Peter Battas evne til å mane frem karaktertrekk og individualitet i sine portretter, uvanlig i en tid da kunstnere og håndverkere svært ofte tydde til standardtyper og standardmodeller, naivisme, istedenfor naturstudier og forsøk på psykologisering av de som skulle portretteres. Battas naturtrohet og evne til realistisk skildring gjør at biskop Krogs personlighet kommer tydelig frem, noe vi klart ser dersom vi sammenligner Battas versjon med en mer håndverksmessig utførelse som dette portrettet av Krog av en anonym maler (Illustrasjon 2, s. 275).

Leiv Storesletten

MINNETALE OVER PER KRISTIAN EGEBERG

Viserektor for forskning ved Universitetet i Agder, Per Kristian Egeberg, omkom i ei tragisk trafikkulukke 25. august, 2010, berre 53 år gammal. Dette var eit stort tap både for familie, universitetsleiinga og alle hans nære kollegaer. Han etterlet seg ektefelle og ei dotter som nærmaste familie.

Per Kristian vart fødd 23.12. 1956 i Arendal, der han også voks opp. Fjorten år gammal flytte han med familien til Grimstad. Han gjekk på Fjære ungdomsskole der han fekk fin omtale for god arbeidsinnsats og samarbeidsvilje. Vidare var han svært interessert i elevsaker og sat som formann i elevrådet og samarbeidsutvalet ved skulen. Per Kristian tok eksamen artium på naturfaglinja ved Arendal gymnas i 1976. Han fekk gode karakterar, jamvel beste karakter i ei rekkje fag.

Per Kristian var ein aktiv ungdom, som fekk tid til meir enn lekser og skulearbeid. Han las mykje frå han var ung, særleg innan naturfag, historie og nyhende. Han lika seg godt på sjøen og starta tidleg med små seglbåtar. Som 18-19 åring vart han saman ein kamerat teken ut til verdsmeisterskapen i segling for juniorar i Finland. Dei to gutane ordna alt sjølv, og køyrde med ein Volvo Amazon til Finland utan noko form for støtteapparat og sponsormidlar. Seinare vart det mykje kajakkpadling. Vidare var han glad i turgåing, både til fjells og i skog og mark.

Hausten 1976 byrja Per Kristian på realfagsstudiet ved Universitetet i Oslo. Første avdeling omfatta faga kjemi og biologi, men også nokre sentrale emne i matematikk. Han tok matematisk-naturvitskapleg embetseksamen i 1983 med hovudfag i marin biologi. Den samla karakteren til hovudfaget var *Laudabilis prae ceteris*. Hovudoppgåva analyserte sediment og vassforhold i indre Oslofjord. Parallelt med studiet var han hjelpelærer og deltok også i eit stort internasjonalt maringeologisk forskingstokt i Stillehavet.

Per Kristian vart i 1983 tilsett som forskar ved kjernelaboratoriet ved Rogalandsforskning, og vart etter eitt år leiar for laboratoriet. Han vart også engasjert av Saga Petroleum for oppbygging av deira laboratorium på eit tilsvarende fagfelt.

I 1985 byrja Per Kristian på eit doktorgradsstudium i oljegeologi ved Universitetet i Oslo. Dette gjennomførde han med glans og tok dr. scient.-graden i 1988. Alle åtte arbeida som utgjorde doktoravhandlinga, vart publiserte i internasjonale fagtidsskrift, noko som fortel om eit høgt nivå på avhandlinga. Etter doktorgradsstudiet arbeidde han først som forskar i Statoil og seinare som forskar på prosjekt knytt til Norges allmennvitenskaplege forskingsråd.

I 1991 vart Per Kristian tilsett som førsteamanuensis i kjemi ved Agder distriktshøgskole, og fekk opprykk til professor allereie i 1993, berre 37 år gammal. Han kom som ein kvervelvind og ei drivande kraft inn i naturfagmiljøet ved høgskolen, med nye idear og stor vilje og evne til forskning. Eg vart kjent med Per Kristian straks han kom til høgskolen, og sette stor pris på han som person og kollega. Fort vart eg klar over hans store dugleik som forskar, sjeldne arbeidskapasitet og omgiengselege og positive væremåte. Han overtok som dekan etter meg i året 2000. Derfor fekk me eit nærare samarbeid og mange fruktbare samtalor. Me hadde ingen konfliktrar eller kontroversar gjennom alle desse åra, og me utveksla aldri eit vondt ord. Eg føler me stod veldig nær kvarandre, forstod kvarandre og respekterte kvarandre. Derfor vart tapet ekstra stort for meg personleg.

Etter at Per Kristian vart dekan, innførte han tradisjonen med "Gledelege meldingar", ein e-post med vedlegg til staben, utsendt med jamne mellomrom, der han framheva positive hendingar ved fakultetet: Om kollegaer som hadde publisert artiklar internasjonalt, fått støtte frå forskingsfond, fått foredrag akseptert ved konferansar, osv. Desse meldingane verka samlande, oppmuntrande og motiverande. Denne tradisjonen var ein genistrek, og eg tenkte: At ikkje eg sjølv kunne ha kome på noko så positivt og byggjande. Ingen kollega har vore så oppmuntrande som Per Kristian når det galdt mi eiga forskning, han var alltid raus med ros og gode ord. Det betydde mykje for meg.

Per Kristian var ein uvanleg dyktig forskar, med ein stor vitskapleg produksjon innan fleire felt i geologi, kjemi og marin biologi. Arbeida hans femner vidt, over område som petrologi, geokjemi retta mot petroleum, marin kjemi, miljøkjemi, vassforskning, uorganisk kjemi, fysikalsk kjemi og organisk kjemi. Vidare arbeidde han med produksjon av rein silisium, der han mellom anna rettleidde ein doktorstudent. Når Per Kristian kunne arbeida innan så mange felt, skuldast det både pågangsmot og stor evne til å tilpassa seg det fagmiljø han arbeidde i, og kollegaer sine forskingsinteresser. Jamvel i tida som dekan var han ein av dei mest produktive forskarane ved fakultetet. Det fortel om ein enorm arbeidskapasitet. Han har publisert nær 40 arbeid i anerkjente internasjonale tidsskrift. Desse arbeida er siterte meir enn 800 gonger i slike tidsskrift. Fleire av arbeida er siterte mellom 70 og 100 gonger. Det er imponerende! Han har til og med publisert ein artikkel i *Science* og ein i *Nature*, som er dei to mest prestisjefylte tidsskrifta i verda innan naturvitskaplege fag. Det er yttarst få forskarar som oppnår ei slik ære. – Berre nokre dagar før Per Kristian vart riven bort, tenkte eg det var på høg tid å føreslå han som kandidat til Sørlandets Kompetansefonds Forskingspris. Han ville ha vore ein sær sars verdig kandidat.

Per Kristian var også ein dyktig førelesar og formidlar. Agder Vitenskapsakademi har kvart år ein serie foredrag der ein presenterer årets Nobelprisvinnarar og deira arbeid. Han har i fleire år presentert kjemiprisen, og det har han gjort på ein framifrå god måte. I det heile var han ein aktiv medlem av akademiet, og deltok som bidragsytar med innlegg og i panelsamtale. Han vil naturleg nok bli sterkt sakna i Agder Vitenskapsakademi.

Det er ikkje overraskande at Per Kristian enda opp i viktige fagleg-administrative stillingar, først som instituttleiari, seinare som dekan for Fakultet for realfag (2000–2007) og til sist som viserektor for forskning (2007–2010). Han hadde ein sjeldan stor arbeidskapasitet, ryddig arbeidsmåte og eit godt auga for gangbar strategi. Han var samarbeidsvillig, motiverande og hadde eit godt humør og ein offensiv væremåte. Det er eit stort tap for Universitetet i Agder som har mist ein av sine fremste og mest markante forskarar og ein sær dyktig viserektor for forskning.

Me saknar veldig Per Kristian, som fagleg leiari, forskar, samarbeidspartnar og venn, og me vil ta vare på det gode minnet om ein kjær kollega.

Sylfest Lomheim

SPRÅKSITUASJON OG SPRÅKPOLITIKK FRÅ 2002 TIL 2010: EI SOGE OM SJØLVINNSIKT OG SJØLVBEDRAG

Utfordringa i det oppdraget som akademiet har gjeve meg, er min mangel på habilitet. Ein ting er at eg sjølv er klar over min mangel på habilitet, men i dette tilfellet er det heller ingen andre som er i tvil om kor inhabil eg er. På den andre sida er det òg slik at ingen annan har sete så tett på det som har skjedd språkpolitisk det siste tiåret. Det gjeld både det som har skjedd på scenen, og det som har gått føre seg i kulissene.

Korleis ein språkhistorikar i framtida vil sjå på denne perioden, er ei sak det er nyttelaust for meg å tenkja på. I det følgjande vil eg trekkja nokre linjer, løfta opp nokre hovudpoeng og koma med nokre personlege vurderingar.

BAKGRUNN

Ernst Håkon Jahr, vår akademipreses, heldt eit foredrag i Saltsjøbaden i Sverige i 2008 der han gav eit riss av den språkpolitiske utviklinga frå 1814 og fram til 2002. Han stansa der, og med god grunn. Han deler inn den nyare norske språkhistoria i tre periodar: den nasjonale frå 1814 til 1917, den sosiale frå 1917 til 1964, den konsoliderande frå 1964 til 2002. I 2002 gravla Stortinget offisielt samnorskpolitikken, som i praksis hadde vore sovande sidan 1964.

Dermed skulle det vera forståeleg og naturleg at eg tek som startpunkt for mitt oversyn nettopp året 2002 – året før eg vart utnemnd til språkdirektør av dåverande kulturminister, Valgjerd Svarstad Haugland. Samstundes tillet eg meg å gje eit riss – min kortfatta versjon – av 1900-talet. Mi framstilling avvik ikkje på avgjerande vis frå den overordna historia som Jahr presenterte i Sverige i 2008. Men eit slikt riss er nyttig å skissera her i kveld, dersom de skal kunna forstå det som har hendt etter 2002 med etableringa av det nye Språkrådet.

Mi overskrift for 1900-talet lånar eg frå den store russiske 1800-talsromanen av Leo Tolstoj: 'Krig og fred'. For tida frå 1900 til 2000 kan best oppsummerast

med den tittelen. Hundretalet dreia seg om samnorsk og riksmål, politisk styring og 'fri sprogutvikling', bokbål i Oslo. Hundretalet hadde tre fasar: oppmarsj, open konflikt og kamp, tilbaketrekking. Den språkpolitiske revolusjonen i 1938, i hovudsak initiert av Arbeidarpartiet, tok frå riksmålsbrukarane det privilegiet dei hadde hatt i nokre tiår – å kunna skriva som dei snakka. Andre nordmenn hadde, som kjent, ikkje det privilegiet. Både den kalde krigen ute i verda og 'den kolde krigen' hos oss varte pussig nok i førti år, frå om lag 1950 til om lag 1990. Aftenpostens tradisjonelle norm med 'nu' og 'sprog' og 'etter' gjekk i oppløysing samstundes med at Sovjetunionen gjekk i oppløysing.

Elles var siste halvdel av 1900-talet prega av tre generasjonar språkråd og tre etappar språkpolitikk: Norsk språknemnd (1952) med samnorsk og læreboknormal, Norsk språkråd (1972) med konsolidering og språkfred, norvagiseringsarbeid, normering ved handsopprekking. Tusenårsskiftet vart prega av *beiken-feiden*, i hovudsak skapt av pressa. Det siste var ikkje noko uvanleg fenomen. Den tredje og siste etappen formaliserte departementet med det nye Språkrådet (2004).

Ved tusenårsskiftet hadde det vorte kulturpolitisk semje om at noko måtte skje. Bondevik II gjorde to viktige språkpolitiske vedtak: det eine var å setja i gang omdanninga av Norsk språkråd (førebuinga tok til i departementskontora i 2001), det andre var å formelt leggja den språklege tilnærmingspolitikken på hylla (vedteke i Stortinget i 2002). I røynda hadde samnorskpolitikken vore død sidan 1970-talet. Politikken vart eksplisitt stadfest og knesett ved endringa av bokmålsrettskrivinga i 1981.

Kulturministrane i omdanningsperioden på totusentalet har vore Valgerd Svarstad Haugland, frå 2001 til 2005, Trond Giske, frå 2005 til 2009, og Anniken Huitfeldt sidan 2009. Som første steg valde departementet å utnemna språkdirektør. Dette skjedde i slutten av august 2003. Mange seier forresten at dei ikkje hugsar den tidlegare språkdirektøren. Det er ikkje rart. For vedkomande fanst ikkje, før i 2003. Det gamle Norsk språkråd hadde ei heilt anna organisering. Leinga bestod av to kontorsjefar, ein for nynorsk og ein for bokmål. Dei veksle om å vera sjef; dagleg leiar var dei berre annakvart år. Sjølv Rådet var eit representantskap, der det sat i underkant av 40 personar (like mange frå nynorsk som frå bokmål), oppnemnde av ulike institusjonar og organisasjonar. Rådet hadde òg ei ordning med at det var bokmålsleiar og nynorskleiar annakvart år. Dei valde sitt styre, av og blant sine medlemmer, og det var dette styret som tilsette kontorsjefar og medarbeidarar i Norsk språkråd.

Som me ser, var ikkje departementet inne i verken styring eller utpeiking av personar i Norsk språkråd, sjølv om rådet var fullfinansiert av staten.

NYTT ORGAN OG NY POLITIKK

Det viktigaste som skjedde i perioden frå 2004 til 2010 kan ordnast tematisk ut frå desse fire arbeidsmåla:

ORGANISERING

Styringslinja frå departementet til rådet skulle vera eintydig og klar: funksjon og drift skulle bli som eit direktorat under Kulturdepartementet. Nøkkelord for styringa vart dermed dei årlege tildelingsbrev (med såkalla føringar), ansvar i rådet for å utarbeida strategidokument som grunnlag for ressursdisponeringane, årlege tilbakerapporteringar til departementet. Årsrapporten skulle ha si endelege godkjenning hos Riksrevisjonen. At direktør og styre frå no av vart utnemnde av kulturministeren, strekar berre under korleis det nye språkorganet er kopla til den sentralpolitiske linja, som har utgangspunkt i Stortinget.

Omdanninga av det statlege språkorganet går inn i eit større mønster i sentralforvaltninga dei siste tiåra. Departementa har flytta fleire og fleire statlege oppgåver ut og ned i forvaltninga – samstundes som ein har halde på styringa. Difor er det ikkje delegering av ansvar som har skjedd, men meir overføring av ansvar.

Når det gjeld organiseringa elles, oppretta Språkrådet i 2006-2007 fire fagråd som skulle vera kontaktflater mot samfunnet. Dei fire fagråda består av eksterne medlemmer og representerer dei fire frontavsnitta i kampen for norsk – undervisning, fagspråk, rettskriving og arbeidsliv/kultur. Fire tilsette i Språkrådet fungerer som sekretærar. I 2008 vart det så etablert ei intern leiargruppe bestående av direktør, administrasjonssjef, informasjonssjef, fagsjef.

NYORIENTERING

I februar 2004 arrangerte Språkrådet konferanse på Lysebu om dei viktige språkpolitiske spørsmåla på totusentalet, og i oktober 2004 vart eit utval nedsett med professor Gjert Kristoffersen, UiB, som leiar. Mandatet var å greia ut dei utfordringane som det norske språksamfunnet stod overfor. Rapporten vart lagt fram i oktober 2005. I mai og juni 2008 kom så dei to stortingsmeldingane om ein ny språkpolitikk. Desse vart behandla av Stortinget i april 2009.

Prosessen med å forma ut og vedta den nye språkpolitikken tok med andre ord fem år. Nye ansvarområde for Språkrådet vart statsspråk, terminologi, teiknspråk, minoritetsspråk. Kontaktbygging med kulturliv (musikk og fjernsyn) og næringsliv (NHO) skulle ha vekt.

Det var denne nyorienteringa av prioriterte språkpolitiske område som låg

til grunn for organiseringa i fire fagråd (sjå ovanfor). Elles er det to stikkord som summerer opp språkpolitikken: språkstyrking og språkdyrking. Og språkpolitiske tiltak skal så langt råd vera fakta-basert. Difor vil Språkrådet kvart år offentliggjera ein publikasjon om tilstanden i det norske språksamfunnet. Den første kom alt i februar 2010: Språkfakta 2010.

Desse årlege rapportane skal ha ein tosidig funksjon – på den eine sida vera strategisk grunnlag for arbeidet i Språkrådet, på den andre sida gje materiale for melding om språk som fjerdekvart år skal gå frå kulturdepartementet til Stortinget. Sist, men ikkje minst, er det no slege fast at språkpolitikk skal vera eit 'tverrsektorielt' politikkområde (slik t.d. miljøpolitikk er det). Alle departement har det språklege som delansvar, men forankringa ligg i kulturdepartementet.

REKRUTTERING

I 2003 var det rundt 20 tilsette i rådet, i 2010 var det vel 30 tilsette – ein auke på over 50 %. Samstundes skjedde det òg utskiftingar, bl.a. ved at nokre medarbeidarar gjekk av med pensjon. Alt dette gjorde at rekrutteringsarbeidet i perioden kom til å bli omfattande. Slikt arbeid er (skal vera) krevjande på alle vis. Resultatet er at Språkrådet anno 2010 står fram med ein nærast ideell personalprofil – om lag like mange yngre som eldre, og om lag like mange kvinner som menn.

SYNLEGGJERING

Frå dag ein, det vil seia frå den dagen i 2003 då statsråden offentliggjorde utnemninga, var kontakten med media og samfunnet ei toppprioritert oppgåve. Det gjorde departementet klart omgåande. Dei ønskte eit heilt anna omdømme og ein heilt annan synleg posisjon enn det som det gamle Norsk språkråd hadde hatt. Eg besøkte vidaregåande skular, heldt foredrag, deltok i debattar og andre kulturmøte, skreiv innlegg og var i radio og fjernsyn. Det gjekk aldri ei veke sjuårsperioden gjennom utan at eg hadde slike oppdrag.

Dette var dei fire overordna arbeidsmåla som dominerte alle arbeidsplanar og strategidokument i åra 2004–2010.

KLIMAENDRINGAR

Engelsk blir meir og meir brukt på sentrale område, t.d. i næringsliv og høgre utdanning og forskning. Det betyr at bruksområdet til bokmål i Noreg har skrumpa dei siste tjue åra. Bokmål vil over tid måtta ta til å kjempa for sin eksistens, slik nynorsk støtt har gjort.

Med solid støtte frå publikum har Stortinget sagt at ein frå no av bør ta sikte på både ei enklare rettskriving og meir stabil rettskriving. Bokmålet fekk sin sluttrevisjon i 2005, nynorsk får sin revisjon avslutta i løpet av 2011. I overskodelig framtid skal det ikkje koma nye revisjonar, berre det ein kan kalla nødvendig 'vedlikehaldsarbeid'.

Nynorsk blir no oppfatta som naturleg av mange, i dei fleste samanhengar. Særleg i radio og fjernsyn og i kultur og underhaldning har nynorsk i dag ein sjølvsgad plass. Det var ikkje tilfellet for femti år sidan.

Språkblanda tidsskrift, bøker og aviser har vorte meir daglegdags. Få reagerer på det. Og ein ser noko oftare marknadsføring på nynorsk i næringslivet. Saft-Lærum i Sogndal har vore trendsetjar. Men dei tre største avisene – VG, Aftenposten og (det 'radikale'!) Dagbladet – er framleis prinsipielt avvisande til nynorsk som redaksjonsspråk, sjølv om dei trykkjer innsendt stoff på nynorsk. Dei fleste andre landsdekkjande avisene (Klassekampen, Dagsavisen, Nationen, Vårt Land) har ei ikkje-diskriminerande linje. Tidlegare radiodirektør i NRK, Tor Fuglevik, styremedlem i Språkrådet, hadde ein artikkel i januar 2009 i Dagens Næringsliv med tittelen 'statsstøttet diskriminering'. Debatten om pressestøtta prega vinteren 2009.

Samstundes har òg intoleransen mot nynorsk krope fram og vist hovudet sitt openlyst i visse miljø. Likevel er det den 'nynorske lekkasjen' (det at mange nynorskbrukarar går over til bokmål) som er den største utfordringa for målrørsla. Men ei positiv kjensgjerning er det at nesten like mange (i alle høve delvis) bruker nynorsk i dag som for tretti år tilbake. At nynorsken er på veg ut, er såleis ei gedigen feiloppfatning.

Noreg har i dag rundt 150 ulike morsmål. Meir enn 25 % av innbyggjarane i Oslo har innvandrarbakgrunn; landsgjennomsnittet er 10 %. For femti år sidan var det i praksis berre norsk og samisk i Noreg – pluss litt romani og kvensk. Elles er tala 25 % og 75 % nøkkeltal for å forstå samfunnsutviklinga mellom 1900 og i 2000: i 1900 var 25 % av folk busette i byar (den gongen hadde med andre ord nynorsken sin historiske sjanse) – i 2000 er forholdet omvendt; 75 % er busette i byar. Desse tala gjev rammevilkåra for det som skjer. Språkbruk blir bestemt av kvar folk lever, og korleis folk lever.

Kort oppsummert: samfunnet, slik det fungerer og er samansett, avgjer språkutviklinga. Samfunnet i Noreg har endra seg meir dei siste tretti år – sosialt og språkleg – enn det gjorde dei føregåande tre hundre åra. Difor tek språkutviklinga heilt andre retningar no enn før.

EIT NORDISK RUNDSKUE

Situasjonen i dei andre nordiske landa er ikkje tema for dette foredraget, men for å sjå tydelegare kva som er våre særpreg, er det klårgjerande å ta eit sveip over dei andre nordiske landa. For perspektivet sin del.

Organisatorisk er Danmark og Noreg (i dag) mest like. I begge landa er det statlege språkrådet eit frittståande organ. Sverige, Finland og Island har derimot no ei organisering der det nasjonale språkorganet er mindre synleg, i og med at språkrådet der er lagt inn som avdeling i ein større institusjon.

Politisk er det Sverige og Noreg som er mest like – i tiltak og tilnærming, lovarbeid, haldningar til normering. Flankane i Norden, Island og Finland, har dessverre vanskar med å halda oppe den tradisjonelle nordiske språkkontakten, medan 'sentrum', særleg den skandinaviske halvøya, er meir og betre integrert økonomisk og kulturelt enn nokon gong tidlegare.

Det finst mange fordommar og truer om norsk – både i vårt land og elles i Norden. Svenskar forstår (litt) betre nynorsk enn bokmål, berre dei ikkje veit at det er nynorsk. Oslo-folk har vandt for å tru at det er slik. Dessutan er reelt sett variasjonen ein styrke i det norske språksamfunnet – variasjon i skrift (nynorsk/bokmål) og i tale (mykje dialektbruk). Det gjer oss bl.a. flinkare til å forstå dansk og svensk. Dansketidas store ulykke for norsken er òg meir tru enn sanning. Delvis takk vere dansketida står dialektane våre så sterkt i dag, og materielt sett var tida frå 1600 til 1800 ei einaste jamn oppgangstid. Det er mykje å ta fatt på for dei som vil driva språkleg myte-rydding.

Den kontinuerlege debatten om språk i Noreg gjennom heile 1900-talet har til tider vore plagsom. Han har likevel sannsynlegvis ført til eit høgre medvit om språkelege problemstillingar i vårt land enn i våre naboland. Men sett frå våre naboland kan nok språksamfunnet Noreg ha fortona seg som tragedie, komedie eller kaos. Ein handfull internasjonale språkfolk har derimot sett på Noreg som lykkeland og mønster – på grunn av vår politisk bestemte variasjon og pedagogiske valfridom...!

SJØLVINNSIKT OG SJØLVBEDRAG

Ved noko så skilsetjande som eit tusenårsskifte skjer det endringar i sinnsstemning, tankemønster, haldningar, åndsklima. Rett og slett fordi det gjer noko med folk når dei veit at dei stig over ein dørstokk der det står eit tusental. Ein treng ikkje kalla det irrasjonelt; det er føreseieleg reint psykologisk.

Difor vil knapt nokon internasjonal språkforskar nekta for at det skjedde noko med språkforståing og språkoppfatning i mange europeiske land rundt år 2000. Noreg var ikkje noko unntak. Om ein skal samanfatta det som skjedde på det språklege feltet, må det vera at det kom ei bølge av oppvakning: ein ting var at mange små språk i Europa levde på nåde; det hadde dei gjort ei stund, men no stod fleire og fleire fram og peika på at ein ikkje kunne rekna med at framtida til nasjonalspråka var sikker heller. Ikkje ein gong i land som Tyskland, Nederland og Frankrike. I det sistnemnde landet hadde dei forresten alt frå midten av 90-talet teke til å førebu ein offensiv kulturpolitikk for å sikra fransk som bruksspråk.

Dette førte til at i alle europeiske land tok dei til å diskutera framtida til nasjonalspråka sine. Med unntak av England, Spania og Portugal – av opplagde grunnar: desse tre morsmåla er blant verdas sju største språk. I Norden skjedde det desidert største skiftet i Danmark. Inntil 2001 hadde ordet 'sprogpolitik' ikkje vore dansk. Dei hadde i praksis aldri hatt noko aktiv styring på dansk språk, slik ein hadde hatt i Noreg og på Island. Men med eitt fekk altså pipa ein annan låt i Danmark. Danskane var ute med ein rapport om å sikra danskens framtid nesten like raskt som Sverige la fram si grundige utgreiing. Og med same politiske alvor. Dette skjedde i 2002 og 2003.

Den norske kom, som nemnt, ikkje før hausten 2005. Men den norske politikken kom godt; det politiske dokumentet om å sikra norsken framtid som bruksspråk i Noreg, vedteke av Stortinget den 28. april 2009, står ikkje tilbake verken for Danmark eller Sverige i prinsipp eller perspektiv. Men Noreg hadde ikkje vore Noreg om me ikkje hadde hatt nokre tilløp til 'annerledesland' også på dette området. Eit par av våre profilerte norskprofessorar gjekk ut mot svartmålinga av framtida til norsk språk. Det står bra til, ingen grunn til uro. "Vårt morsmål er en gammel dame som har helsen!"

Morsmålsprofessorar som ikkje er uroa over utviklinga, leitar me fåfengt etter i andre europeiske land... Dersom Stortinget hadde hatt det same synet på situasjonen, ville dei folkevalde aldri ha brukt arbeidstid og ressursar på å vedta ein ny språkpolitikk.

Sjølvbedraget anno 2011 består av fleire forhold. Det første: 'Riksmålssida har vunne'. Faktum er at riksmålet i praksis ikkje finst lenger, berre moderat bokmål. Det andre: 'Samnorsken er død'. Sanninga er at samnorskprosessen held fram med uforminska styrke – trass i at Stortinget offisielt sette strek over tilnærmingspolitikken, som vilja politikk, i 2002. Det tredje: 'Nynorsken er ute'. Nynorsken har nok nesten forsvunne i Trøndelag og nordover, og det er få brukarar igjen i Agder-regionen. Og mange, kanskje fleirtalet, trur at nynorskens rolle for utviklinga av norsk dermed er minimal. I røynda har nynorsk stadig vel ein halv

million brukarar, men dei er meir geografisk avgrensa enn før. Og utan nynorsk (vokabular) stansar bokmålet! Jamfør det som har skjedd og skjer i det skriftspråket som til dømes Aftenposten fører i 2011. Når ein bokmålsmedarbeidar i NRK P 2 seier ”dette har endra Norge”, er det totusentalets norsk me høyrer.

Sjølvinnsikta anno 2011 består i at landet har analysert situasjonen; det er utbreidd politisk semje om at framtida er utrygg. Det er behov for politikk, dersom norsk skriftspråk skal greia seg. Stortinget har bestemt at det overordna målet for språkpolicen skal vera å bevare norsk som eit fullverdig skriftspråk. Denne konklusjonen har i eitt steg plassert Noreg på linje med andre land i Europa reint språkpolitisk, for første gong i moderne tid. Me er i dag meir språkpolitisk ’normal’ enn før fordi me er opptekne av det same som dei fleste land rundt oss.

Vår status som eit komplett ’annerledesland’ på det språkpolitiske Europa-kartet er dermed betydeleg svekka i perioden 2002 til 2010. I den samanhengen bør det nemnast at det finst eit europeisk organ for språkråd som heiter EFNIL (European Federation og National Institutes of Languages), der EU og EØS-landa drøftar språkpolitiske spørsmål i sine årlege møte. Noreg vart innmeldt som medlem (assosiert medlem) i 2004.

OG UTSIKTENE?

Viss landet lukkast med sin politikk, vil både dagens bokmål og dagens nynorsk forsvinna. Langsamt og sikkert. Me vil stå att med eitt skriftspråk – og det vil truleg stadig ha (ein del av) den typiske norske valfridommen intakt i overskodelig framtid. Det språklege ’annerledeslandet’ vil då ha nærma seg ytterlegare ein ’normal’ europeisk situasjon. Alternativet – måtte Gud forby! – kjenner me: Det er at engelsk tek meir og meir over som skriftspråk i landet vårt og i realiteteten forviser norsk skrift til marginale brukssituasjonar. Det vil med andre ord vera ’begynnelsen på slutten’.

Elles kan me i dag slå fast at høgnorsken og smådansen er i ferd med å forlata oss. Det er mainstream som ruler, på godt og vondt. Skriftformene som ligg nær talemålet til fleirtalet, styrkjer seg gradvis. Det skjer seint, men sikkert, og med solid støtte frå dei nye elektroniske skriftsjangrane. Tre kjønn og a-former går ikkje ut or bokmål; det blir meir av dei over tid. Og svenskepåverknaden, med den integreringa som er i full utfolding, dyttar norsken i retning av fullvokalar og litt meir nynorsk vokabular. Sjølv sagt. Ingen annan publikasjon i Noreg illustrerer dei lange linjene i utviklinga betre enn Aftenposten. Der er språket heilt annleis i 2011 enn det var i 1991. Når endringane der (vekk med tradisjo-

nelt riksmål som 'sprog' og 'etter') ikkje har vekt meir merksemd, kjem det av at folk flest – filologar medrekna – er nærsynte og perspektivlause.

Den norske språksituasjonen kan etter mitt syn best beskrivast gjennom følgjande paradoks: Dei som vann (separatistane og tradisjonalistane), dei kjem til å tapa. Og dei som tapte (folkeformer og samnorsktendensar), kjem til å vinna terrenget. Heile språkutviklinga i landet vårt har eitt dominerande preg (me finn det same i alle landa rundt oss), og det er at vokabular og ordformer blir alt likare og likare. Meir og meir blir samla innanfor ein brei, sams språkbruk – og innanfor der er det sjølv sagt mykje variasjon. Likevel er det på dette breie, fellesspråklege feltet at me òg kan sjå konturane av det framtidige norsk skriftspråket. På ein måte er det bra, når me tenkjer på dei forferdelege tiåra etter den andre verdskrigen, at det ikkje er så mykje medvit om denne langlinja prosessen. Det sikrar at han får gå sin gang, relativt uforstyrta.

Språkdirektørstillinga var ei nyoppretta stilling i 2003; stillinga markerte byrjinga på arbeidet med å endra det gamle Norsk språkråd. Eg sat i stillinga i sju år. Det talet var meir planlagt enn mange trur. Var så den tenesta for Leah eller Rakel? Staten får finna seg i å vera Leah; Rakel må få vera privat. I alle fall, den første etappen er unnagjord. No står den andre etappen for tur; det blir ein viktig etappe for konkretisering og vidareføring av den språkpolitikken som er vedteken. Arbeidet og utfordringane som ventar den nye direktøren, blir dermed noko annleis enn det som prega den første fasen. Me kryssar fingrar! Berre dei som ikkje bryr seg om norsken framtid, kan vera likeglade med korleis det går i Språkrådet.

SENTRALE DOKUMENT FOR DET NYE SPRÅKRÅDET OG SPRÅKPOLITIKKEN PÅ TOTUSENTALET

St.meld. nr 48 (2002-2003) *Kulturpolitikk fram mot 2014*

Nye veier i norsk språkpolitikk? Konferanse på Lysebu den 12. februar 2004.

Språkrådet, mars 2004

Norsk i hundre! (Kristoffersen-utvalet) Språkrådet, oktober 2005

St.meld. nr 23 (2007-2008) *Språk bygger broer. Språkstimulering og språkopplæring for barn, unge og voksne.*

St.meld. nr 35 (2007-2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk.*

Språkstatus 2010. Språkrådet, februar 2010

SLUTTNOTE

Som nemnt i starten – eg står stadig svært nær heile stoffet, som jo i hovudsak dreiar seg om aksen storting, departement, språkråd. Fordelen er at eg er inne i stoffområdet som få andre. Ulempen er at med berre kort avstand til direktørstolen er eg både nærsynt og ugild. Dette vil endra seg når ein språkhistorikar kan setja seg ned og gå gjennom all dokumentasjon frå perioden og slik analysa og vurderer dette på distanse og frå meir objektiv synsstad. Kva vart sagt og skriva? Kva vart gjort? Kva var vellukka? Lenger fram i tid kan det arbeidet gjerast. I mellomtida må det arbeidast!

VÅRMØTE

28. april 2011, Gimle Gård

FRIDA FORSGREN

Christian Hornemans portrett av Bernt Holm

HELJE KRINGLEBOTN SØDAL

J. C. Heuch, biskop i Kristiansand 1889–1904

AUDUN SLETTAN

Flått og flåttbårne sykdommer, hysteri eller trussel?

Frida Forsgren

CHRISTIAN HORNEMANS PORTRETT AV BERNT HOLM

Bernt Holms rikholdige malerisamling på Gimle Gård inneholdt opprinnelig nesten 700 kunstverk – og blant disse finner vi en flott, personlig skildring av Holm selv, laget av den danske portrett- og miniatyrmaleren Christian Horneman i 1820-årene.¹ Portrettet er en friskt utført pastell som gir et inntrykk av en myndig, men lun kjøpmann, krigskommissær, skipseier og godseier.² Holm ser på oss med et bestemt, klart blikk, men med et smil i munnviken, et trekk som gjør ham mindre utilnærmelig og mer menneskelig (Illustrasjon 1, s. 276). Han er portrettert i hvit stiv snipp og frakk, med et klart blått blikk, frisk i kinnene og med tidstypisk forovergredd sveis. Bernt Holm lener seg svakt fremover mot betrakteren, noe som gir han en offensiv, direkte karakter.

Bernt Holm var en av Kristiansands og Norges rikeste kjøpmenn og godseiere på begynnelsen av 1800-tallet.³ Han eide et tyvetalls eiendommer i Kristiansand sentrum, i tillegg til gården Eg, lyststedet Gimle Gård, samt lystgården Stenalt i Danmark, som også var i hans eie i en periode. Holm hadde utstrakt handelsforbindelse med Danmark og Storbritannia, han drev kapervirksomhet i Skagerak, samt gårdsdrift lokalt i Kristiansand, og var særlig kjent for sin interesse for gjødsel i landbruket. Han vant til og med en medalje for fremragende landbruk. Gimle Gård med sin imponerende boksamling og malerisamling, og sin elegante, klassiske arkitektur er et levende eksempel på Holms kulturelle vidsyn og intellekt. Holms mesenvirksomhet, handelsimperium, kulturelle og intellektuelle kapasitet, samt sosiale klatring – han kjøpte seg tittelen generalkrigs-

- 1 For informasjon om Bernt Holms kunstsamling på Gimle: Tor E. Røssaak, "Noen tidlige norske kunstsamlinger", *Kunst og Kultur*, Nr.2 1997, Årg. 80, Universitetsforlaget, s. 106–117, Bodil Sørense, "Kunstsamlermiljøet i Kristiania i 1870- og 80-årene", *Kunst og Kultur*, Nr. 2, 1996, Årg. 79, Universitetsforlaget, s. 66 – 105.
- 2 Christian Horneman, portrett av Bernt Holm, pastell, Gimle Gård.
- 3 For info om Bernt Holm se for eksempel Bodil Solvang, *Gimle Gård. En særegen representant for Sørlandsklassicismen*, Hovedoppgave ved Universitetet i Tromsø, 2001.

kommisær i 1810 selv om han ikke hadde noen forbindelse med det militære – alt dette har sterke likhetstrekk med imagebyggingen til lorder, prinser, fyrster og konger på kontinentet. Til alle tider har kunst og arkitektur hatt en sterk rolle som image og makt bygging for de rike og mektige. Det er derfor kun naturlig at Bernt Holm lot seg portrettere av maleren Christian Horneman, danskekongens egen kongelige portrettmaler, en maler som vi skal se malte flere av tidens store personligheter.

Christian Horneman (1765–1844) ble født i 1765 i København og studerte malerkunst ved Kunstakademiet fra 1780-årene, hvor han vant akademiets lille og store sølvmedalje for sine arbeider, noe som vitner om hans dyktighet og status i kunstmiljøet. I 1787 reiste Horneman til utlandet og spesialiserte seg i miniatyrmaleriet og portrettmaleriet. Horneman var borte fra Danmark i hele sytten år, og på sin ferd opplevde han blant annet revolusjonens utbrudd i Paris i 1789. Han studerte de gamle malermestrene i Roma, Wien og Berlin, og fikk møte flere av tidens kjente kunstnere og personligheter, som maleren Johann Heinrich Wilhelm Tischbein, skulptøren Bertel Thorvaldsen, komponistene Carl Maria von Weber, Ludvig van Beethoven og Joseph Haydn. Horneman portretterte alle de tre komponistene, og særlig Beethoven sies å ha vært fornøyd med resultatet, da han ser langt mindre streng ut enn på andre samtidige portretter. I 1803 kom Horneman tilbake til Danmark, hvor han etablerte seg som hoffminiatyrmaler, og som portrettmaler i tomrommet som oppsto etter Cornelius Høyers og Jens Juels død, begge to kjente malere i dansk gullalder. Horneman arbeidet ved hoffet med fast bolig på Charlottenborg slott og malte blant annet disse portrettene av Dronning Maria Sofia Frederikke og Kong Christian VIII. I 1805 ble han medlem av akademiet og i 1835 også professor i malerkunst. Han arbeidet som kunstner til sin død i 1844.⁴

Hornemans produksjon består hovedsakelig av portretter og miniatyrportretter av de rike, interessante og velstående i samfunnet, konger, embedsmenn, komponister, de som hadde penger til å la seg avbilde. Det er virkelighetstro avbildninger av kjente ansikter i en rekke ulike teknikker, fra olje på lerret og elfenben, litografi, tegning eller pastell. I profil, trekvart profil eller en face. Særlig kan vi se at pastellene hans er interessante, de er friskere og mer virtuose enn portrettene utført i olje, som portrettet av den danske poeten Jens Baggesen. Det er interessant og dynamisk, med vibrerende fargesjatteringer og et levende uttrykk. Vi legger merke til at portrettet av Bernt Holm også er et særlig godt arbeid. Han

4 For informasjon om Christian Horneman se: <http://www.rosekamp.dk/Weilweb/H.htm>. Konsultert 27.03.2012.

fremstår som en skarp, observant, interessant mann – og teknisk er det et godt arbeid. Vi vet lite om omstendighetene rundt selve oppdraget, men det synes tydelig at Christian Horneman har malt Bernt Holm i levende live — han har fanget et engasjert menneske med skarpe øyne og røde kinn, et bilde av både den rike, intellektuelle godseieren og mesenen, samt bonden Bernt Holm.

Helje Kringlebotn Sødal

J. C. HEUCH, BISKOP I KRISTIANSAND 1889–1904

J. C. HEUCH, BISKOP I KRISTIANSAND 1889–1904

Johan Christian Heuch [utt. Høk] (1838–1904) er en av de mest innflytelsesrike, kontroversielle og originale biskoper som har virket i Kristiansand, et bispedømme som da omfattet Rogaland, Agderfylkene og Telemark. I samtiden var Heuch elsket og fryktet. Nå er han nesten glemt. Dette foredraget gir korte glimt av Heuchs liv og virksomhet og bygger på Ph.D.-avhandlingen min *"Mod strømmen" – i tiden. J. C. Heuch og kulturen* (Det teologiske Menighetsfakultet 2008).

BISKOPEN PÅ BYSTEN

Heuchs byste står utenfor Domkirken i Kristiansand og er laget av Karl Ludvig Jacobsen. Bysten er interessant av to årsaker. For det første har den en artig forhistorie som vitner om Heuchs status i samtiden: Jacob All Bonnevie Heuch, biskopens eldste sønn, laget utkast til en byste av faren i 1889. En oppfinnsom forretningsmann så den og fikk en påfallende idé: Bysten kunne masseproduseres og selges med fortjeneste. Heuch, på sin side, falt ikke for ideen og skrev fortørnet: "Jeg nedlegger bestemt Forbud mod at modelleres til Salg". Ideen sier uansett mye om hvor betydningsfull Heuch var. For det andre har bysten en inskripsjon med Heuchs livsmotto: "For mig er livet Kristus". Mottoet er viktig for å forstå preste- og bispegjerningen hans. Det førte ham inn i en lang rekke offentlige debatter med geistlige og sekulære samfunnstopper. Alle som ikke delte Heuchs forståelse av Kristus som frelser og forsoner, kunne risikere å komme i klørne på ham. Samtidig ga mottoet Heuch en enestående inngang blant lekfolket i bispedømmet som delte sin biskops kristendomsoppfatning. Mange fant en modig og mektig forbundsfelle i ham.

BIOGRAFISK RISS

Heuch vokste opp i en av landets mest velstående handelsfamilier i Kragerø. Gutten var fysisk svakelig, intellektuelt begavet og verbalt sterk. Familien sendte ham til Kristiania på skole, hvor han studerte teologi under professorene Carl Paul Caspari og Gisle Johnson. Begge var opptatt av luthersk konfesjonalisme og vekkelseskristendom. De påvirket Heuchs teologiske grunnsyn, og dessuten fikk han en personlig vekkelsesopplevelse i studietiden. Senere skulle den gi ham god forståelse for lekmannsvirksomheten i Kristiansand.

Etter endt studium ville Heuch leve som rentenist, men Jørgen Moe, som var ute etter en dyktig kapellan, overtalte ham til å bli prest. Med dette startet en usedvanlig prestekarriere, og Heuch og Moe arbeidet sammen i omkring 10 år. I 1870 flyttet begge til hovedstaden hvor Heuchs ry og oppgaver vokste. Han ble blant annet sykehus- og fengselsprest, redaktør (*Luthersk Kirketidende*, *Luthersk Ugeskrift*), praktikumslærer og en produktiv forfatter. Han utga til sammen 17 større bøker i tillegg til en mengde artikler og småskrifter. Polemikk var Heuchs store force. Han polemiserte mot autoriteter i samtiden som få andre geistlige våget å gi seg i kast med, som Georg Brandes, Bjørnstjerne Bjørnson og Christopher Bruun.

Teologisk tilhørte Heuch den høykirkelige fløy som var kritisk til tidens stadig sterkere krav om økt makt til lekfolket. Lekmannsvirksomheten var å ligne med en vampyr som sugde kraft ut av kirken, skrev Heuch i *Luthersk Ugeskrift* i 1878 og avviste kontant Gisle Johnssons nødsprinsipp som sa at lekfolk kunne forkynne hvis det var åndelig nød og for få prester til å dekke etterspørselen. Få "formægter i vores afsides Dale" på grunn av prestemangel, skrev Heuch ironisk og konkluderte med at professoren krisemaksimerte.

Sosialt var Heuch fleksibel og hadde kontakt med alle samfunnslag, fra hovedstadens vanskeligstilte til kong Oscar II, som var hans venn. Talegavene gjorde ham raskt til Kristianas moteprest. Han trakk fulle hus over alt hvor han prekte eller foredro, i Norge og i utlandet. Heuchs retoriske evner er til og med bekreftet i Hans Jægers beryktede *Fra Kristiania-Bohêmen* (1885). I 1880 ble Heuch utnevnt til sogneprest i Uranienborg, hovedstadens mest ettertraktede kall. På denne tiden var han også glødende engasjert i rikspolitikken på konservativ side. Hans viktigste anliggende var å verne om Grunnlovens maktfordelingsprinsipp og hindre at det parlamentariske system ble innført. Heuch satt i Høyres første landsstyre og bidro i vesentlig grad til å utforme partiets program. Likevel ble han ikke nominert til fast stortingsrepresentasjon, trolig fordi han var for konservativ og kompromissløs. På den andre siden hadde ultrakonservative krefter ut-

Biskop J. C. Heuch.

sett seg Heuch som ny kirkeminister dersom kongen nektet å underskrive riksrettsdommene i 1884 og innførte et militært ministerium. Dette skjedde ikke, men Heuch mobiliserte sitt store, kirkelige nettverk for å forhindre at den moderat-konservative Ole Jacob Broch ble ny statsminister. Broch greide ikke å rekruttere noen kirkeminister og måtte melde det til kongen. Heuch fikk det som han ville, og han foretrakk en Venstre-regjering som lettere kunne stemmes ut ved neste valg, enn en regjering ledet av partifellen Broch.

Karrieremessig nådde Heuch toppen i 1889, da han av sittende Høyre-regjering ble utnevnt til biskop i Kristiansand, et embete han bekledde til sin død. Heuchs bispe-

gjerning har flere særpreg. Her skal jeg nevne fire: Han var en engasjert visitator, han var stortingsrepresentant en kort periode, han ble kjent som "lekmannsbi-spen" og han kjempet utrettelig mot liberal teologi.

VISITATOREN

Heuch var en engasjert og myndig visitator, og han endret umiddelbart visitasordningen i bispedømmet. Omleggingen hadde strategiske fordeler. Den ga både bedre kontroll over prestene og bredere kontakt med menighetene. For det første ville Heuch tale selv i alle visitasmenigheter, blant annet fordi han mente at mange prester var dårlige kommunikatorer. De greide ikke å engasjere tilhørerne og leste mekanisk opp fra et manuskript. Heuch beklaget seg ofte over dette i visitasberetningene. I 1891 skriver han for eksempel: "En anden stor Mangel var den almindelige Brug at oplæse Predikenen af Papiret. ... Jeg søgte da at vise dem [prestene], at det kræver en lagt større Dyktighed at holde en Forsamling aarvaagen under en Oplæsning end under en Forkyndelse." Biskopen ville vise at det var mulig å tale godt og engasjerende ut fra en kort huskelapp, og mange

av disse huskelappene er bevart på Statsarkivet i Kristiansand. Dessuten mente Heuch at han fikk bedre kontakt med menigheten når han talte til dem selv og formidlet det han sto for. I sin første visitasberetning fra 1889 skriver Heuch at både menigheter og prester må "faa Anledning til mere inngaende end hittil at lære sin Tilsynsmand at kjende i hans viktigste Gjerning: Vidnegjeringen."

For det andre åpnet Heuch for at alle menighetens medlemmer kunne overvære visitasmøtene som ellers bare var for spesielt inviterte. Det siste tiltaket møtte skarp kritikk. Mange mente det var for radikalt og ga lekfolket for store rettigheter. Andre syntes Heuch burde gitt menighetens medlemmer talerett i tillegg til møterett. Flertallet av biskopene fant Heuchs visitasordning for radikal, men den ble lov i 1909. Heuchs visitasberetninger gir levende og personlig preget informasjon om tilstanden i bispedømmet. Det var feststemning i Kirkedepartementet når de kom, og de ble utgitt senere (*Visitasberetninger 1889-1902*, utgitt av Gunvald Bøe A.S. Lunde & Co's forlag 1965). Mens Heuch var kritisk til flere av prestene, var han begeistret over lekfolkets sterke engasjement: "Man mærker endnu overalt paa Vestlandet, at Kristendommen er en Magt i Folket. Kirkelige og kristelige Spøragsmaal interessere over alt Andet," skriver han fornøyd i visitasberetningen for 1890.

STORTINGSPOLITIKEREN

Heuch møtte på Stortinget som varamann i 1890-91, men da hadde interessen for rikspolitikken fortatt seg. Nå var han mer opptatt av bispegjeringen og kamp mot liberal teologi enn av rikspolitikken. Likevel markerte han seg i flere debatter. For ettertiden ble Heuchs spissformulerte utsagn mot kvinnestemmerett stående. Fra Stortingets talestol hamret han løs på "Emansipationens Fordærlighed" generelt og kvinnestemmerett spesielt. Heuch hevdet at dette var mot Bibelen og kvinnens natur. Kvinnesak og kvinnestemmerett truet med å gjøre kvinner til sterile "Neutra", advarte han. I 1890 var stortingsflertallet enig med ham i sak selv om noen reagerte negativt på formen, og forslaget om kvinnestemmerett falt. Denne saken har likevel et interessant etterspill, for Heuch ble sentral i nok en stemmerettsdebatt. Den foregikk i 1903 i Søgne og dreide seg om stemmerett i Det Norsk Misjonselskap. Her argumenterte Heuch varmt for å gi kvinner stemmerett i misjonsforeningene. Guds ord var ikke til hinder for dette, hevdet han. Politisk stemmerett og kvinnestemmerett i en forening er ikke det samme, men saken er likevel symptomatisk for hvordan Heuch kunne utvikle seg. I 1903 hadde han lært misjonskvinnene godt å kjenne, og han hadde sett

hvor viktig kvinnesengasjement og økonomiske bidrag var for misjonens sak.

For ettertiden er Heuchs stortingstaler om kvinnestemmerett bakstreverske. Samtidig var han fremsynt i flere av de andre sakene han uttalte seg om på Stortinget. For eksempel argumenterte han for å gi stipend til Nordahl Rolfsen for at han kunne utarbeide leseverk for skolen. I denne saken ble Heuch nedstemt. Han viste også et sterkt engasjement for de funksjonshemmede og talte skarpt mot sentralisering av "Abnormskolene" fordi det ville rykke de sårbare barna opp fra sitt trygge oppvekstmiljø. Dessuten kjempet Heuch for Universitetets rett til selv å ansette professorer på akademisk grunnlag, istedenfor at Stortinget skulle utnevne professorer i visse disipliner, slik det var blitt gjort i noen tilfeller.

"LEKMANNsbISPEN"

Da Heuch ble utnevnt til biskop, var det betydelig engstelse på Sør-Vestlandet. Hvordan ville den konservative og høykirkelige Heuch fungere i et lekmannspreget bispedømme? Bekymringene viste seg å være grunnløse, og da den nye biskopen kom til Kristiansand, skjedde en av norsk kirkehistories mest påfallende metamorfoser. Heuch ble til "lekmannsbisp". Han talte og deltok på bedehus og i misjonsforeninger, og han skrev varmt om lekfolkets ekte gudstro i visitasberetningene. Venstrehøvdingen Jørgen Løvland mente at Heuch "formelig [var] beruset af det vestlandske Lægfolk" og satte pris på endringen. Heuchs gamle forbundsfeller i Kristiania var derimot bekymret. "Han har ikke havt godt af at komme bort fra Kristiania", skrev hans konservative fetter, presten Daniel Thrap i dagboksnotatene sine i 1899 (dagbøkene finnes på Riksarkivet i Oslo).

To anekdoter kan stå som symbolske uttrykk for Heuchs lekmannsvennlighet: Da han hadde krenket bedehusfolket med en sleivete bemerkning om alkoholbruk og selskapelighet på et samtalemøte, troppet han uken etter opp på bedehuset for å be om tilgivelse. I passiar med en av lederne på bedehuset i Kristiansand, "Torje feier", innrømmet Heuch humoristisk at feiermesteren nok ville gjort det bedre som biskop enn biskopen ville ha gjort det som feier. Mens Torje kunne tale, ville biskopen ha satt seg fast i pipa.

Som biskop påskyndet Heuch også en ny og liberaliserende lov om lekmenns rett til å forkynne i kirken. I 1888 ble det tillatt for lekmenn å forkynne fra kordøren i kirken hvis presten godkjente det. Når det først var tilfellet, mente Heuch at lekmenn like godt kunne innta prekestolen og foreslo en lovendring for Kirkedepartementet. Kirkestatsråden fra Venstre, Jacob Sverdrup, likte utspillet

og kommenterte: "Heuch er bleven radikal paa sine eldre Dage". I 1897 kom en kongelig resolusjon som utelot den avgrensede formuleringen "fra Kordøren" fra loven. Den fortjener navnet *Lex Heuch*.

Heuchs nye innstilling til lekfolket bør forstås i lys av to hendelser: For det første var Heuch politisk desillusjonert etter 1884. Han fryktet særlig for kirkens stilling. Med det parlamentariske system kunne et konfesjonsløst Storting overstyre en konfesjonsbundet konge og regjering. For Heuch betydde dette at den kristne stat opphørte å eksistere i 1884. I en slik situasjon ble folkeflertallet viktig, og Heuch måtte utmeisle en strategi for å vinne dem for sin sak. Dette fordret økt samkvem med lekfolket. For det andre ble norske teologer stadig mer påvirket av liberal teologi fra kontinentet. Heuch mente at det vakte lekfolket var det beste vern mot dette. Følgelig måtte han tone ned sitt høykirkelige embets-syn for å komme i allianse med lekfolket.

BARRIKADEKJEMPER MOT LIBERAL TEOLOGI

Heuch var blant de første i Norge som reagerte på liberale strømninger i tysk teologi og skrev om dette så tidlig som i 1872. Først fra 1890-årene av ble det hans største og viktigste kampsak. I disse årene kom det ut en rekke liberale bøker på norsk, og flere toneangivende norske teologer utviklet seg i liberal retning. I 1902 karakteriserte Heuch sin egen opplevelse av det nye, teologiske klimaet: Det var "som om jeg indaandede fordærvet Luft", skrev han da. Heuch mente at liberale teologer hadde en "snigmorderisk" taktikk. De hevdet at de ville gjøre kristendommen relevant for moderne mennesker ved å fremheve Jesus som et etisk forbilde, men isteden tok de siste rest av gudstro fra dem. De rekrutterte ikke religiøst passive mennesker til aktiv tro, men førte dem fra "Halvtro" til "Vantro" og "Rationalisme" – det vil si til frafall fra kristendommen. Heuch underkjente enhver teolog som ikke klart forkynte "Korsets Ord": at frelsen avhang av syndserkjennelse, omvendelse, tilgivelse og forsoning ved Jesu blod.

Biskopen førte en kontinuerlig kamp mot de liberale teologene. Ett tiltak var å arrangere diskusjonsmøter for prestene. Heuch trodde han kunne påvirke dem, men forregnet seg på det og avvirket ordningen. I den såkalte "Den kristiansandske lærestrid" (1894–95) angrep Heuch kapellanen i Domkirken, Jørgen H. H. Brochmann, og doktoravhandlingen hans, *Lov og nåde*. Biskopen mente at kapellanen hadde et avvikende syn på læren om forsoning og rettferdiggjørelse. Brochmanns avhandling ble vitenskapelig underkjent. Den avgjørelsen hadde biskopen ikke noe med, men han gjorde det han kunne for å svekke tilliten til

Brochmann i offentligheten. Heuchs viktigste bidrag i den teologiske debatten var tre polemiske skrifter om liberal teologi. Det lille skriftet *Jesus* utkom på et lokalt forlag i Kristiansand i 1901 og var forarbeidet til de større og mer kjente bøkene *Mod Strømmen* (1902) og *Svar* (1903). Sistnevnte ble til ved diktat fra sykesengen. Heuchs siste skrifter skapte voldsom offentlig debatt. Selv fikk han mer enn 300 privatbrev fra inn- og utland i sakens anliggende. De fleste var takkebrev. *Mod Strømmen* og *Svar* fikk kirkehistorisk betydning fordi de bidro til en teologisk-konservativ konsolidering som senere førte til opprettelsen av Det teologiske Menighetsfakultet i 1908. Slik sett vant Heuch en seier posthumt.

"FRA KRISTI KORS GAAR TROEN UD;
TIL KRISTI KORS VENDER DEN ALTID TILBAGE"

Heuch døde midt i den teologiske striden, utslitt og syk. Han hadde lenge stått fremst på barrikadene, var nesten blind, led av sykdommen rosen og hadde nærmest skrevet, talt, reist og røkt seg i hjel. Like før sin død skrev Heuch at han hadde forandret mening om mye i løpet av livet, men *ikke* om liberal teologi. Kristendommen handlet først og fremst om personlig omvendelse og frelse ved "hans Korses Blod", mente han alltid. Dette standpunktet kombinert med endringsvilje i flere andre spørsmål, humor, engasjement og menneskelige varme var sannsynligvis de viktigste grunnene til at Heuch er en av tidenes mest folkekjære biskoper i Kristiansand.

LITTERATUR OM HEUCH

- Rygnestad, Knut (1966): *Johan Christian Heuch. Apologet og stridsmann*. Globus-forlaget, Trondheim.
- Sødal, Helje Kringelbotn (2008): "*Mod strømmen*" – i tiden. J. C. Heuch og kulturen. Ph.D.-avhandling ved Det teologiske Menighetsfakultet (finnes på Universitetsbiblioteket i Agder).
- Tandberg, Jens (1905): *Biskop Heuchs liv og virke*. Lutherstiftelsens Boghandels Forlag, Kristiania.

Audun Slettan

FLÅTT OG FLÅTTBÅRNE SYKDOMMER, HYSTERI ELLER TRUSSEL?

Et sikkert vårtegn er at aviser og andre medier har diverse oppslag om ulike ”livsfarlige” trusler som venter på oss gjennom det kommende sommerhalvåret: Mye huggorm, nye og farligere myggarter, mengder med enda giftigere brennmaneter og selvsagt mange oppslag om at det også dette året aldri før har vært så mange og sykdomsbærende flått. Det er riktig at plagene kan være meget ubehagelige – og i noen tilfeller også farlige – for de av oss som får ublidt møte med disse dyrene, men mange opplever vel allikevel at medienes fokusering ofte kan være noe ut av proporsjoner og også skape unødig bekymring og frykt blant befolkningen. Ved Universitetet i Agder, Sørlandet Sykehus og andre institusjoner i regionen, forskes det på flåttens biologi, sykdomsfremkallende mikrober denne kan bære med seg samt påvisning og behandling av slike sykdommer. Dette vil blant annet gi oss bedre grunnlag for å vurdere smitterisiko og andre potensielle farer knyttet til flått.

Flått er en midd, altså et edderkoppdyr, som finnes over store deler av verden. Det eksisterer hundrevis av flåttarter og i Norge er det oppdaget 11 ulike arter. Den flåttarten vi mennesker allikevel har mest befatning med, og som kan spre smitte til oss, er skogflått, *Ixodes ricinus*. På forskjellige dialekter og steder betegnes denne med en rekke ulike navn, bl.a. buflått, einerlus, fløtt, hantikk, lyngflått, skaubjønn og flere.

Flått er en parasitt som skaffer seg næring gjennom å feste seg til et vertsdyr og suge blod fra dette. Den er meget hardfør og er aktiv (søke etter vertsdyr) allerede ved ca. 5 °C, kan overleve flere dager under vann, tåler frost (-10 til -15 °C) og kan overleve flere år uten inntak av føde (suge blod). Høy luftfuktighet, over 70%, er nødvendig for at flått skal overleve. Derfor finner vi flått helst i tett vegetasjon på gress og andre vekster nær litt fuktig grunn i blandingsskog. Tetttest bestand med flått finner vi i kystnære strøk i Sør-Norge.

Flått kryper opp på strå og annen vegetasjon litt over bakken, og sitter med søkende forben og hekter seg fast på passerende dyr. Der oppsøker den et pas-

sende sted og biter seg fast og starter å suge blod. Flåtten sender inn en bedøvende gift etter at den har bitt, så vi merker sjelden at flåtten biter seg fast. Huden reagerer allikevel på parasitten og etter en stund kan vi føle en viss kløe – som kan øke dersom vi klør og stresser huden på dette området. Etter noen dager er flåtten fullsugd med blod, og slipper taket og faller ned på bakken. Der fordøyes måltidet og etter hvert vil flåtten utvikle seg videre til neste stadium.

Fra eggene klekkes små *larver* som har meget lik utforming som eldre flått. Etter blodmåltidet gjennomgår larven en forvandling til en litt større *nymfe*, som etter et nytt måltid forvandles til voksen flått. Vanligvis brukes ett år på hvert av de tre stadiene i livssyklusen, men som nevnt kan flåtten overleve flere sesonger i påvente av å finne et vertsdyr den kan feste seg til. De ulike stadiene av flått foretrekker ulike vertsdyr – som også kan være fugler. For at den voksne hunnen skal kunne produsere egg, må den suge blod fra et større pattedyr, f.eks. hare, rådyr eller elg. Det er derfor man i noen tilfeller har forsøkt å minske flåttbestanden på enkelte øyer ved å skyte rådyrene på øya. Dersom rådyrbestanden da ikke tar seg opp igjen, og det ikke er andre passende store pattedyr som verter for den voksne flåtten, vil flåtten på øya ikke kunne produsere egg og bestanden vil minske. Tilførsel av nye flått fra fugler og andre innvandrende dyr vil dempe denne effekten.

Vi leser i media at det blir mer og mer flått. Det er riktig at flåttettheten har økt de siste tiårene. Dette har sannsynligvis sammenheng med at man opplever økt tilgroing av kratt og busker i områder der det finnes flått. Dette vil ha en skjermende virkning slik at områder som tidligere var eksponert for sol og vind, og dermed var tørre, nå har flere fuktigere steder med gunstige forhold for flått. Mindre drift av kulturlandskapet, f.eks. ved beiting av husdyr, kan være en av årsakene til denne gjengroingen med påfølgende økning av flåttbestand. Forskere ved UiA vil sammen med Arendal kommune og andre, gjennomføre et forskningsprosjekt der man vil dokumentere effekten av beiting av sau på både gjengroing og flåttetthet.

Flåtten kan være infisert med ulike bakterier og virus som, når den biter seg fast for å suge blod, kan overføres til vertsdyret. En slik infeksjon kan gi sykdom hos dyr og mennesker. Blant husdyrene våre kan sau smittes av bakterien *Anaplasma phagocytophilum* og gi sykdommen *sjodogg*. Dette påfører sauene plager og av og til død – og selvsagt sauebøndene økonomiske tap. Også storfe og andre husdyr kan smittes av ulike bakterier som kan gi sykdom. Hos mennesker er

sykdommen *Lyme borreliose* den vanligste flåttbårne sykdommen. Denne sykdommen forårsakes av bakterien *Borrelia burgdorferi* s.l. som det finnes flere arter av. Ofte – men ikke alltid – vil man etter infeksjon av borreliabakterier kunne se et rødlig, ringformet, utslett rundt stedet flåttan har bitt seg fast på. Dette utslettet – erythema migrans – er altså en indikasjon på borreliasmitte, og kan dersom det blir stort nok (over ca 5 cm i diameter) gjøre at fastlegen vil sette i gang antibiotikabehandling. Denne behandlingen vil i de fleste tilfeller gjøre at bakterien bekjempes og eventuelle plager opphører. Dersom infeksjonen ikke behandles, kan denne utvikle seg ytterligere og gi til dels alvorlige plager. Selv om antibiotikabehandling oftest er effektiv, kjenner man tilfeller der pasienter får tilbakevendende plager på et senere tidspunkt. De forskjellige borreliaartene kan gi ulike borreliosesyntomer og sykdomsforløp. *Borrelia garinii* gir hovedsakelig plager i sentralnervesystemet, *B. afzelii* koples til plager i hudsystemet og *B. b. sensu stricto* angriper ledd. Borreliabakterien er lokalisert i flåttens mage/tarm, og etter at flåttan har bitt seg fast, tar det om lag 1 døgn før borreliabakterien rekker å vandre opp til flåttens spyttkjertler, og derfra finne veien inn i vertedyret. Dersom man fjerner flåttan i løpet av det første døgnet etter at den har festet seg, er altså faren for borreliasmitte meget lav. Selv om Lyme borreliose kan være alvorlig for pasientene, er det allikevel ikke svært mange tilfeller av dette. I Norge får 250 – 300 mennesker diagnosen hvert år. Mild plage ved at den omtalte røde ringen, som indikerer infeksjon, observeres rundt bittstedet er ikke inkludert i disse tallene. Det finnes i dag ikke vaksiner mot borreliabakterien.

Erythema migrans på arm.

I løpet av de siste årene er det satt fokus på en annen flåttbårne sykdom hos menneske: TBE (Tick-borne encephalitis). Denne formen for hjernebetennelse skyldes et virus, som på samme måte som borreliabakterien, kan infisere mennesker gjennom flåttbitt. Viruset er lokalisert i flåttens spyttkjertler, så i motsetning til borreliabakterien kan dette smitte mennesker like etter selve bittet. TBE-viruset ble påvist i Norge første gang av forsker Tone Skarpaas ved Sørlandet Sykehus. Viruset er forholdsvis sjeldent i Norge, og foreløpig er det ca 10 personer i året som diagnostiseres med sykdommen. I Sentral- og Øst-Europa er dette et betydelig problem, og hissige varianter av denne flåttbårne sykdommen har ikke sjeldent forårsaket dødsfall hos pasienter. Det er vaksiner mot TBE-viruset å få, og Folkehelseinstituttet anbefaler personer som oppholder seg i områder

Innsamling av flått.

med mye flått å ta slik vaksine.

Forsker Vivian Kjelland disputerte i 2011 til sin PhD-grad på studier av borreliabakterien i flått og diverse vertsdyr. Hennes forskningsarbeid kom i stand etter etableringen av et fruktbart samarbeid mellom Univeristetet i Agder, Sørlandet sykehus (SSHF) og Norges veterinærhøgskole (NVH). Kjellands forskning (med veiledning av A. Slettan UiA, T. Skarpaas SSHF og S. Stuen NVH) har gitt banebrytende kunnskap om utbredelsen av borreliabakterien på utvalgte steder i Agder og hvordan flere vertsdyr (hare, fugl og hjortedyr) påvirker denne. Kjelland samlet i løpet av en sesong et stort antall flått fra terrenget ved fire utvalgte lokaliteter i Aust- og

Vest-Agder. Ved å isolere DNA fra hele flåtten, vil man også få isolert en liten del DNA fra bakterier som flåtten eventuelt er infisert med. Kjelland isolerte DNA fra alle innsamlede flått, og gjennom analyser av dette DNAet kunne hun slå fast at om lag 25% av flåtten var infisert av borreliabakterier. Kjelland påviste gjennom dette arbeidet en borreliaart som tidligere ikke er funnet i Norge: *Borrelia valaisiana*. Selv om det var noe variasjon mellom de ulike lokaliteter og når i sesongen flåtten var samlet inn, var hovedkonklusjonen at om lag en fjerdedel av flåtten i disse områdene inneholder borreliabakterier. At såpass stor andel av flåtten i vårt nærområde inneholder borreliabakterier, skulle tilsi at smitterisikoen ved flåttbitt er forholdsvis høy. At det allikevel er forholdsvis få som diagnostiseres med Lyme borreliose, forteller noe om at kroppens immunforsvar som oftest er effektiv i bekjempelse av infeksjoner.

Kjelland har også studert flått samlet fra ulike vertsdyr og undersøkt disse med tanke på deteksjon av borreliabakterier. I samarbeid med Agder harehundklubb og NVH ble en rekke harer og flått plukket fra disse undersøkt. Man fant her ut at hare kan være reservoarvert for borreliaarten *B.b. sensu strictu*, som bl.a. er funnet å forårsake borreliosesykdom som gir plager og smerter i ledd.

Gjennom bestemmelser av en mengde borreliabakterier funnet i flått plukket fra elg og rådyr, fant Kjelland at betydelig færre av denne flåtten var borreliainfisert enn flått fanget i terrenget i samme område. Dette er meget interessant.

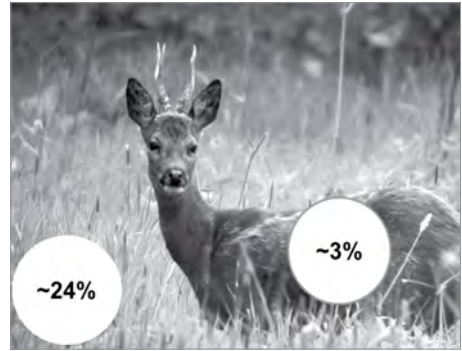
Det tyder på at hjortedyrenes immunforsvar dreper borreliabakteriene som måtte infisere dyret, samt også dreper bakteriene inne i den festede flått.

Hjortedyrene "rensner" altså flått for borreliabakterier.

Dette setter koplingen mellom hjortedyr og flått i et litt annet lys. Som nevnt ovenfor har mange ivret etter å minske rådyrbestanden i belastede områder, for derved å senke flåttmengden. Når vi nå vet at hjortedyrene faktisk har en positiv effekt med tanke på å holde borreliabakterien i sjakk, må man i hvert fall ta dette i betraktning før jaktgeværet hentes frem. Det er som kjent ikke selve flått som utgjør noen fare for oss mennesker, men heller de smitteagens de måtte være infisert med.

Sørlandet sykehus (SSHF) er i dag Nasjonalt kompetansesenter for flåttbårne sykdommer – borreliose, og flere forskere arbeider med ulike problemstillinger knyttet til dette. Det omtalte samarbeidet mellom SSHF og Universitetet i Agder har vist seg å være verdifullt og nyttig for begge parter, og dette samarbeidet fortsetter. Man fortsetter å forske på flåttbårne sykdommer og studerer også ulike sider ved selve flått som er interessante. For eksempel: Hvilke mekanismer bruker flått for å overleve den strenge kulden den utsettes for i løpet av vinteren?

Vi er nå midt i sesongen for aktive flått som søker vertsdyr. Vi er også midt i sesongen for mange fine turer i skog og mark. Man vet mye om smitte og smittefare forbundet med flått, men man skal ikke la seg skremme fra å være ute i skogen på grunn av redsel for flått. Man skal allikevel være observant, og sjekke seg for mulige flått etter en fin tur i skogen. Da kan vi alle gå en flott sommer i møte.

Om lag 3% av flått plukket fra hjortedyr inneholder borrelia-bakterer, mens ca 24% av flått i terrenget i samme område er borreliapositive. Illustrasjon: V. Kjelland.

SOMMERMØTE

8. september 2011, Kristiansand Katedralskole Gimle

TORUNN LAUVDAL

Minnetale over professor Bjørg Aase Sørensen

ULLA-BRITT LILLEAAS

Kjønnsforskningen sett fra den samfunnsvitenskapelige forskningstradisjonen

UNNI LANGÅS

Kjønnsforskningen sett fra den humanistiske forskningstradisjonen

Torunn Lauvdal

MINNETALE OVER BJØRG AASE SØRENSEN

Bjørg Aase Sørensen var født 18. februar 1944 og døde 16. juni 2010. Hun var sosiolog og arbeidsforsker. Det var imidlertid ikke der hun startet. Etter artium på latinlinjen begynte hun å studere religionshistorie og semittiske språk. Men så ble det altså etter hvert sosiologi som ble hennes fag.

Bjørg Aase var forsker på Arbeidsforskningsinstituttet fra 1967, professor ved Høgskolen i Vestfold og en periode professor II ved Universitetet i Oslo. Hun var en nestor innen arbeidsmiljøforskningen både i Norge og internasjonalt.

Da Bjørg Aase som nyutdannet sosiolog kom til Arbeidsforskningsinstituttet i 1967, hadde hun et opphold i en israelsk kibbutzbedrift bak seg. Gjennom et reflektert forhold til praktiske erfaringer kombinert med evnen til direkte handling hadde kibbutzbevegelsen blitt en pioner på arbeids- og bedriftsorgani-

sasjon, og det var denne direkte koblingen mellom det å lære og det å gjøre som Bjørg Aase tok med seg til hjemlandet. På Arbeidsforskningsinstituttet fant hun en plattform for den type virksomhet hun ønsket å drive.

Hennes første arbeider handlet om ensidige industristeder og hvordan disse stedene ved egen kraft og lokalt initiativ kunne forme en ny framtid. Dette var også tema for hennes doktorgradsavhandling, som handlet om hennes hjemkommune, Vennesla, og om Hunsfos fabrikker.

Björg Aase stod sentralt i Arbeidsforskningsinstituttets arbeid knyttet til 1970-tallets arbeidsmiljøreform. Mens arbeidsmiljø tradisjonelt hadde blitt forbundet særlig med teknisk sikring mot ulykker og kjemisk påvirkning, innebar syttiårenes arbeidsmiljøreform et vesentlig bredere perspektiv. Helse ble koblet sammen med tanken om utviklende arbeidsroller og med den nordiske samarbeidsmodellen. Gjennom praktiske utviklingsprosjekter og forskningsmessig analyse kom Björg Aase Sørensen til å gi avgjørende bidrag på disse områdene.

Arbeidsmiljøreformen ble til i en tid da andre sektorer enn industrien pådro seg økende interesse, samtidig som kvinnene gjorde sitt inntog i arbeidslivet på bred front. Björg Aase var tidlig aktiv i kvinneforskningsmiljøet i Norge, og her kom hun med viktige forskningsbidrag, særlig innen feltet kvinner og arbeid, et tema hun siden var opptatt av i all sin forskning.

På 1980-tallet, gjennom et omfattende prosjekt på Ullevål Universitetssykehus, tok hun opp helsevesenets organisatoriske utfordringer og hvordan de skulle møtes; et prosjekt som fortsatt må regnes som grunnleggende. Hun tok initiativ til undersøkelser og utviklingsprosjekter innen et bredt spektrum av andre tjenesteytende virksomheter, for eksempel omsorgstjenester, politi og presse. Hennes studie av journalisters arbeidsmiljø ble banebrytende. I minneord om Björg Aase Sørensen sier Norsk journalistlag:

Samarbeidet mellom Björg Aase og NJ startet i 1978 da NJs nyetablerte arbeidsmiljøutvalg ønsket å kartlegge arbeidsmiljøet blant norske journalister. På den tiden var det ingen selvfølge å få offentlige midler til å forske på en yrkesgruppe som journalister, som verken var utsatt for farlige maskiner eller giftstoffer. Men Björg Aase klarte med en blanding av argumentasjonskunst og sjarm å skaffe til veie nødvendige forskningsmidler. I ettertid viste det seg arbeidsmiljøundersøkelsen blant norske journalister i 1979 ble den første studien av det som forskerne kalte det grenseløse arbeid, som det senere har vært forsket mye på.

Jeg var kollega med Björg Aase på Arbeidsforskningsinstituttet i seks år, og så på nært hold hennes fantastiske arbeidskapasitet. Hun var en stor analytiker, dyktig til å fange opp trender, og fantastisk på å utvikle originale begreper som fanget fenomener, som "ansvarsrasjonalitet", "moderne tjenerskap", "honingfella" og "varme kalde konflikter". Hun nærmet seg problemstillinger fra nye vinkler, leste problemene på skrått, på en måte.

Jeg har en liten personlig erfaring med dette. I 1994 skulle jeg disputere, og gikk og grudde meg til prøveforelesning og disputas. Du må ikke grue deg, sa

Björg Aase, gled deg heller. Når ellers i livet får du en hel dag som bare handler om ditt arbeid? Det snudde problemstillingen på hodet.

Få enkeltpersoner har bidratt mer enn Björg Aase når det gjelder forståelse av "det nye arbeidslivet", og hvilke praktiske grep som kan tas for å møte dets utfordringer.

Björg Aase Sørensen kom gjennom sitt yrkesaktive liv til å ta opp de fleste av arbeidslivets store problemer. På alle områder hun engasjerte seg, kom hun med viktige og ofte originale bidrag. I debatten om sykefravær påpekte hun at de faktorer som driver fraværet opp, ikke er de samme som de som bringer fraværet ned. Uansett hva fraværet "skyldes", er det bare ett sted det kan reduseres, og det er på arbeidsplassen.

"Jeg har ingen tro på at 'det bare er sånn,'" sa Björg Aase i et intervju, og videre: "Jeg har aldri klart å slå meg til ro med standardforklaringer." Hun var en kompromissløs aksjonsforsker, som la vekt på at kunnskap ikke er nok, man må også bidra til utvikling. Og hun var kompromissløs i sin vekt på medvirkning og demokrati i arbeidslivet.

Jeg lyser fred over Björg Aase Sørensens minne.

Ulla-Britt Lilleaas

KJØNNSFORSKNINGEN SETT FRA DEN SAMFUNNS- VITENSKAPELIGE FORSKNINGSTRADISJONEN

INNLEDNING

Takk for invitasjonen – vi er svært glad for å få denne anledningen til å snakke om kjønnsforskning i Agder Vitenskapsakademi.

Bestillingen Unni Langås og jeg fikk av Ernst Håkon Jahr besto av tre spørsmål:

- Hva er kjønnsforskning?
- Hvorfor har vi kjønnsforskning?
- Hva kan kjønnsforskningen brukes til?

Dette tilhører de store spørsmål som det ikke er så lett å svare på i løpet av en halvtimes tid – særlig fordi det vil være svært mange måter å beskrive kjønnsforskningen på. Å beskrive kjønnsforskningsfeltet vil for det *første* bero på hvilken fagtradisjon og fagmiljø du kommer fra. Det *andre* er hvordan man avgrenser feltet. Snakker vi om den nasjonale, skandinaviske eller internasjonale kjønnsforskningen? Og hvor legges vekten – på teoretiske perspektiver og begreper, utviklingslinjer eller hva de ulike kjønnsforskningsmiljøene arbeider med?

For å gjøre oppgaven noe enklere har Unni og jeg delt bestillingen i to: Med ett blick på den samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningstradisjonen og ett blick på den humanistiske tradisjonen. Vi mener det er en god arbeidsdeling for å kunne si noe interessant om et felt som alle mener noe om – kanskje fordi det i så stor grad angår oss alle.

Jeg vil *avgrense* mitt innlegg ved legge vekt på norske forhold og starte med en kort historikk. Hovedfokus vil være på noen utviklingslinjer, og hva som har preget den norske samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningen fra dens spede begynnelse på slutten av sytti-tallet, og fram til i dag. Jeg velger da å ta opp noen av de mest sentrale forskningsspørsmålene som har blitt stilt, og hvilke temaer som det forskes på. I den sammenhengen kan det være interessant å trekke fram

enkelte begreps- og teoretiske diskusjoner som har vært rådende innenfor feltet i disse årene. For å belyse hva kjønnsforskning kan brukes til, vil jeg komme med noen eksempler fra andres og egen forskning. Avslutningsvis skal jeg trekke fram noen av dagens problemstillinger og dilemmaer.

Før jeg går videre skal jeg først si litt om hvor jeg selv står i dette landskapet. Faget mitt er sosiologi og jeg har siden 1990 arbeidet både teoretisk og empirisk med kjønns- og likestillingsperspektiver på temaer som helse og sykdom, forholdet mellom arbeid og familie, omstillinger i arbeidslivet, metodeutvikling og forskningsformidling. I mange år var jeg tilknyttet det som den gang het Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Oslo - nå Senter for tverrfaglig kjønnsforskning - og som i dag har det største kjønnsforskningsmiljøet i Norge. Senere begynte jeg som forsker ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi hvor jeg tok doktorgraden, og fortsatte i et postdok-stipend fra Norges forskningsråd. Til Agder kom jeg i 2006. Jeg pleier å si at jeg startet som kvinneforsker, ble etter hvert kjønnsforsker og er nå kjønns- og mannsforsker. Denne endring av fokus på hva som en forsknings gjenstand, er helt i tråd med forskningsfeltets utvikling.

KORT HISTORIKK

Kjønnsforskningen er en forholdsvis ung disiplin, og en måte å presentere starten på den norske samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningen på, er å sitere hva professor i statsvitenskap - Helga Hernes - skrev i 1982 i forordet til boka ”Kvinner i fellesskap”:

Kvinneforskningen slik den har utviklet seg det siste tiåret, er et internasjonalt fenomen, som oppsto omtrent samtidig med fremveksten av den nye kvinnebevegelsen. Den representerer en av de viktigste og mest sentrale fornyelsene innen vitenskapen i sin alminnelighet.

Hernes var da redaktør for en bokserie med tittelen ”Kvinnerns levekår og livsløp” (Universitetsforlaget), og bakgrunnen var at Norges allmennvitenskapelige forskningsråd hadde opprettet et *sekretariat for kvinneforskning*. Sekretariatet ble opprettet i 1977, og hovedoppgaven var å ”fremme forskning om kvinners livsforhold og stilling i samfunnet”. I denne *første* fasen hadde Kvinnebevegelsen og kvinneforskningen felles interesse, sier Hernes – ”og forskningen om og for kvinner skulle bidra til kvinnefrigjøring – og utfylle den kunnskapsmangelen som rådde omkring kvinners liv og levekår.”

Sekretariatet for kvinneforskning gjorde det også mulig å etablere et kontaktnett blant samfunnsvitenskapelige kvinneforskere. Bøkene som kom ut var et resultat av dette samarbeidet. Noen av de spørsmålene som ble stilt i denne forskningen var:

- Hvorfor bruker kvinner tiden annerledes enn menn, og hvorfor treffer kvinner andre valg enn menn?
- Har kvinner og menn forskjellige beveggrunner for handling?
- Hvor mye av kvinners liv kan forklares på grunnlag av egne, bevisste valg, og hvor mye har å gjøre med forhold som ligger utenfor deres kontroll?

På bakgrunn av forskningen som ble presentert i disse bøkene, konkluderer Hernes med at *"Kvinnens levekår er nær knyttet til, og en konsekvens av, de kreftene som bestemmer deres livsløp"*. Forskerne som deltok mente at begrepet livsløp var viktig for å kunne gripe ulikheter mellom kvinner og menn, og at de fleste samfunnsinstitusjonene var tilpasset menns livsløp. I denne situasjonen ble kvinner taperne. I alt 30 forskere bidro og flere av forfatterne var fra denne landsdelen. Både Bjørg Aase, som er blitt hedret her i dag, Kristin Dale og Turid Skarra Aasebø fra UiA var med i denne første fasen. Andre navn som noen her vil kjenne igjen var Harriet Holter, Tove Stang Dahl, Hanne Haavind og Hildur Ve.

TEMAER

Det som startet som en politisk strømning – kvinnebevegelsen i Norge på 1970-tallet - ble på 80-tallet en bevisstgjøring av forskere og en oppfordring om å ta kjønnsbrillene på både når forskningsspørsmålene skulle stilles og i analysene. Det ble poengtert at kvinner delte erfaringen med dobbeltarbeid, lave lønninger og manglende avansementsmuligheter (Cappelens Kvinnehistorie, bind 2). Og det var en gryende erkjennelse av at arbeidsmarkedet, arbeidsforhold, politiske partiers arbeidsmåte, rekrutteringsmekanismer og andre forhold ved samfunnet, måtte endres.

Det man også erkjente var at for å få til nødvendige *endringer* og en mer *rettferdig* fordeling av godene, måtte det mer *forskningsbasert kunnskap* til. Den samfunnsvitenskapelig kvinne- og kjønnsforskningen ble et viktig redskap i synliggjøringen av at kvinners levekår var dårligere enn menns når det gjaldt materielle goder - og gjøre politikerne oppmerksomme på hva som måtte til for at kvinner skulle få *like muligheter* som menn. Det ble også stilt spørsmål

ved deltidsarbeidets betydning for kvinners stilling i samfunnet generelt og i arbeidslivet spesielt (Slagnes 1982). Mange av de spørsmålene som ble stilt den gangen kjenner vi igjen i dag. Fokuset var for å oppsummere - en mer rettferdig fordeling, forskningsbasert kunnskap og endring.

FAGKRITIKK

For å styrke denne forskningen ytterligere ble det i 1986 opprettet et Senter for kvinneforskning ved Universitetet i Oslo. Dette skulle være et tverrfaglig senter, og hit kom det flest humanister og samfunnsvitere, men også medisiner og noen få med realfagbakgrunn - med sine prosjekter. Det var et lite forskningsmiljø (som jeg hadde gleden av å være en del av fra 1992-1998), men som var preget av stor aktivitet og en interesse for å utvikle forskningen på kvinner. Som i all god forskning startet det med fagkritikk. Teorier, problemstillinger, begreper og metoder innenfor de ulike akademiske fagene ble kritisert for at de usynliggjorde samfunnets kjønnsstruktur (Taksdal og Widerberg 1992).

PERSPEKTIVER, BEGREPER OG METODER

Den første fasen kalte jeg synliggjøringsfasen – det vil si at forskerne hentet inn empiri for å finne ut hvordan kvinners virkelighet så ut. I den neste fasen – som har blitt kalt den *selvrefleksive* – var et av spørsmålene hvordan man skulle forholde seg til fagtradisjonene. Kritikken gikk på at det manglet både begreper og teorier som angikk kvinner. Denne fasen – fra 1990 og utover - sammenfalt i tid med den såkalte *postmodernistiske* utfordringen. Med postmodernismen ble de internasjonale feministiske strømningene tydeligere og noe kjønnsforskere enten de var samfunnsvitere eller humanister måtte forholde seg til. Det som var betegnende for denne retningen var at den brøt med den norske samfunnsvitenskapelige tradisjonen som var preget av aksjonsforskning som metode og det som ble kalt "*grasrotperspektivet*". Kjennetegnet var at begreper og perspektiver kunne vokse fram *nedenfra* for å produsere forskningsbasert kunnskap om kjønn. Det var i mindre grad teoriene som styrte forskningen, men snarere empirien. Med postmodernismen var det annerledes – teoriene ble mer styrende.

Dette bringer meg tilbake til Bjørg Aase Sørensen som var blant pionerene fra 1970-tallet. Hun var nok først og fremst aksjonsforsker, men hadde også med

seg et kvinneperspektiv i sine prosjekter. Hennes begrep om kvinnelig *ansvarsrasjonalitet* har vært referert til i mange sammenhenger. Begrepet tar utgangspunkt i at kvinner har en spesiell type ansvar for samfunnet – noe som innebærer et ansvar for familie og nærmiljø - gjennom å forstå og å dekke andres behov (Sørensen 1982s: 399). Denne type atferd er spesielt viktig i forhold til omsorgsoppgaver og som Bjørg Aase beskrev som en spesiell type rasjonalitet som var annerledes enn mål-middel-tenkningen.

Makt og *dominans* er også begreper som kvinne- og kjønnsforskningen har tatt opp i seg, for eksempel for å vise hvordan mannlige meningsforståelser dominerte fagdisiplinene. Den vitenskapelige normen var den mannlige *objektive* forskeren, og den kritiske forskerposisjonen som mange kvinneforskere tok, synliggjorde denne dominansen. Det samme gjaldt *klassebegrepet* som ble kritisert for å ikke fange opp kvinners erfaringer. Noen husker kanskje den uenigheten som oppsto mellom de som kalte seg feminister og de som var marxister – kontroversen gikk på hva som kom først: kjønn eller klasse.

Det man også har vært opptatt av i den samfunnsvitenskapelige kjønnsforskningen de siste årene er bl.a. etiske utfordringer knyttet til kvalitative metoder og utvikle mer demokratiske og mer robuste metoder. Fokus har ofte vært på intervjusituasjonen og hvor man har forsøkt å oppheve den hieriarkiske relasjonen mellom forskeren og den eller de det forskes på. I prosjekter som har vært aksjonsforskningsrettet og endringsorienterte har man tatt forskersubjektet med inn i forskningsprosessen som medforsker eller deltaker. I endringsorienterte studier har forskerne sett det som en fordel å kunne diskutere funn underveis med deltakerne og brukt tilbakeføring av kunnskap, dialogmøter og erindringsarbeid som metode. Synliggjøring av forskersubjektet og forskerens kjønn har blitt problematisert for å gjøre forskeren oppmerksom på hvilken posisjon han eller hun snakker ut fra.

KJØNNSPERSPEKTIV – ET EKSEMPEL

For å vise hva et kjønnsperspektiv kan være skal jeg gå litt mer i dybden ved å bruke et eksempel fra min egen forskning.

Forskningsprosjektet jeg skal snakke om sprang ut av det sosialmedisinske miljøet på Institutt for forebyggende medisin ved Universitetet i Oslo, der jeg var ansatt som forsker på slutten av 1980-tallet. Mine medisinske kolleger var på denne tiden opptatt av at det var så mange kvinner som ble uføretrygdet i relativt ung alder på grunn av smerter ingen forsto årsaken til. Medisinerne kalte

det som skjedde en epidemi, og siden jeg var sosiolog, var de interessert i hva jeg kunne bidra med i dette feltet. Symptombildet som de kvinnelige pasientene oppviste, var foruten sterke smerter: søvnproblemer, konstant tretthet og stivhet i kroppen. Det som bekymret legene var at de ikke fant det de kalte ”objektive medisinske funn” som er helt sentralt for at legen skal kunne sette en diagnose. At plagene ble diagnostisert som ”diffuse”, fikk store konsekvenser for de kvinnelige pasientene. Mange ble møtt med mistro og en kald skulder og i møtet med legen ble de ofte omtalt som nevrotiske, hypokondriske og plagsomme (Werner 2005).

Dette var bakgrunnen for at jeg startet et større forskningsprosjekt med mange involverte. Jeg tenkte som så at hvis det er 90 prosent kvinner som rammes av disse plagene må det være et poeng å få bedre kjennskap til kvinnenens livshistorie. Jeg var først og fremst interessert i kvinnenens erfaringer og viktige livshendelser for å kunne danne meg et bilde av hva som hadde skjedd. Hva var av avgjørende betydning for disse pasientenes muligheter til å håndtere *smertefulle belastninger*? Ved å studere livsbetingelsene og innta et kjønnsperspektiv – fikk jeg tilgang til en annen kunnskap om de kvinnelige pasientene enn mine medisinske kolleger. Jeg fikk fortellinger om hvordan de så på årsaken til smertene og hvordan de opplevde møtet med helsevesenet. Jeg fikk også tilgang til pasientjournalene og kunne sammenlikne kvinnenens fortellinger med innholdet i journalene. For mange var situasjonen alvorlig – og mangelen på diagnose betød at de ikke fikk innvilget ytelser som de hadde krav på.

I min teoretiske tilnærming tok jeg utgangspunkt i kroppen og ikke diagnosen for å forstå smertene. Og med inspirasjon fra feministisk teori, kunnskaps-sosiologen Bourdieus og filosofen Foucaults begreper om den sosiale og disiplinerte kroppen, utviklet jeg i løpet av prosjektet et begrep som jeg mente kunne bidra til å forstå mer av utviklingen av kroppssmertene. Begrepet *kroppslig beredskap for andre* bygger på analyser av intervjuer med 70 kvinner med likeartede kroniske muskelsmerter, men med ulike diagnoser (Lilleaas 2003). Beredskapen er en beskrivelse av en kroppssituasjon hvor kvinner som alltid er på alerten overfor andres behov glemmer sine egne behov (Lilleaas og Fehr 2011). Flere, men ikke alle kvinnene i min studie var det jeg vil kalle marginaliserte, og mange hadde levd i en situasjon med store belastninger på mange arenaer i en årrekke uten verken avlastning eller hvile. Senere har jeg utviklet begrepet til å gjelde menn – de er også i kroppslig beredskap – men ikke på samme måte som kvinner og oftere i andre situasjoner.

MENN SOM KJØNN

Da beveger jeg meg inn på mennene og mannsforskningen. Tidligere ble menn, deres livssituasjon og forståelser, bare belyst i begrenset omfang. Det vil si at de ble forsket på, men var likevel usynlige som kjønn. Å inkludere mennene eller det å innta et mannsperspektiv lå som jeg sa innledningsvis nærmest i kortene som en videreføring av kvinne- og kjønnsforskningen. Forskning på menn ble mer og mer vanlig fra rundt 2000 og et logisk svar på det som internasjonalt ble kalt Women's study eller Gender studies. Når man startet å utforske hvordan sosiale relasjoner "kjønner" de partikulære og lokale historiske situasjonene for kvinner og menns erfaringer, ble det tydelig at uten mennenes erfaringer får vi ikke hele bildet. Som for eksempel i studier av parrelasjoner. Kjønn forstått som noe som konstrueres i en relasjon, åpner for en problematisering av tilsynelatende kjønnsnøytrale temaer, områder og situasjoner.

Kjønnsrelasjoner og betydningen av kjønn kan også studeres på områder der kvinner (eller menn) ikke er direkte nærværende. Både i Forsvaret og i Brannvesenet er det få kvinner – og i Forsvaret opplever de at mange av de kvinnene som verver seg, slutter etter noen år. Hvorfor er det slik? Dette er problemstillingen i et nytt prosjekt som jeg nå er involvert i, og hvor siktemålet er å studere mannskulturer i Forsvaret og undersøke hva som hindrer mer likestilling.

Det betyr at kjønnsforskningen ikke lenger bare er noe som handler om kvinner – menn har også blitt gjenstand for en kjønnsforståelse. Mannsforskning har blitt en ny underdisiplin av kjønnsforskningen som fokuserer på menn og maskuliniteter og som internasjonalt kalles Men's studies eller Masculinity studies.

Jeg sa innledningsvis at jeg startet som kvinneforsker, ble kjønnsforsker og arbeider nå med problemstillinger rundt menns kroppsforståelser og helse. I det paraplyprosjektet jeg leder, studerer vi temaer rundt menns helse og spør hva som karakteriserer kvinners versus menns håndtering av sykdom. Menn går lenger enn kvinner med alvorlige symptomer før de oppsøker lege, de kommer oftere for sent, og det får alvorlige konsekvenser for menns liv. Et eksempel er foflekk-kreft som flest kvinner rammes av, men som flest menn dør av.

KRITIKK OG NYE UTFORDRINGER I KJØNNSFORSKNINGEN

Kjønnsforskningen i Norden har stort sett vært opptatt av sosialt kjønn og gitt biologiske forskjeller begrenset forklaringsverdi. I noen leire har det har vært

og er det en forståelse av at kjønnene egentlig er eller kan bli like, og at likestilling "bare er et spørsmål om sosial organisering". I dette perspektivet betraktes mennesket som et sosialt og kulturelt vesen, og som sådan foranderlig. Det har da også historien "bevist" - og det kan være en grunn til at biologien har blitt betraktet som samfunnsvitenskapelig og historisk uinteressant.

Motstanden innen kjønnsforskningen mot å ta fatt i den biologiske ulikheten må forstås historisk og ut fra at kvinner har blitt undertrykt med henvisning til deres biologiske kjønn. En annen reaksjon blant kjønnsforskere mot å ta inn det biologiske aspektet kan være opposisjon mot en *essensialistisk* forståelse av kjønn. Det betyr at man forstår kjønn eller "deler av kjønn" som noe bestemt, uavhengig av tid og sosiale sammenhenger. Jeg mener det er på denne bakgrunn vi må se kjønnsforskningens manglende interesse for biologien. Kritikken som har kommet fram mot kjønnsforskere, kan også rettes mot biologer, som i liten grad har interessert seg for sosialt kjønn.

HVOR STÅR DEN SAMFUNNSVITENSKAPELIG KJØNNSFORSKNINGEN I DAG?

Jeg har nå forsøkt å gi en oversikt, men som på langt nær er utfyllende, av biter av det norske samfunnsvitenskapelige kjønnsfeltet. For dem av dere som fremdeles er i tvil om hva kjønnsforskning er, kan kanskje svaret som den markante kjønnsforskeren Wencke Mühleisen gir – være mer oppklarende:

Kjønnsforskning er et tverrfaglig og tverrfakultært område. Det er også et eget felt, men i hovedsak er den et perspektiv i de tradisjonelle fagene som undersøker kjønn som noe som er med på å organisere mennesker og samfunn.

Hva kjønnsforskningen kan bidra med – til det svarer hun:

Kjønnsforskning bidrar til å forstå hvilke konsekvenser og betydning kjønn har. Noen betydninger er relativt seiglivet, andre i forbausende rask endring.

Den forståelsen av kjønn som produseres, beror selvsagt på de temaene man til enhver tid velger å belyse og hvilke spørsmål som stilles – disse er igjen – til en viss grad avhengig av hvilket utgangspunkt man har. Forskerens valg av tema bestemmes fremdeles i stor grad av både fagenes tradisjoner, og mer og mer av hvor forskningsmidlene er plassert.

Jeg skal avslutte denne introduksjonen med hva som kan sies å være det

dominerende bilde av samfunnsvitenskapelig kjønnsforskning i dag. Hvordan står det til? Har man fulgt opp tematradisjonene eller gitt dem nytt innhold - eller tas det opp nye temaer? En måte å få et bilde av dagens samfunnsvitenskapelige kjønnsforskning på kan være å undersøke hvilke temaer som har fått mest oppmerksomhet i *mediene* de siste årene. Her er det helt klart den empiriske likestillingsforskningen som har fått mest plass. Spørsmål rundt heltid/deltid, likestilling i politikk og ledelse, likelønn, kjønnsbalanse i academia osv. er fremdeles aktuelle temaer, mens nye har kommet til. Som spørsmål knyttet til det kjønnsdelte arbeidsmarkedet, kjønn og etnisitet, tidsklemma, maskulinitet, pappapermisjon og likestilling for menn.

Velger vi å se på de prosjektene som springer ut av NFRs kjønnsforskningsprogram de siste syv-åtte årene for å få et bilde av hva som rører seg i feltet, finner vi at de samfunnsvitenskapelige prosjektene handler om likestillingsteori, antirasisme, nye familiekulturer, parrelasjoner, heteronormativitet, homoseksualitet, mangfold, fruktbarhet og menns helse. Og jeg vil gjette at det kommer til å bli noen flere kjønnsforskere som i framtiden vil interessere seg mer for sammenhengen mellom sosialt og biologisk kjønn.

KJØNN I ENDRING

En av forskningens politiske oppgave er å produsere kunnskap for å bedre levekår og bidra til å endre forhold i samfunnet som bidrar til ulikhet. I dag må man kunne si at likestilling har blitt politisk stuerent i de fleste offentlige og akademiske diskurser – om enn ikke overalt. Selv om mange myter om hva kvinner ikke egner seg til er tilbakevist – og mange vil hevde at vi har full likestilling eller at likestillingen har gått for langt – er det bare å ta en titt på likestillingsstatistikken for å se at det på noen områder er et godt stykke igjen.

Samtidig er vi et godt stykke på vei. I dag finnes det sentre eller nettverk for kvinne- og kjønnsforskning ved de fleste universiteter og ved noen høyskoler. Norge er nå ambassadør for likestilling i utlandet og selger konseptet videre til andre land. Det som er nytt er at det arbeides med likestillingsteori – ikke bare kjønnsteori – og at det er ønskelig fra politisk hold at kjønnsforskningen skal "mainstreames". Det vil si at perspektivet skal tas inn i alle disipliner og fag og ikke være en egen disiplin. Begrepet *interseksjonalitet* har fått et slags hegemoni innenfor kjønns- og likestillingsforskningen. Det betyr at man lager en syntese av klasse, rase, kjønn og seksualitet, men med kjønn som overordnet kategori. Fordelen er at man kan identifisere privilegerte og underprivilegerte posisjoner

og studere hvordan ulike diskrimineringsformer spiller sammen og styrker eller svekker hverandre.

Harriet Bjerrum Nielsen – professor og tidligere leder av Senter for tverrfaglige kjønnsstudier ved Universitetet i Oslo, mener at kjønnsforskningens viktigste oppgaver framover er å beskrive kjønn i endring. På godt og vondt! Hun ser i dag både fordeler og ulemper i hvordan kjønnsrollemønsteret endrer seg for begge kjønn. En vanlig misforståelse er at kjønnsforskning bare handler om kvinner og at denne forskningen gir menn skylden for alt som er galt. En viktig del av kjønnsforskningen har vært å se på mannen som *norm* i samfunnet og et utgangspunkt for forskning. Nå formulerer både kvinner og menn bredere visjoner for sine liv. Begge kjønn vil ha plass til barn, yrke, penger og karriere. Og det er svært oppmuntrende.

Dette handler om likestilling både som en *rettighet* og som en *rettferdighets-sak*. For det *første* vil det være urimelig at de to kjønn behandles ulikt og har tilgang til forskjellige ressurser. Det *andre* er et samfunnsmessig ressursperspektiv. Et samfunn som ikke likestiller kjønnene - eller forskjellige etniske grupper - vil ikke klare å dra nytte av totaliteten av samfunnets humankapital. Og det vil jo være synd.

REFERANSER

- Cappelens Kvinnehistorie. *Renessanse, reformasjon, revolusjon fra ca. 1500 til i dag*. Bind 2. (1992) (red.) Ida Blom. J.W. Cappelens Forlag as. København.
- Hernes, H. M. (1982). Forord til serien 'Kvinnens levekår og livsløp'. (red) Harriet Holter: *Kvinner i felleskap. Kvinnens levekår og livsløp*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Lilleaas, U-B. (2003). *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne*. Dr.polit. avhandling. Rapport 2. Institutt for Sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Lilleaas, -B. & D. v.d. Fehr (2011): Lilleaas, U-B. & Dvd. Fehr: Chronic Pain Syndrom Explained as a Bodily State of Preparedness for Others and why it is so Hard to Cure. Nordisk Sygeplejeforskning nr. 4 Vol 1 s.257-271.
- Slagnes, J.B. (1982). Deltidsarbeid og samhold. (red) Harriet Holter: *Kvinner i felleskap. Kvinnens levekår og livsløp*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Sørensen, BAA. (1982). Ansvarsrasjonalitet: Om mål-middel-tenkning blant kvinner. (red) Harriet Holter: *Kvinner i felleskap. Kvinnens levekår og livsløp*. Universitetsforlaget. Oslo.
- Werner, A. (2005). *Kampen for (tro)verdighet. Kvinner med 'ubestemte' helseplager i møtet med legen og dagliglivet*. Det medisinske fakultet. Universitetet i Oslo.

Unni Langås

KJØNNSFORSKNINGEN SETT FRA DEN HUMANISTISKE FORSKNINGSTRADISJONEN

Jeg vil se nærmere på noen av de faglige utfordringene i humanistisk kjønnsforskning, sett fra en primært litteraturvitenskapelig synsvinkel. Diskusjonen skal samles i tre punkter, nemlig kjønnsforskningens forhold til historieskriving, teori og tolkning. Til slutt vil jeg peke på noen av utfordringene for kjønnsforskningen i dag.

KJØNN OG HISTORIESKRIVING

En stor del av den humanistiske kjønnsforskningen i Norden har dreid seg om historieskriving. Sannsynligvis skal vi kunne trekke en parallell til nasjonenes behov for å fortelle fortida, forankre samtida og foregripe framtida. Enhver kultur som leter etter identifikasjonsmerker og legitimitet, trenger en fortalt fortid, med andre ord en historie. Synliggjøringsmotivet henger nøye sammen med dette, likeledes ønsket om å etablere ny kunnskap og sette den inn i en kontekst. Og selvsagt ligger det en betimelig misnøye til grunn med den eksisterende historieskrivingen.

Litteraturhistorien er kanonskaper og kanonforvalter, både innenfor et intellektuelt og et folkelig kretsløp, og den står derfor i et intimt forhold til sosialisering- og dannelsesmekanismene i samfunnet. Ikke minst på grunn av det siste har kvinnelitteraturhistoriene blitt et så viktig anliggende for den feministisk orienterte litteraturforskningen i Norden. Både den norske og den nordiske kvinnelitteraturhistorien, som kom henholdsvis i årene 1988-90 og 1993-98, er skrevet ut fra premisset om at litteraturhistorien allerede er kjønnnet. Kjønnnet har alltid vært – og er fremdeles – et kriterium for hvordan litteratur blir lest og formidlet, og ikke minst for hvordan den evner å overleve i det akademiske systemet.

Kvinnelitteraturforskningen startet nettopp i en kritikk av dannelsesbegrepet. Spørsmålet var hvordan litteraturen kunne fungere som dannelse for både kvinner

og menn når den litterære kanon var så mannsdominert og litteraturhistorien så entydig var skrevet fra mannens synsvinkel. Det første store krafttak for å endre på dette, var Pil Dahlerups prosjekt *Det moderne gennebruds kvinder* (1983) som fungerte som et polemisk motstykke til og en kritikk av Georg Brandes' 100 år gamle verk *Det moderne gennembruds mænd*. Dahlerups studie var en faglig og feministisk rettferdighetshandling skrevet ut fra en begrunnet harme, og et empirisk prosjekt, hvor de usynlige og glemte forfatterinner fra 1800-tallet skulle fram i lyset.

Litteraturhistorie som sjanger har i de siste ti-tjue årene blitt gjenstand for en kritikk som også har rammet kvinnelitteraturhistoriene. Det er en flersjiktet kritikk som anfekter selve ideen om og muligheten av å skrive en stor fortelling – det være seg nasjonens, arbeidernes eller kvinnenens historie, og som påviser hvordan den narrative litteraturhistorieskrivingen er blitt utfordret av den encyklopediske. Denne kritikken stiller spørsmål ved selve forfatterbegrepet, noe som vanskeliggjør ikke bare den tradisjonelle biografi, men også et hevdvunnet litteraturhistorisk disposisjonsprinsipp, nemlig det som selekterer og distribuerer det litterære tekstmangfoldet ut fra forfatterskap. Når språket, teksten og subjektet blir ansett som dynamiske størrelser, når betydningsskapende prosesser overtar ideen om tekstmening, og man forholder seg til tekster i stedet for verk, da er flere av de grunnleggende stabile størrelsene som en litteraturhistorie tradisjonelt har implisert, forandret.

Nordisk kvindelitteraturhistorie, som jeg selv var med og redigerte og skrev, ble til i en periode hvor en rekke av disse epistemologiske forandringene var i ferd med å skje. Den både speiler og tydeliggjør derfor noen av disse grunnleggende dilemmaene. Samtidig bærer den i sitt grunnkonsept på et paradoks fordi den samtidig som å synliggjøre kvinners litteratur og opprette en kvinnelitterær kanon, kommer til å befeste denne litteraturens marginalitet. Kvinners tekster blir skrevet inn i en egen kanon og plassert på sidelinjen. Den er basert på forfatterens kjønn, og det er nettopp dér mange kvinnelige forfattere helst ikke vil finne seg. Problemet er at for mange av dem består valget i å være der eller å ikke være noe sted i det hele tatt.

Målet for feminismen såvel som for kvinnelitteraturhistorien kan defineres negativt som å avskaffe seg selv. Slik er den et midlertidig fenomen, et skritt på veien mot en kjønnslig rettferdig, balansert og integrert verden. For litteraturhistoriens del må løsningen på dette dilemmaet være å skrive nettopp en slik integrert litteraturhistorie. Omkostningen vil samtidig være at mange av de kvinnetekster som er dokumentert, omtalt og fortolket både i *Norsk kvinnelitteraturhistorie* og *Nordisk kvindelitteraturhistorie*, vil måtte vike plassen.

Kanskje er vi da tilbake til "business as usual", som Atle Kittang hevder i sitt forsvar for kanon, men mitt synspunkt er at disse prosjektene har gjort en forskjell. Det er fortsatt mye kjønnsblindhet i akademien, og stadig ser vi en ofte uerkjent mannlig kjønnsidentifikasjon hos mannlige forskere, men det er ikke like lett som før å komme unna med det.

Her kan det forresten være på sin plass å kommentere de humanistiske fagenes usamtidighet, siden vi i Norge for flere år siden har fått kvinnehistorier både i historiefaget, kulturhistoriefaget og litteraturvitenskapen. Ett av de store prosjektene i det nåværende Program for kjønnsforskning er et internasjonalt forankret prosjekt ved UiO om kanondannelse og kanonkritikk i religionsvitenskapen.

KJØNN OG TEORI

Det er kanskje ett spørsmål som i et teoretisk perspektiv overskygger alle andre, og som har fulgt den kjønnteoretiske diskusjonen helt siden starten på 60- og 70-tallet. Dette er spørsmålet om kjønn som essens eller som konstruksjon.

Det er ingen tvil om at den poststrukturalistiske kritikken av kjønn eller kvinnen som essens har bidratt til en fruktbar forskyving av fokus. Erkjennelsen av at kjønnede subjekter blir konstruert i språket, har vært en viktig innsikt. Kjønn er forskjeller i biologi, kropp, reproduksjonsegenskaper, men samtidig ikke bare det. Kjønn er en blanding av disse egenskapene og den meningen de blir tillagt. Tett knyttet til denne betraktningssmåten foregår også dekonstruksjonen av de kulturelle binaritetene, som mann – kvinne, ånd – kropp, kultur – natur, makt – avmakt og så videre, samt av det moderne prosjektets framskrittstro, som jo feminismen er en del av. Samtidig berører dette selve grunnlagsproblematikken i all feminisme fordi det er den underordning som faktisk skjer i det sosiale liv, som er dens utgangspunkt.

En drivkraft i feminismen – både politisk og forskningsmessig – har nettopp vært troen på at man derved kunne gi et bidrag til utviklingen fra undertrykkelse til frigjøring. Men samtidig erkjenner man å ha et felles mål med dekonstruksjonen i kritikken av den fallosentristiske tenkemåten i patriarkatet. Dessuten, når begrepene "kjønn" og "kvinne" ikke er naturbestemt, og derved determinerende, så kan en slik mer fluktuerende kjønnsoppfatning fungere frigjørende for det enkelte individ. Kjønn er ikke bare noe man *er* (biologisk determinisme) eller *blir* (Beauvoir), men også noe man produserer. Det er performativt, som den toneangivende konstruktivist Judith Butler sier.

Jeg vil stoppe litt opp ved hennes teorier fordi de har vært så innflytelsesrike. Butler er blant annet inspirert av de franske filosofene Simone de Beauvoir, Michel Foucault og Jacques Derrida, samt den engelske språkhandlingsteoretikeren J.L. Austin. Hun henviser til legen som tar imot et nyfødt barn og forkynner: "Det er ei jente!" Dermed begynner en prosess – "the girling of the girl" – som kjønner barnet på en bestemt måte. Kjønn er et sitat, sier Butler. Som i en talehandling blir jenta det hun omtales som. Kjønn er en norm som har sin kraft i det øyeblikket den blir sitert som en slik norm. Kvinnelighet, for eksempel, er ikke et fritt valg, sier Butler, men en kraftfull sitering av en norm som ikke kan løsrives fra samfunnsmessige mekanismer som regulering, disiplin og straff. Begrepene "kvinne" og "mann" er obligatoriske iscenesettelser som ingen av oss velger, men som hver enkelt er nødt til å forhandle om. På denne måten knytter Judith Butler konvensjoner og talehandlinger til ideologiske strukturer.

For å eksemplifisere denne ideen, vender Butler seg mot dragshow, hvor hun identifiserer tre dimensjoner i kjønn: anatomisk kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsiscenesettelse. Anatomisk kjønn har å gjøre med om vi har en mannlig eller kvinnelig kropp som gir hvert individ bestemte fysiske trekk og reproduktive egenskaper. Kjønnsidentitet er vår egen mentale oppfatning av hva slags kjønn vi har. Kjønnsiscenesettelse er måter å kle seg på, sminke seg på, bruke kroppen på, som imiterer en bestemt kjønnsnorm. Mellom disse kjønnsdimensjonene eksisterer det spenninger. Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom vår egen kjønnsidentitet og omgivelsenes vurdering, og dessuten kan en person ha guttekropp, men jenteidentitet, eller en person kan ha guttekropp, jenteidentitet og oppføre seg som ei jente, og så videre. I dragshowet er det nettopp disse spenningene som kommer til syne, hevder Butler, og hun kaller drag en parodi over forestillingen om at kjønn har med natur å gjøre. Samtidig som denne triaden er et forsøk på å unngå den tradisjonelle dikotomitenkningen, gir den også rom for et dynamisk kjønnsbegrep.

Både fra feministisk og annet hold er Butler blitt møtt med innsigelser som handler om at hun overser kroppens materialitet og teoretiserer den bort. Hvilken status har kroppen når kjønn er performativt? Hvis kroppen er konstruert, hva da med erfaringer som innlysende er materielle eller fysiske, så som det å leve og dø, spise og sove, føle smerte og lyst? Hvis kjønn er en iscenesettelse, betyr det at jeg kan stå opp og velge kjønn på nytt hver dag, så å si kle det på meg? Og hvis kjønn er en effekt av normer og en repetisjon av konvensjoner, hva blir igjen av subjektets frie vilje?

Konfrontert med disse spørsmålene, tar Butler begrepene "performativitet" og "konstruksjon" opp til ny vurdering. Forsvaret for det konstruktivistiske per-

spektivet handler om umuligheten i å skille mellom det biologiske og det kulturelle. Det er denne dualistiske tenkningen som er feil, hevder Butler, *biologi er allerede kultur*. Det er jo ikke slik at jeg kan stå opp og velge kjønn, sier Butler, kjønn er der allerede og bestemmer subjektet – ikke bare kroppslig, men også kulturelt. Derfor kan vi heller ikke tenke en ”ren” kropp, en overflate som kulturen innskriver sine tegn på. Det finnes ikke noe sted ”utenfor” hvor vi kan plassere oss og iakttå kroppens konstitusjon, annet enn som en fiktiv prosedyre som må erkjennes som sådan så snart den er etablert.

Men hvordan kan vi i lys av dette beholde forestillingen om at subjektet kan påvirke og forme kjønn? Hvordan kan vi plassere kjønn et sted hvor det blir konstituert av normer og samtidig unngå den deterministiske fellen (kjønn er skjebne)? Kjønn forbindes alltid med kropp, med materialitet, men samtidig er kjønnsforskjellen aldri bare en funksjon av kroppslige forskjeller, men er på en eller annen måte alltid merket og formet av diskursive praksiser. Begrepet kjønn er alltid allerede normativt, hevder Butler, og derfor har det makt til å opprette skillelinjer – til å inkludere, ekskludere, gjøre forskjell. Kjønn må med andre ord forstås som en normativ verdi som materialiserer seg over tid.

På denne måten teoretiserer Butler kjønn som en prosess hvor normer og reguleringer materialiserer seg, og denne materialiseringen foregår ved hjelp av en hyppig gjentakelse av disse normene. Men denne materialiseringen blir aldri helt ferdig, kroppene går aldri helt i ett med normene, og i denne luken åpner det seg muligheter for en ny materialisering, en annerledes materialisering som sår tvil om de samme normenes hegemoni.

Med disse tankene forsøker Judith Butler å ta hensyn til kroppens materialitet og å innarbeide den i sin konsekvente påpekning av at kjønn både produserer og blir produsert, at subjektet innenfor disse betingelser må forholde seg til diskursive effekter basert på en kulturell kjønn og verdisetting av kroppen, og at det er mulig å forskyve og forandre de gitte normene fordi de ikke er naturlige, men menneskeskapte.

Judith Butlers bidrag til kjønnsteorien har vært omfattende, men hvor går veien videre? Mange, for eksempel Toril Moi, synes at Butler er et blindspor fordi hun er så teoretisk: vanskelig å lese og vanskelig å bruke. Selv henviser Moi til Simone de Beauvoir og fenomenologien som en fruktbar plattform for analyse av kjønnsforskjeller. Dessuten har hun pekt på Pierre Bourdieus kultursosiologi og Stanley Cavells dagligspråksfilosofi. Andre, for eksempel den italienske filosofen Rosi Braidotti, prøver å gjenopprette et fokus på materialitet. Hun knytter an til den franske filosofen Luce Irigaray når hun påpeker at det fins et kjønn og en kropp som går forut for enhver diskursivitet. Videre sier hun at alle

mennesker er født som resultat av en heteroseksuell forbindelse mellom kvinne og mann, mellom eggcelle og sædcelle, som gjør at den seksuelle differensen er innskrevet i hjertet av fortellingen om subjektets opprinnelse. Sporene av denne opprinnelsen manifesterer seg i kroppen som en opphavelig erindring, en genetisk databank som foregriper overgangen til språklig representasjon. Med dette stiller Braidotti seg på en linje der biologien blir tilskrevet en langt mer entydig og fundamental rolle for kjønnsforståelsen enn det som både fenomenologien og poststrukturalismen har stått for.

KJØNN OG TOLKNING

De humanistiske fagene er tolkningsvitenskaper. Litteraturforskningens primære aktivitet og oppgave er å tolke, og dens gjennomslagskraft står og faller med sterke og utfordrende tolkninger. Den feministiske litteraturforskningen har dessuten vist at både *hva* vi leser og *hvordan* vi leser, har sammenheng med vårt kjønn.

Samtidig er det ikke uten videre opplagt hva det vil si å lese som kjønnsforsker eller å lese som mann eller kvinne. Noen mener at den feministiske litteraturvitenskapens oppgave er å avdekke hvordan patriarkatet skjuler sine fiksjoner bak en maske av sannhet. Dette knytter lese måten til en mistankens hermeneutikk og lokaliserer dens oppgaver i feltet mellom tekst og ideologi. Dette utgangspunktet har produsert en rekke kritiske analyser av kvinnebilder i litteratur og medier, for eksempel av den stadig tilbakevendende passive og objektiverte kvinnen eller av de vampyraktige, seksualiserte og monstrøse kvinnene som ritualeaktig synes å ledsage kvinners framgang i samfunnet. Mange studier viser hvordan femininitet i det nittende århundre knytter seg til estetiske uttrykk som blekhet, sykdom og død, eller til idealiserte forestillinger om den kyske jomfru eller den gode mor.

La meg ta ett eksempel. Den innflytelsesrike teologen og filosofen Marcus Jacob Monrad forfektet et essensialistisk budskap om menns og kvinners biologiske forskjell. I dag er det lett å se hvilke problematiske implikasjoner som ligger i tankegangen. Han skriver i et lite hefte om menneskets sjel (1864) følgende:

For at Mand og Kvinde kunne bindes sammen med det stærkeste Baand og ligesom udfylde hinandens Mangler, ere de af Skaberen udrustede med forskjellige Egenskaber paa Sjæl som paa Legeme og have i det fælleds Samliv hver sin særskilte

Gjærning at gjøre. Manden, der er stærkere og selvstændigere, er Familiens Hoved, sørger især for dens Underhold og indtager under sit Arbeid derfor tillige en sær-egen Stilling i det større menneskelige Samfund. Kvinden er finere og blødere af Natur og egner sig især til huuslige Sysler og til Familiens indre Bestyrelse.

Forskjellen mellom mann og kvinne er gitt av Gud som en naturlig bestemmelse, og derfor har de også forskjellige sosiale oppgaver. Mannen er født til å styre samfunnet, mens kvinnen er født til å stelle hjemme, sier han altså. Denne ideologien er lett å oppdage på avstand, men spørsmålet er om ikke slike deterministiske slutninger også ligger innebakt i mange av de holdningene som den dag i dag baserer seg på biologisk forskjellstenkning.

Til slutt vil jeg hente fram et lite essay av den amerikanske litteraturforskeren Barbara Johnson for å peke på hvordan dette med å tolke også kan avsløre flere dimensjoner i ens egen identitet. Her skriver hun om hvordan hun har forsøkt å lese som lesbisk. Å lese som lesbisk betyr i Johnsons praksis at hun investerer sin egen begjærstruktur i sin lesning av to romaner (Toni Morrisons *Sula* og Nella Larsens *Passing*) og to filmer (*The Accused* og *Thelma and Louise*). Dette fører til interessante resultater fordi den umiddelbare, emosjonelle eller erotiske opplevelsen av tekstene/filmene viser seg å støte mot den feministiske analysen av de samme. Konklusjonen som Johnson må trekke, er at ved å involvere sitt eget erotiske underbevisste i en leseprosess, har hun langt fra opplevd noe radikalt eller frigjørende gjennombrudd, men vært nødt til å akseptere en diskrepans mellom det politisk korrekte og sitt eget fantasiliv.

Johnson peker på en forskjell mellom å lese politisk og å lese erotisk, eller å lese som feminist og å lese som lesbisk. Konsekvensene av praksisen viser at heller ikke lesning er en sikker aktivitet, og at den samme leser ser forskjellige ting avhengig av hvilke registre i sin egen identitet (eller hvilke identiteter) hun setter på prøve. Det er i forskjellen mellom lesben og feministen det produktive og interessante oppstår fordi de utfordrer hverandre, og det er denne forskjellen Johnsons lese måte synliggjør. Lesningen åpenbarer de kjønnsmessige dilemmaer som ingen kan stå utenfor eller stille seg likegyldige overfor, men som det må være den gode litteraturforskningens oppgave å avdekke og analysere.

Å lese som kvinne eller å lese som feminist blir dermed en aktivitet som på sitt beste er uforutsigbar, overrumpende, selvkritisk og problematisk. Ifølge Barbara Johnson handler det om å få forskjellene – mellom forfatter og kvinnelig forfatter, mellom litteraturforsker og feministisk litteraturforsker – til å bli et produktivt ubehag, et rom for innsikt og erkjennelse, og ikke minst et uttrykk for at det finnes flere fortellinger som skal fortelles samtidig.

Den humanistiske kjønnsforskningen har betydd utfordring, fornyelse og forandring, og den har bidratt til diskusjon og revisjon av grunnleggende paradigmer. Det er i dens funksjon som subversiv og kritisk at den humanistiske kjønnsforskningen stadig representerer et høyst nødvendig og legitimt korrektiv i dagens vitenskap.

UTFORDRINGER

1. Faginterne utfordringer er knyttet til en mulig opplevelse av post-feminisme eller empirisk tørke, idet mange av de store ambisjonene, ikke minst historiene og viktige forfatterskapsbiografier og monografier nå er skrevet. Den teoretiske situasjonen kan vel betegnes som en søkende blanding av poststrukturalisme og fenomenologi, uten kanskje noen sterk innovativ kraft. En klar utfordring består i å integrere perspektivene mellom kjønn, seksualitet, etnisitet og klasse, foruten gjennomgående globale empiriske og teoretiske perspektiver.

2. Formidlingsutfordringer består i et nokså klart og ubehagelig gap mellom den vitenskapelige kjønnsforskningen og folkemeningen. Hjernevask-debatten avslørte hvordan kjønnsforskningen strever med å skaffe seg autoritet og legitimitet, og å ha flinke talpersoner som kan nå ut til allmennheten uten å bli tabloide. Det normative og ideologiske ryktet som kjønnsforskningen har, er innbakt i forskningsgjenstanden, men oppfattes av mange – både akademikere og ikke-akademikere – som en uvitenskapelig tilnærming.

3. Ressurssituasjonen er en utfordring siden Forskningsrådet nå har finansiert tre kjønnsforskningsprogram på rad og er inne i en vurderingsfase. Strategien hittil har vært tosidig: på den ene siden å utvikle kjønn som et eget forskningsområde, og på den andre siden å mainstreame kjønnsperspektiver, det vil si kreve at de blir integrert i alle prosjekter i alle fag. Denne mainstreamingspolitikken kan ha bidratt til en oppfatning av at kjønnsforskningen nå er så etablert at den ikke trenger noe eget program lenger. Programmet har åpenbart hatt en viktig funksjon, for det er få kjønnsforskere som er bare kjønnsforskere. De fleste er utdannet sosiologer, historikere eller litteraturforskere, og har kjønn som ett av flere perspektiv i sin forskning. Med disse som utgangspunkt har mye skjedd rundt omkring i de enkeltes lokale fagmiljøer, for de har bidratt til å spre kompetanse. Å tro at kjønnsforskningen vil bli ivaretatt godt nok gjennom mainstreaming, er ønsketenkning og vil temmelig sikkert føre til en svekkelse av feltet.

LITTERATUR

- Beauvoir, Simone de: *Det annet kjønn*, Pax forlag, Oslo 2000
- Braidotti, Rosi: *Metamorphoses. Towards a Materialist Theory of Becoming*, Polity, Cambridge 2002
- Butler, Judith: *Gender Trouble* (1990), Routledge, New York and London 1999
- : *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of 'Sex'*, Routledge, New York and London 1993
- Dahlerup, Pil: *Det moderne gennembruds kvinder* (1983), Gyldendal, København 1984
- Dijkstra, Bram: *Idols of Perversity. Fantasies of Feminine Evil in Fin-de-Siècle Culture* (1986). Oxford University Press, New York / Oxford 1988
- : *Evil Sisters. The Threat of Female Sexuality and the Cult of Manhood*, Alfred A. Knopf, New York 1996
- Engelstad, Irene m.fl. (red.): *Norsk kvinnelitteraturhistorie I–III*, Pax forlag, Oslo 1988–1990
- Johnson, Barbara: *The Feminist Difference. Literature, Psychoanalysis, Race, and Gender*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England 1998
- Langås, Unni: "Kjønnets dilemma. Feminisme og litteraturforskning," *Edda*, nr. 1, 2001
- : "Kjønnets materialitet eller materialitetens kjønn? En diskusjon av Judith Butlers *Bodies that Matter*", *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr. 4, 2008
- Moi, Toril: *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*, Gyldendal, Oslo 1998
- Monrad, Marcus Jacob 1864: *Om Menneskets Sjæl*, Udgivet af Selskabet for Folkeoplysningens fremme, Christiania
- Møller Jensen, Elisabeth m.fl. (red.): *Nordisk kvindelitteraturhistorie I–IV*, Munksgaard-Rosinante, København 1993–1997

ÅRSMØTE

28. oktober 2011, Klubben selskapslokaler

ERNST HÅKON JAHR

Velkommen til det niende årsmøte i Agder Vitenskapsakademi, 2011

ÅRSMØTEFOREDRAG

ERNST HÅKON JAHR

Forslaget fra biskop Gunnerus i 1771 om et norsk universitet i Kristiansand

ÅRSMØTEFOREDRAG

JAHN HOLLJEN THON

Nicolai Wergeland og det moderne universitetet

JACEK FISIĄK

Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters,
report on activities in 2011

POZNAŃ CHAPTER MEMBERS

WIM VANDENBUSSCHE

Takketale på vegne av de nye medlemmene

Ernst Håkon Jahr

VELKOMMEN TIL DET NIENDE ÅRSMØTET I AGDER VITENSKAPSAKADEMI, 2011

Ærede akademimedlemmer og gjester!

Velkommen til det niende ordinære årsmøtet i Agder Vitenskapsakademi! Welcome to the ninth annual meeting of Agder Academy of Sciences and Letters! A special welcome to our guests today: the president of the Norwegian Academy of Science and Letters, professor Øyvind Østerud and wife Mrs. Kirsten Thorsen; Member of Parliament, Mrs. Kari Henriksen; from our Poznań Chapter, the president, professor Jacek Fisiak, and the chapter board member and secretary, professor Wojciech Golusinski, also member of our academy and the Poznań Chapter, professor Julian Malicki. A special welcome also to our two new foreign members, professor Wim Vandenbussche and dr. Alastair Walker.

Da Agder Akademi blei reetablert som vitenskapsakademi i 2002, gav vi oss 10 år til å bygge institusjonen. Nå som det har gått ni år, er det en god mulighet til å se hvor langt vi er kommet, ett år før 10-årsjubileet.

MEDLEMSMØTENE, ÅRBOKA

Fra 2003 har vi hvert år gjennomført et fullt møteprogram, dvs. fire medlemsmøter i året: vinter-, vår-, sommer- og høstmøte, det siste er da årsmøtet. Gimle Gård er etablert som fast møtearena. Det er Vest-Agder fylkesmuseum som forvalter Gimle Gård, og vi takker museet for godt samarbeid. Medlemsmøtene er åpne for publikum, og det er alltid et visst innslag av interesserte utenom medlemmene, som kommer for å høre foredrag.

På møtene har vi etablert en del faste innslag. Serien "Agder-forskere før UiA" presenterer tidligere forskere med tilknytning til Agder. En av de siste som har vært presentert, er Hendrich Nicolai Jæger, byfogden i Arendal som grunnla nederlandstikken i Norge, og som professor i tysk ved UiO, John Ole Askedal, kom ned og foredrog om. Vi bruker foredragsholdere fra hele landet, og utlandet – i tillegg til våre egne medlemmer, naturligvis. Vi har gjennomført minnetaler

når medlemmer er gått bort, og vi har også begynt en serie med korte beskrivelser av maleriene i den salen vi bruker på Gimle Gård, Malerisalen. Det er kunsthistorikeren Frida Forsgren ved UiA som holder disse foredraga, og meninga er at etter hvert skal vi få beskrevet og dokumentert hele malerisamlinga på Gimle Gård, som i si tid var Norges største.

Alle møtene og foredraga på møtene er dokumentert i akademiets årbøker, som er kommet hvert år fra og med 2002. Akademisekretæren har vært redaktør i hele perioden, og har hatt hovedansvaret for at bøkene foreligger til årsmøtet. Årboka for 2010, som vil bli lagt fram her i dag, er på 256 sider. Til sammenlikning var den første årboka, for etableringsåret 2002, på 82 sider.

MEDLEMSUTVIKLINGA, NUPEN-DIPLOMET

Fra 68 konstituerende medlemmer i 2002 (det var de professorene, på daværende HiA og ellers, som vi hadde oversikt over, og som var bosatt i Agder det året) har akademiet gjennom årlige innvalg nå nådd ca. 220 medlemmer. Etter statuttene kan akademiet ha 100 medlemmer fra Agder, 50 fra resten av landet og 50 fra utlandet, dvs. medlemmer under 70 år. Når et medlem når 70 års alder, blir plassen ledig til nytt innvalg, men medlemmet som er blitt 70, beholder naturligvis fortsatt sine fulle medlemsrettigheter. Derfor kan medlemstallet overstige 200, nå altså ca. 220. Fra 2003 har vi hatt et flott medlemsdiplom, laga av Kjell Nupen, som alle nye medlemmer får tilbud om. De aller fleste har takka ja til å få et originalt Kjell Nupen-trykk, som jo diplommet er. Akademiet kan ha inntil 5 æresmedlemmer. I 2003 blei tidligere rektor ved HiA, Knut Brautaset, innvalgt som akademiets foreløpig eneste æresmedlem.

Innvalgsprosessen har hatt et relativt høyt tempo, for å kunne nå et tilnærma fullt akademi etter 10 år. Utfordringa ved innvalg av opp til 20 nye medlemmer flere av åra, har vært å sikre at kvaliteten forblir så høy som vi ønsker. Jeg mener vi har klart det ved den innvalgsprosessen vi har gjennomført hvert år. Nå er snart alle plassene fylt, slik vi har planlagt det fram mot 2012. I år var det således ingen ledige plasser for nye medlemmer fra Agder. Det betyr at akademiet har 100 medlemmer fra Agder under 70 år. Det betyr videre at det ikke lenger er slik at professorkompetanse eller professorstilling er nok til å bli innvalgt i akademiet. Og slik bør det være, som det er også i DNVA i Oslo, og i DKNVS i Trondheim. Før krigen var i prinsippet samtlige norske professorer medlemmer av DNVA. I dag er ca. 5% av norske professorer medlemmer av DNVA. Dette betyr altså at det fra nå av blir en skarpere konkurranse om medlemskap i vårt akademi, og det er et godt tegn. Det viser nemlig at Agder som akademisk region er langt mer utvikla nå i 2011 enn det var i 2002. Samtidig er det slik at

de to andre kategoriene medlemmer, fra resten av landet (inntil 50 plasser) og fra utlandet (også inntil 50 plasser), ennå ikke er fylt helt opp med medlemmer (under 70 år).

FORHOLDET TIL UIA

Forholdet til Universitetet i Agder er det aller beste. Universitetet stiller fri stasjon til rådighet og støtter driften av akademiet med et mindre, men fast beløp i året. Vi er svært takknemlig for alt dette. I år har sekretariatet flytta fra én bygning til en annen på campus. Vi er godt fornøyd med det, men sjølv flytteprosessen var noe krevende før alt kom på plass. Et viktig formål med et vitenskapsakademi er gjennom innvalg av medlemmer og gjennom prisutdelinger å vise hva som skal gjelde for kvalitativ god forskning, å definere en standard for god vitenskap. Vi tror derfor det er verdifullt for et universitet, og spesielt for et ungt universitet under etablering og oppbygging, å ha et standardsettende akademi i sin umiddelbare nærhet. Samarbeidet med universitetet har vært og er særdeles godt, så stor takk til UiA for det!

FORHOLDET TIL ANDRE AKADEMIER

Akademiet har lagt vekt på å bygge gode og nære relasjoner til søsterakademier i inn- og utland. I 2002, ved reetableringa av akademiet som vitenskapsakademi, stod sju europeiske akademier faddere til vår egen etablering, med British Academy i spissen, og sammen med andre akademier i Tyskland, Danmark, Sverige og Norge. Både DNVA og DKNVS var representerte ved sine presides, og det gode forholdet har vart og utvikla seg i alle åra etterpå, også med NTVA i Trondheim. Vi har også jevnlig kontakt med akademier i utlandet, mest likevel med svenske akademier. På årsmøtene har det således hvert år vært gjester fra søsterakademier i inn- og utland.

SØRLANDETS KOMPETANSEFONDS PRISER

I nært og godt samarbeid med Sørlandets kompetansefond har akademiet hvert år delt ut to priser: Sørlandets kompetansefonds forskningspris og Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris. Seinere i dag vil jeg ha gleden av å dele ut prisene for 2011.

Av akademiene i Norge er vi aleine om å dele ut en populærvitenskapelig pris, og vi har fått mye ros for at vi på den måten belønner fremragende arbeid som retter seg mot "opplysning av allmennheten", som det heter. Takk til Sørlandets kompetansefond for godt samarbeid!

NOBEL- OG KAVLIMØTENE

I forbindelse med populærvitenskap vil jeg nevne nobelmøtene som akademiet begynte med i 2007. Ideen tok vi fra Gøteborg universitet, der de hver høst har flere kvelder med møter om de ulike nobelprisene, én kveld for hver pris. Det ville blitt for mye for oss, så vi samler alle prisene, og også abelprisen og holbergprisen, på en kveld i begynnelsen av desember, med et 15-minutters foredrag om hver pris. De fleste foredraga blir holdt av våre egne akademimedlemmer. For hvert år har publikum og tilhørerantallet økt på disse møtene. Med start kl. 19 holder vi på til noe over 21. De siste to åra har vi hatt et godt og fruktbart samarbeid med Kristiansand filosofikafé. Også foredraga på nobelmøtene blir trykt i årbøkene. I tillegg til nobelmøtene, som holdes i Kristiansand, har vi også (2009) begynt med kavlimøter i Grimstad, nemlig annet hvert år når kavliprisene (i nanovitenskap, astrofysikk og neurovitenskap) blir delt ut av DNVA i Oslo.

POZNAN CHAPTER

I 2009 etablerte akademiet en egen avdeling i Poznań, Polen. Såvidt vi vet er det første gang i historien at et akademi slik har oppretta en satelitt i et annet land. Bakgrunnen var at det blant de utenlandske medlemmene i akademiet viste seg å være hele ni fra Poznań. Disse ni blei da den basis vi oppretta avdelinga i Poznań på. Avdelinga fikk navnet "Poznań Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters". Hovedformålet med avdelinga er å styrke forskningsforbindelsen mellom Agder og det sterke akademiske miljøet i Poznań, der de har nær 20 institusjoner med forskning og høyere utdanning, og blant dem det store Adam Mickiewicz-universitetet med ca. 55.000 studenter, og det medisinske universitetet med ca. 10.000 studenter. Chapteret har nå 21 medlemmer. Formelt er de medlemmene av chapteret som ikke er fullt medlem av akademiet, assosierte medlemmer. Ifølge statuttene er det styret som avgjør om assosiert medlemskap. Nye medlemmer av Poznań Chapter blir derfor tatt opp gjennom vedtak i akademiets styre. Chapteret har eget styre, eget budsjett og regelmessige møter. Det er offisielt registrert i Polen som en polsk forening. Chapteret har eget stort kontor i Poznań med alle fasiliteter, stilt til rådighet av rektor ved Adam Mickiewicz-universitetet, Bronisław Marciniak. Vi får en rapport om virksomheten i chapteret fra styrelederen, professor Fisiak, på årsmøtet i dag.

ØKONOMI

I den første etableringsfasen fikk akademiet vesentlig støtte fra flere hold. Sørlandets kompetansefond, Kristiansand kommune og Vest-Agder fylkeskommune var de største bidragsyterne, mens Arendal og Grimstad kommuner bidro

med mindre beløp. I en vanskelig økonomisk periode hjalp et generøst bidrag fra Rasmussen-gruppen oss over ei kneik. Seinere har vi arbeidd med å legge et godt og solid økonomisk grunnlag for videre drift, bl.a. ved å bygge opp et større driftsfond. Vi betaler en god kompensasjon til akademisekretæren pr. år. Sekretæren er den eneste i valgt verv som får økonomisk godtgjøring for sin innsats. Fra i år gir vi imidlertid en mindre kompensasjon også til arrangementsansvarlig. Videre har vi i sekretariatet én ansatt i full stilling, og dessuten periodevis ansatte på timebasis.

HJEMMESIDE

Akademiet har utvikla egen hjemmeside på internett med adresse: agdervitenskapsakademi.no.

Webmaster er Thor Kristian Hanisch og styreansvarlig professor Per Kjetil Farstad. Takk til begge for arbeidet med å drifte og videre utvikle akademiets hjemmeside!

Akademiet eier også nettportalen www.agderkultur.no, som i gjennomsnitt har en leser annethvert minutt døgnet rundt. Siste måned (september 2011) var det 26.082 såkalte hits. Takk til Torvald Slettebø, som har hovedæren her.

XRISTOS RESEARCH CENTRE, LESBOS

Akademiet har så mange eierandeler i Xristos Research Centre på Lesbos at vi har disponert ett rom hver uke gjennom hele sesongen fra mai til oktober. De ukene som ikke brukes av våre egne medlemmer, tilbyr vi medlemmene av DKNVS i Trondheim, ettersom vi har en samarbeidsavtale med Selskabet fra 2005. Dette er en samarbeidsavtale som Selskabet og daværende HiA inngikk i 2003, og som så akademiet tiltrådte i 2005.

FRAM MOT JUBILEUMSÅRET 2012

Takk til styrets medlemmer og varamedlemmer, til akademisekretær og arrangementsansvarlig Olav Breen, til Thor Kristian Hanisch og hans stab, prisjuryene og valgkomiteen! Nå kan vi ta fatt på siste arbeidsår før jubileet neste år: 10 år som vitenskapsakademi og 50 år siden Agder Akademi blei stifta 27. oktober 1962.

Velkommen alle sammen til årsmøtet i Agder Vitenskapsakademi 2011!

ÅRSMØTEFOREDRAG

Ernst Håkon Jahr

BISKOP GUNNERUS' FORSLAG I 1771 OM ET NORSK UNIVERSITET I KRISTIANSAND

Biskop i Trondheim og for hele det nordlige Norge, Johan Ernst Gunnerus, var på visitasreise i Dalene da han i 1771 mottok beskjed fra København om snarest å innfinne seg i Kongens by. Han skulle så fort som mulig begi seg til Danmark. Der ville det etter Kongens befaling bli meddelt han noe muntlig. Ordren om å reise til København kom fra kongens livlege, Johann Friedrich Struensee. Struensee hadde i to år vært den sterke mann i styre og stell, ettersom kongen som kjent var sinnsyk og utilregnelig. Nå i 1771 var Struensee 34 år gammel, og han hadde innført ei rekke reformer i opplysningstidas ånd, bl.a. pressefrihet nå i året 1771. Gunnerus skjønte hva saka gjaldt, selv om det ikke blei meddelt han med en gang. Han visste at det var problemer ved Universitetet i København, og at institusjonen trengte reformer. Det var derfor han var kalt til København.

Johan Ernst Gunnerus var født i Kristiania 1718. Familien hadde skotsk opprinnelse. Etter ex.art. 1737 studerte han i København, i Halle og i Jena. 1754 blei han professor i teologi i København, 37 år gammel. I 1758, 40 år gammel blei han utnevnt til biskop i Trondheim. Allerede samme år sendte han ut et omfattende hyrdebrev til alle prestene i sitt store stift. Dette hyrdebrevet handla ikke bare om teologiske og kirkelige spørsmål. Han kunngjør der at han har til hensikt å etablere et vitenskapelig selskap i Trondheim, og at han ønsker å trekke prestene med i det. Han ber derfor prestene dyrke vitenskapen. For å bli medlem i det vitenskapelige selskapet, melder han til prestene, må en ha utgitt eller meddelt en prøve på innsikt i et vitenskapelig emne. Gunnerus er nøye med å

påpeke at vitenskapelige sysler ikke er unyttige for prestenes embete. I prestene hadde Gunnerus et stort kontaktnett som hjalp han i utforskinga av det nordenfjelske Norge. Gunnerus var den som starta seriøs naturvitenskapelig forskning i Norge. Han samla bl.a. planter, og hans herbarium finnes fortsatt i Trondheim. Han gav ut en norsk flora, *Flora Norvegica*, og han drev med marin-biologiske studier. Han brevveksla flittig med Carl von Linné, og bytta naturalier med han. I sin biskoptid foretok Gunnerus lange visitasreiser i sitt vidtrakte stift, og fire ganger drog han nordover. Iallfall én gang kom han helt til Varanger. Men visitasberetningene han sendte etterpå, var svært summariske sammenligna med dem andre biskoper sendte inn etter sin visitasreiser. Grunnen var at Gunnerus var langt mer interessert i å foreta vitenskapelige undersøkelser på reisene sine. Visitasene kom helt i andre rekke. Det var vitenskapsselskapet som var fokus for hans arbeid. Sammen med historikerne Peter Fredrik Suhm og Gerhard Schöning stifta Gunnerus i 1760 det som først het "Det Trondhiemske Selskab", som straks begynte sitt arbeid for vitenskapene. Det første bindet i selskapets skrifter kom alt året etter, og det betyr at denne vitenskapelige skriftserien nå i år er kommet ut i 250 år. Det betyr at den er den eldste vitenskapelige serie i verden som fortsatt kommer ut. I 1767 fikk så selskapet kongelig godkjenning, og skifta navn til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, det navnet selskapet har den dag i dag. I fjor feira selskapet sitt 250-årsjubileum. Først hundre år seinere, i 1857 blei Videnskabsselskabet i Christiania stifta, det som i dag heter Det Norske Videnskaps-Akademi, og hvis preses vi er glad for å ha med oss her i dag. I fjor var, som dere sikkert husker, preses i Videnskabsselskabet i Trondheim gjest på årsmøtet og på årsfesten vår.

Etter at Selskabet i Trondheim i 1767 hadde fått kongelig godkjenning, tok Gunnerus et nytt dristig grep allerede i januar 1768, da han i en tale på et møte i Selskabet fremma tanken om et eget norsk universitet. Det var nødvendig, mente han, det var til stor skade for vitenskapenes dyrking og framvekst i Norge at landet ikke hadde et universitet. Det fantes fire katedralskoler, i Trondheim, Oslo, Stavanger og i Kristiansand, så var det et Seminarium eller Gymnasium i Bergen og et bergverksseminarium på Kongsberg, men ikke noe offentlig bibliotek eller universitet. Å reise til København var både langt og dyrt, og det var få som hadde råd til å være der for en lengre periode. Det trengtes et universitet i Norge.

Dette sa altså Gunnerus i 1768.

Etter at han i 1771 hadde fått budet fra Struensee om raskest mulig å komme seg til København, drog han av sted, vel vitende om at det var for å arbeide med et forslag til reformering av universitetet i hovedstaden. På reisa sørover mottok Gunnerus og følget hans overalt oppfordringer om å fremme den norske uni-

versitetstanken. Ikke minst viktig var det økonomiske spørsmål om hvordan et norsk universitet kunne finansieres. Gunnerus må ha følt at han fikk et veldig mandat fra Norge, og han hadde initiativet. Han visste hvor hovedoppgaven lå. Som tidligere universitetsmann, og som stifter av Videnskabsselskabet, visste han også at en oppgave som dette måtte kjempes fram. 1771 er frihetsåret under eneveldet, året med pressefrihet og med en veldig entusiasme for alt nytt og fritt. Midt i dette har Gunnerus likevel en realistisk holdning. Videnskabsselskabets historie så langt hadde vist at det var mulig å skape en vitenskapelig institusjon i Norge, at det var grunnlag for det. Men skulle et universitet komme, måtte det både vilje og innsats til, og dessuten politisk kløkt og alliansepartnere.

Da Gunnerus ankom Danmark, fikk han ganske riktig beskjed av Struensee personlig om å begynne arbeidet med en reform av universitetet i København. Dette arbeidet tok tre måneder. Oppgaven var faktisk ikke helt ufarlig. Det var lett å falle i unåde, og Struensees reformplan var klart politisk motivert. Profesorenes avlønningsmåte var et sentralt spørsmål. Struensee ville at de skulle ha fast lønn, men det ville de ikke sjøl. Gunnerus prøvde i sitt forslag å finne en slags middelveg, men uansett hva han måtte foreslå, kunne det lett bli stor misnøye den ene eller den andre veg. Hans arbeid med planen for Københavns Universitet er ordre, kongens ordre. Det var hans plikt å adlyde. Men stilen og uttrykksmåten i det han legger fram, tyder på at han har følt dette som en tyngende og nokså ulystbetont øvelse. Alt han skrev, måtte for øvrig være på tysk. Struensee var som nevnt tysker opprinnelig. Men med sine lange studieopphold i Halle og Jena var tysk naturligvis ikke noe problem for Gunnerus.

Men stilen hans blir helt annerledes når han etterpå kaster seg over beskrivelsen og forslaget om et eget universitet i Norge. En samtidig beskrev forandringa slik: "Men her [altså i forslaget om et norsk universitet] kom Lidenskabene i Spillet med Fornuften, og Tænkraften, ført som for fulde Sejl ved denne gunstige Vind, gjorde hans Tunge veltalende og hans Foredrag flydende, behageligt, udtryksfuldt og henrivende." Riktigere og vakrere kan Gunnerus' innlegg for et norsk universitet, høsten 1771, neppe karakteriseres.

I planen beskriver så Gunnerus hvordan han på vegen sørover til Danmark overalt var blitt bedt om å arbeide for et norsk universitet, og dessuten hvordan norske prester hadde bedt om å få seg pålagt en ny avgift til beste for et norsk universitet. Dette fortsatte også mens han var i København. Hver postdag kom det en hel pakke brev fra alle kanter i Norge om at han måtte arbeide for denne viktige saka. Men det skjedde mer denne høsten 1771. Da kom Gerhard Schønningss skrift *Norges Riiges Historie, Første Deel, indeholdende* - som det heter i titelen - *Riigets ældste Historie fra dets Begyndelse til Harald Haarfagres Tiider*. Her

var det norske folks rett historisk dokumentert, slik samtida måtte se det.

Gunnerus lister i innledninga opp argumenter for et norsk universitet: Uten universitet er det ikke mulig å få vitenskap og kunst til å trives. Uten universitet vil mineralogi, medisin, og landøkonomi nødvendigvis ligge nede. Embetene kan ikke bli besatt med velkvalifiserte folk. Blant alle opplyste nasjoner er ingen slettere stilt. Alle land har sitt universitet. Men Norge, som han skriver, "ein gantzes Königreich", har ikke noe. Det avgjørende argument *mot* et norsk universitet ville bli det økonomiske. Her kunne imidlertid den holbergske stiftelse i Sorø hjelpe. En så patriotisk nordmann som Ludvig Holberg ville neppe ha hatt noe imot at hans eiendom blei brukt til et norsk universitet, om han hadde visst om en slik mulighet. Sjøl hadde Holberg en gang antyda muligheten av å bygge en ny by med universitet ved Mjøsa, men Gunnerus vil ha universitetet i Kristiansand. Han skriver: "Der beqvemste Ort in gantz Norwegen für die neue Universität wird Christiansand seyn". Han framfører ei rekke argumenter for at Kristiansand må være den rette plassen for universitetet. Både fra Bergen og Trondheim er det lett å komme dit. Dessuten kan studenter fra deler av Jylland like lett komme dit som til København. Tilførsel av matvarer fra Danmark kan skje lett. Byggematerialer er lett å skaffe, og dessuten fins det nok tomme hus til at professorer raskt kunne dra til byen og starte opp uten at store byggearbeid måtte gjennomføres. Gunnerus tenkte seg at universitetet kunne komme i gang i løpet av et halvår, dvs. til påske 1772. Professorene drar, skriver han, "zur bestimmten Zeit, so bald als möglich, nach Christiansand". Der begynner de sine forelesninger "14 Tage nach künftigen Michaëlis oder aber höchstens dem darauf folgenden Ostern". Han ville sjøl reise direkte dit, og Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab skulle følge med til Kristiansand. Et universitet i Norge, "wie ich mit allen Norwegern hertzlich wünsche und hoffe", er hans ønskedrøm.

Gunnerus legger planen sin fram for Struensee 16. desember 1771. Planen er delt i 9 paragrafer, og det er den femte som gjelder stedsvalget, altså Kristiansand.

Gunnerus feira så jul og nyttår i København og venta på avgjørelsen. Struensee hadde ikke vært særlig positiv i første omgang, så det så ikke veldig lyst ut. Men det hele fikk en brå stopp natt til 17. januar, da Struensee blei arrestert. Det var et reint kupp, og med det var frihetsåret 1771 over for godt.

Resignert skriver Gunnerus til Carl von Linné 29. februar 1772: "Norskt universitet faaer vi neppe, ihuormeget jeg end har arbeidet derpaa." Og videre i et nytt brev til Linné, den 11. april 1772: Med Struensee "har jeg aldrig talet meer end 2 gange, da jeg ankom og da jeg overleverede min efter kongelig ordre udarbejdede plan til en ny fundatz og bedre indretning for Københavns universitet, tilligemed en plan for et universitets oprettelse i Norge. Mit arbejde har

fundet stort bifald hos mange til Hofe og hos hele publicum, undtagen at adskillige danske ere imod et universitets oprettelse i Norge og de gamle professorer ønske, at det ihenseende til Københavns universitet maa forblive ved det gamle". Sytten dager etter at Gunnerus skrev dette i brev til Carl von Linné, blir Struensee henretta i København.

Om sommeren 1772 drar Gunnerus hjem til Trondheim. Noe universitet blei det ikke, selv om han kan melde at enkedronning Juliana, som han skriver "erklærede udtrykkelig for meg, at min plan til et universitets Oprettelse i Norge behagede Hende, og at Hun undede de Norske af Hjertet et universitet." Skuffa over ikke å ha nådd fram med universitetsplanen sin, kommer Gunnerus tilbake til Trondheim, og allerede året etter dør han under en vistasreise til Kristiansund.

Hadde den djerne planen til Gunnerus fra 16. desember 1771, for 240 år siden i år blitt gjennomført, ville Kristiansand i dag ha vært Norges Uppsala. Vi ville ha hatt universiteter også i Oslo, Bergen og Trondheim, kanskje også i Tromsø og i Stavanger, men universitetet i Kristiansand ville kunne ha vært, sammen med Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab det sterkeste vitenskapelig kraftsentret i Norge. Slik gikk det ikke. Kristiansand måtte vente i 236 år, til 2007, før universitetet kom, mens vitenskapsakademiet kom noen år før, i 2002.

Dette var historia om biskop Gunnerus sin universitetsplan i 1771. Takk for oppmerksomheten.

ÅRSMØTEFOREDRAG

Jahn Holljen Thon

NICOLAI WERGELAND OG DET MODERNE UNIVERSITETET

Nicolai Wergeland er blitt oppfattet som alt fra en glødende rousseausk frihetstilhenger i barneoppdragelse til en fanatisk anti-dansk patriot, steil, kranglete og prinsippfast. En gjennomgående tone både i Danmark og Norge har vært en kraftig nedvurdering. Det gjelder f.eks. Hjalmar Christensens lange artikkel om Nicolai Wergeland i *Samtiden* 1899, der han framstilles som en vanskelig mann, som beskyldes for rasehat mot danskene, og nedvurderende er også Arne Bergsgårds lille monografi (1908).

Etter min mening er Nicolai Wergeland først og fremst en vidttenkende, prinsipiell, universell og moderne institusjonsbygger:

- Han foreslo reformer innen kirkeordningen, som vi kan lese om i *Fjorten paragrafer Kirke- og Underviisnings-Væsenet vedkommende* (1832, J. Krohn)
- Han skrev prinsipielt om didaktikk og skolevesen, i tidsskriftet *Egeria* 1808 offentliggjorde han en artikkel om "dianoetisk" (forstandsfræmmende) undervisningsmetoder.
- I Kristiansand utarbeidet han et fullstendig grunnlovsutkast, som han presenterte på Eidsvoll i 1814. Jeg tror vi må si at Nicolai Wergelands forslag gikk adskillig lenger enn 17. mai-grunnloven. I den fjerde paragrafen blant grunnsetningene slo Wergeland fast: "Individernes absolutte Menneskerettigheder ere: Frihed, Liighed, Sikkerhed."
- Dernest foreslo han i paragraf 18: "Det skal ingen privilegerede Personer, Familier eller Stænder være i Norge."

- Men kanskje det aller mest radikale var hans forslag til stemmerettsregler. Som kjent ble det endelige vedtak, som omfattet ca. 7,5 prosent av befolkningen, begrenset til embetsmenn og dem som eide jord og eiendom. Nicolai Wergeland derimot foreslo stemmerett til "enhver Skatteydende" og "enhver som bærer Vaaben for Landet". Det ligger et hav av forskjeller i disse to standpunktene: Eiendom gjelder de som har, eller har arvet privilegier. Det å betale skatt og forsvare landet viser et helt annet demokratisk sinnelag.
- I 1811 framla han et skrift – *Mnemosyne*, på 476 sider – oppkalt etter musenes mor og hukommelsesgudinnen. Verket vant førsteprisen i den nasjonale konkurransen som var utlyst av Selskabet for Norges vel i 1809, med følgende kontante hovedspørsmål: "Bør Norge have et Universitet i sit eget Skjød?"

Alt dette samler i seg *kirke, skole, universitet og grunnlov*. Vi ser her selve fundamentet for det nye og moderne Norge. Når vi vet at han også senere lagde et fremragende skrift som på mange vis skapte et solid fundament for norsk litteraturkritikk – forsvar for sønnens romantiske diktning,¹ våger jeg den påstand at få om noen har betydd så mye for tenkningen om moderniteten og staten Norge i perioden 1810 – 1830 som nettopp han.

Dersom vi våger å definere modernitet på tre ulike måter, tror jeg at jeg har mine ord i behold. For det første kan man forstå det moderne på samme måte som man gjorde på 1800-tallet, der begrepet rommer ideen om "det frie individ", mennesket som er selvstendig, uavhengig og fritt, ledet av fornuften, som stiller opp regler for lov og rett og riktig oppførsel, og som arbeider for framskrittet.² Nicolai Wergeland kjempet alltid for å forbedre det enkelte mennesket. For det andre bør vi også legge til Habermas sin ide om den diskuterende borgerlige offentlighet, som forutsetter nye diskusjonsfora når det gjelder det moderne. Nicolai Wergeland var svært ivrig i "Det Dramatiske Selskab" i Kristiansand, en forening som var stiftet i 1887 av hans svigerfar Henrik Arnold Thaulow, og som var det fremste forum i byen for en slik diskuterende offentlighet. Til slutt bør vi legge til Max Webers tenkning som understreker at modernitet innebærer at stadig nye livsområder blir tematisert og åpnet for offentlig diskusjon. Ifølge en slik modernitetside gjorde Nicolai Wergeland mye for å fremme utviklingen gjennom sine innlegg på mange fundamentale samfunnsområder.

1 Et nyopptrykk er tilgjengelig: Nicolai Wergeland *Retfærdig Bedømmelse af Henrik Wergelands Poesi og Karakter* (1833/1994), ad Notam Gyldendal.

2 Dag Østerberg: *Det moderne*, Gyldendal 1999, se også debatten i Samtiden etter bokutgivelsen.

Men nå gjelder det altså opplysning og universitetstanken. Det første spørsmål han tar opp er hvorfor Norge skal ha et universitet. Er ikke København bra nok? Svaret han gir er todelt. Tiden krever nasjonal rettferdighet, og dernest kan et universitet bringe Norge framgang på mange områder. Men han slår også fast at det politisk vil tjene helstaten samlet ved at det skaper balanse mellom de to riker med hvert sitt universitet. Praktisk argumenterer han for at et universitet vil gi norske borgere moralsk dannelse og kunnskap, staten embetsmenn, landet genier (foregangs menn) og vedlikehold av vitenskapene. Argumentasjonen hans oppsummeres slik:

Jeg forudsætter altid, at Universitetet er hensigtsmæssigt og fullstændigt, og arbejder kraftigt til al Slags Opplysnings Udbredelse; og da vover jeg den Paastand, at det vil fremvirke Epoche i Rigets almindelige Velstand. [...] Historien lærer, at en Nations Velstand og Flor tiltog stedse i Forhold til dens Oplysning. Et grundrigt Land uden Oplysning veed ikke, hvorledes at anvende sine Rigdomme; en raa Millionair forstaaer det ligesaa lidt. See til Spanien med Indiens Guld i sit Skjød; alle dets Skatte bleve et Rov for den mer dannede Engelske nation; og see til Norge selv: alle dets naturlige Herligheder erobres af de mer lærde Europas Nationer.

Naar en Nation dannes, da dannes tillige Alt, hva Nationen berører, [...] – Alt, hvad den berører, forvandles til Guld. Erholdt Norge et Universitet i sit Skjød, da vilde Landet beriges med flere driftige og klyktige Theoretiker, som nu i et annet Land, hvormeget de end elskte deres Fædreneland, dog Intet kunde udrette for det; disse ville ex professo studere Folkets og Landets Tarv, og befordre Videnskaberne Opkomst, nyttige Verkers Udbredelse; og da vilde Pengenes og Folkmængdens Forøgelse og Videnskabelighedens Indflydelse aabne Flere Næringsveie, formere Handelsgrenene, forædle Producterne; herved vilde igjen almindelig Agtelse for det Fødeland, man saa inderlig attraaer at elske, oplives, og Forkjærligheden for det Fremmede tabe sig; og denne Agtelse for Fædrenelandet vilde igjen avle patriotisk Gavnelyst. – Saaledes griber det Ene ind i det Andet. Det er en Kjæde af Aarsag og Virkning; en Cirkel – et organisk Legeme; men Videnskaberne ere Sjelen, uden hvis oplivende Kraft Alting er dødt i et Rige, og uden Bevægelse fremad til Fuldkommenhed. (Første Bind 1811, s. 91–92.)

Han argumenterer også praktisk, f. eks. forklarer han at dersom vi fikk et eget medisinsk fakultet i Norge, ville vi bedre være i stand til å bekjempe den ødeleggende nasjonale "Radesygen" (Første Bind 1811, s. 82), og folkehelsen ville generelt kunne bli bedret.

Hva slags universitet er det da Nikolai Wergeland ønsker seg i Norge? Først

må det sies at hans forslag er svært omfattende, detaljert og praktisk. Det omtaler nesten hver minste ting som har betydning for en universitetsdannelse; alt fra hvilke fag som skal undervises, bygningens antall og utseende, ja, han nevner til og med at bygningene bør være 56 fot ganger 56 fot (ca. 18 meter), til studentboliger og stipendier, organisasjon, lønninger og antall professorer. Skriftet rommer også en lang diskusjon om hvor det nye universitetet bør ligge. Han forkaster en rekke forslag som Christiansand (for liten by, for lite oppland og for dyrt). Kongsberg og Bergen er for vanskelig tilgjengelige, og Trondheim ligger for langt mot nord. Han oppsummerer med en rekke punkter hvorfor det bør ligge der det ble liggende: Christiania har flere adspredelser for de unge, byen er ikke moralsk farlig. Universitetet kan bringe mange mennesker mer allmenntytte, og dermed vil også de unge dannes bedre. Byen er velstående, men det er en billig by, det finnes mange hybler der. Mulighetene for biarbeid for de studerende er gode. Det er høyere vitenskapelig nivå blant innbyggerne generelt, og det er flere embetsmenn der. Befolkningen taler et godt språk, klimaet er sunt. Alt i alt har Christiania en svært god beliggenhet.

Han understreker gang etter gang at universitetet i Norge må være førsteklasses, ellers er det ingen vits å opprette det.

Etter hans mening skal universitetet bestå av seks akademier, eller fakulteter, som vi sier:

- Det teologiske
- Det psykologiske (innbefattet psykologi, logikk, filologi, filosofi og pedagogikk)
- Det juridiske (innbefattet historie)
- Det somatologiske (medisinske)
- Det artistisk-økonomiske (økonomi, teknologi og kunsthistorie)
- Det fysiologiske (matematikk, fysikk, kjemi, astronomi)

Filosofi og historie skal tilhøre alle akademier, noe som selvsagt kan forstås som en reduksjon av filosofien som eget fag og dannelsesdisiplin.

Det er selvsagt interessant å se på dette forslaget i forhold til hva som ble resultatet ved Det Kongelige Frederiks Universitet. De første to årene fra og med 1814 har man fakulteter, men de er nokså små, og de forblir små. Forberedende prøver er det viktigste. Et eksempel på de svært begrensede ressurser er Det juridiske fakultet, hvor det lenge ikke var mer enn én lærer.

Den modellen som etter hvert kommer på plass, er den tradisjonelle med fire fakultet: Et teologisk, et medisinsk, et juridisk og et filosofisk.

Min påstand er derfor at Nicolai Wergelands forslag er mer moderne og annerledes tenkt enn det universitetet vi faktisk fikk. Særlig to forskjeller er iøynefallende: Et helt fakultet var annerledes: Det økonomisk-kunstneriske (og ikke teknisk-økonomisk, som andre hadde foreslått), og hans forslag rommer flere fag enn det vi fikk (psykologi og pedagogikk). Dessuten la han stor vekt på *tverrfaglighet* (Første Bind 1811, s. 37) og *frie forelesningsvalg*, studentene skulle kunne besøke de forelesningene de selv ønsket.

Spørsmålet er om ikke hans forslag i større grad foregriper tenkningen omkring høyskoler, og ikke minst distriktshøyskoler, enn det klassiske dannelsesuniversitet? Han vil nemlig ha barn av handelsmenn og allmuen inn som studenter, og han ønsker også å utdanne til landbruket. Studerende fra allmuen, skolelærere og degner skal kunne gå til gratis forelesninger, de andre studentene måtte betale for seg. Denne ordningen vil kunne kombineres med seminarer. Studiene skal være på fire år med to humanistiske og to akademiske år. Det normale var examen philosophicum, som det ble i Christiania, men Wergeland foreslår at det andre året skal ha en ordning med *ex. fak.*, dvs. en forberdende eksamen tilpasset det enkelte akademi/fakultet. Denne ordningen ligner faktisk mer på dagens ordning på UiA.

Som et lite blikk inn i Nicolai Wergelands detaljerte tenkeverksted vil jeg bare få lov til å sitere litt fra hva han sier om professorene:

En egen Uniform for Professorerne var ikke upassende: og kunde den, som er bestemt for de Italienske Professorer, nemlig sort med grønt Broderie, eller den, som senere er bestemt for det Franske Universitets Professorer, nemlig sort Klædning med en palmegren, stukken af blaa Silke, paa det venstre Bryst, antages, i hvilken professorerne skulle være forbundne at holde deres Forelæsninger (Andet Bind 1811, s. 60–61).

Denne litt pompøse stil betyr imidlertid ikke at han ville ha opphøyde professorer. Samtidig gikk han på andre områder klart imot et professorvelde. Underervisningsmetodene bør f. eks. være fri, der ville han ikke ha pugg og utenatlæring. Han understreker behovet for å gå i dybden mer enn troen på at man kan rekke over alt.

Han foregriper også vår tid når han snakker om periodiske universitetsskrifter som bør være små egenproduserte encyklopedier, beslektet med det vi kaller kompendier. To hefter i året for hvert Akademi er forslaget.

Han er original når det gjelder sensorer til eksamen. Der foreslår han at det alltid bør være arrangert med folk på samme nivå.

Om professorene sier han at de både må ha gode kunnskaper, men også ”gode gaver til at meddele den til andre” (Andet Bind 1811, s. 100), og ved nyansetelser bør det være prøveforlesninger. Han framhever sterkt at forskning og undervisning ikke bør skilles. *Mnemosyne* inneholder også framtidsrettede forslag om reisestipend for studentene og studentboliger.

Forfatningsjurist og vitensteoretiker Anders Ørsted i Danmark offentliggjorde i *Dansk Litteratur-Tidende* No. 38 til 43 (1811) en 95 siders anmeldelse der han slakter Nicolai Wergelands skrift. Ørsted anklager det for å være ”Pseudopatriotisk og anti-dansk”, og hevder at Wergeland beskriver nytten av utbredelse av allmennkunnskap og ikke vitenskap spesifikt. Ørsted savner ”rigtig Indsigt i Videnskabernes Sammenhæng”. I motsetning til den samtidige Humboldt, drivkraften bak opprettelsen av universitetet i Berlin i 1810, hadde ikke Wergeland en spesifikk idé om dannelse, vitenskapen generelt eller historievitenskapen spesielt, mener han. Wergelands skrift var også preget ”af en snæver, sygelig Nationalisme”.

Denne kritikken, som kom fra en stor autoritet, virket knusende på Nicolai Wergeland, men ellers gjorde den nok ikke stort inntrykk i Norge. Var den likevel riktig og rettferdig?

Bare delvis, etter min mening. Først og fremst er den svært vrangvillig og lite åpen for de nye idéer Wergelands skrift rommer. Den største svakheten ved Ørsteds kritikk er at han ikke klargjør de to universitetsmodeller og vitenskapssyn som sto mot hverandre på denne tiden. Humboldt representerte nyhumanistiske klassisk og gresk-funderte kritiske universitetsideer, mens Wergelands forslag plederer for et mer jordnært og praktisk nytteuniversitet, noe som også andre norske universitetsforslag gjorde på denne tiden.

Det er heller ikke vanskelig å finne andre innvendinger mot Ørsted, som ekplisitt sier at han tenker sig ”Begge Folk som eet”. For det første overser den danske kritikken at Wergeland ikke først og fremst var dansk-fiendtlig, men patriot og kosmopolitisk – som sin sønn Henrik – ganske parallell til stoisismens og Kants ideer om en balansert og likeverdig kosmopolitisme.³ Det burde være en harmonisk balanse mellom de to tvillingriker i unionen.

Der hvor Nicolai Wergeland har et flott resonnement om forholdet mellom studentens frihet og forpliktelser, finner Ørsted bare inkonsekvenser.

Wergeland var sterkt preget av fransk universell tenkning om alle menneskers likeverd og deres universelle patriotisme. Denne universelle tankegang finner vi i hans didaktiske skrifter og hans grunnlovsforslag. Målet var ”alle Sjælens krefter

3 Se Øystein Idsøe Viken. ”UiOs kosmoopposisjonelle skipingsverk”, i *Fortid* 1/2011, s. 39.

i harmonisk forbindelse”. Nicolai Wergeland var ikke snever, men universalistisk, også når det gjaldt opplysning.

Den samme universalisme finner vi også i den fjerde paragrafen i grunnlovsforslaget han brakte med seg til Eidsvoll, der Wergeland slår fast at ”Individernes absolutte Menneskerettigheder ere: Frihed, Liighet, Sikkerhed. Hvoraf flyder Eiendomsret og Modstandsret.” Sikkerhet og særlig motstandsrett virker spesielt framsynt i dag.

Skal vi oppsummere, kan vi si at Wergeland kanskje var mer moderne enn mange andre universitetsteoretikere, og at hans universitetsforslag peker framover og rommet et opplysningssyn som lå mellom en politisk universalisme og praktisk distriktsuniversitetstenkning.

LITTERATUR

- Collett, John Petter 2011: *Universitetet Oslo 1811- 2011*, Bind 1. *Universitetet i nasjonen, 1811–1870*, Oslo: Unipub.
- Søbye, Espen 2011: ”Når ambisjon møter realitet”, om Bokverket *Universitetet i Oslo 1811–2011*, Bind 1, *Morgenbladet* 21.-27. oktober 2011.
- Viken, Øystein Idsøe 2011: ”UiOs kosmoopposisjonelle skipingsverk”, *Fortid* 1/2011, s. 39.
- Wergeland, Nicolai 1811: *Mnemosyne. Et Forsøg paa at besvare den af det Kongl. Selskab for Norges Vel fremkastede Opgave om et Universitet i Norge*, Christiania: Trykt hos M. Wulfsberg, Første og Andet Bind.
- Ørsted, Anders Ørsted 1811: ”[Anmeldelse af] Nicolai Wergelands Mnemosyne”, i *Dansk Litteratur-Tidende*, No. 38, 39, 40, 41, 42, 43, s. 593–683.
- Østerberg, Dag 1999: *Det moderne*. Oslo: Gyldendal.

Jacek Fisiak

POZNAŃ CAPTER OF AGDER ACADEMY OF SCIENCES AND LETTERS

Report on activities in 2011

In 2011 the Chapter met on three occasions:

(1) 16TH MARCH 2011

The meeting consisted of two parts. The business meeting was devoted to the discussion of current matters: the preparation of the Jubilee Meeting in October 2011 (cf. below) and the election of the new Board. Professor Katarzyna Dziubalska-Kołaczyk, Professor Jacek Fisiak and Professor Wojciech Golusinski were unanimously elected to the Board. Professor Fisiak was elected president of the Chapter, Professor Golusinski secretary-treasurer, and Professor Dziubalska-Kołaczyk member of the Board. It was decided that the next meeting would be held on 11th October 2011. The meeting was attended by Professor Ernst Håkon Jahr, president of Agder Vitenskapskademi, who reported on major Academy events for the period of October 2010 and March 2011. Discussion followed.

After the business meeting, Professor Marszałek gave a paper: "Pathology: the present and the future". A lively discussion followed the paper.

(2) 7TH JULY 2011

This was an emergency meeting to discuss the report on the activities of the Chapter, which has to be presented semi-annually to the Polish authorities. The report was unanimously accepted. Despite the date of the meeting, it was very well attended.

(3) 11TH OCTOBER 2011

This was a Jubilee Meeting on the occasion of 30 years of cooperation between Norwegian (Tromsø and Agder) and Poznań Universities.

The first part of the meeting took place at the Rector's office at Adam Mickiewicz University. Rector Marciniak thanked Professor Jahr and Professor Fisiak for their involvement in promoting cooperation between Norwegian universities and Poznań. It was the meeting of professor Jahr (then Dean of the Faculty at the University of Tromsø) and Professor Fisiak, first in Galway in April 1981 and then in Lund in August the same year, that started these extremely productive relations. Members of the Chapter exchanged ideas and reminisced about their experiences. This part of the meeting ended with a brief violin concert.

The second part of the meeting took place at the new Senate Hall. First, the Deputy Mayor of the City of Poznań addressed members of the Chapter. Next Professor Jahr and Professor Fisiak presented reports on Norwegian-Polish cooperation since 1981 (Professor Jahr's talk, see p. 270–272). After a break, the scholarly part of the meeting took place. Professor Fisiak informed members of the fact that the presentation made by Professor Kocka-Krenz at the first meeting of the Chapter had now appeared in the form of an illustrated brochure, which has been sent to all the members of the Academy. Next, Professor Maria Kaczmarek gave a paper: "Understanding adolescents". The presentation was followed by a discussion. It was decided that the next (spring) meeting would be held on 16th March, 2012.

Agder Vitenskapskademi
Poznań Chapter
Al. Niepodległości 4
61-874 Poznań, Poland

Poznań, 20th June 2012

Professor Jacek Fisiak, OBE
President

POZNAŃ CHAPTER MEMBERS

Andrzej Dobek, professor of physics, Adam Mickiewicz University

Katarzyna Dziubalska-Kołaczyk, professor of English, Adam Mickiewicz University

Jerzy Fedorowski, professor of geology, Adam Mickiewicz University

Jacek Fisiak, professor of English, Adam Mickiewicz University

Wojciech Golusinski, professor of medicine, Poznań University of Medical Sciences

Maria Agnieszka Kaczmarek, professor of anthropology, Adam Mickiewicz University

Hanna Kóčka-Krenz, professor of archeology, Adam Mickiewicz University

Henryk Koroniak, professor of chemistry, Adam Mickiewicz University

Andrzej Korzeniowski, professor of economics, Poznań University of Economics

Andrzej Kostrzewski, professor of geography, Adam Mickiewicz University

Julian Malicki, professor of biophysics, Poznań University of Medical Sciences

Bronisław Marciniak, rector, professor of photochemistry, Adam Mickiewicz University

Andrzej Marszałek, professor of medicine, Poznań University of Medical Sciences

Zbyszko Melosik, professor of education, Adam Mickiewicz University

Bogumił Nowicki, professor of music, The Ignacy Jan Paderewski Academy of Music

Stanisław Puppel, professor of English, Adam Mickiewicz University

Honorata Helena Shaw, professor of dentistry, Poznań University of Medical Sciences

Liliana Sikorska, professor of English, Adam Mickiewicz University

Grzegorz Skommer, professor of Norwegian language, Adam Mickiewicz University

Andrzej Tykarski, professor of medicine, Poznań University of Medical Sciences

Jan Węglarz, professor of information science, Poznań University of Technology

Wim Vandenbussche

TAKKETALE PÅ VEGNE AV DE NYE MEDLEMMENE

Ladies and gentlemen, dear colleagues and friends,

Groucho Marx is famously reported to have claimed that he would not care to belong to any club that would have him as a member. Although he was jesting about his membership of a showbiz society, his claim might well have applied to many of us, if we had been asked to join a traditional 19th century academy of sciences. Both where I come from, in Flanders, Belgium, as well as here in Norway, these academies played an important part in social language history. It is no exaggeration to say that they were often ideological battle grounds, organized along political lines, divided in left and right wing factions and full of tension between traditionalist and progressive forces. In some academies back home, these bitter divisions still lived on until the end of the previous century in the minds of some older colleagues who had somehow missed the arrival of modernity and present-day scholarly practice.

How different from a modern academy all this is has aptly been phrased in your President's outline for the revitalized Agder Academy of Sciences and Letters. Instead of the dusty halls of dormant knowledge, Agder Vitenskapsakademi aspires to the status of a 'stimulating dynamo', firing up discussion, enabling networking and fundamentally bridging local empirical research, expertise and international input.

This modern view of the academy, ladies and gentlemen, is important because it fundamentally, crucially is a forum for discussion, for exchange of views, from different angles, from various traditions. Each of us from his or her discipline, from our variety of backgrounds. It is a heartfelt meeting point, free from the strains of university life, enriched with the insights from the arts and society, where we try to understand the other's position, where we match the limits of our personal expertise and insights to widen our view, where we humbly try to add our piece of the ever growing puzzle of humanity.

Academies, ladies and gentlemen, dear friends, embody the essence that

is the foundation of any democracy. These may sound like swollen and heavy words, but in these tense times for Norway where the dignity of our society is put to the test, it is important to affirm our adherence to the open and democratic values of that society. "In days where democracy is under pressure, we need not less but more democracy", a wise man recently said.

I am convinced I express the honest conviction of my fellow new-members in saying that we are honoured to be able to contribute to that goal in the humblest of ways through the membership you kindly bestow on us.

Vivat academia, vivant professores, semper sint in flore!

ÅRSFEST

28. oktober 2011, Klubben selskapslokaler

ERNST HÅKON JAHR
Utdeling av priser for 2011

JOHN THOMAS CONWAY
Takketale for forskningsprisen

MAY-BRITH OHMAN NIELSEN
Takketale for formidlingsprisen

ØYVIND ØSTERUD
Hilsen fra Det Norske Videnskaps-Akademi

MARIA-LUIZA CESTARI
Tale ved avslutningen av middagen

Ernst Håkon Jahr

UTDELING AV PRISER FOR 2011

FORSKNINGSPRISEN

Sørlandets kompetansefonds forskningspris går til professor John T. Conway, Universitetet i Agder.

Conway får prisen for 26 artikler i ledende, internasjonale tidsskrifter innen fysikk, ingeniørvitenskap og anvendt matematikk i perioden 1995-2011. Artiklene omhandler løsninger og beregninger av en rekke forskjellige, men matematisk beslektede problemer i klassisk fysikk og ingeniørvitenskap. Hver enkelt artikkel er original og selvstendig, men totalt sett representerer de også et sammenhengende arbeid. Noen av artiklene omhandler utvikling av den matematikk Conway anvender. Prestasjonen understrekes av at de fleste av artiklene er omfattende og at Conway er eneforfatter på 21 av dem. Conways artikler blir hyppig og i økende grad sitert. Hans arbeid er matematisk avansert, men samtidig relevant for praktiske problemer innen fysikk og ingeniørvitenskap. Han demonstrerer også bred kunnskap om historie og tradisjoner innen fysikken. Prof. John T. Conway har gjennom disse artiklene etablert seg som en internasjonalt anerkjent autoritet innen fysikk, ingeniørvitenskap og anvendt matematikk.

DEN POPULÆRVITENSKAPELIGE PRISEN

Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris går til professor May-Brith Ohman Nielsen, Universitetet i Agder.

May-Brith Ohman Nielsen er professor dr. philos. i moderne historie ved Institutt for religion, filosofi og historie, Universitetet i Agder. Ho har ein rik vitenskapleg produksjon bak seg. I fagbøkene sine følgjer ho tradisjonen til eldre norske historikarar ved at ho skriv fagleg i eit språk som er lett tilgjengeleg for folk flest. Ein særleg god grunn til at May-Brith Ohman Nielsen får den populærvitenskaplege prisen, ligg i det breie formidlingsarbeidet ho har gjennomført i samband med dei store prosjekta sine: *Mennesker, makt og mikrober, 1830-1880*

og *Feber og fellesskap, 1820-1920*, og i år: *Norvegr*-verket. Professor May-Brith Ohman Nielsen har m.a. formidla prosjekta sine gjennom filmar, digitalfortellingar og ei omfattande museumsutstilling. Utstillinga *Feber og Felleskap* er ei heildigital vandreutstilling laga i samarbeid mellom Universitetet i Agder v/May-Brith Ohman Nielsen og formidlingsavdelinga ved Vest-Agder Museet og Agder Naturmuseum. Utstillinga er på vandring omkring i utstillingslokale på heile Agder. Nyleg har Ohman Nielsen vori kraftig involvert i den nye Noregs-soga, *Norvegr*, ved det at ho aleine står som eineforfattar av dei to siste banda, det vil seie av halve det store verket.

John Thomas Conway

TAKKETALE FOR FORSKNINGSPRISEN

First of all, I would like to thank the committee of Agder Academy who awarded the prize to me this year. I can imagine all the hard work that went into their analysis. I myself was completely astonished when I learned that I was to receive the prize, and I am deeply grateful for the honour in more ways than I can clearly articulate. Research is sometimes a very lonely activity, and it is extremely validating to realize that others are taking note. In particular, I was amazed and delighted when I received the committee's report, as I could see immediately that they perceived the totality of my work in the same way that I view it myself. I have worked in what might appear to outsiders as a number of very diverse fields: fluid mechanics, electromagnetism, gravitation, wave motion, radiation theory and also pure mathematics. However, all of these areas are so deeply entangled mathematically that to me they are the same subject, and I was very pleased that the committee realized this point. Until then, I was not sure that the connectedness of all my work was perceptible to others.

Eugene Wigner, who won the 1963 Nobel prize in physics, once wrote a famous essay entitled: "The Unreasonable Effectiveness of Mathematics in the Natural Sciences". This theme has always been of great interest to me, and I want to take this opportunity to make some brief comments. It has been my personal experience, and the experience of many others, that mathematics is a more effective tool in revealing the structure of nature than we have any reason to expect, at least within the paradigms of modern philosophy. In earlier times, I doubt if anyone would have seen a problem. Isaac Newton, for example, believed that God had left clues and coded messages for the future enlightenment of Mankind within the very structure of the universe. I have occasionally tried to raise this question with friends who work in the arts and in philosophy, and I am met with what is essentially no real interest in the subject. I am reminded of the famous line of Chinese philosophy from the I Ching: "The tao which can be spoken of is not the Eternal Tao". It seems that, indeed, some ideas are inefficiently captured and expressed by verbal language, and can best be perceived and known through experience – by walking a path in life.

In relatively recent times, the idea has been articulated that mathematics is a humanly constructed language, a tool for thinking in much the same way that languages such as Norwegian and English are tools for thinking. This idea is in tune with the "Man is the measure of everything" paradigm, and I have to say I reject this idea out of hand. Mathematics certainly has some humanly constructed elements in it, but if that were all there was to it, its usefulness in describing nature might be comprehensible, but its ability to predict the structure of nature before its discovery would be beyond explanation, for this process is not simply extrapolation. For example, Paul Dirac predicted the existence and behaviour of antimatter on purely mathematical grounds several years before its discovery in the laboratory. If mathematics contained only humanly constructed elements, and yet is capable of doing this, we would have to be godlike beings, which is obviously false.

The world around us contains an enormously rich variety of interconnected phenomena which are nevertheless forced to interact in a logically consistent manner. The logical consistency of these interaction processes obviously constrain the possible laws of nature. The nature and full extent of these constraints has not yet been fully determined, but I believe they are enormously more stringent than is generally believed. These constraints seem to lead to a great simplicity in the laws of nature. They are largely the same laws for electromagnetism, gravity, waves and so on, and I have personally exploited this in my career. This concept is also behind the hope of physicists to one day construct a "general theory of everything", which of course has not yet happened.

It is naturally not too surprising that nature has a logical and mathematical structure and that tens of thousands of human beings, working together over thousands of years, have managed to observe some of this structure and incorporate it into mathematics. It seems that with this tool, we have finally made real progress in understanding the world.

The question then arises, why now? If we consider a troop of chimpanzees, our not too biologically distant cousins, we know that they have no hope whatsoever of unlocking the structure of nature. Yet ancient Greece and ancient China did make some progress to this end, and today we have made much more. It seems that as a species we have reached some kind of evolutionary threshold, where true understanding of the laws of nature is possible. I believe the important question is whether we are fully over this threshold and can complete our understanding of nature. In the context of historical time, the answer to this question cannot now be long in coming.

May-Brith Ohman Nielsen

TAKKETALE FOR FORMIDLINGSPRISEN

*Preses, dear fellow members of Agder Academy of Sciences and Letters
and guests at this annual celebration of the Academy,*

I am very grateful, happy and proud to receive this prize.

Making history close to people, in their lives, their language, their stories and experiences have been an ideal for me in the mediation of my research to different audiences outside the discipline of academic history, and outside the circle of those who read scientific publications.

This leaves me with big ambiguities as to the choice of language right now. I will soon continue in Norwegian. My comment will dwell on the entanglement of science and significance.

As editor of an international scientific journal, I know that even scientific points sometimes get lost in translation, nuances certainly do, - and so does also often significance.

When we dig deep on certain issues, language matters. The linguistic precision is very much identic with the precision of the research tools we have in the study of humans, their lives, their communities, their horizons and their multiple efforts to make meaning in time.

To popularize research does not mean to compromise on precision. I do my research within the vast field of history. Thus I will share my thoughts on what makes "popular" history, good history.

Agder vitenskapsakademi har gitt meg denne prisen for formidlingen av min egen forskning. Mitt syn på historieforskning og mitt syn på historieformidling er tett forbundet.

Historie er en erkjennelsesvitenskap. Historie som "ren" vitenskap, delt av en liten gruppe med tilstrekkelig innsikt, har derfor nesten ingen verdi. Det er i den grad at historieforskning utvikler innsikt som gir erkjennelser på ulike nivå at den har samfunnsmessig verdi og verdi for oss mennesker. Det er når historieforskning skaper nye erkjennelser hos individer, grupper og fellesskap - forskere og vitenskapssamfunn er også slike -, i samfunn og hos beslutningstakere at his-

torie får samfunnsmessig verdi; det er da vi får muligheter til å tenke og handle på grunnlag av historisk innsikt.

Historievitenskapens mål er *historiebevissthet*; å øke samfunnets-, grupper- og individers kapasitet for historisk tenkning; i sine egne liv, i institusjoner og i ulike fellesskap. (Fellesskapene kan være lokale, globale, nasjonale eller regionale, eller de kan bevege seg helt på tvers av geografiske rom slik de fleste moderne fellesskap gjør.)

Dette målet for historievitenskapen kan vi som forskere og akademikere forfølge både direkte og indirekte. Indirekte; når vi skriver for våre fagfeller, for eksempel for å raffinere fagets teorier, metoder og å utvikle vitenskapsfagets evne til å levere vitenskapelig og viktig innsikt. Direkte; når vi formidler faglige og forskningsmessige innsikter til et større publikum; - den store opplyste allmenheten eller forskere på andre fagfelt.

Som erkjennelsesvitenskap pendler historieforskningen hele tiden mellom 'Science' og 'Significance'. – *Betydning*. – *Betydning for mennesker*.

Denne betydningen kan være etisk, den kan være eksistensiell, refleksiv, problematiserende, politisk eller identitetsmessig. – Disse er ikke "utenomvitenskapelige" feilkilder i vår vitenskap, de er en del av selve erkjennelsesvitenskapen. Dessuten; å fortelle historier er måten vi mennesker forstår selve livet på. Den som ikke interesserer seg for menneskers fortellinger vil heller ikke forstå hva det vil si at vi mennesker er historiske vesener.

Jeg har som formidler vært heldig med mitt valg av vitenskap: I historie har det hatt høy status også blant de dyktigste forskerne i faget å også skrive for et stort publikum. Eller retttere; disse utmerkede forskerne i historie har ofte blitt anerkjent som de aller dyktigste i faget, *etter* å ha skrevet viktige og velskrevne historiebøker for et stort allment publikum. At historie *både* er en vitenskap for konstruksjon av empirisk kunnskap, samtidig som det i sin fremstilling har *formkrav* som sikter mot å imøtekomme menneskelige erkjennelsesbehov, er en fantastisk ressurs for de av oss som mener det er viktige å formidle vår forskning til andre. - Samtidig dementerer dette de fleste påstander om at en for å formidle til de mange må kompromisse på faglig presisjon og forskningsmessig forankring. (Da vil jeg presisere at det er en vesensforskjell på "historieformidling" som en kan se og høre nærmest overalt, alle kan jo i prinsippet fortelle historier om fortida, og på forskningsformidling i historie, som handler om *forskningsbaserte*, og derfor nye historier om fortida.)

Men jeg har også vært 'heldig' med mine valg av tema. Ofte har det også vært andre; i ulike medier, museer, filmskapere, forlag og kolleger innenfor andre og eget fagfelt som har fattet interesse for forskningen min, latt seg fascinere av mine

tema og forskningsresultater, og oppfordret meg til å formidle disse til videre kretser og i nye former. -

Men dette 'hellet', eller denne interessen, har mye å gjøre med det jeg har valgt å kalle "significance", betydning. - Tema som jeg selv har ment har vært viktige. – Fenomener og forhold jeg selv har ønsket å forstå, og søkt å skape mer innsikt i.

I mitt fag er det uendelig mange tema og studieområder å velge mellom. Historie er summen av menneskelig erfaring. Den som ikke finner noe av interesse der, ja Det er derfor ytterst få mennesker som ikke har *en eller annen* interesse for historie. Det er heller ikke noe fag som selger så mye populær vitenskap, og også så mye populær uvitenskap som historie. Å trekke grensen mellom disse to er derfor viktig. Denne grensen handler om svært mye; alt det som gestalter historie som vitenskap, men den handler dertil også om *erkjennelseskvaliteten* i den kunnskapen vi tilbyr til dem som leser våre bøker, besøker våre utstillinger, ser våre filmer, lytter til våre foredrag eller radioprogram.

At historie er et så digert fag gjør også at bevisstheten om å *velge* innenfor vitenskap ofte er svært stor blant mine fagfeller. Valget av tema med betydning, significance, og de perspektivene en dermed en legger på historien, det er en iboende og uunngåelig del av kvalitativ god historieforskning. Det dummeste vi kan gjøre er å undervurdere folk. Det er ikke sant at mennesker ikke er interessert i store spørsmål og bare vil ha enkel underholdning i øyeblikket.

Mine egne forskningstema, som jeg har gjort mye av min forskningsformidling på, har blant annet vært:

- Norsk og lokal, nasjonalsosialisme. - Hvorfor og hvordan blir mennesker nazister og fascister? – Hvilke tenkemåter vokser høyreekstremisme ut av?
- Ideologi, politikk og massebevegelser. - Hvordan utvikles ideologier og hvorfor tyr vi ofte til faste forhåndsdefinerte tenkemåter når vi vil forstå oss selv og verden eller vil mobilisere til politisk handling?
- Epidemier, hygiene og menneskers måte å forstå, bekjempe og leve med hypige og omfattende infeksjonssykdommer i samfunn med høy dødelighet. - Hvordan bygger mennesker opp erfaringer, kunnskap, fellesskap og samfunnsformer for å håndtere slike utfordringer? - Hvem er egentlig historien herrer, menneskene eller mikrobene? - Hva er historiens største krig? Det er krigen mot de sykdomsfremkallende mikrobene, svarer jeg selv. Den er ikke over. Hva kan vi lære om det menneskelige av å studere den?
- Historien om menneskene i Norge fra 1840 til 2011, *Norvegr*. Dette nye norgeshistorieverket er en historie om menneskene, fellesskapene og samfunnene i Norge fra istiden og frem til i dag. Her ville vi humanisere norgeshis-

torien. Vi ville både selv skape og også søke opp den forskningen som gjorde det mulig å legge historien i menneskehøyde fordi det gir oss en annen innsikt i hva som er historiens viktigste drivkrefter; mennesker og deres verdier og valg. Historien er ikke determinert.

Å velge seg ut det en *selv* synes er signifikante, - *betydningsfulle i alle betydninger av ordet* -, forskningstema, er den viktigste veien også til god forskningsformidling. Vi må ha noe betydningsfullt å formidle, og det får vi når vi gjennom vår forskning skaper *ny viktig innsikt* på disse feltene.

Dertil har god historieformidling for meg særlig handlet om å strekke seg etter tre idealer:

- God historieformidling er *erkjennelsesutvidende*.
- God historieformidling berører vår *forståelse og fornemmelse av tid*.
- God historieformidling forsøker å *utvide vår innsikt i hva det vil si at vi alle er historiske personer*.

Som dere hører så gjør jeg det nok ikke alltid så helt enkelt for meg selv. Dette har derfor skapt både mine største frustrasjoner, men også mine fleste "fryder", som formidler av forskning.

Derfor synes jeg også det var veldig gøy å få denne prisen.

Tusen takk!

Øyvind Østerud
Preses Det Norske Videnskaps-Akademi

HILSEN FRA DET NORSKE VIDENSKAPS-AKADEMI

Kjære akademi-medlemmer og -venner,

Jeg er glad for å være her. Fra 1998 til 2005 hadde jeg en bistilling som professor II ved det som da var Høgskolen i Agder. Jeg har svært gode erfaringer og minner herfra. Jeg har til og med besøkt Metochi-senteret på Lesbos, som er UiAs studiested i den greske, antikke kulturkrets.

Vitenskapsakademier og lærde selskaper har en lang og innflytelsesrik tradisjon bak seg. I mange deler av verden har de foregrepet universitetene, ofte med katedralskoler og bispeseter som grunnlag, slik som i Trondheim i 1760. Andre steder har universitetene selv tatt initiativet, som i Kristiania i 1857.

Vitenskapsakademiene i Norge og Vest-Europa er ikke selv forskningsinstitusjoner, slik de gjerne er i østeuropeiske land. De er først og fremst fora for fagkontakt, debatt innenfor og på tvers av forskningsdisipliner, møtesteder for framlegg av vitenskapelige bidrag.

La meg nevne to gode grunner til å ha vitale vitenskapsakademier.

For det første blir forskningen stadig mer spesialisert, etter hvert som grensene for erkjennelse blir flyttet. Ingen kan lenger følge ordentlig med i alle deler av sitt eget fag, langt mindre på tvers av fag og i alle skjæringsflatene mellom dem. Vitenskapsakademiene er unike som kontaktfora, som møteplasser for alle fagdisipliner, med sine mål om å heve blikket, sette forskningsresultater og enkeltfag inn i en videre sammenheng. Der er ingen andre institusjoner som ivaretar denne oppgaven.

For det andre erfarer vi dragkamp og strid om vitenskapens rolle i samfunnet, slik vi også har sett det gjennom to hundre års universitetshistorie i Norge. Vitenskapen kan begrunnes ut fra sin samfunns- og kulturutviklende rolle, sin betydning som "produktivkraft", investering for økonomisk vekst, og sin posisjon som uavhengig, kritisk institusjon, selvstyrt og med stor indre frihet. Det kan gis gode argumenter for disse ulike oppgavene, men de bør vurderes og balanseres mot hverandre. Produktivkraftsynet står sterkt i sentrale deler av samtidens fors-

kningspolitikk. Lisboa-erklæringen i EU i år 2000 la avgjørende vekt på forskningens økonomiske betydning, i konkurransen med USA og det fjerne Østen. Dette synet er modifisert i grunnlaget for det nye, europeiske forskningsrådet, der kvalitetskriteriet er avgjørende for finansiering. I britisk universitetspolitikk står forskningens praktisk-økonomiske nytteverdi nå helt sentralt, på bekostning av vitenskapelige standarder og faglig frihet. Det pågår samtidig, også i Norge, en viktig diskusjon om hvordan forskning måles, og hva som er grunnlaget for rangering av læresteder og vitenskapelige miljøer. Disse grunnleggende utfordringene berører alle vitenskapelige disipliner. Vitenskapsakademiene er viktige fora for prinsipielle og overgripende diskusjoner om utfordringene. Møteprogrammene avspeiler dette, både implisitt og eksplisitt.

Endelig må vi erkjenne at de nasjonale vitenskapsakademiene ikke når godt nok ut i de miljøene der vitenskap blir drevet. Regionale akademier, nær opp til de akademiske lærestedene, har både utfyllende og særskilte oppgaver – i sin landsdel og overfor sitt regionale universitet. Impulser mellom nasjonale og regionale akademier går og bør gå begge veier. I denne forstand er de ulike vitenskapsakademiene søsken. Jeg er glad for å kunne overbringe en broderlig hilsen til et vitalt og viktig medlem av familien.

Maria Luiza Cestari

TALE VED AVSLUTNING AV MIDDAGEN

Dear Colleagues and Friends,

After so many nice moments together it is time to say "takk for maten".

Today we have participated in a nice and stimulating meeting which takes place every year, in the fall, just before the period of long winter nights.

Today, we came once more to this hall, to celebrate our academic friendship around a table, enjoying such a good dinner carefully prepared. In a certain way we are repeating the ideal of the academy since its foundations far back in history.

The original "akademi", the Academy of Plato, was founded in 387 BC. After that but not quite so long ago, in the Renaissance, it was immortalized by Rafael Sanzio in the XVI century when, in his painting, he portrayed Plato and Aristotle discussing philosophical ideas together. These two "hommes de sagesse" were surrounded by a large group of enquiring men, concentrated around instruments of measurement and calculation. Among others, Rafael depicted Pythagoras, Euclid, the great mathematicians of that time. Already here we find the basic method used in academies: the dialogue, the argumentation, the art of conversation and the rhetoric.

Another example that comes to mind at this moment is the school of Sagres, located in the south of Portugal, which had been flourishing since the XIII century. In this school, which can be considered a model of interdisciplinarity, mathematicians, astronomers, architects, all worked together and were able to draw quite precise maps for that time, to develop navigation instruments, improve the sundial and build a new vessel which allowed Pedro Alvarez Cabral to cross the Atlantic and end up in Brazil. He of course got the information about land in the west through the maps drawn by the Norwegian Vikings.

In Italy, another very special group of humanists, this time artists, musicians and intellectuals, were frequently together at the house of Giovanni de' Bardi, Count of Florence. They were members of a typical Renaissance academy, a kind of learned club or "salon" that met in Bardi's house at the end of the XVI century. One of the members was Vincenzo Galilei, father of the astronomer, with Giulio

Caccini and Girolamo Mei the most knowledgeable of them in matters related to antiquity. Inspired by the spirit of the time, they were all concerned with the *dramma per musica* from classical Greek culture. They had texts at hand, tragedies, but the Greek music had vanished. Those scholars were convinced that the lines were sung in a monodic style. The main concern of Bardi's camerata was then to reform the dominant musical language – counterpoint – by holding onto the Platonic dictum that the aim of music was to uplift the listener, and this should be done by recitatives in a monodic style, where the voice and words would be the most important feature. Through these convivial discussions emerged the opera, a genre which still today is alive.

These academies were only for men. However, a little later, the ladies also started to take initiatives and organize what in France and Switzerland are called "les salons littéraires". For example, Madame de Stael, in her "chateau de Morges", by Lake Lemman, enjoyed organizing meetings of this nature. The room where these conversations took place, surrounded by books and small sculptures of the greatest philosophers and authors, shows us the nice atmosphere in which discussions, artistic and intellectual pleasures experienced by the participants took place.

As we can understand, we are part of a long and continuous tradition of meetings and discussions, where the social interaction not only includes traditional knowledge but also creates new perspectives through the voices and perspectives of the Others. Wishing this spirit will continue to be cultivated and prosper here at Agder Academy of Sciences and Letters many years into the future, thank you all very much for tonight.

AKADEMIETS NOBELMØTE

*6. desember 2011, Sigurd Køhns Hus, UiA
i samarbeid med Kristiansand filosofikafé*

TERJE EKELAND
Nobelprisen i kjemi 2011

HANS HERLOF GRELLAND
Nobelprisen i fysikk 2011

KJELL ARNE GRØTTUM
Nobelprisvinnere i fysiologi eller medisin 2011

UNNI LANGÅS
Nobelprisen i litteratur 2011

OLAV ARILD ABRAHAMSEN
Nobels fredspris 2011

JOCHEN JUNGEILGES
Nobels minnepris i økonomi 2011

MARIT AAMODT NIELSEN
Holbergs internasjonale minnepris 2011

LEIV STORESLETTEN
Abelprisen 2011

Terje Ekeland

NOBELPRISEN I KJEMI 2011

Daniel Shechtman

Kjemiprisen vil i år bli gitt til Professor Daniel Shechtman som er distinguished professor ved TECHNION – Israel Institute of Technology, Haifa, Israel. Han er Philip Tobias Professor i materialvitenskap (Materials Science).

Professor Shechtman er født i 1941 i Tel Aviv. Utdanningsbakgrunn har han fra Technion med B.Sc. 1966, M.Sc. 1968 og Ph.D. 1972. I 1975 ble han ansatt ved Department of Materials Engineering ved Technion. Han oppfattet seg selv som en sivilingeniør.

I 1981 – 1983 var han på sabattical ved Johns Hopkins University og arbeidet ved det som nå heter National Institute of Standards and Technology, NIST, i USA. Ved NIST var det han gjennomførte de eksperimentene som førte frem til at han i 2011 vil motta *Nobelprisen i kjemi* - "*For oppdagelsen av kvasikrystaller*"

Termen *kvasikrystall* oppstod i denne tiden ved NIST som en betegnelse på en krystall som er kvasiperiodisk i minst en av rommets dimensjoner. Den anerkjente definisjonen av en *krystall* på denne tiden var:

En krystall eller et krystallinsk rent, fast stoff er et fast materiale hvis konstituerende atomer, molekyler eller ioner er arrangert i et ordnet, repeterende (periodisk) mønster som strekker seg ut i alle de tre romlige dimensjonene.

Denne definisjonen hadde vært nyttig for mineraloger, krystallografer, metallurger, strukturkjemikere, osv. i århundrer, så ingen hadde funnet noen grunn til å tvile på at alle krystallinske stoffer var bygget opp slik.

Ikke før Dan Shechtman i april 1982 med sine studier av kanskje litt sære metall-legeringer av aluminium og mangan snublet over elektron- diffraktogrammer av metalloverflaten til legeringen som viste at dette var et krystallinsk stoff som hadde en symmetri som ikke kunne være mulig. For en forsker som har stor tillit til validiteten av eksperimentene sine var dette helt åpenbart i "motstrid med naturlovene" slik han kjente dem fra sine krystallografiske lærebøker.

I krystallografien studerer man de 7 "tillatte" krystallsystemene som gir opp-

hav til 14 Bravais-gittere som kan beskrive krystallgitteret i alle krystaller som følger den nåværende krystall – definisjonen. Diffraktogrammene legeringene hans vist kunne ikke komme fra metallkrystaller som hørte til i noen av disse 14 gitterne. Krystall-systemene viser at symmetriene i de “lovlige” krystallgitterne før 1982 ikke kan være fem- eller titallig rotasjonssymmetri.

KRYSTALLSYSTEM

Krystallsystem er *atomenes* tredimensjonale gitter i enhetscellen til en *krystall*. Ut ifra translasjonsvektorenes innbyrdes forhold går det an å skille mellom 14 ulike *Bravaisgitter* som tilsammen med ulike typer av baser kan anvendes for å klassifisere alle krystaller. To av Bravaisgitterne har fått vanlige forkortelser: BCC (*Body Centered Cubic*) og FCC (*Face Centered Cubic*). Ved å studere de tredimensjonale gitterne går det tydelig frem at de 14 Bravaisgitterne har en rekke forskjellige symmetrielementer og disse inkluderer bl.a. symmetriakser. Disse aksene er totallige, tretallige, firetallige og sekstallige. Alle andre akser, f.eks femtallig, syvtallig, titallig osv. er fraværende fordi slike akser ville gjøre det umulig å fylle rommet med enhetsceller i et ordnet, *repeterende* mønster som strekker seg ut i alle de tre romlige dimensjonene. Dette er noe av krystallografiens grunnlag og har vært kjent siden begynnelsen av 1800 tallet.

Eksperimentet Schechtman gjorde i 1982, hvor elektron-diffraktogrammet av en Al/Mn legering, hvor smelten hadde blitt avkjølt spesielt raskt, viste et overraskende resultat. Dette beskrev han i laboratoriejournalen ved at det krystallinske preparatet så ut til å ha en 10-tallig rotasjonssymmetriakse. Det er forståelig at han undres: 10 Fold ??? – for dette skulle ikke være en mulig krystallstruktur. At det er en krystallinsk form han har foran seg – og ikke noe amorft materiale eller tvillingkrystaller bekreftes av det faktum at det i det hele tatt dannes et diffraktogram.

Da Schechtman og hans få nærmeste medarbeidere startet med å fortelle fagmiljøene hva de hadde oppdaget, ble det oppstandelse. Først ble de fortalt at de naturligvis hadde oversett noe for dette var jo ikke noe mulig. Gå og les dine lærebøker i krystallografi grundigere. Schechtman og gruppen rundt ham ble latterliggjort på instituttet og Schechtman nær avskjediget for å ha meninger om faget som var bare tull. Situasjonen var så pinlig for forskergruppen at han burde forlate den ble det sagt.

I tiden fra april -82 til sommer -84 funderte han over hvordan ”krystallene” kunne være bygget opp og hvem kunne hjelpe ham med å danne modeller for å

forstå dette. Videre elektronmikroskopiarbeid ledet nå frem til at diffraktogrammene med 10-tallig symmetri i virkeligheten viste en krystall med 2, 3 og femtallige rotasjonsakser. Her kom det frem at symmetrien i krystallene hans var ikosaedriske (20-flate polyedrisk). Etter å ha sendt en artikkel med beskrivelse av resultatene sine til *Journal of Applied Physics* sommeren 1984 og fått den tilbake i posten som refusert arbeid fra reaktøren arbeidet han videre sammen med sin studiekamerat Ilan Blech fra Technion, fysikeren John Cahn på NIST og den franske krystallografen Denis Gratias. Dette samarbeidet resulterte i artikkelen:

”Metallic phases with long range orientational order and no translational symmetry”, *Physical Review Letters* 53(20), pp. 1951–1954 som ble publisert i november 1984 og hvor det ble beskrevet krystaller med ikosaedrisk symmetri i kombinasjon med long-range orden.

Dette var gjennombruddet. En måned senere kom det et arbeid av D. Levine og R. Steinhardt med tittelen ”Quasicrystals: a new class of ordered structures” i *Physical Review Letters* 53(26), pp. 2477–2480. Dette var de første som presenterte begrepet *Quasicrystals* om den typen krystaller som var omtalt i Shechtmans gjennombruddsartikkel om ikosaedrisk symmetri. En vesentlig grunn til at man nå kunne forstå de nye krystallene uten translasjonssymmetri var arbeider fra 1970 –tallet av den engelske matematikeren Roger Penrose hvor han studerte aperiodiske mosaikker.

I tiden etterpå skjedde en frenetisk aktivitet med mål å syntetisere nye eksempler på kvasikrystaller. Det ble presentert kvasikrystaller med ikosaedrisk, dekahagonal, pentagonal, oktahogonal, dodekahogonal og enneagonal symmetri. Det ble nå klart at den gamle definisjonen av hva en krystall er, ikke ville omfatte de nye klassene av ordnede faste stoffer. Som en konsekvens av dette fant ”the International Union of Crystallography” i 1994 ut at definisjonen måtte endres. Etter langvarige diskusjoner i Unionens ”Commission on Aperiodic Crystals” ble det enighet om at:

En krystall er ethvert fast stoff som har et essensielt diskret diffraksjonsdiagram.

Hans Herlof Grelland

NOBELPRISEN I FYSIKK 2011

Saul Perlmutter, Adam G. Riess, Brian P. Schmidt

Hva kan være mer fascinerende enn fortellingen om universet vi lever i? Til alle tider har den mørke natthimmelen med sine lysende stjerner vakt undring. Derfor er det heller ikke tilfeldig at det vi kaller den vitenskapelige revolusjon på 15- og 1600-tallet ikke handlet om noe praktisk og jordnært, men om den store gåten, det rommet der alt finnes som hører til vår sansbare verden. Hvor stort er dette rommet? Hva inneholder det? Og – det som årets nobelpriser handler om – hvilken historie har det? Og forbausende nok – 500 år senere, i vår tid, fortøner himmelen seg like mørk som den gjorde for menneskene på 1500-tallet som sto om natten og så opp på den mørke himmelen.

Det finnes to fortellinger her. Den store fortellingen om universets egen historie og den lille fortellingen om de som har oppdaget og utforsket denne historien. Jeg vil begynne med den siste.

Fysikk er menneskelig aktivitet. Det handler om kunnskap og forståelse, noe bare mennesker har. Vi har skapt vårt språk og våre symboler for kunne forstå. Men det vi vil forstå er utenfor oss selv, det er der ute, kanskje langt borte, og vi strekker oss etter det. Først med våre sanser, og der de kommer til kort, med sansenes forlengelser: måleapparatene. Men like viktig er tenkningen. Uten språk, symboler, ideer og teorier kan vi ikke forstå, vi ville bare sitte igjen med en samling sanseinntrykk uten struktur og mening. Så vi har to måter å strekke oss utover i verden rundt oss på: gjennom sansning og målinger, og gjennom begreper og ideer. Og i kombinasjon av disse to måtene utvikler fysikken seg, og fysikken er også historie. Og vi er midt i denne historien, som vi ikke kjenner begynnelsen på og heller ikke slutten på. Mennesket er et historisk vesen, det vi kaller tidslighet er et grunnleggende trekk ved vår eksistens. Lærebøkene i fysikk, som vanligvis gir oss et fastfrosset øyeblikksbilde glemmer ofte dette. Dermed glemmes også lett den menneskelige dimensjonen i denne litt kalde og abstrakte men også svært vakre vitenskapen vi kaller fysikk.

Men det er vårt, menneskenes, univers det handler om, selv om vi mennes-

ker størrelsesmessig er blitt forsvinnende små i forhold til universets ufattelige dimensjoner. Men disse små menneskevesener har den store egenskap at de med sin tanke og sitt blikk kan fatte, i bilder, i språk eller i matematiske likninger, dette nesten eller helt uendelig store som er vårt livsrom.

Det jeg har kalt den lille fortellingen, fortellingen om utforskningen av universet, har mange, mange mennesker bidratt. Jeg vil derfor av nødvendighet gjøre den store urettferdighet å bare trekke frem noen enkelte.

Hvem skal jeg begynne med? Kanskje Henrietta Leavitt. I 1902 ble hun ansatt ved Harvard College Observatory for å samle og ordne astronomiske data. Mengden av data hadde vokst, og lederen for observatoriet, Edward Charles Pickering ansatte kvinner, som hadde den fordel at de krevde halvparten så høy lønn som mennene. Henrietta Leavitt var, i tillegg til å være kvinne, også døv og var dermed avskåret fra kvinneyrkene lærer og sykepleier. I stedet demonstrerte hun sine intellektuelle ferdigheter ved å samle data om cepheidene, en type pulserende stjerner med spesielt stor lysstyrke. Leavitt fant en sammenheng mellom pulslengden og den lysstyrken stjernen sender ut, og kunne dermed sammenlikne den utsendte lysstyrken med den vi observerer på jorden. Og dermed kunne hun finne avstanden til stjernen. Slik ble det oppdaget at universet var mye større enn Melkeveien, og at Melkeveien var bare en av galaksene i universet. I 1925 ble det tatt skritt for å tildele henne nobelprisen i fysikk fordi man var ukjent med at hun døde av kreft i 1921. Nobelprisen blir ikke delt ut posthumt. Men forskningen gikk videre, og på 1920-tallet ble det oppdaget at galaksene fjernet seg fra oss, og jo fjernere de var, jo raskere beveget de seg. Med andre ord, universet utvider seg. Og vi tenker oss denne utvidelsen skjer ut fra et startpunkt, the Big Bang, for 14 milliarder år siden.

Den neste personen i dette dramaet var Albert Einstein. Han gjorde ingen observasjoner eller eksperimenter, han brukte sin tid å tenke. Hans generelle relativitetsteori fra 1915 dannet fra den ble presentert grunnlager for vårt bilde av universet som helhet. Et matematisk bilde. Einsteins teori forutsa at universet enten trakk seg sammen eller utvidet seg. Dette trodde Einstein at måtte være feil, og la til et ledd i likningen som beskriver universets utvikling, et ledd som inneholdt et tall, den såkalte kosmologiske konstant. Dette så Einstein senere på som en stor feiltagelse. Vi lærte oss å leve i et ekspanderende univers. Dagens nobelpriser viser imidlertid at innføringen av den kosmologiske konstant var en riktig ting, selv om den var feilaktig begrunnet.

La oss et øyeblikk se på det store bildet. Universet er i det store og hele krummet, og det kan være krummet på to måter. Den ene måten gjør universet åpent, den andre likner en kule ved at universet blir lukket. Du kan ved å deformere

universet passere fra den ene til den andre formen, og akkurat i overgangen er universet flatt. I universet virker gravitasjonen, tyngdekraften, som får himmellegemene til å tiltrekke seg hverandre, slik solen tiltrekker seg jorden og holder den i sin bane. Denne gravitasjonen motvirker universets ekspansjon. Men er den sterk nok til å stoppe den? I et åpent univers er tyngdekraften totalt sett for svak til å hindre at universet fortsetter å ekspandere i evig tid. Materien spres mer og mer, universet blir kaldere og kalde og det blir mer og mer tomrom. Med et lukket univers er gravitasjonen sterk nok til å stoppe ekspansjonen og reversere den. Dette kunne da føre til det store sammenfallet – the Big Crunch – en gang i fremtiden. De fleste astronomer foretrekker å tro at vi lever i overgangen mellom disse to formene, det flate univers, der ekspansjonen langsomt avtar uten å kollapse. Hvis vi imidlertid innfører Einsteins feilgrep, den kosmologiske konstant, vil ekspansjonen kunne akselerere, selv med et flatt univers. Og det er bakgrunnen for nyere tids rehabilitering av den kosmologiske konstant.

Årets nobelprisvinnere er to amerikanere og en australier. *Saul Perlmutter* er født i 1959 i staten Illinois, men studerte og tok sin doktorgrad ved University of California at Berkeley, der han nå er professor. Han får nobelprisen som leder for Supernova Cosmology Project ved Berkeley. *Adam G. Riess* er født i 1969 og er den yngste av de tre. Han tok sin doktorgrad ved Harvard University, for øvrig samme sted som Henrietta Leavitt. Han er nå professor ved John Hopkins University i Baltimore. Den tredje prisvinneren er *Brian P. Schmidt*, en australsk statsborger, men født i USA i 1967. Også han har sin doktorgrad fra Harvard og leder forskningsgruppen som heter High-z Supernova Search team. I dette teamet deltok også Adam Riess. Vi har her å gjøre med to konkurrerende forskningsgrupper som prøver å gjøre noe tilsvarende som Henrietta Leavitt gjorde med cepheidene. De forsøker å utforske universets store avstander. Men for å nå utover i rommet til større dybder enn det som var mulig for Leavitt, måtte de velge andre lysende astronomiske objekter, nemlig supernovaer. En supernova er en intenst lyssterk stjerneeksplosjon som varer en kort tid, noen uker. Ved å studere slike, kunne man danne seg et bilde av universet på mye større avstander enn det som var mulig for Henrietta Leavitt. Og det var dette de to forskningsgruppene kivet om å gjøre i tiden frem til 1998. De ventet å finne at universets ekspansjon avtok. De ble overrasket. Det var helt motsatt, universets ekspansjon var akselererende. Dette er selve nobelprisoppgagelsen, som vi tidfester til 1998.

Men historien slutter ikke her. For fysikerne fortøner dette seg som en umulig ting, som bare kan forklares ved noe som finnes i mørket.

Å finnes i mørket betyr her utenfor vår observasjonsmulighet. Vi observerer universet ved lys og beslektet stråling. Men det er i prinsippet ikke noe i veien

for at universet kan inneholde noe vi ikke kan se fordi det ikke sender ut stråling. Problemet er bare, at da er det også vanskelig å konstruere gode teorier for å forstå slike mørke fenomener. Vi kan bare vite noe om det ved indirekte slutninger. Universets akselererende ekspansjon indikerer at det finnes mørk energi i universet som trekker det utover.

Nå er det slik i fysikken etter Einstein at masse kan gå over i energi, og masse og energi på en måte er to former for samme ting. Så hvis vi spør generelt: hva består universet av, så kan vi svare masse og energi, eller snarere en ting, masseenergi, som kan ha form av masse eller energi. Vårt bilde av universet i dag er at det består av 5 % masse. Det er det vi til vanlig kaller stoff eller materie, som vi og tingene rundt oss og stjernene over oss består av 5 %. De øvrige 95 % er fordelt slik: 25 % er det vi kaller mørk masse og 70 % utgjøres av mørk energi, som vi ikke kan observere, men som må være der for at vi skal forklare universets historie og utvikling som helhet. Den mørke massen og mørke energien er fortsatt en gåte for vitenskapen. Slik er det på det tidspunktet vi nå befinner oss i vitenskapens historie. Universet er som et mørkt rom, der en liten lampe lyser opp 5 % av rommet og resten er i mørket.

Kjell A. Grøttum

NOBELPRISVINNERE I FYSIOLOGI ELLER MEDISIN I 2011

Bruce A. Beutler, Jules H. Hoffmann og Ralph M. Steinman

Nobelprisvinnere i fysiologi eller medisin 2011 er tre forskere som har skapt vitenskaplige resultater som gir grunnlag for viktig videreutvikling av medisinsk behandling av infeksjonssykdommer og kreftsykdommer.

De tre forskerne er:

BRUCE A. BEUTLER, født i 1957 i Chicago, USA.

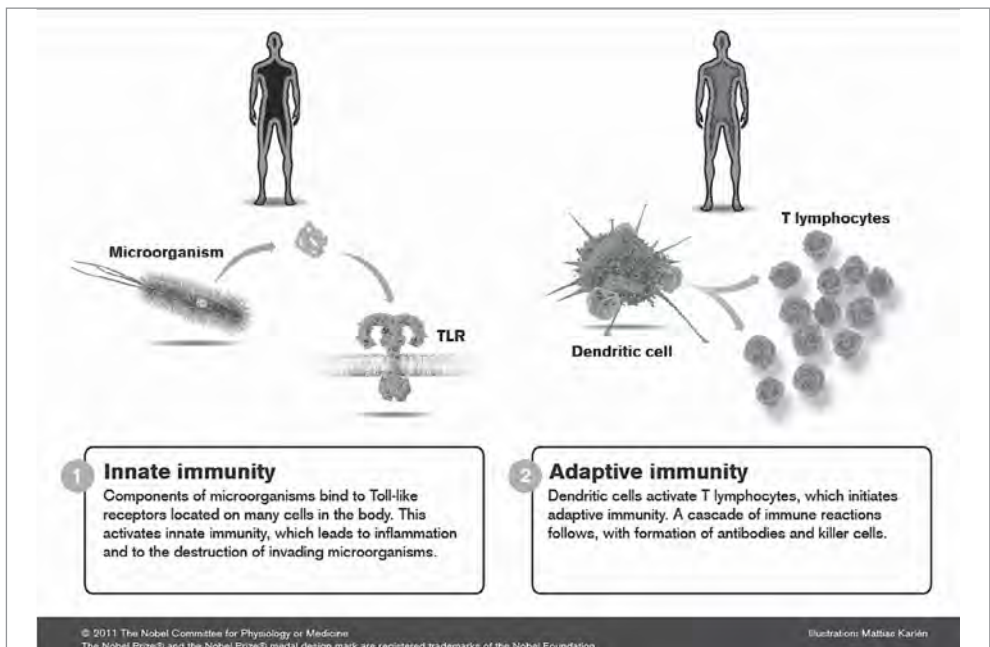
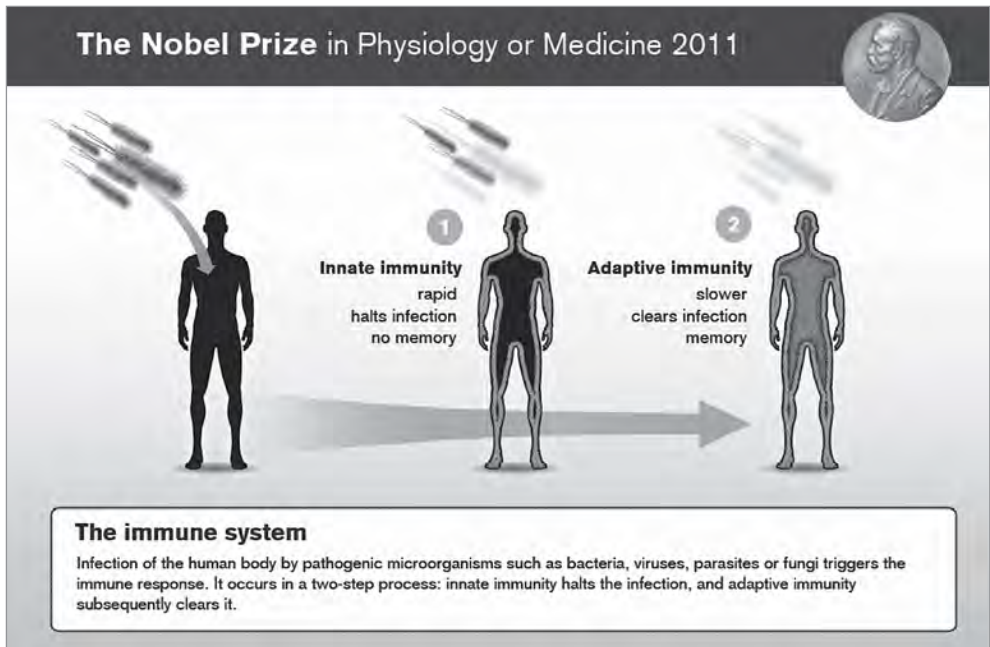
- Han tok medisinsk embetseksamen ved Universitetet i Chicago i 1981.
- Forsker ved Rockefeller University i New York.
- Forsker ved UT Southwestern Medical Center i Dallas, USA.
- Forsker ved Scripps Research Institute i La Jolla, CA.
- Professor ved Center for the Genetics and Host Defence ved Texas Southwestern.
- Medical Center i Dallas, USA.

JULES H. HOFFMANN, født i Echternach, Luxembourg, i 1941.

- PhD i 1969 ved Universitetet i Strasbourg, Frankrike.
- Postdoctorale studier ved Universitetet i Marburg, Tyskland.
- Leder av forskningslab. ved Universitetet i Strasbourg 1974-2009.
- Direktør ved Institute for Molecular Cell Biology, Strasbourg.
- President i det franske Vitenskaplige Akademi 2007-2008.

RALPH M. STEINMAN, født i 1943 i Montreal, Canada.

- Studerte biologi og kjemi ved McGill University.
- Medisinsk embetseksamen ved Harvard Medical School i Boston i 1968.
- Forsker ved Rockefeller University i New York fra 1970.
- Professor i immunologi fra 1988.

To illustrasjoner av immunsystemet

Døde 30. september 2011.11.28. Tildelingen av Nobelpris er vedtatt å stå ved lag.

BETYDNINGEN AV PRISVINNERNES FORSKNING

Årets prisvinnere har revolusjonert vår forståelse av immunsystemet ved å oppdage hvordan dette aktiveres. Vi lever i en farlig verden med risiko for angrep av bakterier, virus, sopp og parasitter, men vi er utstyrt med et kraftig forsvarsvåpen i immunsystemet.

Første linje er vårt medfødte immunsystem hvor Hoffmann begynte sine revolusjonerende oppdagelser i 1996 i dyreforsøk, og Beutler i 1998 med påvisning av receptorer som kunne binde bakterieproduktet lipopolysakkarid som kan forårsake livstruende septisk sjokk, eller gjenkjenne og binde strukturer på fremmed materiale (bakterier, virus etc.), binde endret materiale fra egen kropp. Studiene til Hoffmann og Beutler stimulerte til en eksplosjon av forskning på medfødt immunsystem og dets aktivering.

Ralph Steinman oppdager i 1973 en ny celletype som han kalte dendritic cell. I cellekulturer påviste han hvordan aktiverte dendritiske celler vandrer mot lokal lymfeknute og modnes slik at de effektivt kan presentere prosessert antigen for T-celler. Aktiverte T-celler har en nøkkelrolle i spesifikt immunsystem i reaksjon mot patogene mikroorganismer og utvikling av immunologisk hukommelse av disse. Aktivering av dendritiske celler påvirker typen av immunrespons, og denne forståelsen er av betydning for å lage effektive vaksiner.

KONSEKVENSER AV PRISVINNERNES FORSKNING

Nobelprisvinnernes kunnskapsgrunnlag i innsikt i hvordan det medfødte og spesifikke immunsystemet blir aktivert, har stimulert en rekke forskningslaboratorier verden rundt til utvikling av metoder til bekjempelse av infeksjoner, betennelsessykdommer og autoimmune sykdommer.

Det kanskje aller mest spennende er hvordan dette har gitt et helt nytt grunnlag for å bekjempe kreftsykdommer. Det er overveiende sannsynlig at bruk av nye og revolusjonerende metoder av immunologisk type i årene som kommer, vil erstatte og forbedre våre nåværende metoder til bekjempelse av kreftsykdommer.

Unni Langås

NOBELPRISEN I LITTERATUR 2011

Tomas Tranströmer

Hva forventer vi av poesien? Kanskje at språket i diktet får oss til å se verden med nye øyne og stimulere oss til å tenke nye tanker? Den gode poesien taler i et fortettet og mangetydig språk som forstørrer det visuelle og tankemessige rommet rundt diktet flerfoldige ganger.

Tomas Tranströmer behersker denne kunsten å la diktets konsentrerte bildespråk åpne en verden med et omfang som er større enn teksten. Forfatterskapet er ikke stort, hvis vi ser på antall bøker, men det er likevel omfattende fordi det med få ord berører store temaer, og på en sånn måte at de etterlater leseren i fascinasjon og undring. Jeg skal bruke tiden her til å gi tre eksempler på det – heller enn å forsøke meg på generelle karakteristikker.

Men først kort om liv og verk. Tranströmer er født i 1931 i Stockholm og er utdannet psykolog. Han har altså nå fylt 80 år. Om barndom og oppvekst har han skrevet en liten erindringsbok som heter *Minnena ser mig*. I perioden 1965 til 1980 bodde han med familien i Västerås, – ellers har han bodd i Stockholm. Han har reist mye rundt i verden, noe som kommer til uttrykk gjennom alle stedene han beskriver i sine dikt. I 1990 fikk han Nordisk råds litteraturpris. Samme år fikk han også slag med påfølgende lammelser og talevansker.

Tranströmer debuterte i 1954 med *17 dikter*, og helt siden den gang har han hatt høy status blant lesere og andre forfattere. Til sammen har han utgitt 12 diktsamlinger, to av dem utkom etter slagtilfellet. Han har også gjendiktet utenlandske lyrikere, blant andre Robert Bly. Tranströmer er sikkert den internasjonalt best kjente lyrikeren i Norden. Noen av bøkene hans kom ut utenlands før eller samtidig med at de ble gitt ut i Sverige. Det gjelder blant annet *Sorgegondolen* fra 1996, boka som regnes som hans andre debut fordi den kom etter slaget. Den satte for øvrig anmelderrekord i Sverige med 150 anmeldelser. På engelsk foreligger mellom 20 og 30 bøker som bærer Tranströmers navn, altså ulike utgaver og tolkninger av hans dikt. I alt er han oversatt til 60 språk, i mange tilfeller hele diktsamlinger, og dette gjør ham til verdens kanskje mest oversatte lyriker i dag.

Tranströmers dikt tar ofte utgangspunkt i et konkret sted, og ofte kan det være snakk om en selvopplevd stedserfaring. Men selv om det lyriske jeget befinner seg et bestemt sted, fører opplevelsen til noe annet og mer. Stedets betydning utvider seg og fremmer erkjennelser av eksistensiell og historisk karakter. Stedet blir dermed ikke en objektiv størrelse, men en fenomenologisk kategori, det vil si en blanding av den fysiske virkeligheten og det sansende subjektets tilegnelse av den. Dessuten rommer stedene spor etter fortidens mennesker, og i opplevelser av en nærmest mystisk art kan det forgangne på nytt bli nærværende.

Mange av diktene til Tranströmer beskriver en form for transcendens, det vil si en bevegelse fra noe fysisk og nærværende til noe som ikke er sansbart. Hvordan denne andre dimensjonen skal tolkes, er det imidlertid ulike meninger om. Noen snakker om mystikk, mens andre mener å se et kristent livssyn i dem. Selv sier Tranströmer på underfundig vis: "Vi vet precis vad det är frågan om – ungefär."

Vi skal se på hvordan denne transcenderende bevegelsen med utgangspunkt i stedet beskrives i diktet "Romanska bågar" fra samlingen *För levande och döda* (1989):

Inne i den väldiga romanska kyrkan trängdes turisterna i halvmörkret.
 Valv gapande bakom valv och ingen överblick.
 Några ljuslågor fladdrade.
 En ängel utan ansikte omfamnade mig
 och viskade genom hela kroppen:
 "Skäms inte för att du är människa, var stolt!
 Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt.
 Du blir aldrig färdig, och det är som det skall."
 Jag var blind av tårar
 och föstes ut på den solsjudande piazzan
 tillsammans med Mr och Mrs Jones, Herr Tanaka och Signora Sabatini
 och inne i dem alla öppnade sig valv bakom valv oändligt.

Stedet her er en stor, romansk kirke med en piazza utenfor, altså trolig i Italia. Det lyriske jeget befinner seg inne i kirken sammen med en trengsel av turister. Det lyriske jeget er, slik det som oftest er hos Tranströmer, mer en representant for mennesket, en rolle i teksten, enn et personlig uttrykk. Kirkens inventar domineres av de mange hvelvinger som omtales med den litt skremmende besjelingsmetaforen "gapande", og som vi snart oppdager, blir kirken et bilde på mennesket selv. De gapende hvelvingene får sin parallell i og avspeiler den menneskelige sjel.

Rommet er halvmørkt, bare opplyst av noen blafrende flammer, noe som skaper en twilight-stemning. Inn i denne scenen blir det lyriske jeget nærmest overfalt av en engel uten ansikt, et vesen som visker med kroppen. Det blir altså uklart om stemmen kommer utenfra eller innenfra. Samtidig blir dét dette vesenet sier, ikke bare visket, men også uttalt klart og tydelig i en replikk som blir diktets høydepunkt. Budskapet, som fremmes i et hverdagslig språk, er på én gang betryggende og skremmende. På den ene siden skal han være stolt av å være menneske; på den andre siden innebærer dét å ha en uendelig dybde og eksistere i en endeløs endringsprosess.

Kirkens halvmørke indre kontrasteres av piazzaens solfylte ytre. Men selv om jeget kommer ut i lyset, ser han ikke bedre, men blindes av sine egne tårer. Kontrasten til den åpenbaringsaktige opplevelsen inne i kirken får en ironisk og humoristisk valør når han ute på plassen må møte seg med helt alminnelige turister, som ikke bare har helt alminnelige navn, men som også – må han erkjenne – har de samme hvelvaktige dybder i sjelen som han selv. Han ser dem annerledes gjennom tårene, men slett ikke dårligere. Det er som om en emosjonell erfaring gir klarere innsikt enn en rasjonell.

Diktet som sådan er komponert på en liknende måte som den romanske kirken idet det har tre setninger med ordene ”valv bakom valv” plassert tidlig, midt i og til slutt. Engelen replikk har denne formuleringen i den midterste verselinjen. Dette gjør at man kan lese det som et kunstens svar på kirkens eksistensielle erfaringsmuligheter. Kirken, mennesket og kunsten er tre fenomener som alle har både betryggende og skremmende dimensjoner. Diktet skaper usikkerhet om grensene mellom det ytre og det indre, og det er denne oscilleringen mellom ulike erfaringsrom som konstituerer mennesket og dets verden.

Tomas Tranströmer har en særskilt interesse for musikk. Selv spiller han piano, og etter at han ble rammet av slag, har han lært seg å spille piano med bare én hånd. Mange av diktene hans har musikk som tema. Vi skal se på ”Allegro” fra *Den halvfärdiga himlen* (1962):

Jag spelar Haydn efter en svart dag
och känner en enkel värme i händerna.

Tangenterna vill. Milda hammare slår.
Klangen är grön, livlig och stilla.

Klangen säger att friheten finns
och att någon inte ger kejsaren skatt.

Jag kör ner händerna i mina haydnfickor
och härmar en som ser lugnt på världen.

Jag hissar haydflaggan – det betyder:
”Vi ger oss inte. Men vill fred.”

Musiken är ett glashus på sluttningen
där stenarna flyger, stenarna rullar.

Och stenarna rullar tvärs igenom
men varje ruta förblir hel.

Diktet er regelmessig komponert i sju strofer med to verselinjer i hver. Det har ikke fast metrum eller enderim, men baserer seg på andre klangeffekter og en jevn, pulserende rytme. Det handler om musikkens kvaliteter, og de ser ut til å begynne i det individuelle og psykologiske, men vider seg ut til å få sterke estetiske og ideologiske betydninger. Mot slutten blir musikken mer og mer mangfoldig, og avslutningen består i et svært pregnant og paradoksalt bilde som uttrykker bevegelse og ro, høy lyd og lydløshet på én og samme tid.

Diktet er i presens og skildrer en nåtidssituasjon. I første strofe sitter det lyriske jeget ved pianoet og spiller Haydn ”etter en svart dag”, noe som må leses som metaforisk tale for at stemningen er dårlig, men uten at årsaken blir klargjort. Spillet virker beroligende og gjør godt. I neste strofe synes pianoet å spille av seg selv. Tangentene og hammerne er blitt subjekter i setningene, og klangen får tre adjektiviske bestemmelser. Den er ”grøn, livlig och stilla”. Den grønne klangen er det vi kaller en synestetisk trope, altså en sammenblanding av to forskjellige sanser, og den står her i kontrast til den svarte dagen. De to karakteristikkene ”livlig och stilla” peker på musikkens variasjonsmuligheter.

I den tredje strofen sies det at klangen har et budskap om at friheten fins, og at noen ikke gir keiseren skatt. Her er vi over i et mer ideologisk preget landskap, men samtidig blir det framsatt i billedlig tale, for i dagens samfunn – dvs. Sverige i 1962 – var det ingen keiser. Meningen må være at det fins de som gjør opprør mot systemene og som motsetter seg krav fra myndigheter og overordnede. Musikken forteller med andre ord at det er mulig å bryte grenser og overskride normer og forventninger.

I de neste to strofene har jeget sluttet å spille og stikker hendene i sine haydnlommer og heiser haydnflagget. I en selvfortolkende replikk legges betydningen fram: ”Vi ger oss inte. Men vill fred.” Kan vi lese det som en erklæring om fre-

delig motstand? Om et estetisk svar på politiske anliggender? Den som stikker hendene i musikkens lommer, er tilsynelatende uengasjert i verdens styr og ståk, men det er et skalkeskjul, en herming. Han heiser flagget, men tegnet på fred er ikke et tegn på overgivelse.

Sluttstrofene jamfører musikken med et glasshus, der steinene ruller og flyr. Diktet spiller her på ordtaket om å kaste stein i glasshus, og på musikkbladet og popgruppa "Rolling stones". Det er som om man i denne finalen så å si kan høre lyden av knust glass, men paradoksalt nok forblir rutene hele selv om steinene ruller igjennom.

Dette sterke og motsetningsfylte finalebildet gir en tolkning av musikkens ontologi, dens essensielle egenskaper, der den kaster seg mot eller ruller målbevisst mot sanseapparatet vårt uten å treffe fysisk, samtidig som dens virkemåte blir en parallell til de politiske handlingene som består i engasjement uten vold.

Det første diktet i den første samlingen etter slaget har en særlig status fordi leseren er spent på hva diktet sier om den nye situasjonen. Det er umulig å nærme seg boka uten å ha denne nye språkløse tilstanden til forfatteren in mente, og forvente at det blir tematisert. Hva har det hatt å si for den poesien og den språklige formuleringsevnen?

Med bakgrunn i disse omstendighetene er "April och tystnad" et fantastisk dikt som gjør den personlige erfaringen og livssituasjonen til en poetisk konstatering med universell rekkevidde:

Våren ligger öde.
Det sammetsmörka diket
krälar vid min sida
utan spegelbilder.

Det enda som lyser
är gula blommor.

Jag bärs i min skugga
som en fiol
i sin svarta låda.

Det enda jag vill säga
glimmar utom räckhåll
som silvret
hos pantlånaren.

Diktet åpner med en skildring av våren, som får en uvanlig benevnelse. Den er "øde", som egentlig bare et sted og ikke en årstid kan være. Vannet i diket avgir ingen reflekser, men er mørkt og matt som fløyel. Gule blomster blir de eneste lyspunktene i mørket.

Er det en menneskelig tilstand som får disse metaforiske uttrykkene? Den neste strofen kan indikere det siden et lyrisk jeg her kommer til syne og blir sammenliknet med en fiol. Jeget bæres i sin skygge; det befinner seg i en passiv tilstand, i sin egen skygge. Det er blitt en skygge av seg selv liksom fiolen i sin "svarta låda", et uttrykk som konnoterer kiste og død.

Men så kommer slutten som et pang. Det som kan sies, er utenfor rekkevidde, får vi høre. Det lyriske jeget har ikke ord for det han ønsker å si. Men likevel avrundes diktet med en sammenlikning – "som silvret / hos pantlånen" – og denne sammenlikningen setter til side enhver tvil om at den billedskapende fantasien skulle være avgått ved døden.

Derfor er diktet et eneste stort bevis for det motsatte av det som blir sagt. Ja, våren er øde og vannet er livløst. Noen gule blomster lyser fortsatt, men fiolen ligger død i sin kiste. Jeget er en skygge av seg selv, og det han ønsker å si, er utenfor rekkevidde. Men når det som er utenfor rekkevidde, blir sammenliknet med sølvet hos pantelånen, har han likevel fått sagt det!

Diktet makter slik på paradoksalt vis å si noe om språkløshetens vanskelighet på en tilforlatelig enkel og likefram måte. En fortvilet menneskelig situasjon kommer til syne i et språk som samtidig viser seg å overskride språkløsheten.

At Tomas Tranströmer er blitt en forfatter av verdensformat og verdensry, henger nettopp sammen med denne evnen til å omgjøre de enkle menneskelige vilkårene og de egne erfaringene til en poesi som skaper både gjenkjennelse og undring, og dermed også potensielt ny erkjennelse.

Olav Arild Abrahamsen

NOBELS FREDSPRIS 2011

Ellen Johnson Sirleaf, Leymah Gbowee og Tawakkul Karman

Den Norske Nobelkomite har bestemt at Nobels fredspris for 2011 skal deles i tre like store deler mellom president Ellen Johnson Sirleaf, grasrotaktivist Leymah Gbowee og menneskerettighetsaktivist Tawakkul Karman. Ellen Johnson Sirleaf og Leymah Gbowee er begge fra Liberia. Mange vil mene at de to burde ha fått fredsprisen for flere år siden for sitt mot og for sin innsats i Liberias overgang fra borgerkrig til forsoning og fred, og sannsynligvis har de stått på Nobelkomiteens venteliste en stund. Tawakkul Karman, derimot, kom nok inn fra sidelinjen i år. Hun representerer den arabiske vårløsningen og står midt oppe i kampen for demokrati og menneskeretter i sitt hjemland Jemen. De tre fredsprisvinnerne representerer med andre ord ikke samme sak. Like fullt er det mange fellesnevnerne mellom dem, noe Nobelkomiteen understreker i begrunnelsen for prisen. De tre får fredsprisen "... for deres ikke-voldelige kamp for kvinners sikkerhet og deres rett til full deltakelse i fredsbyggende arbeid". Nobelkomiteen sier også dette: "Vi kan ikke oppnå demokrati og varig fred i verden med mindre kvinner får de samme muligheter som menn til å påvirke utviklingen på alle plan i samfunnet." Årets fredspris er følgelig blitt oppfattet som en temapris med fokus på kvinners bidrag for å få slutt på konflikter og for å bygge opp igjen samfunn etter kriger.

"ELLEN – SHE'S OUR MAN"

Hvem er Ellen Johnson Sirleaf? Et unødvendig spørsmål, vil nok mange si. Hun er den eldste av de tre prisvinnerne, 72 år gammel, og stjernen på laget. Utenfor hjemlandet Liberia har hun status på linje med rocke-stjerner som Sting og Bruce Springsteen. I nyeste tid er det trolig bare én afrikansk politiker - Nelson Mandela - som har høstet større anerkjennelse internasjonalt.

Ellen Johnson Sirleaf er Afrikas første demokratisk valgte kvinnelige presi-

dent. Hun tiltrådte i januar 2006, bare to år etter at en skrøpelig fred hadde avløst flere grufulle ti-år med opprør, militærstyre og borgerkrig.

Det var et skamfert land hun ble valgt til å styre. Borgerkrigen hadde kostet 300.000 mennesker livet. En tredel av landets 3,5 millioner innbyggere var på flukt. Estimerer forteller at 75 % av kvinnene var blitt voldtatt. Arbeidsledigheten i 2006 var på 85 %. Økonomi og infrastruktur var i ruiner. Landets utdanningselite hadde for lengst flyktet til USA.

Ellen Johnson Sirleafs politiske karriere er lang, innholdsrik og høydramatisk. Kortversjonen er denne: Gang på gang, helt siden 1970-årene, har hun utfordret mektige menn – brutale eneherskere som Samuel Doe og Charles Taylor – og gang på gang har hun blitt fengslet eller drevet i eksil.

Hun virket som visestatsminister i 1972-1973 og ble utnevnt til finansminister i 1979, men i 1980, da Samuel Doe tok makten ved et statskupp, flyktet hun til Kenya. Etter sterkt internasjonalt press gikk Samuel Doe med på å holde valg i 1985. Ellen Johnson Sirleaf kom tilbake og stilte som visepresidentkandidat, men havnet i husarrest og ble siden dømt til ti års fengsel. I 1986 dro hun igjen i eksil. Hun slapp fri etter at kvinnegrupper hadde samlet inn 10.000 underskrifter og etter at USA hadde holdt tilbake bistandspenger.

Ellen Johnson Sirleaf forsøkte seg på et politisk come back i hjemlandet i 1989 ved å støtte Charles Taylor i opprøret mot Doe-regimet. Samarbeidet med Taylor har nok påført henne riper i lakken, men hun trakk senere støtten og forlot landet. I 1997 dro hun tilbake til Liberia og stilte som presidentkandidat mot Taylor, men tapte klart i et meget omstridt valg. Hun ble anklaget for forræderi, og måtte nok en gang forlate hjemlandet.

Vendepunktet for Liberia og for Ellen Johnson Sirleaf kom i 2003. Da trakk Charles Taylor seg som president og flyktet til Nigeria. Det kom av at Sikkerhetsrådet i FN hadde vedtatt sanksjoner mot Liberia og at FNs spesialdomstol for Sierra Leone hadde anklaget Taylor for forbrytelser mot menneskeheten. Taylor ble seinere utlevert til spesialdomstolen.

I 2005 stilte Ellen Johnson Sirleaf som kandidat til presidentvalget. Ingen ventet at hun skulle vinne. Det var i alt 22 kandidater, to av dem kvinner. Men "Ma Ellen" mobiliserte, ikke minst de liberiske kvinnene, og i andre valgomgang vant hun med nesten 60 % av stemmene.

"Etter innsettelsen i 2006 har hun bidratt til å sikre fred i Liberia, fremme økonomisk og sosial utvikling og styrke kvinners stilling," sier Nobelkomiteen i sin begrunnelse for å gi Ellen Johnson Sirleaf fredsprisen. Hun har høstet stor ære og anerkjennelse for betydelig sosial utvikling og framgang i Liberia, for at utenlandske kreditorer har avskrevet milliarder i gjeld og for at store investeringer er kommet

til jernmalindustrien og til oljeutvinning. Men hun har samtidig blitt møtt med tung kritikk, ikke minst på hjemmebane. Ankemålene er manglende rettsoppgjør etter borgerkrigen, massiv arbeidsløshet, stor fattigdom (det store flertall av befolkningen lever på mindre enn 10 kroner dagen) og korrupsjon. Hun har erklært nulltoleranse for korrupsjon, men like fullt er et korrupt rettsvesen og politi blant de kritiske forhold Amnesty International nevner i en rapport fra mai 2011.

Ellen Johnson Sirleaf innrømmer at det har vært en strid tårn å være kvinne på en mannsdominert arena: "If you're competing with men as a professional, you have to be better than they are ... and make sure you get their respect as an equal." Og ikke nok med det: "Even when you gain their acceptance, it's in a male-dominated way. They say, 'Oh, now she's one of the boys.'" Under siste valgkamp bar Ellen Johnson Sirleafs støttespillere jakkemerker med slagordet: "Ellen - She's Our Man."

LEYMAH ROBERTA GBOWEE

Leymah Roberta Gbowee ble født i en landsby i det sentrale Liberia i 1972 og flyttet til Monrovia da Charles Taylor invaderte landet. Hun giftet seg, fikk seks barn og reagerte sterkt på volden som krigen førte med seg. Hun tok mastergrad i konfliktløsning i USA, ble traumerådgiver og hjalp voldtatte jenter og kvinner. Sammen med andre kvinner arbeidet hun for å få slutt på voldtekt og bruk av barnesoldater i krigføringen.

Leymah Roberta Gbowee grunnla og ledet fredsbevegelsen *Women of Liberia Mass Action for Peace*, et nettverk av kristne og muslimske kvinner som gikk inn for en ikke-voldelig linje og manet landets topledere til fred og forsoning. I en sped begynnelse var det noen få kvinner med Leymah Gbowee i spissen som sang og ba for fred på det lokale fiskemarkedet. Kvinnene bar hvite T-skjorter og sang "Pray the Devil Back To Hell". Etter hvert mobiliserte og organiserte hun en hær av kvinner i hvitt som sto opp mot voldsstyret. I memoarboka *Mighty be our Powers*, skriver hun dette om kvinnene: "De var ikke lenger redde, for det verst tenkelige hadde alt hendt dem."

Leymah Roberta Gbowees fredsbevegelse var sterkt medvirkende til at den langvarige borgerkrigen i Liberia fikk sin slutt i 2003. Under fredsforhandlingene samlet hun hundrevis av kvinner utenfor bygningen hvor samtale fant sted. Kvinnene nektet delegatene å forlate stedet før de hadde undretegnet en fredsavtale. Gbowees fredsbevegelse bidro også til at Ellen Johnson Sirleaf vant presidentvalget i 2005.

Nobelkomiteens begrunnelse for å gi henne prisen er denne: "Leymah Gbowee mobiliserte og organiserte kvinner på tvers av etniske og religiøse skillelinjer for å gjøre slutt på den langvarige krigen i Liberia og for å sikre kvinners deltakelse ved valg. Hun har siden arbeidet for å styrke kvinners innflytelse i Vest-Afrika under og etter krig."

TAWAKKUL KARMAN

Den tredje prisvinneren er den jemenittiske menneskerettighetsaktivisten Tawakkul Karman som siden 2007 har ledet de fredelige demonstrasjonene mot president Ali Abdullah Saleh i Jemen. Hun er den første arabiske kvinne som har fått Nobels fredspris, og med sine 32 år er hun den yngste som noen gang har fått prisen.

Tawakkul Karman tok journalistutdanning ved universitetet i Sanaa, giftet seg og fikk tre barn. Hun er datter av en tidligere minister i president Salehs regjering og hører slik sett hjemme i den politiske eliten i landet. Sammen med journalistkolleger startet hun i 2005 organisasjonen *Kvinnelige journalister uten lenker* (Women Journalists Without Chain). De ville arbeide for ytringsfrihet og grunnleggende menneskerettigheter. Karman rapporterte modig om brudd på menneskerettighetene, og i 2007 begynte hun å organisere fredelige demonstrasjoner hver uke mot korrupsjon i regjeringen, for frigiving av politiske fanger, for en demokratisk og sekulær stat og for kvinners rettigheter.

Jemens eneveldige hersker Ali Abdullah Saleh har vært president i 33 år, først i Nord-Jemen, så i det forente Republikken Jemen fra 1999. Landet ble regnet som et "gryende demokrati", men utviklet seg til et diktatur (monarki) under Salehs styre, forkledd som demokrati, preget av vanstyre. Mer enn fem millioner lever i dag i fattigdom, halve befolkningen er analfabeter. Tawakkul Karman blir åpenbart opplevd som en fare for regimet. Hun er blitt arrestert to ganger, og hun har mottatt dødstrusler som kan spore til Salehs innerste krets.

I et intervju med Al Jazeera har direktør for Nobelinstituttet Geir Lundestad sagt at det var svært viktig å knytte prisen opp mot hendelsene i den arabiske våren. Nobelkomiteens formann Thorbjørn Jagland har uttrykt seg i liknende ordelag: "Dette er et veldig klart signal om at så lenge den undertrykkelse av kvinner i blant annet de arabiske land fortsetter, vil man ikke oppnå fullt demokrati." Tawakkul Karman oppfattet også straks prisen som et håndslag til opprørs- og protestbevegelsene i den arabiske verden. Hun dedikerte prisen til den arabiske revolusjonsbevegelsen: "... prisen er en seier for det jemenittiske folket, for den jemenittiske revolusjonen og for alle arabiske revolusjoner".

TIL KVINNENS PRIS

Bare én gang tidligere er prisen blitt delt mellom tre personer. Det var i 1994, da den gikk til Yassir Arafat, Yitzhak Rabin og Shimon Peres. Men her stopper likheten: Alle tre var del av den samme konflikten og trengte den samme oppmuntringen til å arbeide for fred.

Både Geir Lundestad og Thorbjørn Jagland har sagt at årets pris heller kan sammenliknes med den som ble utdelt i 1976. Da ble prisen gitt til Betty Williams og Mairead Corrigan for deres fredsarbeid i Nord-Irland. Men hva består likheten med årets pris i? Både Lundestad og Jagland har gjort det klart at årets pris har et dobbelt sikte: Den skal tjene den gode sak, kvinners innsats for fred, men den skal også øke antallet kvinnelige prismottakere.

Første gang fredsprisen ble gitt til en kvinne var i 1905, da Bertha von Suttner fra Østerrike fikk den for boka *Legg ned våpnene* og for sitt arbeid ved *Det internasjonale fredskontoret*. Forrige gang var i 2004 da prisen gikk til miljøforkjemperen Wangari Muta Maathai fra Kenya. Med årets tildeling har antallet kvinnelige prisvinnere steget fra 12 til 15. Geir Lundestad var raskt ute med å peke på at dette tilsvarte en økning på hele 25 prosent. Et krafttak, med andre ord, men i det lange tidsperspektiv er kvinneinnslaget like fullt beskjedent. Til sammenlikning har i alt 86 menn fått prisen. Det har også blitt holdt fram som et eksempel på lysende nytenkning at i Thorbjørn Jaglands formannstid tid har fredsprisen gått til tre kvinner og to menn. Men regnestykket blir ikke like vakker om vi regner det om i tildelte kroner. Da har to menn fått 20 mill og tre kvinner 10. Skeivfordelingen har utløst forslag om kjønnskvolter.

Å øke antall kvinnelige prismottakere er viktig i seg selv. Men årets prisdeling er ikke bare ment som en ren kvinnepris i betydningen å pynte på mannsdominansen. Nobelkomiteen sier: "I oktober 2000 vedtok FNs Sikkerhetsråd resolusjon 1325. Resolusjonen gjorde for første gang overgrep mot kvinner i krig til et internasjonalt sikkerhetsanliggende. Den understreket behovet for at kvinner blir aktører på lik linje med menn i fredsprosesser og i fredsarbeid generelt." Thorbjørn Jagland forklarer: "Hele poenget med prisen er at vi får heist opp det som er så dramatisk, nemlig det at kvinner nå blir brukt som våpen gjennom så mange konflikter, gjennom voldtekt, annen vold, påført svangerskap og ydmykelse. At vi får satt dette på dagsorden, som også FNs sikkerhetsråd har gjort, det er jeg veldig, veldig glad for. Det er et håndslag til kvinner over hele verden".

Profesjonelle fredsforskere har også tolket pristildelingen i et slikt perspektiv og hilst den velkommen. "Det er første gang prisen er dedikert til å

løfte fram kvinners rettmessige rolle”, skriver Inger Skjelsbæk og Kristian Berg Harpviken ved Institutt for fredsforskning (PRIO). ”Det er svært gledelig at årets fredspris er tildelt tre kvinner som ulikt viser hvordan kvinners deltakelse er helt avgjørende for å skape varig fred. Forståelsen av kvinners roller i krig har altfor lenge vært preget av et ensidig fokus på deres beskyttelsesbehov, ikke ut ifra hva de kan bidra med for å få slutt på konflikt, og for å bygge opp igjen samfunn etter krig.”

J.A. Jungeilges

NOBELS MINNEPRIS I ØKONOMI 2011

Thomas J. Sargent and Christopher Sims

1 INTRODUCTION

The *Økonomiprisen til Nobels Minne 2011*¹ was awarded to two Macroeconomists/Econometricians, Thomas Sargent and Christopher Sims. The two scientists, who seem to be hardly known outside professional circles, received the prestigious, yet not undisputed award, for their seminal theoretical and statistical work concerning the cause-and-effect relationship between government policies and macroeconomic variables.² The authors dealt with these immensely complicated matters using the language of mathematics. Hence their publications, most of them dating back to the nineteen seventies and nineteen eighties, are difficult to comprehend even for the educated non-economist. The laureates arrived at their research results independently. Nevertheless their results are highly complementary. Prior to shedding some light on their respective academic achievements, I will give you an idea of the type of economic problems the Nobel Laureats were attacking by means of examples. The theoretical concepts and econometric methods developed by Sargent and Sims are suitable for finding educated answers to the following type of questions:

- 1 The "Nobel Memorial Prize in Economic Sciences" is in fact not a generic Nobel prize. It is not directly related to the bequest of the original prizes' sponsor Alfred Nobel, but is awarded according to the same criteria and principles applying to the generic Nobel Prizes. It was the Swedish Riksbank, celebrating its 300th institutional anniversary, that found the prize in 1968. This year was momentous to both Thomas Sargent and Christopher Sims, since they received their Ph.Ds in economics at Harvard University in 1968.
- 2 They tried to find an answer to the question whether a change in policy that happened yesterday affected the economy or whether the policy change was implemented in anticipation of events that the policy makers thought would happen today.

1. How will a temporary change in the interest rate affect the gross domestic product and the aggregate price level?
2. How will a change in the tax rate affect the aggregate activity and the price level in an economy?
3. What will happen to the economy if the Central bank changes its inflation target?
4. How will the business sector react to the government's announcement to deviate from the principle of a balanced budget?
5. How will the household sector react to such an announcement of a policy change?
6. What is the nature of the relationships prevailing between economic policy, inflation, employment, and the aggregate economic activity?

Utilising the details of this catalogue, we can say that each example involves the assessment of practical consequences of politico-economic decisions. The analytic concepts and statistical procedures developed by the Nobel Laureats have become standard tools of modern macroeconomics and macroeconometrics. They constitute an integral part of graduate curricula in economics. The research departments of finance ministries and central banks around the world use these tools. Analyzing economic data employing the techniques devised by the Nobelists, such agencies have reached a better understanding of existing economic cause-effect relationships. As a result, predictions concerning the impact of planned government interventions and/or central bank policies have been improved. The methods developed by Prof. Sargent and Prof. Sims typically arrive at impact estimates for stimulus programs or quantitative easing which are lower than those indicated by conventional instruments for assessing policy effects. This is due to the fact that agents' expectations are considered along with the possible feedback on macro economic policy results. During times in which governments and central banks try to manage a crisis of public finance, which has occurred in the aftermath of a financial crisis of epic magnitude, it seems adequate to take a closer look at the careers of those researchers who gave our profession the tools that might be used to estimate the effects of policy measures taken in the wake of the current crisis.

2 ACADEMIC CAREERS

Both laureates are U.S. citizens. Despite the fact that one was born and raised on the West Coast while the other grew up on the East Coast, their vitae reveal striking similarities in their academic pedigrees.

2.1 THOMAS J. SARGENT

Thomas John Sargent was born in Pasadena, CA, in 1943. Staying within the California educational system, he completed his undergraduate training at the University of California at Berkeley. An indication of the young academic's potential was reflected in the fact that he was honored as the most distinguished scholar of the class of 1964. Thomas J. Sargent applied for the doctoral program in economics at Harvard University and it did not come as a surprise that he was admitted. Four years later, in 1968, he completed his Ph.D. at the Department of Economics.

In the years to come, Thomas Sargent accepted teaching/research positions at the most eminent economics departments in the United States. Having been hired by the University of Pennsylvania in 1970, Sargent decided to leave after one year, joining the Department of Economics at the University of Minnesota where he became a full professor in 1975. His affiliation with the department lasted for sixteen years. The publication dates of Prof. Sargent's most influential publications – research papers and two advanced textbooks on macro economics – fall into the period between 1971 and 1987. His subsequent residencies at academic institutions were significantly shorter. From 1991 until 1998 he taught at the prestigious Department of Economics at the University of Chicago. Having joined the Department at Stanford University in 1998, he left Stanford only four years later after having accepted the chair of the Berkeley Professor of Economic and Business at New York University. Following a short interlude at Princeton in 2008/2009, Prof. Sargent returned to his chair at New York University, a position that he held when the Nobel Committee announced its decision in 2011.

Prior to granting the ultimate award, the scientific community had already demonstrated its appreciation of Prof. Sargent's work by voting him into various prestigious functions and awarding numerous honors to him. To name a few: He became a Fellow of the Econometric Society in 1976, a Fellow of the American Academy of Arts and Sciences in 1983, and was named a Senior Fellow of the Hoover Institution in 1987. A year later the researcher was appointed to the Advisory Board of the Penn Institute for Economic Research. A few months prior

to the decision taken by the Nobel Committee, Prof. Sargent had received the NAS Award for Scientific Reviewing as well as the CME/MSRI Prize for Innovative Quantitative Applications.

2.2 CHRISTOPHER ALBERT SIMS

Christopher Albert Sims was born in Washington, D.C., in 1942. His early exposure to academic work happened within the premises of the Department of Mathematics at Harvard University. After earning his bachelor's degree in 1963 from Harvard College, Christopher Sims moved to Berkeley for post-graduate work at the University of California. Eventually, he was accepted into the doctoral program at Harvard University which he completed successfully in 1968. Having been offered a position in the Mathematics Department he stayed at Harvard for the following three years. Eventually, in 1971, Prof. Sims accepted a position with the Department of Economics at the University of Minnesota. He stayed with the department for 19 years before he accepted an offer from Yale University. Throughout the nineties, Prof. Sims served as the Henry Ford II Professor of Economics at Yale University. In 1999, Princeton University attracted the already eminent econometrician. At the time of the Nobel Committee's decision Prof. Sims functioned as the Harold H. Helms Professor of Economics and Banking at the Department of Economics at Yale.

The positive response from the community of economists and econometricians to Christopher Sims' research can be traced back to his early years in Minnesota. In 1974, at the age of thirty two, he was named a Fellow of the Econometric Society. Fellowships in the American Academy of Arts and Sciences and the National Academy of Sciences followed in 1988 and 1989, respectively. The members of the Econometric Society again showed their appreciation of Sims's achievements as an econometrician by electing him President of the society in 1995. Sixteen years later, in 2011, Prof. Sims became the president-elect of the American Economic Association.

2.3 COMMUNALITIES IN ACADEMIC PEDIGREE

Born during the later years of Second World War both laureates were academically socialized during the early sixties in the American university system. Prior to their doctoral studies at Harvard, both spent time in the liberal climate of UC Berkeley. The school provided the most stimulating environment for young researchers interested in the most recent developments in mathematics and statistics. Later, for a period of 16 years, from 1971 to 1987, Prof. Sargent

and Prof. Sims were colleagues in the Department of Economics at the University of Minnesota, as well as during 2008/2009 at Princeton University. Throughout their career both academics placed as much emphasis on research as they did on teaching. In a wider sense, they shared a research interest: They tried to understand the cause-and-effect relationship prevailing between government policies and macroeconomic variables. Their research agendas, though, were independent but strongly complementary. They produced only a single joint paper during their years as colleagues in Minnesota. In fall of 2011, they were co-teaching a course in macroeconomics at Princeton when the news about the Prize reflecting the ultimate recognition of their research efforts arrived.

3 SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS

Both Thomas Sargent and Christopher Sims belonged to a group of economists whose research posed a major attack on the Keynesianism which was still the dominant paradigm during the early seventies. Keynesian economics gave a rationale to governments stimulating a country's economic activity by either injecting cheap money into the economy or by credit-financed spending programs. The body of Keynesian theory provided concepts and tools, the so-called multipliers, to estimate the effect of government interventions.

Sargent and his collaborators argued that Keynesian theory is based on *ad hoc* assumptions concerning the economic behavior of economic agents, e.g. house-holds and firms. They implemented an alternative modeling strategy by requiring a strict micro foundation. In their view, models of the macro economy should incorporate instrumentally rational economic agents: households that maximize utility, and firms that maximize profits. Even more important: Decision makers should be modelled as forward looking, i.e. as individuals who form and hold expectations about the future based on all available information. In the resulting models, agents form their expectations like statisticians. From a formal point of view, the agents hold expectations conditional on the data contained in their information sets. In addition, rational expectations models typically are build on the assumption of price stability. This is in contrast to some neo-Keynesian approaches in which some prices are assumed to be fixed or least adjusted in a sluggish manner. The resulting macro models share one characteristic with macro models rooted in other economic paradigms: The models rely on the equilibrium concept. As the result of the

modeling exercise one identifies states of the system to which the economy converges at any point in time.³

The resulting models arrive at conclusions with respect to the effectiveness of economic policy which differ gravely from predictions based on models which are rooted in the Keynesian tradition. Since the agents – forward looking and holding expectations – will anticipate the effects of policy and, being instrumentally rational, change their economic behavior accordingly. For example: Agents may anticipate the fact that credit financed increase of government demand may trigger higher taxes in the future. Being instrumentally rational, knowing that they live more than one period, the agents will increase their savings today to make sure that they can reach preferred consumption levels tomorrow even under future tax increases. The intended increase in the demand for goods and services will therefore be diluted, or, in the extreme case, be reduced to zero.

There are two essential insights that can be attributed to the research program carried out by the Nobel Laureats and their collaborators. First of all, if economists take expectations and expectation feedbacks into consideration, then we will arrive at more realistic predictions concerning the effects attributed to economic policy measures. Second, economic "silver bullets" are not likely to exist. But, the theoretical and econometric tools Prof. Sargent and Prof. Sims developed have considerably improved the ability of ministries and central banks to analyze permanent changes in economic policy.

In order to carry out such an assessment for a given country, one needs to take the country's specific situation into account. Economists do this by looking at country-specific data. At this point, the achievements of Prof. Sims come in. Apart from being a macro economist who has made important contributions to the fiscal theory of the price level and who has devised a theory of rational inattention, he is above all known for his work as an econometrician. He has devised a statistical modeling strategy involving the so-called vector autoregressive (VAR) models which aim at tracing the effects of shocks throughout the economy. Given time series of macroeconomic data, an analyst can identify and distinguish shocks which are a consequence of policy shocks from those shocks coming from outside of the system. Such exogenous shocks may, for instance, be of meteorological origin. Independent shocks, also called fundamental shocks, can then be interpreted by performing an impulse-response analysis to identify the distribution and the magnitude of effects over time on various aspects of

3 The equilibria one identifies in rational expectation models do not have to be unique. In this class of models one often identifies several possible equilibria!

the macro economy. Prior to Sims' innovation, changes in economic variables could be attributed to either (i) unexpected policy changes or (ii) changes in agents' behavior in anticipation of a policy change. Employing VAR technology, economists can now distinguish between rationally expected and rationally unexpected changes in economic variables.

The technology developed by Prof. Sims has been the state of the art tool for virtually every central bank and economics/finance ministries around the globe. While Sargent's contribution helps us to understand the effects of permanent changes, Sims' statistical techniques can be used to assess the effects of temporary changes. The VAR analysis can be carried out under minimal macroeconomic assumptions, leading to robust results. This feature clearly contributed to the popularity of this technique.

Finally, it should be pointed out that Sims's technique, of course, does not necessarily lead to results consistent with the predictions of rational expectations theory advocated by Prof. Sargent. There are results for the US and Europe clearly indicating that increases in government demand will not only increase GDP but also increase private consumption. Such a result is clearly in line with Keynesian thinking while contradicting the neoclassical rational expectation-based approach.

4 REACTIONS TO THE COMMITTEE'S CHOICE

It is a well established part of the Nobel Prize ritual that the scientific community and business media comment on the Committee's decision. A cursory look at some of the reactions might be constructive in the sense that it reveals misconceptions of the research work honored by the recent award. Moreover, it might throw some light on the public's perception of social science research in general.

To many members of the scientific community the committee's decision did not come as a surprise. The names of both researchers had surfaced over and over again when potential candidates for the Prize had been discussed. When Robert E. Lucas Jr., who was the first to apply the idea of rational expectations in the context of macroeconomics, had received the Nobel Prize in 1995, it was by and large expected that other important contributors to the theory, such as Prof. Sargent and Prof. Sims, would have to wait for a while, but eventually would receive the prize. Since the award honors research efforts in theory and statistics which have been published up to three decades before, it also does not come as a surprise that the criticism uttered is well known.

Typically, the assumptions underlying the theoretical work are characterized as escapist. Probably motivated by the current state of the global economic system, some commentators reiterated the fact that there is no banking sector in Sargent's macro models. In some comments it is suggested that this conspicuous absence of the banking sector indicates that Prof. Sargent is of the opinion that existing financial systems work without frictions. The assumption that all agents in the economy hold sophisticated expectations, act rationally and in some cases know as much about the economy as the modeler herself are mentioned. Such criticism is only valid for the early stages of the theoretical work. Prof. Sargent himself has worked relentlessly on relaxing some of the assumptions, for instance by introducing learning agents. A majority of academic economists seems to be of the opinion that the Nobel Prize honors two brilliant researchers who have provided an awesome body of work that substantially furthered our knowledge about conditions under which economic policy might be irrelevant in self-referential economic systems.

If voiced at all, the outright criticism targets the Nobel Committee rather than the Nobelists directly. For example, the Committee has come under criticism for giving the award to Prof. Sargent and Prof. Sims at this specific time. In an article published in the *Neue Züricher Zeitung* on October 10th, 2011, Karl Aiginger, the head of an eminent Austrian economic research institution (Wifo) expressed his utter frustration⁴ about the Nobel Committee's decision. In an interview with the news agency APA, he points out that the research honored is thirty years old and that it contradicts recent economic developments. According to him, the Americans had attributed negligible effects to monetary and fiscal policies although the crisis had shown the significance of such policies. The sentiments expressed by Prof. Aiginger mirror some of the reactions found in the business media.

The analysis of a sample of newspaper articles covering the recent choice of Nobel laureates identified four typical reactions. First of all, outright disappointment is voiced about the fact that the work of the Nobel Laureates does not provide a silver bullet for current economic problems. In a press conference following the Committee's announcement Prof. Sims had made it clear beyond doubt that their research would not generate a *nostrum* for the current economic problems. At best it may be instrumental in identifying directions in which solutions may be found. The second type of response alludes to the fact that the modeling approaches honored predict no effect to economic policy.

4 Quote from the interview which was given in German: "Ich bin schwer enttäuscht."

These predictions were led *ad absurdum* by the occurrence of the recent financial crises. The third type of critical comment puts into focus the attacks on the Keynesian school by the Nobelists. As an example of this type of criticism consider the following reaction by the correspondent of the Handelsblatt⁵ in London during an interview on the German radio station (dradio). The gist of what he said is: How can the prize be awarded to someone like Sargent who has attacked Keynesianism in the seventies although now, in light of the crisis, Keynes is heralded everywhere? It is a pity that neither Keynes, who clearly knew how many of his brilliant ideas could not be argued stringently in his day due to the lack adequate formal methods, nor Thomas Sargent, who as Lawrence J. Christiano⁶ once put it "contributed a revolution, and then tried to develop a revolution against that one" (New York Times; 10.10.2011) had the chance to rebut. The fourth category of reaction found in the business media involves more of an undue labeling of the Nobelists than a critical assessment of their work. In the US business media the laureates had been repeatedly labeled as "non-Keynesians", "right wing" and "anti-interventionist" by conservative commentators. An editorial in the Wall Street Journal, for instance, implied that Prof. Sargent and Prof. Sims opposed the interventionist economic policy of central banks and governments. Both laureates reacted strongly, and Thomas Sargent even stated that he felt insulted by such labelling.

This parsimonious account of media response reveals, first of all, a latent lack of understanding of the nature of the Nobel prize as a primarily backward-looking institution. Timely success of a scientific achievement in a very specific situation is not the sole or even major criterion used to select research worthy of the honor. In the present case the research in theoretical economics and statistics (i) instigated important tendencies in economics and (ii) led to an econometric technology which helps to understand the nature of policy decisions and provides estimates of the impact of such decisions on our economies. What the general public expects in 2011 is a blueprint for a solution of the ongoing economic crisis. Such misconceptions about the way in which the scientific process works and what type of outcomes the process of social science can deliver at best are not going to be remedied by business/economics journalists who follow thought patterns firmly established in the scholastic period: Do not tamper with the dogma! Such sentiments, paired with the tendency to oversimplify complex

5 Handelsblatt is an influential German daily business paper.

6 Lawrence J. Christiano is a professor at Northwestern University. He did his Ph.D. work under Thomas Sargent.

research results, open a venue for ideologists to instrumentalize scientific results. (This had been done with policy irrelevance results during the Reagan/Thatcher era.) Finally it should be noted that publicity can be a positive spin-off from the Nobel prize ritual, which is not undisputed in the discipline of economics. As clearly demonstrated in the case of this years laureates, with the publicity comes the chance to correct some of these misconceptions about one's work held by the general public – at least a posteriori.

5 A GLIMPSE OF THE HUMAN DIMENSION

According to all accounts both Nobelists were genuinely surprised when they were informed about the Committee's decision. Prof. Sims supposedly stated that he did not expect it at all. Doubts are in order. It could hardly have escaped both of them that their names surfaced over and over again in discussions over possible candidates for the prize. One should probably attribute the reaction to some degree of modesty shared by both researchers. In their first reactions both pointed out that they were glad to receive the prize together with their respective highly respected colleague.

Typically, information concerning the self-perception of social scientists is hard to find. Secondary sources available allow us to take a glimpse at Thomas J. Sargent's self-perception as a scientist. He views himself as "a numbers guy" who is "just seeking the truth". In one of his interviews, he has revealed that there was a significant fun factor involved in the attacks on the Keynesian school which he spearheaded during the seventies. Repeatedly, he makes clear that there is nothing ideological about his research. He and his colleagues were trying to "figure things out". Prof. Sargent has emphasized his admiration for Keynes on several occasions. He calls Keynes a brilliant economist who inspired his own work in many ways. It is a fact that Prof. Sargent's papers contain many references to the British economist. In a recent interview he outed himself as "Harrison-Kreps-Keynesian". When he noticed how the media consistently positioned him in the right wing of the political spectrum, he saw the need to point out that he is a fiscally conservative, socially liberal democrat. He never gets tired emphasizing that this did not matter at all for his scientific activities.

Seventy of Sargent's Ph.D. candidates have become economics professors themselves. Dirk Krüger, a German macro-economist who emigrated to the US, refers to him as "a remarkable special mentor for his students and his Ph.D. candidates."

Some striking commonalities in the academic development of the Nobelists have been pointed out above. Another similarity has to be added. When Prof. Sims was referred to as a non-Keynesian, he reacted in the same way as his colleague. He emphatically rejected such a categorization. This reaction is in line with the characterizations of Prof. Sims given by some of his former students. Harald Uhlig, a professor of economics at the University of Chicago, describes his former mentor as "open-minded and never dogmatic". There are numerous anecdotes around involving Prof. Sims presenting unfinished papers at conferences and surprising the audience.

For both laureates the life after the prize has just begun. Prof. Sims will serve as the President of the American Economic Association, while Prof. Sargent has signed on as a hedge fund consultant, having \$ 1.5 billion in assets under his management.

Before I joined you for the 2011 Nobel seminar, I heard an announcement made by the head of the Nobel Foundation, Lars Heikenstam. He pointed to the fact that the global crisis had left its effects on the foundation. Decreases in future prize money cannot be ruled out. Well, at least we all know whom to consult with should we try to assess the effects of such a policy change on scientific research activities. Thank you for your attention and your patience.

Marit Aamodt Nielsen

HOLBERGS INTERNASJONALE MINNEPRIS 2011

Jürgen Kocka

Ludvig Holbergs Minnefond ble opprettet av Stortinget i 2003 med samme fondskapital, 200 millioner kroner, som Abelprisen. Holberg internasjonale minnepris er på 4,5 millioner kroner. Selve utdelingen av prisen finner nå sted under Festspillene i Bergen i juni, noe som på mange vis beriker begge arrangementer, der prisvinner i år f eks. fikk møte festspilldirektøren til dialog.

I tillegg deles det ut en pris på 250 000 til en ung, nordisk forsker. I år gikk denne prisen til Jørn Jacobsen, postdoktor fra det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen. Mens det normalt ikke har manglet forslag på internasjonale kandidater til minneprisen, ønsker styret for Holbergprisen utvilsomt en større aktivitet med hensyn til forslagsstilling fra de nordiske universitetsmiljøene. Så herved er budskapet overbrakt!

Fondet finansierer også Holbergprisen i skolen. Den er av liten økonomisk betydning, men svært viktig for å stimulere interessen for forskning hos skoleungdom i Norge. Denne prisen blir delt ut ved Bergen Katedralskole, som står i ubrutt tradisjon til Schola Bergensis, den bergenske latinskolen, der Holberg selv begynte sin akademiske og litterære karriere. Kvelden før selve prisutdelingen får de tre vinnerkandidatene anledning til å presentere sine prosjekter, noe de i år gjorde på en spesielt overbevisende måte. Kandidatene, oftest lag på to til fire elever, er ellers selvskrevne deltakere på alle arrangementene i forbindelse med hovedprisen.

Holbergs internasjonale minnepris dekker et faglig spenn fra humaniora og samfunnsvitenskap til jus og teologi. Det er få slike priser i den akademiske verden. Holbergprisen fyller således et tomrom, men representerer også en kontinuerlig utfordring på grunn av det store spekteret den skal dekke.

Årets prisvinner er, i likhet med fjorårets, også historiker, men er også, i likhet med fjorårets, en utradisjonell historiker, noe vi skal komme tilbake til.

Først noen biografiske opplysninger. Jürgen Kocka er født i Haindorf i Böhmen, nå Heinje i Tsjekkia, i 1941. Med andre ord er han, med sine 70 år,

en god del yngre enn de fleste av sine prisvinnerforløpere. Han tok sin mastergrad i Political science ved det kjente University of North Carolina at Chapel Hill i 1965, og har sin Dr.phil.-grad fra Freie Universität Berlin i 1968 og sin Habilitation i moderne historie fra universitetet i Münster i 1972.

Fra 1972 til 2009, underviste han ved universitetet i Bielefeld og ved Freie Universität Berlin. I åra 1983 til 88 var han direktør for et senter for tverrfaglig forskning i Bielefeld, og ledet seinere flere forskningssentre. I åra 2001 til 2007 var han president for WZB, et samfunnsvitenskapelig forskningssenter i Berlin. Han var med og grunnla den såkalte *Berlinskolen for forskning i sammenliknende europeisk historie*, som hadde sitt hovedsete ved Freie universität og Humboldt-universitetet. Denne "skolen" var han også en av lederne for. Endelig var han i åra 2000-2005 president for CISH: The International Committee of Historical Sciences.

For tida er han tilknyttet både det internasjonale forskningsenteret *Work and Human Lifecycle in Global History* og *Center for Research on Contemporary History* i Potsdam.

Siden 2009 har han vært gjesteforeleser ved UCLA, ved Harvard og Princeton, og ved institusjoner i Jerusalem, Budapest, Paris og Korea.

Kocka har mange æresdoktorater, bl. a. fra Rotterdam, Uppsala, Moskva og Firenze. Han har mottatt flere prestisjetunge forskningspriser og er også medlem av en rekke akademier.

Det er *samtidshistorien, det moderne Tyskland og det moderne Europa* som er Kockas forskningsfelt. Han er spesielt opptatt av det komparative aspektet og samspillet/samarbeidet med de øvrige samfunnsvitenskapene. *Sivilsamfunnet* (*The Civil Society*) spiller en betydelig rolle i Kockas produksjon.

Men spennvidden i hans faglige arbeider er svært stor. Han har arbeidet med bedriftshistorie, krigshistorie, arbeidernes historie, det nevnte sivilsamfunnet og ikke minst borgerskapets historie.

Her følger titlene på noen av hans viktigste faglige bidrag:

- *Unternehmensverwaltung und Angestelltenschaft am Beispiel Siemens 1847-1914* (1969)
- *Facing Total War. German Society 1914-1918* (1984)
- *White Collar Workers in America 1890-1940* (1980)
- *Les employés en Allemagne 1850-1980* (1989)
- *Arbeitsverhältnisse und Arbeiterexistenzen. Grundlagen der Klassenbildung im 19. Jahrhundert* (1990)

- *Vereinigungskrise: Zur Geschichte der Gegenwart* (1995)
- *Industrial Culture and Bourgeois Society. Business, Labor, and Bureaucracy in Modern Germany* (1999)
- *Das lange 19. Jahrhundert* (2001)
- *Civil Society and Dictatorship in Modern Germany* (2010)

Det siste bidraget er bl. a. oversatt til japansk (2011).

I intervjuet i forbindelse med pristildelingen blir Kocka nær sagt som vanlig spurt om hvilket tema han selv ser på som det viktigste, og nøler ikke med svaret: Det er arbeidet om borgerskapet i det 19 århundret.

Kocka utdyper videre at selve den *tilnærmingen* han har valgt til historien, også har hatt betydning: Han mener han har bidratt til å gjøre historiestudier mer analytiske ved å fokusere sterkere på teoretiske tilnærminger. Med det mener han å stille entydige spørsmål og å bruke klart definerte begreper i historiske forklaringer. Noen av disse begrepene har han lånt fra de tilstøtende samfunnsvitenskapene, samtidig som han ved sin egen forskning selv har gitt bidrag til disse vitenskapene.

På spørsmålet om hva det er som opptar ham mest i dag, nøler han ikke med å si at det er *kapitalismens historie*, dens krise og dens fundamentale endringer i løpet av århundrene.

I takketalen ved prisutdelingen den 8. juni 2011 ble han bedt om å si noe mer om sin forskning nettopp på kapitalismen. Jeg velger å sitere direkte fra denne talen (Holberg Prize 2011) for å gi et litt mer uttømmende innblikk i hva årets prisvinner står for:

De siste tiårene har de fleste ikke-marxistiske økonomiske historikere, økonomer og vitenskapsmenn unngått begrepet (altså kapitalismen) som for vagt eller polemisk. Men i det siste har det semantiske aspektet så smått begynt å endre seg. Dette er knyttet til marxismens forfall, slutten på den kalde krigen og kanskje er det også knyttet til den finanskrisen som har rammet oss de siste årene. Vi har observert at begrepet igjen har fått et oppsving, i alle fall på engelsk og tysk.

Hvorfor gir det mening for en historiker å reflektere over kapitalismen? En grunn: konseptet bidrar til å få bukt med snever spesialisering. Det samler økonomiske, sosiale, kulturelle og juridisk-politiske faktorer. Skriver man om kapitalisme, skriver man helt klart om eiendomsrett og desentralisert økonomisk beslutningstaking foretatt av entreprenører og bedrifter, om penger, markeder og kommodifisering, om investering, utbytte og risiko, om kreditt og spekulasjon, innovasjon og vekst. Men man diskuterer også hvordan religiøse overbevisninger har lagt til rette for, eller hindret utviklingen

av kapitalisme. Man kan ikke unngå å snakke om sosiale klasser og sosiale skjevheter, om forholdet mellom marked og stat, i tillegg til det spente forholdet mellom suksess i privat sektor og offentlig ansvar, eller mangel på dette.

En annen fordel med begrepet "kapitalisme": det legger til rette for (og krever) samarbeid mellom historikere og utøvere av nærliggende disipliner...

En tredje fordel med begrepet "kapitalisme": det inviterer til å se nærmere på endringer i et langt tidsperspektiv, i alle fall fra middelalderen og frem til i dag. Det gjør det også mulig for oss å innta en global historisk holdning... "Kapitalisme og krise" er et sentralt historisk tema som har stor relevans i dag. Den økonomiske historikeren Charles Kindleberger påbegynte sin undersøkelse om dype økonomiske kriser med den svært spekulative "South Sea Bubble" (Sydhavsboblen) fra 1720, der Isaac Newton tapte en gigantformue. Newton kommenterte at han kunne beregne bevegelserne til himmelske legemer, men ikke folkets galskap. For perioden mellom 1810 og 1987 registrerte Kindleberger 20 slike kriser. Han fant et regelmessig mønster av manier, panikk, børskrakk og smertefulle gjenoppbygginger.

Nylig foretok jeg en sammenlikning av tre av disse krisene, nemlig krisen i 1873, 1929 og 2008. Til tross for at disse krisene viser enkelte likhetpunkter, skiller de seg også fra hverandre på enkelte grunnleggende punkter. Selv om det har vært snakket mye om likheten mellom depresjonen i 1929 og finanskrisen i 2008, var forskjellene mellom dem enorme, blant annet den sterke fremveksten av finansmarkedskapitalisme som har oppstått i de senere tiår, dagens brede aksept av gjeld i privat og offentlig sektor, regjeringenes nå mye mer aktive rolle – som denne gangen har overtatt og på en måte dempet krisen i markedene, eller i det minste gjort et forsøk på det (uten at vi helt har sett konsekvensene av dette enda). Ulike tidsepoker er forskjellige, og tiden er i stadig endring, og dette begrenser mulighetene til å lære direkte fra historien.

Hver gang har de økonomiske, sosiale og delvis også de politiske konsekvensene vært knusende, og de menneskelige kostnadene høye og ujevnt fordelt. Samtidig har krisene etter noen år utløst en produktiv respons. I 1880-årene var det en tendens mot en mer organisert form for kapitalisme. Det ble utarbeidet nye former for samarbeid mellom store industribedrifter, og ikke minst mellom dem og store banker; det ble etablert foreninger og det ble iverksatt andre tiltak mot en markedskoordinering, støttet av stadig økende offentlig regulering og starten på en velferdsstat. Og på 1930-tallet førte ikke depresjonen bare til fascisme og krig, men også til Roosevelts New Deal... Med andre ord forårsaket kriser sammenbrudd, ofre og tap, men de fungerte også som dynamiske faktorer, som drivkrefter som bidro til å endre og reformere kapitalismen. Om vår siste finanskrise vil føre til slike produktive resultater er ennå uvisst, men det er tvilsomt.

Hvorfor? En av grunnene er dagens svake "Kapitalismuskritik". Hvis vi ser nær-

mere på årene etter 1873 og 1929, ser vi i begge tilfeller at det ikke var den kapitalistiske økonomien som sådan som førte til de strukturelle reformene, og heller ikke hovedsakelig de kapitalistiske aktørene selv som gjennomførte dem. Det var mer et samspill mellom finanskrisen, massiv kritikk av kapitalismen og politiske tiltak basert på sosial mobilisering i det offentlige rom – et samspill som genererte delvise løsninger på grunnleggende problemer, som dermed førte til strukturelle reformer. Historien viser hvor foranderlig kapitalismen har vært over tid. Den har overlevd sine motstandere fordi den er et system som kan lære, reformeres og tilpasses ulike forhold. Men disse omstruktureringene av kapitalismen er ikke først og fremst gjennomført av kapitalistene, men i stor grad resultatet av kritikk, sinne og press fra allmennhet og politikere. Kapitalismen trenger sine kritikere. For øyeblikket er kritikken av kapitalismen nesten ikke hørbar – helt motsatt av hva den var på 1930-tallet.

KILDER

Holbergprisens nettsider: www.holbergprisen.no

Holberg Prize 2011 (Program for prisseremoni Holbergs internasjonale minnepris og Nils Klim-prisen 8. juni 2011)

Leiv Storesletten

ABELPRISEN 2011

John Milnor

Abelprisen vart i år delt ut for niande gong. I løpet av desse åra har prisen rokke å bli den mest prestisjefylte utmerkinga innan matematikk. I retningslinene heiter det:

Prisen er en anerkjennelse av vitenskapelige bidrag som er av eksepsjonell dybde og betydning for matematiske fag. Slikt arbeid kan ha løst grunnleggende problemer, frembrakt innflytelsesrike nye teknikker, kommet med samlende prinsipper eller åpnet for viktige nye forskningsfelt. Det er et mål at prisene i årenes løp skal tildeles innen et vidt spekter av områder innen matematiske fag.

Hittil har elleve personar fått denne høge utmerkinga, alle framragande matematikarar med internasjonalt ry. Dei er gigantar innan matematikken og har løyst djupe og fundamentale problem, utvikla nye teoriar og dels revolusjonert gamle klassiske felt. Prisvinnarane spanner over vide felt innan matematiske fag, sentrale område som geometri, talteori, algebra og gruppeteori, topologi, matematisk analyse, differensiallikningar, numerisk analyse og sannsynsteori.

Prisvinnaren dette året er den vidgjetne amerikanske matematikaren John Milnor. Han er fødd i New Jersey, USA, i 1931. Universitetsstudiane gjennomførte han ved Princeton University, og tok doktorgraden ved same universitet i 1954, med Ralph Fox som rettleiar. Vidare var han tilsett ved Princeton University fram til 1967. Etter kortare opphald ved University of California, Los Angeles og Massachusetts Institute of Technology, kom han til Institute of Advanced Study i Princeton i 1970. I 1989 vart han den første leiaren av Institute of Mathematical Sciences ved Stony Brook University i New York, der han har hatt sitt daglege arbeid fram til i dag.

I følgje Abelkomiteen får Milnor prisen ”for banebrytende oppdagelser innenfor topologi, geometri og algebra”. Vi kjenner ord som geometri og algebra, men kva er topologi. Sagt på ein enkel måte, topologi er ei form for generalisert

geometri, og er ei stor og viktig grein av matematikken. I topologi studerer ein figurar som kurver, flater og lekamar, osv. Men i dette studiet er ikkje avstand, vinklar og areal viktige, men meir grunnleggjande eigenskapar som er uavhengige av kontinuerlege deformasjonar som strekking, vriding og bøyning. Til dømes er ein trekant og ein sirkel topologisk ekvivalente, det same er ein terning og ei kule. Topologi blir populært kalla gummigeometri.

Milnors arbeid er alle prega av framifrå forskning: djup innsikt, levande fantasi, overraskingselement og eineståande kvalitet. Hans mest berømte enkeltarbeid er frå 1956, nemleg oppdaginga av eksotiske, glatte kuleflater i sju dimensjonar, som var eit heilt uventa resultat. Denne oppdaginga er ein forløpar for differensialtopologien, og førde til ein eksplosjon av arbeid frå ei heil gruppe framifrå matematikarar. I tillegg til topologi har Milnor gjeve viktige bidrag til differensialgeometri, algebra og dynamiske system. På kvart område han har arbeidd med, har hans innsikt og tilnærmingsmåtar hatt avgjerande innverknad på utviklinga. Boka han har skrive om isolerte hyperflatesingularitetar, blir sett på som det viktigaste enkeltarbeid innan singularitetsteori, og har gjeve oss viktige omgrep som Milnor-talet og Milnor-fibre. Milnor er kjend for å vera ein framifrå formidlar av faget. Han har m.a. skrive ei rekkje ypparlege bøker, kjende for sin lette, klare og presise stil. At han også er ein glimrande førelesar, fekk han vist til fulle i ei førelesing i samband med prisutdelinga.

Vi skal ikkje gå nærmare inn på dei mange ypparlege enkeltarbeid som John Milnor har publisert. Arbeida har i høgste grad vekt oppsikt og blitt lønna med gjeve prisar. Allereie i 1962 fekk han Field Medaljen for arbeidet innan differensialtopologi. Denne prestisjefylte prisen blir delt ut berre fjerdekvart år - til matematikarar under førti. Seinare har han vorte tildelt National Medal of Science (1967) og den gjeve Wolf-prisen i 1989. Når det gjeld Leroy P. Steel-prisen, har han fått den i tre ulike variantar: for Seminal Contribution (nyskaping) i 1982, for Mathematical Exposition (formidling) i 2004 og for Lifetime Achievement (livsverk) i 2011.

Abelprisutdelingane har ikkje vore kontroversielle så langt. Prisvinnarane er som sagt alle framifrå matematikar med internasjonalt ry. Dei har alle gjeve fundamentele bidrag som har sett varige merke både på klassiske og nyare felt. Alle vinnarane har vore særskild verdige kandidatar til prisen; der er alle samde. Men det har vore peika på at dei alle er eldre menn, og at dei tidlegare har fått mest alt av det som finst av gjeve prisar innan matematikken. Ville det ikkje vore meir spennande og utfordrande å tildela prisen til ein ung framstormande matematikar med djupe og revolusjonerande bidrag? Dette kan det vera delte meiningar om. Men dei internasjonale Abelkomiteane som hittil har delt ut prisen, har vore

klare og eintydige på dette: Prisen skal berre tildelast dei aller fremste forskarane i faget, utan omsyn til alder og kjønn. Dette har vore med på å gje Abelprisen den høge prestisje den har i dag, trass sin unge alder.

KJELDER

Abelprisens nettsider: www.abelprisen.no/no/prisvinnere/2011/
Wikipedia

UNIVERSITETSJUBILEET I ARENDAL

11. 12. 2011

Tora Aasland

Tale ved universitetsfesten i Arendal

Kristian Fossheim

Helsingstale ved 200-årsjubileet for eit norsk universitet

Ernst Håkon Jahr

Universitetet i Norge 200 år. Glimt fra Agders lærdomshistorie

John Ole Askedal

Hilsen fra Universitetet i Oslo

Torunn Lauvdal

De nye universitetene

Gunnar Molden

”Grundstenen til Norges forøgede lyksalighed.”

Jacob Aall og det sterke engasjementet for et eget norsk universitet 1809–11

Pål A. Pedersen

Tale under festmiddagen i Arendal

Harald Olsen

Jakten på en festkantate

Konrad Mikal Øhrn

Kantate ved universitetenes 200-årsjubileum i Norge

Statsråd Tora Aasland
Forsknings- og høyere utdanningsminister

TALE VED UNIVERSITETSFESTEN I ARENDAL

Det er en glede å få være til stede ved den storslåtte feiringen som Agder Vitenskapsakademi og Nes jernverksmuseum har invitert til!

Men det er også en stor begivenhet som feires.

Universitetssaken i Norge var stor og engasjerende fra slutten av 1700-tallet og fram til den endelige beslutningen kom i 1811 fra danske kong Fredrik VI om at Norge skulle få et eget universitet. I dag er det 200 år siden denne begivenhet ble feiret landet over.

Vedtaket ble fattet av kong Frederik VI, mot hans ønske da han, rimeligvis, fryktet at et eget universitet på norsk grunn det kunne gi næring til norsk selvstendighetstrang.

Til sist gav kongen likevel opp sin motstand, og den 2. september 1811 ga han ordre om at det skulle opprettes et "fulstændigt Universitet" i Norge.

Ifølge professor i historie, John Peter Collett ved Universitetet i Oslo, hadde nordmennene aldri tidligere maktet å samle seg om et krav til kongen, og opplevd at kongen – som ikke var forpliktet til å høre på sine undersåtter, og som langt fra var en norgesvenn – ga etter.

Betydningen for Norge ved å få et eget universitet, kan neppe overdrives. Det økte selvstendighetstrangen, og det styrket den nasjonale selvfølelsen og den nasjonale identiteten.

HVORDAN GIKK DET TIL AT NORGE FIKK EGET UNIVERSITET?

Som mangeårig preses i "Det kongelige selskap for Norges Vel", er jeg stolt av selskapets engasjement i universitetssaken.

I romjulen året 1809 ble Selskabet for Norges Vel stiftet. I løpet av kort tid var det etablert lokalforeninger over hele landet, og mer enn 2000 personer meldte seg snart inn. Norge som nasjon hadde ikke organisert seg på flere hundre år. I Selskabet for Norges Vel møttes de norske elitene: landets fremste embetsmenn, velstående kjøpmenn, godseiere, prester, dommere og offiserer og mange fra den vanlige bondebefolkningen. Én stor sak kunne alle samle seg om: universitetet.

Norges Vel var den institusjon som utlyste prisen for den beste avhandlingen om "et Universitets Oprettelse i Norge". Bakgrunnen var at "vitenskapeligheten skulle gjennomsyre hele samfunnet".

Førsteprisen gikk til Nicolai Wergeland, annenprisen til Mathias Bonsach Krogh, og tredjeprisen til Ole Røhmer Sandberg.

Selskapet tok også initiativ til en landsomfattende innsamling av midler til det nye universitetet. I løpet av to år klarte de å få inn nærmere en million riksdaler fra tusenvis av givere. Oppslutningen var overveldende. Alle lag av befolkningen bidro, og ikke så rent få kvinner: rikmannsenker og embetsmannsdøtre, men også småhandlere og bondeenker. Summen som ble samlet inn, ville tilsvart et milliardbeløp i 2011-kroner, trolig det største som er kommet inn ved innsamling til et allmenntilgitt formål i Norge noensinne.

Når kongen måtte gi tapt, sier professor Collett, var det fordi nordmennene hadde gjennomført en nasjonal dugnad, samlet seg bak kravet om et norsk universitet og organisert opinionen på en måte som selv en eneveldig konge måtte bøye seg for. Ikke noe annet europeisk universitet var blitt til på en slik måte – som resultat av det som best kan betraktes som en folkeavstemning, kombinert med en stor nasjonal innsamlingsaksjon som sikret startkapitalen.

Selv om hovedmannen bak denne vellykkede aksjonen var grev Herman Wedel-Jarlsberg, så er det all grunn til å peke på den aktivitet som også Sørlandet, ikke minst den som teolog og jernverkseier Jacob All utviste. Han var en av de ivrigste forkjemperne, både når det gjaldt å argumentere for saken, i offentligheten og bak kulissene, og når det gjaldt økonomisk støtte. Sammen med en rekke folk fra distriktet og en "hard kjerne" i Arendal by hadde han som en av lederne for det regionale Norges Vel arbeidet iherdig for saken.

Nasjonsbygging var kunnskapsspredning og forståelse for vitenskap og læring. Det var ikke uten grunn at Kongsberg som landets fremste bergverksby ble nevnt som mulig universitetsby. Og det var ikke uten grunn at Jacob Aall som eier av Nes Jernverk, så hvor viktig kunnskap var. Holt Seminar ble jo da også en skole som fikk et langt og spennende liv som utdanningsinstitusjon.

FEIRINGEN 11. DESEMBER 1811

I dag, 11. desember, feires gleden over vedtaket om opprettelsen av et eget universitet her i Arendal, på samme dag som den på Sørlandet og flere andre steder ble feiret for 200 år siden. Selskapet for Norges Vel tok initiativ til feiring over

hele landet og at festen skulle holdes over samme lest: salutt og klokkespill.¹ Når noen landsdeler (Finnmark, Nordland) feiret saken så sent som 2. påskedag, skyldtes dette både sen postgang og værforholdene. Det fantastiske var at saken ble feiret over det ganske land!

Universitetene i Norge 1811- 2011

Samtidig som vi i dag feirer universitetsbegivenheten, vil jeg også gjerne få peke på at Norge ikke stod uten kunnskapstilvirking før 1811. Vi hadde Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim før vi hadde universitet, og så langt tilbake som 1760, og framsynte menn her var blant forkjemperne for universitetstanken.

I de 200 årene fra 1811 til i dag er det ingen tvil om at det første norske universitet, nå Universitetet i Oslo, som ett av våre nå 8 universiteter, har fylt sin rolle for nasjonen på en forbilledlig måte.

Norsk universitetshistorie er en stolt historie om byggingen av landet, en historie om opplysning av folket, om demokratisk utvikling, og om like muligheter og delaktighet i kunnskapsutviklingen.

Vi kan vanskelig tenke oss et samfunn uten universitetene.

Universitetene har gitt Norge gode embetsmenn og fagfolk, de har gitt samfunnet undervisning på særdeles høyt nivå og forskning i verdensklasse. De har bidratt – og bidrar nå mer enn noensinne – til verdiskaping og økt velstand.

Annenprisvinneren i Norges Vels prisoppgave om universitetssaken, biskop Mathias Krogh på Alstahaug, var en av dem som deltok aktivt i arbeidet med opprettelsen av et universitet i Norge. Han uttalte at:

” Enhver vitenskap bør læres praktisk. Enhver student har rett til å være uenig med sin lærer. Vitenskapene må være likeverdige. Det må være likeverd mellom teoretiske og praktiske kunnskaper. Og sist, men ikke minst, det må være likeverd i muligheter til kunnskap og opplysning. ”

Dette er et godt utgangspunkt for den videre utviklingen av kunnskap og vitenskap, og av universitetene. Store og dristige tanker om kunnskap som ble båret fram av folk som Jacob Aall, Wedel Jarlsberg, Krogh, Wergeland og andre som en

1 Det er blitt opplyst at folkefesten i 1811 ble avsluttet med en bespisning av det fattige. Dette er ikke tatt med i talepunktene da dagen i 2011 avsluttes med annen form for bespisning. Når det gjelder at hele landet feiret 1811, må det være gjort et unntak for dette på Tøtta, hvor det ble feiret i januar året etter.

del i nasjonsbyggingen. Vi hørte dem igjen i går fra tre kvinner som fikk Nobels fredspris, og som stolt la kraft i virkemiddelet å utdanne folk for å bygge demokrati og gi mulighet for å delta.

Kristian Fossheim
Preses Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab

HELSINGSTALE VED 200-ÅRSJUBILEET FOR EIT NORSK UNIVERSITET

Statsråd, fylkesmann, preses, vyrde forsamling!

La meg først takke Agder Vitenskapsakademi for initiativet til 200-års-feiringa av vedtaket om oppretting av eit norsk universitet.

Kor viktig var så saka?

I ein nasjons historie er det enkelte hendingar som står fram i folkets medvit som spesielt avgjerande for folket si framtid. Det er hendingar som varslar ei ny tid, eit skifte til noko betre, ein ny fridom, eit åk som blir kasta av, ny framgang for nasjonen. Vi kan tenkje på biletet av Kong Haakon den 7. som stig i land i Kristiania med kronprinsen på armen. Vi kan tenkje på biletet frå Akerhus festning ved den tyske kapitulasjonen i maidagane 1945, og meldinga om at "Vår kamp er kronet med seier".

I dag vil eg foreslå at vi ser for oss biletet av Domus Media ved Universitetet i Oslo som eit symbol på det vi og heile nasjonen feirar dette året. Mange av oss her, meg sjølv inkludert, og titusenviis av unge studentar i sin ungdoms blomst har skride inn framfor Domus Media til tonane av Griegs hyllingsmarsj til Sigurd Jorsalfar, med høgtid i sinn.

Det stod rett nok ikkje nokon universitetsbygning nokon stad i Norge den minneverdige dagen den 2. september 1811, vedtaksdagen for oppretting av eit norsk universitet, og heller ikkje den 11. desember 1811, den dagen nasjonen feira vedtaket. Men hendinga i seg sjølv stod likevel ikkje langt attande i høve til dei eg nemnde i nasjonal betyding.

For vedtaket om oppretting av eit norsk universitet var den første store grunnsteinsnedlegginga for kunnskaps-Norge, som eit mektig varsel om starten på den nasjonsbygginga som skulle føre Norge bort frå fattigdom og status som utkantnasjon, langt frå det opplyste Europa, fram til ein posisjon som verdas beste land å bu i. Det neste store steget i denne leia var opprettinga av Norges Tekniske Høgskole i Trondheim med oppstart i 1910, 99 år seinare.

Korleis denne sigeren vart vunnen, er sjølvsagt ei lang historie, ei historie som til sjuande og sist involverte det meste av intellektuell og økonomisk kraft i vår nasjon. Men nokon måtte gå føre i kampen. Det er her Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab kjem inn. Av tidsomsyn må eg her stort sett avgrense meg til den rolla vitskapsselskapet sin grunnleggjar hadde. I arbeidet for eit norsk universitet spela biskop Johan Ernst Gunnerus ei absolutt hovudrolle i tida frå han kom til Trondheim i 1758 til sin død i 1773.

Med bakgrunn frå Københavns Universitet og lange forskaropphald i både Jena og Halle var den talentfulle Gunnerus Norges største vitskaplege aktivum i andre halvdel av 1700-talet. Difor var han rette mann. I Trondheim utgjorde Gunnerus saman med den danske adelsmannen Peter Fredrik Suhm og rektor Gerhard Schøning ved Katerdalskolen ei formidabel vitskapleg kraft som ingen by i Norge kunne vise maken til. Selskabets skrifter, som tok til å kome ut alt i 1761, vart mottekne med respekt ute i Europa. At Selskabet hadde høg status her i landet, i København og i Europa, gav Gunnerus stor autoritet i inn- og utland. Vitskapsselskapet som institusjon og hans eigen innsats som vitskapsmann gav han slik tyngde at då Struensee i 1771 ynskte ei omorganisering av Universitetet i København, fekk Gunnerus ordre om straks å reise til København og personleg utarbeide ein plan for dette.

Gunnerus var nå i ein framifrå posisjon til å legge fram sine tankar og sin plan som han hadde bore på og argumentert for lenge: Norge måtte få eit eige universitet. Både Gunnerus og Suhm hadde gitt uttrykk for at Norge stod i ei beklageleg særstilling i Europa utan eit universitet. Mot denne tanken stod eigentleg både kongehuset og statsapparatet. Universitetssaka var politisk sensitiv fordi den lett kunne oppfattast som del av ei separatistrørsle. I eineveldets dagar måtte ein ikkje vere for dristig. Det galdt å fremje ein så stor tanke på ein måte som kunne akseptast av både kongehus og establishment i kongens by, det vil seie: Den måtte framstå som ei heilstatssak. Alt anna ville vere respektlaust og utfordrande andsynes kongemakta i tvillingriket, og verst av alt, som eit mogeleg teikn på at Norge ville foretrekke eit samband med Sverige.

Gunnerus hadde funne svaret: Eit norsk universitet måtte kome til Christianssand. Dit ville han sjølv flytte og ta med seg vitskapsselskapet. Slik skulle det nye universitetet bli oppfatta som ei felles sak for tvillingriket. Plassert så nær Danmark ville det trekkje til seg jyske studentar. Heilstatstanken var ivareteken. Slik skulle kongehuset vinnast for saka. Av denne grunn kunne ikkje Trondheim vere vertsby for det nye universitetet, trass i at byen hadde dei største ressursane både vitskapleg og finansielt. Christiania peika seg ikkje ut. Mange andre stader vart nemnde i diskusjonen.

Då Gunnerus vart beordra til København, hadde han sjølv sagt planen med seg, og han skreiv ein stor tale om saka. I København hadde han sjansen til å fremje den mykje sterkare enn på avstand frå Trondheim.

Gunnerus' sekretær i København, Tauber, skreiv om korleis Gunnerus opplevde entusiasmen for saka i Norge under opphaldet i København i 1771-72: "Hver Postdag kom der en hel Pakke Breve fra alle kanter av Norge, med Anmodning om at sørge for den Sag". Det var "den norske Nation som højrøstet talde i det allerviktigste Anliggende, med ham som sin Tolk". Det kan og nemnast at både Gunnerus, og seinare, i 1788, Selskabets visepreses Hagerup meinte at nordmennene sjølve ville greie det økonomiske løftet, noko som delvis kom til å skje.

Før tilbakereisa etter utført oppdrag når det galdt planen for organisering av Universitetet i København, fekk Gunnerus foretrede for ei rekkje medlemmer av kongefamilien. Dronninga gav uttrykk for at ho fullt ut unte det norske folket eit universitet, og tilhøvet til kongefamilien var etter alt å dømme godt. Som bevis på dette fekk Gunnerus med seg både at prins Frederik heretter skulle vere preses for Selskabet, og dessutan ein årleg sum på 300 riksdalar til Selskabets utdeling av prisar til tiltaksame personar i Norge.

Men privat skreiv Gunnerus til Suhm at han ynskte aldri meir å sjå København igjen. Dette hadde ein dramatisk bakgrunn: Etter Struensees fall ved eit statskupp den 17. januar 1772, nokre månader før tilbakereisa, må Gunnerus ha følt at han kom farleg nær å bli trekt inn i det dødelege dramaet som enda med at Struensee vart avretta på den tidas mest inhumane måte. Ein nær slektning av Gunnerus skreiv seinare til Carl von Linné, som hadde blitt ein nær ven av Gunnerus: "Jeg maa dog bekjende at han aldrig siden sin Hjemkomst fra Kjøbenhavn nogensinde var mere den muntre og morosamme Gunnerus... Det gikk ham så haardt til Hjerte..." Så levde han heller ikkje lenge etter dette. Alt året etter, i 1773, gjekk det som han hadde frykta lenge, han døydd på ei visitasreise i sitt store kyrkjerike, som omfatta heile Norge nord for Sunnmøre. Omorganiseringa av universitetet vart naturleg nok ikkje gjennomført etter Gunnerus sin plan.

Men Gunnerus sin største livsdraum vart oppfylt: Opprettinga av eit norsk universitet vart realisert. Difor er vi her. I den siste fasen før vedtaket den 2. september 1811 var vårt Selskab mindre aktivt, det er sant, men grobotnen hadde det skapt gjennom Gunnerus og andre medlemmer i Selskabet.

I 1811 vart det halde fest i København for vedtaket om det nye norske universitetet. Vitskapsselskapet var representert ved prins Christian Frederik, som nå var Selskabets høge preses. Han framførde ei helsing på vegne av Selskabet, og sa mellom anna: "Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab hilser dig Norges

Universitet, som sin yngre Søster! I en lang Rekke av Aar havde Nordboens nu oppfylgte Ønske været vakt i Nordmands Bryst, da en Gunnerus, for tildeels at bøde på det Savn, som den Gang ikke stod at overvinde, stiftede det videnskabelige Samfund i Trondhjem, i hvis Navn jeg her tolker dets Glede over nu at se Videnskabelighedens Morgenrøde at grye i blandt Norges Fjelde.... Som Søstre, Døttre af een vennehuld Fader skulle begge videnskabelige Stiftelser, så er mit Ønske, gaae Haand i Haand frem til det store Maal: Videnskabeligheds Udbredelse i Norge.”

Men Selskabets rolle i relasjon til universitetet var på ingen måte over med dette. Viktigast for ettertida vart for det første kampen for å halde Selskabet i Trondheim, og ikkje overføre det til Christiania, som sterke krefter arbeidde for, og for det andre at Selskabet i ei årrekkje vart landets ”forskinsråd”, dvs ein institusjon som finansierte vesentlege deler av forskinga ved Det Kongelige Frederiks Universitet i Christiania. Desse tinga hang nøye saman. Trondheim vann kampen om plassering av Selskabet, noko som seinare kom til å ha stor betydning for vidare utbygging av ei rekkje kunnskapsinstitusjonar i Trondheim. Den siste store av desse var Universitetet i Trondheim, oppretta i 1968, der Vitskapsmuseet og Gunnerusbiblioteket, som Selskabet hadde bygd, vart hjørnesteinar. I 1984 vart desse institusjonane under Selskabet formelt overførte til staten ved universitetet. Og den 17. april neste år skal Gunnerus-prisen for berekraft delast ut av hans gamle Selskab i Trondheim. Det blir den første internasjonale forskarprisen i Trondheim nokon gong. Vi kan seie at ringen er slutta for føregangsmannen Gunnerus. På nytt skal hans namn lyde ute i verda.

Med dette framfører eg, i Gunneri ånd, Selskabets gratulasjon til si ”yngre Søster”, nå Universitetet i Oslo!

Ernst Håkon Jahr
Preses Agder Vitenskapsakademi

UNIVERSITETET I NORGE 200 ÅR: GLIMT FRA AGDERS LÆRDOMSHISTORIE FRAM MOT 1811

Statsråd, ærede forsamling!

Gratulerer med dagen, gratulerer med universitetsjubileet!

Agder har en lang, interessant og variert lærdomshistorie, selv om vitenskapsakademiet først blei etablert i 2002 og universitetet i 2007.

Universitetet kom seint til Norge, og sammenligna med Sverige og Danmark er alle universitetene i Norge unge. Når det eldste universitetet i Sverige er 534 år og det eldste i Danmark 532, blir selv 200 år lite. Hvert land har sin akademiske tidsregning, og det har vi også. I vår lille andedam omtaler vi nå ofte Tromsø blant de 'gamle' universitetene!

Men i 1811 var landet i begeistringsrus, og den 11. desember blei det feira over hele landet med klokkeringing, festmøter og bespisning av de fattige at kong Fredrik endelig hadde gitt etter og godtatt et eget universitet i Norge. Den 11. desember 1811 var det likevel ikke Kristiania, men Universitetet på Kongsberg de så for seg. Først i mars 1812 blei vedtaket gjort om, og Kristiania endelig utpekt som universitetsby. Men plasseringa betydde lite i desember 1811, det var det nasjonale, det norske universitetet de feira, ikke hvor det skulle etableres.

Da dette skjedde, og i den årelange prosessen forut for Kongens 'ja' den 2. september 1811, var Agder i høyeste grad med. Jacob Aall var sentral på så mange områder, og også her. Ettersom vi ganske snart skal få høre mer om Aall, nevner jeg han bare. I siste fase i universitetsprosessen var det ikke minst Nicolai Wergeland, Henriks far, som med sitt prisbelønte verk "Mnemosyne" (1811), bidrog avgjørende. Mnemosyne var i det gamle Hellas de ni musenes mor, så det var slett ingen dum tittel når oppgaven var å utrede et universitet i Norge. Med base i Kristiansand, som adjunkt ved Katedralskolen, pekte Nicolai Wergeland på Kristiania som det beste stedet for universitetet. Men 40 år før det, i 1771, hadde biskopen i Trondheim i sitt velformulerte og detaljerte forslag til kongen

om et universitet i Norge, pekt på Kristiansand som den da opplagt beste plasseringa. Slik skrev han, på tysk, som Struensee, kongens fremste rådgiver, ville ha det: "Der beqvemste Ort in ganz Norwegen für die neue Universität wirt Christiansand seyn." Dette skrev Gunnerus i 1771, men det var likevel ikke *hvor*, som var det viktigste. Da, som i 1811, var det avgjørende at universitetet *kom*.

For Agder Vitenskapsakademi er det viktig å peke på at vår landsdel i høyeste grad var med både på å argumentere fram det norske universitetet, og tidlig også var aktuelt som etableringssted. Agder var nemlig på ingen måte en akademisk og intellektuell avkrok og bakevje, noe mange seinere nok har villet se på Sørlandet som, spesielt kanskje da universitetstanken igjen kom opp her sør, i 1960, med de framtidsretta ideene og planene som rektor ved Katedralskolen, dr. philos. Halvor Vegard Hauge, da gjorde seg til talsmann for.

Men den gang da det norske universitetet kom, i 1811, da var Agder virkelig med, akademisk og på andre måter. Arendal var den ledende byen, særlig økonomisk, og den bidrog med direkte pengestøtte til universitetet, mer enn tre ganger det f.eks. Bergen gav, for bare å nevne én sammenligning, særlig siden Bergen var heldig og fikk universitet nummer to. Arendals betydning den gangen, at Jacob Aall hører til i nærheten, og at han i tillegg skrev hovedtalen til festen her i byen den 11. desember 1811, gjorde at vi bestemte oss for å holde denne universitetsfesten nettopp i Arendal, 200 år etterpå, og på den samme dato som den gangen. Kristiansand var i sammenligning ikke så stor og langt fra så rik. Men Kristiansand var også, som Arendal, en uhyre interessant by, internasjonalt orientert, liberal og radikal, og med stiftets viktigste lærdomssete siden 1686, Schola Christiansandensis, altså Katedralskolen. Nicolai Wergeland var som nevnt adjunkt der, og han var slett ikke den eneste akademisk og intellektuelt aktive læreren som underviste ved skolen.

Flere framstående intellektuelle bidrog til at Agder fram mot 1811 hadde en framskutt posisjon i landet akademisk sett. Her kan jeg bare nevne noen få navn. Et par av dem er nok relativt ukjente i dag, men de fortjener i høyeste grad å bli trukket fram fra glemselen både nasjonalt og, ikke minst, lokalt, når Agders lærdomshistorie skal beskrives.

De fleste vil kjenne til reformasjonspresten fra 1500-tallet, som bl.a. omsatte Snorre fra gammelnorsk, nemlig Peder Claussøn Friis (1545-1614). Han la et tidlig grunnlag for akademisk virksomhet, særlig med sine historisk-topografiske arbeider. Men viktigere fram mot 1811 var likevel de to biskopene Jens Christian Spidberg på 1700-tallet (1684-1762) og Peder Hansen (1746-1810) ved århundreskiftet.

Vi sier gjerne at Johan Ernst Gunnerus begynte den naturvitenskapelige ut-

forskinga av Norge, at vitenskap i moderne forstand begynte med han, da han i 1758 kom til Trondheim som biskop, og i 1760 etablerte Videnskabsselskabet i byen. Og det er rett. Moderne naturvitenskap i Norge begynte med Gunnerus. Men biskop Spidberg i Kristiansand var likevel naturviter før Gunnerus. Han fikk en doktorgrad fra Københavns universitet. Fra 1758 var han medlem av Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i København, og han publiserte i selskapets skrifter. Det var det ikke mange nordmenn på den tida som gjorde. Spidberg interesserte seg bl.a. for jordskjelv, og sine funn publiserte han i det svenske Vetenskapsakademiens skrifter. Et manus om runer ligger forvart i Trondheim, det sendte han til Vitenskapsselskapet der. Han publiserte ei bok om nordlys, på tysk, i Halle, og blei internasjonalt kjent for det. Og han skrev om tsunamien i Oslofjorden etter det store jordskjelvet utafor Portugal 1. november 1755. Da flodbølgen kom inn Oslofjorden, var den blitt relativ harmløs, men båter blei likevel løfta på land og ei tjenestejente som var tidlig ute for å hente vann, måtte springe på land for å unngå flodbølgen som kom. Spidberg var lei seg for at den kom på ei tid da nesten alle lå og sov, for dermed gikk han glipp av mange øyenvitneobservasjoner å basere sin beskrivelse på. Spidberg var imidlertid både teolog og naturviter, og noe av hans projekt gikk ut på å prøve å forene de to vitenskapsområdene. Det var forståelig ut fra Spidbergs religiøse tro og overbevisning, men det var ikke alltid like vellykka som tverrvitenskapelig prosjekt, må vi nok si i dag.

Spidberg bygde gjennom åra opp et imponerende vitenskapelig bibliotek i Kristiansand med over 6000 bind, men alle bøkene gikk tragisk nok tapt i den store bybrannen 1734. Etter det fortsatte likevel Spidberg ufortødent sitt vitenskapelige arbeid, og han tok til med igjen å bygge opp en naturvitenskapelig boksamling. Denne andre samlinga nådde likevel aldri den størrelse og betydning som den første hadde hatt. Tenk om biskop Spidbergs boksamling på tusenvis av bind kunne ha vært med og danne grunnstammen i universitetets bibliotek, UB, fra 1811! Det ville vært et uhyre viktig bidrag, for vi vet at universitetet nesten helt mangla bøker i starten. Biskop Spidberg døde under en visitasreise i 1762.

Den andre biskopen som bør nevnes, tidsmessig noe nærmere 1811, er Peder Hansen, født i Danmark og biskop i Kristiansand 1799-1803. Fire korte år, så drog han tilbake til Danmark igjen, men fire år med imponerende aktivitet, som gav varige resultater. Her skal jeg bare trekke fram to forhold, som han særlig bør huskes for, nemlig etablering av leseklubber og utdanning av lærere. De to henger naturligvis tett sammen. Hansen ville med de om lag 40 leseklubbene han fikk i gang rundt om i stiftet, hjelpe fram leseferdigheten blant menigmann. Og han stod i forlengelsen av det for den første lærerutdanninga vi kjenner til i

Agder og Rogaland. Hele 104 evnerike gutter skal ha mottatt undervisning direkte av biskopen, og de virka seinere som lærere rundt om i Kristiansand stift. Holt seminar fra 1839, som vi med rette trekker fram som starten på det som i dag er UiA, representerer altså ikke den første lærerutdanninga på Agder, den stod isteden biskop Peder Hansen for ved århundreskiftet, da opplysningshundråret gikk over i 1800-tallet, og vi er ved Jacob Aall, Nicolai Wergeland og 1811.

Disse jeg har nevnt, var ikke aleine som aktive forskere og intellektuelle, men Peder Claussøn Friis, biskopene Spidberg og Hansen, verkseier Jacob Aall og adjunkt og prest Nicolai Wergeland var hver på sin måte viktige representanter for Agders tidlige lærdomshistorie. Det de bidrog med, var oftest mer nasjonalt enn lokalt viktig, og i Spidbergs tilfelle i tillegg ofte internasjonalt orientert. Til sammen viser det de gjorde, at Agder fram mot 1811 på ingen måte representerte noen akademisk avkrok. Det var ikke uten grunn at universitetsfestene her var mange og store den 11. desember 1811. Egdene hadde god grunn til å feire. De hadde i betydelig grad vært med på å hjelpe universitetssaken fram til seier.

Agder Vitenskapsakademi ønsker å bidra til forskning om og beskrivelse av Agders lærdomshistorie. Det er akademiets håp at den gullmedaljeoppgaven styret har utlyst i samband med 50-årsjubileet neste år, skal resultere i interessante undersøkelser og beskrivelser fra landsdelens lærdomshistorie. Oppgaven er formulert slik av akademiets styre:

”Agder Vitenskapsakademi feirer i oktober 2012 at det da er 50 år siden Agder Akademi ble etablert. I den anledning utlyser akademiet nå en prisoppgave for akademiets gullmedalje, for en avhandling/artikkel med emne fra Agders lærdomshistorie:

Agder har en lang lærdomshistorie, for eksempel knyttet til militær utdanning, til Kristiansand katedralskole fra 1686, til vitenskapelig og utdanningsmessig virksomhet ved bispesetet fra 1682, og med utviklingen av seminaret på Holt fra 1839, via flere høyskoler og universitetsundervisning til Universitetet i Agder fra 1. september 2007.”

Innleveringsfristen er 10. april neste år, og vi lokker både med gullmedalje og 30.000 kroner. Spre ordet, eller kanskje noen i salen føler seg kallet! Ikke noe ville være bedre!

Jeg slutter med en gammel akademisk hilsen til Det Norske Universitetet, som nå er 200 år, og som i dag omslutter alle norske universiteter:

Det leve, vokse og blomstre! *Vivat, crescat, floreat!*

Takk for oppmerksomheten!

John Ole Askedal

HILSEN FRA UNIVERSITETET I OSLO

Statsråd, mine damer og herrer!

Jeg har fått det ærefulle oppdrag å overbringe en hilsen fra Universitetet i Oslo på vegne av Universitetets rektor, professor Ole Petter Ottersen. Han er dessverre på kort varsel blitt forhindret fra å delta på dagens jubileumsfest og sender forsamlingen sin hjertelige personlige hilsen.

Arendal fortjener en spesiell hilsen fra Universitetet i Oslo. Begeistringen for universitetsvedtaket i 1811 var stor både i byen og de omliggende distrikter. Det var gode grunner til det. Arendal var en internasjonalt orientert kyst- og sjøfartsby, åpen for, og for sin utvikling avhengig av, impulser og muligheter som kom utenfra. Byens borgere så klart betydningen av norsk nasjonal akademisk selvstendighet før muligheten for politisk selvstendighet dukket opp i horisonten. Og de var villige til å investere i den norske universitetsdrømmen. I Selskabet for Norges Vels landsomfattende innsamling av midler til det nye universitetet kom det største individuelle bidraget fra verkseier Jacob Aall på Nes Verk. Det var på 20 000 riksdaler.

Men også mange andre gav mye. Som eksempel skal jeg nevne en som både gav rikelig og dertil i sin person samler mye av den grobunn og de ambisjoner som gav næring til det sterke ønsket om et universitet på norsk jord. Hans navn er Henrich Nicolai Jæger (1780–1846), i 1811 byfogdfullmektig og fra 1816 og frem til sin død byfogd i Arendal. Han er forfatteren av den festkantate vi i dag skal få høre på nytt. Jæger var selv født i Danmark, hadde sin juseksamen fra Københavns Universitet, og året 1814 var ennå ikke opprunnet. Men han ville ha et universitet i Norge. Av sin byfogdfullmektiglønn gav han 50 riksdaler – etter datidens målestokk en ikke ubetydelig sum. Jæger var meget godt belest både i naturvitenskap og historie, og han hadde store kunnskaper i de moderne europeiske fremmedspråk tysk, fransk, engelsk og nederlandsk. Med sin omfattende nederlandsk–dansk-norske og dansk-norsk–nederlandske ordbok i to bind (1826 og 1831) ble han Norges første fremmedspråklige leksikograf overhodet. Vi vet ikke om det primært embetsmannsutdannende universitet landet i første

omgang fikk, i alle henseender oppfylte hans ønsker. Men vi bør kunne si at den faglighet hans vitenskapelige interesser representerte, viste fremover til universitetets videre utviklingshistorie.

Universitetet i Oslo takker Arendal for byens historiske innsats og gratulerer med dagen!

Torunn Lauvdal
Rektor Universitetet i Agder

DE NYE UNIVERSITETENE

Opprettelsen av et eget universitet i Norge ble feiret med nasjonale fester over hele landet den 11. desember 1811. Det var ikke bare det som nå er Universitetet i Oslo, som ble vedtatt etablert 2. september 1811, det var universitetet i Norge. Det var det god grunn til å feire for 200 år siden, og god grunn til å feire nå.

Etableringen av Det kongelige Frederiks Universitet i Christiania var viktig for Norge som nasjon. Men etableringen av universitetet var ikke bare nasjonsbygging. Det norske universitetet skulle bli en annen type universitet enn universitetet i København. Københavns Universitet framstod som gammeldags og stagnert, forteller John Peter Collett i det nylig utgitte historieverket om Universitetet i Oslo. Det kongelige Frederiks Universitet skulle bli "et annerledes universitet".

På denne tiden var ikke dette uvanlige tanker. Det var mange universiteter i Europa som i sterkere grad enn middelalderuniversitetene la vekt på studier med mer praktisk nytte, og som tok i bruk nyere pedagogiske metoder. Nye tider krever nye former.

De nye universitetene som er opprettet etter at Stortinget åpnet adgang til slike etableringer ved endringene i loven 2002, har også hatt en slik tosidig begrunnelse: at landsdelen trenger et universitet for å sikre en god økonomisk, sosial og kulturell utvikling, og at Norge trenger en ny type universiteter, sterkere knyttet til samfunnslivets og arbeidslivets behov.

Universitetet i Christiania var selvfølgelig også knyttet til samfunnets og arbeidslivets behov. De gamle universitetene var profesjonsuniversiteter så gode som noen. De skulle utdanne til embetsmannsstatens viktige yrker: leger, prester, jurister og lærere til latinskolene. Utviklingen av det vi ofte kaller velferdsstatens profesjoner: sykepleiere, sosialarbeidere, førskolelærere og lærere til grunnskolen ble imidlertid ikke universitetenes, men de regionale høyskolenes oppgave.

Tre av disse høyskolene, Stavanger, Agder og Nordland, er nå blitt universiteter. Men utdanningene til velferdsstatens profesjoner er fortsatt sentrale oppgaver både i Stavanger, Bodø og Kristiansand/Grimstad. Men det er blitt en annen type universitet. Nye tider krever nye former.

Universitetene har en nesten 1000-årig historie i Europa. De fleste universitetene er allikevel forholdsvis unge institusjoner. Universitetet i Oslo med sine 200 år regnes faktisk blant de eldre universitetene i verden.

Det er slående hvordan universitetene har skiftet funksjon, form og innhold gjennom tidene. Universitetene har hatt evnen til å tilpasse seg politiske, økonomiske og kulturelle samfunnsendringer på en måte som har gjort at de har framstått som viktige og attraktive også under nye samfunnsformer. Ikke alle universiteter har overlevd, men det mest framtrædende trekket er at det er kommet mange universiteter til, ikke minst de siste 50 årene, både ved nyetableringer og ved omlegging av andre institusjoner. Universitetene har hatt denne særlige blandingen av nyskapning og konservatisme som har gjort at tilpasningen til samfunnsendringene ikke skjer som rask respons på moteretninger, men som veloverveide justeringer eller nyetableringer. Det har også gjort at det finnes et bredt spekter av universiteter over hele verden, svært ulike i størrelse, innhold og kvalitet.

DE NYE UNIVERSITETENE

Hva er det så som kjennetegner de nye universitetene som er etablert mange steder i Europa de siste ti-årene? I Norge er altså de tidligere høyskolene i Agder, Stavanger og Bodø blitt universiteter. I Sverige har bl.a. høyskolene i Karlstad, Växjö og Örebro endret status. Finland har 17 universiteter, de fleste av disse er etablert de siste 20 årene. Tilsvarende utvikling har skjedd i mange europeiske land. Formene varierer noe etter ulike historiske og juridiske forutsetninger.

I Norge er de nye universitetene i utvikling som forskningsuniversiteter. De er opptatt av profesjonsutdanningene. De er opptatt av tverrfaglighet. De vil være institusjoner som er åpne mot omverdenen. De vil være nyttige universiteter. De vil være nyskapende. De utvikler, som alle universiteter, sitt internasjonale engasjement og samhandling. Og de er, i forhold til de mer etablerte, "gamle" universitetene, svært opptatt av å være nær sin region.

FORSKNINGSUNIVERSITETET

Endringene i universitetsloven i 2002 innførte samarbeid med samfunns- og næringsliv som en del av universitetene og høgskolenes formål, ved siden av utdanning, forskning og formidling. Samfunnsoppdraget har allikevel den samme kjernen: utdanningen og undervisningen skal være forskningsbasert, formidlingen er formidling av forskningens innsikter, samfunnskontakten baserer seg på det vitenskapelige arbeidet som skal skje ved universiteter og høgskoler. Forskingen er kjernen, og skal være kjernen, i universitetene og høgskolenes virksomhet. Det gjelder uansett om finansieringen av virksomheten vesentlig er knyttet til studieplasser og studiepoengsproduksjon, eller om media roper etter universitetsansatte som kan formidle sine kunnskaper på en god måte. Uten forskning er ikke utdanningen høyere utdanning. Uten forskning er formidlingen journalistikk.

Dette er ikke å ta mindre hensyn til kvaliteten i studietilbudene. Tvert imot, det sikrer at den faglige formidlingen i alle former er basert på høyt kvalifiserte fagfolk med innsikt og kompetanse på høyt nivå innenfor sine fagområder.

PROFESJONSUNIVERSITETET

Profesjonsutdanningene i høgskolene er stort sett 3-årige studier, og har lagt stor vekt på praksisopplæring og erfaringsbasert kunnskap. De disiplinbaserte fagene har i større grad vært preget av idealer om forskningskompetanse og forskningsbasert undervisning, selv om også disse fagmiljøene ga yrkesrettet utdanning. Disse fagmiljøene har definert seg selv som "akademiske".

Men om en profesjonsutdanning oppfattes som akademisk eller ikke-akademisk, er i vesentlig grad et spørsmål om utdanningstradisjoner. Dette er strukturer som er under endring i mange land. Knyttingen av de tradisjonelt ikke-akademiske profesjonsutdanningene til et universitet har mange internasjonale forbilder, og vil kunne innebære både en "akademisering" av profesjonene, og en åpnere holdning og sterkere vekt på erfaringsbasert kunnskap innenfor de faglige disiplinene.

Denne tosidige effekten kan ha mange positive virkninger for utviklingen i en ny institusjon. Samtidig må det understrekes at de nye universitetene skal ta vare på og utvikle de akademiske universitetsidealene, og skal ikke framstå som et alternativ når det gjelder kunnskapssyn og akademisk orientering.

DET DISIPLINBASERTE OG TVERRFAGLIGE UNIVERSITET

De tidlige universitetene hadde ikke fagdisipliner i vår betydning av ordet. Disiplinene utviklet seg med profesjonene, spesialiseringene. Samtidig ble det ved universitetene lagt vekt på den generelle akademiske dannelsen. Profesjonaliseringen skjedde innenfor en ramme og en sammenheng der klassiske språk og filosofi spilte en grunnleggende rolle. Først med framveksten av moderne naturvitenskap begynte de vitenskapelige disiplinene å utvikles. Spesialiseringen ble et framtrædende kjennetegn ved vitenskapen. Denne oppsplittingen i et økende antall fagdisipliner er på mange måter det moderne samfunnets styrke. Spesialiseringen gjør grundige studier fra mange synsvinkler mulig. På den andre siden medfører spesialiseringen at det blir problematisk for den ene vitenskapen å snakke med den andre. Det utvikles fagterminologi og metodikk som få andre enn disiplinens egne fullt ut kan forstå. Den moderne vitenskapens styrke blir dermed dens svakhet. Samfunnet har kunnskap om alt, men mangler et samlende overblikk.

Tverrfagligheten er et forsøk på å bygge bro mellom spesialisering og overblikk. Av tverrfaglige tilnærminger utvikles også nye disipliner, for eksempel økologi.

Utviklingen av en slik disiplinbasert tverrfaglighet stiller krav til universitetenes allmennfaglige basis, dannelsesaspektene ved universitetet. Nettopp her kan en øyne et særtrekk ved universitetene. Universitetet skal være noe mer enn en samling av utdanninger, uansett hvor forskningsbaserte utdanningene er. Universitetet må ha en dannelseskultur som gjør disiplinene i stand til å kommunisere med hverandre, for dermed å kunne utvikle en flerfaglig problemorientering.

DET NYTTIGE UNIVERSITETET

Spørsmålet om vitenskapen og forskningens nytteverdi går rett inn i kjernen av diskusjonen om akademisk frihet og universitetenes grunnlag. Francis Sejersted minnes i et intervju i Forskerforum i 2003 et møte med Gro Harlem Brundtland:

– Hun omtalte universitetet som en stor ansamling av kompetanse. ”Kan man ikke gjøre noe så all denne kompetansen kommer til nytte, da?” spurte hun.

Universitetene har en rolle som produsent av anvendbar forskning og arbeidskraft med høy kompetanse. Et sterkere fokus på produksjonssiden har preget universitetsutviklingen i hele Europa de siste ti-årene. Krav om større effektivitet – ”mer utdanning pr krone” – er blitt sentralt.

Men universitetene har også en rolle som kulturinstitusjoner, som kritisk motkraft til etablerte samfunnsformer og utviklingstrekk i samfunnet.

Ingen mener imidlertid at universitetene skal være unyttige institusjoner. Diskusjonen om universitetene og forskningens nytteverdi er i stor grad en diskusjon om hva nytte er, kortsiktig eller mer langsiktig nytte, om hvem nytten skal være for, hvordan nytte kan måles, om nytteverdi kan planlegges, og om det har noen nytte å styre en samfunnsinstitusjon etter nyttekriterier.

DET ÅPNE UNIVERSITETET

Det er sagt at det norske universitetssystemet har vært mer eksamensorientert enn læringsorientert. Dette er delvis riktig, en av universitetets hovedoppgaver har vært å sertifisere til sentrale oppgaver i offentlig virksomhet, til embetsstillinger og stillinger som offentlige tjenestemenn. Derfor har det i Norge også vært en akademisk tradisjon for å åpne for "privatister", kandidater som gis rett til å avlegge eksamen uten å ha fulgt undervisningen. Universitetene var også, med unntak for noen profesjonsutdanninger, åpne for alle som hadde bestått examen artium og var immatrikulert som akademiske borgere. Det var et prinsipp at alle som oppfylte kravene om forkunnskaper, skulle få anledning til å bli tatt opp som student. Alle forelesninger var også i prinsippet åpne.

Denne åpenheten er nå i vesentlig grad borte. De fleste studier er lukket. Kvalitätsreformen skulle medføre en forskyving av vekten på eksamen til vekt på undervisning og læring. Paradoksalt nok kan det innebære at universitetene i større grad lukkes for samfunnet. Forelesninger, undervisning og opplæring blir beholdt dem som er tatt opp som studenter i studieprogrammene, mens samfunnets innsyn i virksomheten skjer ved formelle kontroller og evalueringer, ikke med generelt innsyn og åpenhet, som i alle fall i prinsippet var tilfellet i de eldre idealene.

Det er en sentral utfordring for høyere utdanningsinstitusjoner å ta vare på åpenheten som en viktig akademisk verdi. Men åpenheten får en annen form i en ny tid. Åpenheten kan uttrykkes i tilgjengelighet, hvordan universitetet trekker inn det omliggende samfunn, hvordan universitetet er åpent for nye tanker og utfordrende holdninger. Eksterne representanter i styrer og råd blir en del av denne nye åpenheten. Saksdokumenter og styremøter gjøres tilgjengelige og åpne for innsyn. UiA har etter hvert utviklet gode kontakter og godt samarbeid både til offentlig sektor og det private næringslivet, først og fremst i regionen, men også i videre sammenheng.

Men på samme måten som universitetet åpner seg for samarbeid, samfunnsmessig utnytting av kompetansen og kritisk vurdering fra både det indre miljøet og omverdenen, stiller universitetet krav både internt og til verden omkring. Åpenheten er ikke ensidig. Det må stilles tilsvarende krav til samarbeidspartnere, egne ansatte og studenter.

Det hevdes at en slik åpenhet mellom universitet og samfunn er et viktig utviklingstrekk i forholdet mellom vitenskapen og samfunnet i den moderne eller postmoderne tidsepoken. Den vitenskapeliggjøringen av samfunnet som har skjedd de siste 150 årene, både ideologisk, kulturelt og teknologisk, der vitenskapen har vært premissleverandør til samfunnsutviklingen, fører til at vitenskapen samfunnsmessiggjøres. De to arenaene vokser inn i hverandre. Universitetene har hatt en viktig rolle som kritisk instans overfor samfunnet, og leverandør av akademisk arbeidskraft som bidrar til utviklingen av samfunnet både kulturelt og teknologisk. Med masseutdannessamfunnet er det ikke lenger mulig å holde på de skarpe skillene mellom vitenskapen og samfunnet, fordi samfunnet så å si har adoptert vitenskapen som ideologi. Det er ikke lenger noe motsetningsforhold mellom akademi og samfunn. Universitetene utvikler seg til institusjoner det grensene mellom akademi og samfunn ikke lenger er klare.

DET NYSKAPENDE UNIVERSITETET

Moderne universiteter står overfor betydelige utfordringer. Masseuniversitetet møter nye studentgrupper, nye krav til kompetanse fra samfunn og arbeidsliv, nye krav fra offentlige myndigheter og næringslivet, og den ekstreme veksten i mengden kunnskap universitetene må håndtere.

Den amerikanske utdanningsforskeren Burton R. Clark studerte på 1990-tallet noen europeiske universiteter som så ut til å takle disse endringene, og som ble viktige institusjoner ikke bare i sitt nærområde, men også nasjonalt og internasjonalt.

Clarks og andre utdanningsforskeres arbeid med nyskapende universitetskulturer har for mange av de nye universitetene blitt brukt som modeller for utviklingen. Disse institusjonene kalles gjerne "entreprenøruniversiteter", og preges av at de klarer å kombinere nyskapende virksomhet med ivaretagelse av "gamle" akademiske kjerneverdier.

DET REGIONALE OG INTERNASJONALE UNIVERSITETET

Det hevdes altså at det er et trekk ved vår tid at vitenskapen og universitetene utvikler seg stadig nærmere samfunnet omkring. Universitetene er ikke lenger bare produsenter av høyt utdannet arbeidskraft og avansert kunnskap til region og nasjon. Halvparten av årskullene søker høyere utdanning. Næringsliv og offentlig forvaltning er i stadig større grad avhengig av akademisk utdannet arbeidskraft. Den "alminnelige" arbeidstaker, ikke bare en samfunnsmessig elite, har sin utdannelse fra universitetet og opprettholder naturlig en nær kontakt med universitetet for å vedlikeholde og fornye sine kunnskaper. Dermed kommer universitetet ned fra sitt elfenbenstårn, samfunnet trekker inn i universitetet og universitetet trekker inn i samfunnet. Universitetet blir en samspiller med sin region, og mer enn det: Universitetet blir en integrert del av sin region.

Dette betyr ikke at de nye universitetene utvikler seg til regionale institusjoner. Utviklingen i kunnskapsproduksjonen og forskningen gjør at det internasjonale samvirket øker. På samme måten som det skjer på andre felt, skjer det en internasjonalisering av virksomheten innenfor høyere utdanning og forskning. Skjermer en institusjon seg fra denne utviklingen, vil den raskt sakke akterut i den store konkurransen. Også på fagområder som primært er tenkt å betjene et lokalt marked, må de internasjonale perspektivene styrkes. Ingen fagområder kan utvikles og ta del i forskningsfronten om de isolerer seg og er tilfreds med sin regionale tilknytning.

Internasjonaliseringen og globaliseringen innebærer også at universitetene møter nye kulturelle utfordringer. Det er åpenbart når det gjelder den internasjonale aktiviteten, men gjelder også ved at tilsatte og studenter bringer med seg inn i universitetet holdninger, verdier og handlingsmønstre fra mange kulturer. Samtidig er det ikke like åpenbart lenger at universitetene skal formidle kulturen til den samfunnsmessige eliten. Rett til utdanning, uavhengig av samfunnsmessige, religiøse, kulturelle, økonomiske eller kjønnsmessige forskjeller, er en grunnleggende rettighet i den moderne velferdsstaten. Det innebærer både at universitetet må være i stand til å møte studenter med ulik kulturell bakgrunn, utdanne kandidater som kan gå inn i arbeidslivet i ulike kulturelle sammenhenger, og som kultur- og kunnskapsorganisasjon møte og samhandle med ulike samfunnsorganisasjoner og institusjoner.

Utfordringen for universiteter og høyskoler når det gjelder det flerkulturelle samfunnet, er ikke bare knyttet til "fremmedkulturelle" studenter og forholdet til "fremmede" kulturer her i landet og utenlands. Også det norske samfunnet er preget av kulturer og kultursyn i konflikt. Åpenhet overfor ulike kulturelle,

religiøse og politiske ytringer er en kjerneverdi ved universitetene. En klarere bevissthet omkring institusjonens holdninger og tilrettelegging for en kulturelt åpen institusjon, og en aktiv innsats for å bygge studieprogrammer og forskning som tar hensyn til det flerkulturelle samfunnet, vil også være å ta vare på noen av universitetets grunnleggende verdier.

AVSLUTNING

Universitetet i Oslo hadde etter sigende 18 studenter og seks ansatte da undervisningen startet i 1813. To hundre år senere har de åtte universitetene i Norge 100.000 studenter og mer enn 20.000 ansatte. 130.000 studerer ved private og offentlige høyskoler. Både etableringen av det første norske universitetet og utviklingen av høyere utdanning i Norge i de 200 årene som er gått, er det all grunn til å feire. Universiteter og høyskoler i Norge samler seg om viktige felles verdier, samtidig om institusjonsstrukturen er blitt mer mangfoldig. Det er et gode.

Gunnar Molden

”GRUNDSTENEN TIL NORGES FORØGEDE LYKSALIGHED”

Jacob Aall og det sterke engasjementet for et eget norsk universitet 1809–11

Kjære opplysningsvenner!

Hvis Jacob Aall hadde kunnet foreta en tidsreise for å være til stede sammen med oss i dag, er det ikke sikkert han ville sagt ja til å holde noen tale. Men det må dere ikke ta ille opp. Så vidt vi vet var det ikke han selv som framførte talen for dagen under festarrangementet i Arendal i 1811 heller, selv om det var han som hadde skrevet den, og var selvskreven til å gjøre det.

Jacob Aall var noe så spesielt, sett med vår tids øyne, som en politiker med talevegring. Dels hadde det sammenheng med at han kvidde seg for å ta ordet i store forsamlinger. Men det hang sannsynligvis også sammen med det forholdet at for han var beskjedenhets en dyd.

Og dyden – eller dydene – man brukte det helst i flertall – var noe som ble tatt på alvor den gangen.

For Jacob Aall, og mange andre i hans samtid, var *samfunnsengasjement* og *samfunnsansvar* blant de viktigste dydene.

Man følte en forpliktelse til å bruke sine evner og muligheter til en innsats for *fellesskapet*. Man brukte ikke nødvendigvis ordet ”fellesskap”, men man snakket om ”Allmennvellet”, ”Fædrelandet” og lignende.

Begreper som ”Patriotisme” eller ”Fædrelandskjærlighed”, som også ble brukt, inneholdt ikke bare elementer som i våre dager kan oppfattes som nasjonalsjåvinistiske, men innbefattet også tanken om at man hadde et ansvar for flere enn seg selv og sine nærmeste.

Denne tankegangen sto sentralt hos de fleste som var påvirket av opplysningstidas ideer, enten de var tilhengere av moderate eller radikale varianter av opplysningsfilosofien, enten de var påvirket av Adam Smith, de franske encyclopedistene eller andre.

I Norge anno 1811 var det mer enn nok av samfunnsoppgaver å ta fatt på, for de som hadde lyst og anledning til å engasjere seg. Den mest umiddelbare oppgaven var å skaffe nødvendige forsyninger av mat. Mange av universitetsforkjemperne, bl.a. Aall, sto i første rekke når det gjaldt innsats på dette feltet også.

Men dette var også en periode for politiske innspill og reformforslag, og blant de mange sakene som ble satt på dagsorden, var universitetskravet det som samlet flest på tvers av skillelinjene.

I utgangspunktet hadde ikke kongen og hans menn hatt noe ønske om å opprette en egen institusjon for høyere utdanning i ”broderlandet” Norge. Man hadde bl.a. vært redd for å svekke de båndene som bant den dansk-norske unionen sammen, hvis man ga etter for ”særkrav” av denne typen.

Lenge hadde også de fleste nordmenn akseptert at sånn var det, og sånn måtte det være. Men mot slutten av 1700-tallet ble universitetskravet satt på dagsorden ved flere anledninger. Mange var påvirket av opplysningstidas tanker om kunnskap og utdanning som viktige virkemidler på veien mot et bedre samfunn.

I 1809 gikk startskuddet for den siste avgjørende runden i kampen om universitetsspørsmålet. I denne fasen oppsto det også et bredt og sterkt engasjement i store deler av landet.

En av de første som nå reiste universitetskravet med full styrke, var nettopp Jacob Aall, som i 1809 utga boka *Fædrelandske Ideer*, hvor han argumenterte sterkt både for en bedre undervisning for allmuen, og for et eget norsk universitet.

Av og til når vi leser framstillinger av de begivenhetene som førte fram til Eidsvoll 1814, får vi inntrykk av at universitetskravet først og fremst var et taktisk trekk i kampen for større selvstendighet på Norges vegne. Det var nok det også, for noen, men det var på ingen måte snakk om et rendyrket vikarierende motiv.

Jacob Aall og mange andre universitetsforkjempere var preget av en sterk tro på at opplysning og utdanning var nøkkelelementer når det gjaldt å skape utvikling i det norske samfunnet, både kulturelt og økonomisk. Det var det som skulle til for å få en bedre utnyttelse av de ressursene som fantes i landet, og de talentene som fantes i befolkningen. Også kunnskapens verdi i seg selv, som noe som høynet livskvaliteten, var en del av den visjonen man hadde.

I festtalen i 1811 tok Jacob Aall i bruk store ord når han skulle beskrive de vyene han hadde på dette feltet:

... et Norsk Universitet [vil] blive at betragte som Grundstenen til Norges forøgede Lyksalighed og dets Indbyggers Forædling,

Fra Norges Akademie, som Lærdommens Central-Sol, vil Straaler udgaae, til Udbredelse af Dyd og Oplysning til Landets fjerneste Egne.

Her var det ikke snakk om beskjedenhet, men i dette tilfellet var det på framtidas, og ikke på egne vegne at de store ordene ble tatt i bruk.

På det nasjonale planet var det en rekke personer som gjorde en stor innsats for universitetssaken. Mest kjent av disse er Hermann Wedel-Jarlsberg, som var en hovedaktør i det politiske spillet som foregikk før kongen tok sin endelige beslutning.

Men det var også mange lokalmiljøer som hadde vært med på å forberede saken. I Trondhjem hadde man lenge hatt et vitenskapsakademi (Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab), som både drev med vitenskap og folkeopplysning. I Kongsberg hadde man et bergseminar, en høyskole for bergverksfolk, hvor man allerede hadde drevet en viss akademisk undervisning. Det var dette som var bakgrunnen for den opprinnelige beslutningen om at universitetet skulle anlegges på Kongsberg.

Ikke alle er oppmerksomme på at da universitetsfesten ble feiret i 1811, var det fortsatt meningen at universitetet skulle anlegges på Kongsberg. På denne tida var det ikke selvnlysende at en så viktig fellesinstitusjon for hele landet måtte ligge i Christiania.

Det fantes også mange enkeltpersoner som hadde lagt ned mye godt opplysningsarbeid og universitetsforberedende arbeid – bl.a. flere prester, som sunnmøringen Hans Strøm og Spydeberg-presten Nicolai Wilse. Vi kan også trekke fram Nicolai Wergeland i Kristiansand, som vant priskonkurransen om det norske universitetet i 1811.

Selv om mange av festtalerne i 1811 la vekt på å framstille universitetsopprettelsen som en gave fra kongen, var vel egentlig ingen i tvil om at det var det store engasjementet som hadde ført fram til det gode resultatet. Vi kan tillate oss å kalle det et folkelig engasjement, selv om det var forskjell på folk når det gjaldt muligheten for å engasjere seg, krigssituasjonen og sosiale og økonomiske forhold tatt i betraktning.

Det var Selskapet for Norges Vel, som ble opprettet i 1809 for å representere norske interesser i en vanskelig periode for land og folk, som stilte seg i spissen for universitetskampanjen. Det var også de som tok initiativet til innsamlingsaksjonen, som skulle gjøre det lettere for kongen å si ja til universitetet, samtidig som det skulle gi den nye institusjonen en ekstra startkapital.

Også her i regionen var det Selskapet for Norges Vel som ledet an i universitetskampanjen. Jacob Aall var lederen – vi kan kalle han den fremste blant

likemenn i denne sammenhengen. Han hadde både opptrådt i offentligheten med klare argumenter for et eget norsk universitet, og drevet lobbyvirksomhet blant venner og kjente i København under et opphold der vinteren 1811. Etter at han slo seg ned som eier av Næs Jernverk i Holt i 1799, hadde han også raskt fått en ledende posisjon blant befolkningen i regionen, en som ble tatt med på råd både av det offentlige og privatpersoner. Som utdannet teolog med tilleggstudier i naturfag og bergverk var han jo også akademiker.

Men han sto på ingen måte alene. Den regionale Norges Vel-avdelingen hadde mange medlemmer, og når det gjaldt innsamlingsaksjonen, bidro den med et betydelig beløp.

Direksjonen for selskapet besto i 1811 av arendalsborgerne Peter Herlofsen, Ole Falk Ebell, Alexander Møller og Niels Hald i tillegg til Jacob Aall. Flere av disse engasjerte seg i andre opplysningsprosjekter i samtida, f.eks. Alexander Møller, Arendals representant på Eidsvoll i 1814, som var en av stifterne av Arendals Bibliothek og Museum i 1832.

Vi må også nevne at presten i Arendal, Johan Ernst Gunnerus Krog, hadde en sentral rolle i universitetsfeiringen i 1811. En annen prest, som var en ivrig deltaker i Selskapet for Norges Vel, var Søren Abel i Gjerstad, faren til matematikeren Niels Henrik Abel. Her går det piler i mange retninger.

Som sagt, innsamlingsaksjonen hadde stor oppslutning i dette distriktet. Også her var Jacob Aall fremst blant likemenn. Han forpliktet seg til å gi 20.000 riksdaler, som var et av de største beløpene på landsbasis. Hvis vi sier at det var 10 % av den summen Aall hadde brukt da han kjøpte Næs Jernverk, får vi et visst inntrykk.

Men det var også mange andre som ga betydelige beløp. Morten Kallevig ga f.eks. 10.000 riksdaler. Vi kan si at det hadde han råd til – når vi ser det huset som han var byggherre for kort tid etterpå, her vi er nå, det gamle rådhuset i Arendal – men betrakter vi det som en frivillig skatt, må vi også kunne si at det var et raust bidrag. Også mange som hadde mindre å rutte med, bidro etter evne. Ikke uten grunn er innsamlingen blitt kalt en nasjonal dugnad.

I en engelsk reiseskildring som ble utgitt noen år seinere, ble både det store beløpet som var samlet inn, og den måten universitetsfesten var blitt feiret på i Arendal, framhevet som eksempel på spesielt stort samfunnsengasjement. ”Samfunnsånden” – eller *public spirit*, som det sto – ”ser ut til å ha valgt Arendal som sitt favorittsted i Norge.”

Hyggelig sagt, muligens en overdrivelse – men la oss holde fast ved at det var uttrykk for at det hadde vært et imponerende engasjement og en imponerende innsats.

Selv den beskjedne Jacob Aall kunne ikke skjule hvor stolt og fornøyd han var over det de hadde vært med på. I festtalen skrev han:

de Stene, som denne Kreds [=Arendal og Aust-Agder] bar til Norges Tempel, ville blive Bautastene, vidnende om dens fædrelandske Sindelag og dens ædle Iver for at fremme Norges sande Vel og Lyksalighed.

Litt vel høytidelig sagt for vårt tids ører, litt vel store ord kanskje? Men når vi tenker over at den dansk-norske kongens bestemmelse var det som for alvor satte i gang utviklingen som har ført fram til det kunnskaps- og utdanningssamfunnet vi lever i og tar som en selvfølge, så var vel egentlig ikke dette noen overdrivelse.

”Den ædle Iver for at fremme Norges sande vel og Lyksalighed” – det får vi satse på at fortsatt er et motto for det norske skole- og universitetssystemet!

Pål A. Pedersen
Rektor Universitetet i Nordland

TALE UNDER FESTMIDDAGEN I ARENDAL

Kjære preses, statsråd, fylkesmann og øvrige gjester!

Tusen takk for invitasjonen til denne festen i anledning 200-års jubileet for et eget norsk universitet. Jeg er veldig glad for at Agder Vitenskapsakademi velger å gjenskape litt av den stemningen som rådde rundt omkring i Norge for 200 år siden. Som vi har hørt, er det på dagen i dag akkurat 200 år siden det pågikk en nasjonal markering og fest landet rundt for den kloke beslutninga som kong Frederik i København litt tidligere på året hadde fattet. Norge skulle få sitt eget universitet. At dette var ei viktig begivenhet, også for Sørlandet, har mange av foredragene i dag understreket. Mindre kjent er det at det også var så viktig for Nordland at det også der ble arrangert en nasjonal fest i sakens anledning – dog ikke før i januar 1812, på Tjøtta i Alstahaug. Jeg vil komme tilbake til dette.

Som vi har hørt mye om i dette jubileumsåret, var det en lang nasjonal og politisk kamp forut for kongens beslutning om å få et eget universitet i Norge. Jeg vil trekke fram to personer som var sentrale i kampen for en slik etablering. I 1809 ble det utlyst en nasjonal konkurranse om å skrive en avhandling som kunne begrunne hvorfor det norske folk trengte et eget universitet. Konkurransen ble utlyst av Selskabet for Norges Vel, og presten, Nicolai Wergeland, bosatt i Kristiansand, vant førsteprisen, mens prest og biskop Mattias Bonsach Krogh, bosatt i Petter Dass' rike på Alstahaug i Nordland, vant andreprisen. Dette viser at både Agder og Nordland, representert først og fremst ved disse to markante personlighetene, var viktige regioner i den nasjonale og politiske kampen som ble ført for å få kongen av Danmark-Norge til å etablere et universitet i landet vårt for over 200 år siden. På denne måten har Agder og Nordland en lang felles akademisk tradisjon, som vi både kan være stolte av, og som vi bør ta vare på den dag i dag.

Statsråd Tora Aasland bestemte ved inngangen til dette året at 2011 skulle være Vitenskapsåret, delvis med begrunnelse i det 200-årsjubileet som vi feirer i år. Hovedmarkeringen fant naturlig nok sted i universitetets aula i Oslo

på 200-årsdagen, 2. september, med monarkene fra Danmark og Norge som hedersgjester. Imidlertid har det vært en rekke andre arrangementer i Vitenskapsåret, som har tatt opp viktige akademiske spørsmål både i fortid, samtid og felles framtid. Den 31. mai hadde vi et slikt arrangement i Bodø, der temaet var "Regional kompetanse – nasjonal vekst", og hvor blant andre statsråd Tora Aasland deltok, sammen med statssekretær Hege Solbakken i Kommunal- og regionaldepartementet. Senere samme dag møttes vi på Petter Dass-museet på Alstahaug til seminaret "Vitenskaplig nasjonsbygging i nord", der historien om Mattias Bonsach Krogh og hans innsats for å få etablert et universitet for vel 200 år siden, ble behørig omtalt. Krogh var ikke bare den første biskopen for "Nordlandene og Finnmarken". Han var også den første storingsrepresentanten fra Nord-Norge, og han møtte på Stortinget 1815-16. Som kjent nådde ingen fra Nord-Norge fram til Eidsvoll og forsamlingen der i 1814. Mattias Bonsach Krogh blir for øvrig også regnet som Bodø bys grunnlegger, fordi byen ble gitt kjøpsstadsrettigheter i 1816 etter initiativ han tok mens han satt på Stortinget. Seminaret på Alstahaug ble avsluttet med en middag, som gjenskapte noe av den menyen og den stemningen som antakelig satte sitt preg ved festbordet i januar 1812, da Krogh og andre prominente gjester møttes på Tjøtta for å feire at nå hadde landet fått sitt eget universitet.

Agder og Nordland har, sammen med Rogaland, vært viktige for den akademiske utviklingen av landet også de senere år. Siden distriktshøgskolene ble etablert tidlig på 1970-tallet, har det vært nær kontakt og et godt og nyttig faglig samarbeid mellom Agder, Nordland og Rogaland. På midten av 1980-tallet var disse tre distriktshøgskolene blant de første til å legge planer for utdanning av kandidater på høyere grads nivå, og på slutten av 1990-tallet kjempet vi sammen om å etablere doktorgradsutdanninger, særlig på fagområder som de klassiske universitetene ikke hadde. Dette fellesskapet i faglig og institusjonell utvikling har ledet til at landet har fått tre nye universiteter som kan tjene utdanning og forskning for framtida. Og jeg er glad for at vi i dag har etablert et tett samarbeid slik at våre profilerte fagområder, ikke minst innenfor noen av profesjonsutdanningene, kan få styrket de nasjonale bevilgningene til kompetanseløft, forskerskoler og forskningsprosjekter.

Igen, tusen takk for at jeg som representant fra Universitetet i Nordland fikk lov å komme. Og før vi skåler og ønsker oss lykke til med det arbeidet som ligger foran oss: Husk å la oss inspirere av at Agder og Nordland allerede for over 200 år siden betydde en forskjell for utviklingen av universitet i landet vårt! Hjertelig takk for oppmerksomheten – og skål!

Harald Olsen

JAKTEN PÅ EN FESTKANTATE

Agder Vitenskapsakademi bestemte seg tidlig for å markere 200-årsjubileet for eget norsk universitet høsten 2011. Til å forestå planleggingen av jubileet nedsatte Vitenskapsakademiet og Næs Jernverksmuseum en felles programkomite. Næs Jernverksmuseum var en naturlig samarbeidspartner i dette, ettersom museet har gjennomført et stort forsknings- og formidlingsprosjekt knyttet til jernverkseier Jacob Aall. Han spilte en sentral rolle i arbeidet med å få etablert et eget norsk universitet. Aall var også en nøkkelperson i feiringen av begivenheten da kong Frederik 6.s beslutning om det norske universitetet var et faktum 2. september 1811. Dette ble feiret med en stor fest i Arendal 11. desember 1811.

Programkomiteen bestemte seg for å markere jubileet på dagen 200 år etter denne festen, og på samme sted. Det vil si i Arendals staselige gamle rådhus (bare ett år yngre enn universitetet) 11. desember 2011. Programkomiteen ønsket også å gjenskape noe av stemningen fra festen i 1811, ved å presenterer deler av programmet – hvis dette var mulig å oppspore.

UNIVERSITETSFESTEN I ARENDAL 11.12.1811

Søk i flere norske arkiver viste at det fantes fyldige referater fra feiringene i 1811. Markeringen var et landsomfattende prosjekt som Det Kongelige Selskab for Norges Vel hadde tatt initiativet til. Og selskapets såkalte distriktskommisjoner sendte inn beretninger om hvordan begivenheten var blitt markert. Beretningene viser at på Agder ble denne såkalte "National-Festen" feiret i Risør, Arendal, Kristiansand og Mandal, og med en enklere markering under en gudstjeneste i Valle.

Fra "Districts-Commisionen for Nedenes Lehn", hvor Jacob Aall var formann, ble det 31.12. 1811 innsendt en rapport som beskriver programmet for festen i Arendal 11. desember. Festen ble holdt i Trefoldighetskirken, som på denne tiden var Arendals største forsamlingslokale. I rapporten heter det om programmet:

Commisionen har opfyldt, efter bedste Skjønsomhed, Directionens Ønske paa en værdig Maade at høitideligholde Universitets-Festen. Den fuldbyrdedes heri Districtet med den Enthusiasme, som kunde ventes af Selskabets patriotiske Medlemmer i denne Kreds. I Arendal bebudede Kanonskud Festens Begyndelse. Kirken aabnedes, og talrige Tilhørere indfandt sig for at bivaane den der foranstaltede Høitidelighed. Et stort Orchester udførte en Ouverture, hvorefter et Chor af 6 af Byens bedste Sangerinder og 2de Sangere afsang før Innlednings-Talen en Sang af Hr. N.H. Jæger, og efter Talen Capelmester Schulz's Musik til Thaarups skønne Hymne, hvortil en med Festen passende Text ligeledes var forfattet af N.H. Jæger; og alle Tilstedeværendes rørende Tilfredshed viste aabenbarligen, at Festens Øiemed i denne Stund var fuldkommen opnaaet. En Tale holdtes af Hr. Provst Krogh, som i fyndig Veltalenhed mindede om Festens Hensigt, og Kirke-Seremonierne endtes med en Slutnings-Tale af Selskabets Formand i dette District. Et talrigt Selskab af begge Kjøen forsamledes derpaa hos Hr. Kjøbmand Bech til Middag, og under festlig og fortrolig Munterhed erindrede Landets kongelige Velgjører og Norges Lyksalighed, formedelst Universitetets Oprettelse, med en rørende og høitidelig Enthusiasme. Festen endtes med stort Bal, paa hvilket Glæde, Orden og Livlighed var herskende Tone. Alle Byens fattige beværtedes med et Gledesmaaltid, og deres Munterhed og Hurraraab bidrog ikke lidet til at forøge Festens Høitidelighed. Vi ansee det for Pligt at erkjende, at den Arendalske Bye-Commision paa den liberaleste Maade understøttede vore Bestræbelser; ja enhver Embedsmand og Borger, hvis Medvirkning vi udbade os, gave tydeligen tilgjende, hvor gjennemtrængte de følte sig af Festens Værd og Vigtighed. De fleste Huse i Byen vare illuminerede, og paa adskillige Steder anbragte smukke Transparenter, og tæt udenfor Høitidshuset var stationeret et Skib, ved Hr. Capitaine v. Dietrichsons Omsorg decoreret med Flag og behængt med Lamper.¹

EN SPRÅKMEKTIG TEKSTFORFATTER I ARENDAL

De originale kunstneriske bidragene til festen var en sang og en kantate, begge forfattet av "Hr. N.H. Jæger". Tekstene er i sin helhet gjengitt i innberetningen. Forfatteren var ingen hvem som helst. Nicolai Henrich Jæger (1780-1846) var på dette tidspunkt fullmektig ved Arendals byfogdembete, og dessuten en velskolert akade-

1 Indberetninger om National-Festen den 11te December i Anledning af Hans Majestæts Kong Frederik den Sjettes Befaling om et Universitet i Norge. Udgivne af Det Kongl. Selskab for Norges Vel. Christiania 1812.

miker.² Det er derfor ikke overraskende at nettopp han fikk sette ord på begeistringen over og forventningene til det nye norske universitetet. Senere kom Jæger til å bli Arendals byfogd og politimester i hele 30 år, fra 1816 til sin død i 1846.

I denne sammenhengen er det imidlertid av større interesse at Jæger var en betydelig språkkjenner og leksikograf, ved siden av at han også utga naturvitenskapelige skrifter. Han behersket tysk, engelsk, fransk og nederlandsk. Hans viktigste bidrag er en nederlandsk-dansk/norsk ordbok, en nederlandsk grammatikk og en innføring i det nederlandske språk. Dermed ble Jæger Norges første fremmedspråks-leksikograf. At denne innsatsen gjelder det nederlandske språket springer naturlig ut av sjøfartsbyen Arendals omfattende handelsforbindelser med Amsterdam og Nederland.

Jæger var en sentral person i Arendals kulturliv, og en mye benyttet leilighetsdikter. Tekstene til hans to bidrag til universitetsfesten er som nevnt gjengitt i sin helhet i innberetningen, men er ikke utstyrt med noter. Om den innledende sangen er det heller ikke opplyst noe om hvilken melodi som ble benyttet. Om kantaten heter det imidlertid at den var skrevet til "Capelmester Schulz's Musik til Thaarups skjønn Hymne". Dette ga oss et spor for videre søking etter den benyttede melodien, og i forsøket på å gjenskepe noe av festprogrammet fra 1811 var det derfor naturlig å satse på kantaten. Den hadde i alt 16 strofer, men vi valgte å benytte følgende 11:

Vi for dit Aasyn knæle ned,
O Gud! Med barnlig Kjærlighed.
Du Evige! Som mægtig throner
Høit over Stjerners Millioner!
Vort glade Hjerte hæver sig
Med Lov og Priis og Tak til Dig!

Du sendte Norden Trøst og Haab,
Thi lyder glade Jubelraab;
Og Drøn fra Fjeldets indre Gjemmer
Med Fossens Tordenbrøl samstemmer
I høitidsfulde Andagts-Chor,
Og bæver gjennom hele Nor.

2 John Ole Askedal: Nicolai Henrich Jæger (1780–1846). Byfogd i Arendal, leksikografisk pioner og naturhistorisk entusiast. *Agder Vitenskapsakademi. Årbok 2010*. Portal Forlag, Kristiansand 2011.

Du hørte Norrig sukke, men
 Da gav Du det en trofast Ven,
 Din elskte Frederik, hvis Glæde
 Er Held og Fred og Lys at brede
 Om Tvillingriget, og hvis Sjel
 Er evig varm for Norges Vel!

Blidt Haabet smilede paany;
 Fra Nordens Himmel svant hver Sky.
 O Frederik! hvert Hjerter glemmer
 Ved Dig sin Sorg, og fro istemmer
 Med gamle Norges Jubelraab:
 Hør, Konge! Hør dets glade Haab.

I Norges Indre mangel Skat
 Indhyllet er i mørken Nat;
 Men Frederik vil Lyset tænde,
 Og Klippens Søn skal see og kjende,
 At paa den hele viden Jord
 Det lykkeligste Land er Nord.

O! evig elskte Klippeland!
 For Dig skal hver en Norges Mand
 Og hver dets blide, hulde Qvinde
 Et hellig Kald i Hjertet finde,
 At virke enig til Dit Held
 Med trofast Hjerter, Sind og Sjel!

Og Held skal vorde Flidens Løn,
 Og glad skal Klippens muntre Søn
 See Guds Velsignelse med Vælde,
 At spire trindt om Dal og Fjelde,
 Og føle sig saa lykkelig,
 Og, Fred'rik! signe Gud og Dig!

Snart fremmed vorder hver en Nød,
 Og Landet eier i sit Skjød
 Alt hva som gavner, glæder, mætter;

Og Bjerg og Søe og Dal og Sletter
Til Nors vindskibelige Søn
Skal række tifold herlig Løn!

See, Frederik! Med Velbehag
Dit glade Folk paa denne Dag
Velsigner Dig, af Gud nedbeder
Til Dig hans blide Saligheder;
Snart Freden smile Dig igjen,
Du Tvillingrigets hulde Ven!

See høit i Nattens dunkle Baae
En Stjerne tindrende at staae;
Ei smiler den til hele Jorden,
Men evig smiler den til Norden,
Guds Bifald i dens hulde Blikk;
Den smiler til Dig, Frederik!

Gid den, naar blid den skuer ned,
Dig minde om den Kjærlighed,
Som evig hver en Normands Hjerte
For Dannekongen trofast næрте,
Som flammer, lig en hellig Ild
Og først med den udslukkes vil!

EN SKIPBRUDDEN KOMPONIST

Jakten på melodien til Jægers kantate førte oss altså til ”Capelmester Schulz”.³ Valget av en melodi av Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800) var nok ikke tilfeldig, for denne tyske komponisten hadde faktisk oppholdt seg i Arendal. Johann Schulz hadde solid musikkutdanning fra Tyskland, og var bl.a. en bekjent av Joseph Haydn. Han skrev mye scenisk musikk, og hadde en rekke framtreddende stillinger i tysk musikkliv. I 1787 kom han til København som kongelig teaterkapellmester, og var her i åtte år, fram til 1795.

Men klimaet i København gikk hardt ut over hans skrale helse, og i 1795 gikk

3 Schulz er omtalt i Konrad Mikal Øhrns artikkel i denne årboka.

han om bord i et skip som skulle bringe ham til varmere strøk, nærmere bestemt Portugal. Men skipet havnet ut i orkan i Skagerrak, og måtte – sammen med et førtalls andre skip – søke nødhavn i Arendal. Her ble Schulz av en eller annen grunn værende i et helt år, før han i 1796 vendte tilbake til Tyskland. Vi må anta at Nikolai Jæger, som kom til Arendal i 1794, har møtt Schulz og blitt kjent med hans musikk.

En skipbrudden tysk komponist ble altså opphav til en festkantate i Arendal. Nå var det imidlertid ikke helt uvanlig at mennesker havnet i Arendal på denne måten, og at de gjorde seg bemerket i byens kulturliv.⁴ I 1740 var en nyutdannet dansk skipsprest, Jens Boye, på vei til Kina med ”Dronningen av Danmark”. Etter grunnstøting på Læsø i uvær måtte de søke nødhavn i Arendal, og her ble de liggende i hele åtte måneder for reparasjoner. Boye assisterte i denne tiden sognepresten i Trefoldighetskirken, som også var prost, og var aktiv i byens og distriktets kirkeliv. Etter å ha fullført denne og nok en Kina-ferd, ble Boye i 1747 – uten å ha søkt – utnevnt til sogneprest i Tromøy og Østre Moland, da dette ble skilt ut fra Holt som eget prestegjeld. Boye kom til å bli en av prestegjeldets og distriktets mest markante prester.

I 1823 kom Otto Vincent Lange til Arendal på liknende måte, på hjemvei fra en lengre sjøreise. Han må ha funnet byen tiltrekkende, for han hoppet av og ble førstelærer på byens realskole. Han kom til å gjøre en stor innsats i utviklingen av byens skolevesen, før han senere ble stortingsrepresentant og finansminister. Så Schulz var altså i godt selskap!

”THAARUPS SKJØNNE HYMNE”

Men hva var denne ”Taarups Hymne”, som Schulz hadde skrevet musikk til? Hjelp til den videre jakt på melodien til universitetskantaten kom fra Sjælland Kirkemusikkskole i Roskilde. Studieveileder Bente Hogrefe Nielsen kunne her opplyse at denne hymnen opprinnelig var skrevet til den kirkemusikalske kantaten ”Gud Jehova, vi prise dig” av den danske forfatteren Thomas Thaarup. Den var blitt urframført i Slotskirken i København i 1791.

Schulz’ melodi til åpningshymnen i dette verket slo godt an. Med sin ”grandiose begyndelse” ble denne hymnen populær i samtiden. Allment kjent ble Schulz’ melodi ved at den ble tatt inn i skolesangboken *Sange til skolebrug*, utgitt av den danske musikeren og komponisten Andreas Peter Berggren (1801-

4 Harald Olsen: Et vindu mot verden – sjøfartsbyen og dens menighet. I: Trefoldighet – en menighet, tre kirker, tre hundre år. Jubileumsskrift. Trefoldighet menighet, Arendal 2005.

1880). Her fant vi til slutt notene til Schulz' melodi, og den viste seg å passe som hånd i hanske til Nicolai Jægers tekst!

Resultatet av jakten var imidlertid bare selve melodien. Utfordringen var nå å få den arrangert, i tidens stil og i et format noenlunde i tråd med originalutgaven. Utfordringen gikk til professor Konrad Mikal Øhrn ved Universitetet i Agder. I egen artikkel i denne årboka har han gjort rede for hvordan oppgaven ble løst. Og 11. desember 2011 kunne denne begeistrede hyllest til Norges nye universitet, og ikke minst til kong Frederik 6., igjen oppleves i Arendal, på dagen 200 år etter urframføringen.

Konrad Mikal Øhrn

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

BAKGRUNN

Agder Vitenskapsakademi tok tidlig et initiativ til å feire 200-årsjubileet for eget norsk universitet. I samarbeid med Næs Jernverksmuseum ble det nedsatt en programkomite som skulle planlegge feiringen, som skulle foregå i Arendal gamle rådhus den 11.12. 2011, på dagen 200 år etter den opprinnelige feiringen.

Undertegnede ble kontaktet av Harald Olsen,¹ medlem av programkomiteen, med forespørsel om å arrangere og framføre den samme kantaten som ble sunget under festen i 1811. Kantaten var skrevet av byfogd Nicolai Henrich Jæger, Arendal, og hadde opprinnelig 16 strofer. Komponist var kapellmester Johan Abraham Peder Schulz, København. Musikken var opprinnelig skrevet til et kirkemusikalsk verk med tittel "Gud Jehova, vi prise dig", av den danske dikteren Thomas Thaarup. Denne kantaten ble urframført i Slotskirken i København i 1791, og senere oversatt til tysk av Johann Heinrich Voss, med tittelen "Gott, Jehovah, sei hoch gepreist".

Schulz' melodi ble senere tatt inn i skolesangboken *Sange til skolebrug*, utgitt av den danske komponisten Andreas Peder Berggren. Melodien ble på denne måten mer allment kjent. Jægers nyskrevne tekst til universitetsfesten i Arendal i desember 1811 passer utmerket til denne melodien.

Nedenfor vil jeg utelukkende konsentrere meg om komponisten, hans syn på tonesetting av tekst, hans tonespråk, samt de musikalske utfordringene denne oppgaven medførte for meg som arrangør.

1 Harald Olsen, medlem av Agder Vitenskapsakademi. Har bidratt med en del bakgrunnsopplysninger til denne artikkelen.

KOMPONISTEN

Johann Abraham Peter Schulz (født 31. mars 1747 i Lüneburg, død 10. juni 1800 i Schwedt) var tysk komponist og kapellmester. Gjennom flere år foretok han reiser i Italia, Frankrike og Tyskland, hvor han gjorde bekjentskap med Haydn og sangkomponisten Reichardt, som blant annet var kjent for sin tonesetting av flere av Goethes tekster, men også for sine syngespill. Han regnes som en forløper for den danske komponisten Carl Nielsen.

Schulz debuterte som komponist med seks klaverstykker (1776), og gjorde seg også bemerket ved sine melodirike *Lieder im Volkston* (Folkelige sanger, 1779, 1782 og 1790), senere også med *Uzens lyrische Gedichte* (Uzens lyriske dikt), og *Religieuse Oden und Lieder* (Religiøse oder og sanger). Det enkle og folkelige og den egne lyriske stemningen i disse sangene ble av betydning for utviklingen av hele denne kunstarten, den tyske Lied. Schulz ble i en alder av 40 år (1787) kalt til København som komponist og teaterkapellmester.

I 1790-årene fikk han tuberkulose og besøkte en rekke kuranstalter i Nord-Tyskland. Han planla også en reise til Portugal i 1795 for å oppsøke varmere strøk, men skipet han var ombord i, kom ut i storm i Skagerrak og måtte søke nødhavn i Arendal. Her ble han i et års tid før han returnerte til København. Nicolai Henrich Jæger kom til Arendal i 1794, og vi må anta at han møtte Schulz og ble kjent med noe av hans musikk.

Schulz regnes som en av de betydeligste representanter for den "andre Berliner Liedskole". Han utga *Lieder im Volkston* (1784), flere samlinger som utkom i årene 1779 til 1790. Disse ble oversatt til dansk og utkom i København 1792 med tittelen *Viser og Sange*. I forordet til disse sangene (fra 1784) skriver han:

In allen diesen Liedern ist und bleibt mein Bestreben, mehr volksmäßig als kunstmäßig zu singen, nämlich so, daß auch ungeübte Liebhaber des Gesanges, sobald es ihnen nicht ganz und gar an Stimme fehlt, solche leicht nachsingen und auswendig behalten können. Zu dem Ende habe ich nur solche Texte aus unseren Liederdichtern gewählt, die mir zu diesem Volksgesange gemacht zu sein schienen, und mich in den Melodien selbst der höchsten Simplicität und Faßlichkeit beflissen, ja auf alle Weise den Schein des Bekannten darein zu bringen gesucht, weil ich es aus Erfahrung weiß, wie sehr dieser Schein dem Volksliede zu seiner schnellen Empfehlung dienlich, ja nothwendig ist. In diesem Schein des Bekannten liegt das ganze Geheimniß des Volkstons ... Denn nur durch eine frappante Aehnlichkeit des musikalischen mit dem poetischen Ton des Liedes, durch eine Melodie, deren Fortschreitung sich nie über den Gang des Textes erhebt, noch unter ihn sinkt, die wie ein

Kleid dem Körper, sich der Declamation und dem Metro der Worte anschmiegt, die außerdem in sehr sangbaren Intervallen, in einem, allen Stimmen angemessenen Umfang und in den allerleichtesten Modulationen fortfließt und endlich durch die höchste Vollkommenheit der Verhältnisse aller ihrer Theile, wodurch eigentlich der Melodie diejenige Rundung gegeben wird, die jedem Kunstwerk aus dem Gebiete des Kleinen so unentbehrlich ist, erhält das Lied den Schein, von welchem hier die Rede ist, den Schein des Ungesuchten, des Kunstlosen, des Bekannten, mit einem Wort, des Volktones, wodurch es sich dem Ohr so schnell und unaufhörlich zurückkehrend einprägt. Und das ist doch der Endzweck des Liedercomponisten, wenn er seinem einzig rechtmäßigen Vorsatz, bei dieser Compositions-gattung, gute Liedertexte allgemein bekannt zu machen, getreu bleiben will.

I utgaven *En Snes danske Viser*, som utkom i 1915, siterer Carl Nilsen og Thomas Laub deler av forordet til Schulz i en dansk oversettelse:

I alle disse Viser har jeg bestræbt mig for at synge mere paa Maade end i egentlig Kunstform, saadan at ogsaa Lægfolk kann tage Del i dem og huske dem. Derfor har jeg, blandt vore bedste Digte, kun valgt dem der særlig egner sig for en saadan folkelig Sang, og i Melodierne gjort mig Umage for at naa den største Simpelhed og Tydelighed, ja af al Magt søgt at give dem Præg af det tilsyneladende velkendte; - - - i dette Præg ligger hele Hemmeligheden ved den folkelige Visetone. - - - At gjøre gode Digte almenkjendte er jo Viserkomponistens Hoverformaal, om han da vil blive sin rette Opgave tro.²

Resten av sitatet følger her i norsk oversettelse:

For bare gjennom en frapperende likhet mellom den musikalske og den poetiske "tonen" i sangen – gjennom en melodi, hvis utvikling aldri strekker seg ut over gangen i teksten, men heller ikke "synker" under den, [en melodi] som, lik et klesplagg i forhold til kroppen, smyger seg inn til ordenes deklamasjon og takt – som dessuten flyter av sted i meget sangbare intervaller, med et omfang tilpasset alle stemmer og med de aller enkleste modulasjoner, og endelig, gjennom de mest fullkomne forhold mellom alle melodiers deler, hvorved melodien egentlig får den avrundingen, som er så uunnværlig for ethvert kunstverk i lite format – [bare ved hjelp av alt dette] får sangen det preget som det her er tale om: skinnet av naturlighet, det

2 Sitatet er hentet fra Heinrich Welter: *Schulz, Johann Abraham Peter*. In: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB). Band 34, Duncker & Humblot, Leipzig 1892, s. 744–749.

ukunstlede, det kjente; med ett ord: Folketonens [skinn] – hvorved den så raskt, og uopphørlig tilbakevendende, preger seg inn i øret.³

I Norge er nok hans melodi til ”Her kommer dine arme små” mest kjent. Den er fra 1786, til tekst av Hans Adolf Brorson (fra 1732). I den norske salmeboken finnes også en annen melodi av ham. Det er melodien fra 1790 til nr. 810: ”No skin den ljose månen”, norsk tekst av Arve Brunvoll (fra 1978) etter original tekst av Matthias Claudius fra 1779. Denne melodien spilles i sommerhalvåret hver dag klokken 18 fra porselensklokkespillet i Lüneburgs rådhus.

ARRANGØRENS OPPGAVE

Avgjørende for arrangementet av musikken er hvilke musikere som man faktisk har til rådighet. Det ideelle for en arrangør er å kunne skrive for så stort kor og orkester som man ønsker, uten tanke på hvilke ressurser som kreves, både menneskelige og økonomiske. Det er ikke ofte man opplever å ha ubegrensede ressurser til rådighet på denne måten. Virkeligheten er vanligvis at man skriver for det ensemblet som er lokalt tilgjengelig, og etter de økonomiske rammer oppdragsgiver har til disposisjon.

HVILKET KOR OG ORKESTER VAR TIL RÅDIGHET I 1811?

Ifølge Harald Olsen framgår det i referatet fra jubileumsfesten i 1811 at det var ”et Chor av byens bedste Sangerinder og 2de Sangere”. Det var altså ikke noe stort kor, men med god stemmeprakt på ”de bedste Sangerinder” ble det sikkert likevel en frisk og høytidsstemt sang.

Om orkesteret sier referatet at det var ”et stort Orchester”. Ut over dette sies det ikke mer. Heller ikke instrumentasjonen står det noe om, så vi vet ikke om orkesteret i Arendal i 1811 bestod av treblåsere, messingblåsere, strykere og eventuelt ulike sammensetninger av disse.

Men hvordan var originalpartituret? Schulz’ opprinnelige håndskrevne partitur ble satt i notestikk av Arndt Schnoor i forberedelsene til en nyoppføring av hymnen (”Hymne auf Gott”) i 1996 av Kantoret i St. Michaelis i Lüneburg, under ledelse av Dr. Tobias Gravenhorst. I dette partituret framgår det at Schulz

3 Oversettelse: Terje Mathisen, universitetslektor, Universitetet i Agder, 2012

instrumenterte første sats av hymnen, åpningskoret – altså vår aktuelle melodi – med følgende instrumentasjon: oboe 1-2, fagott 1-2, horn 1-2, trompet 1-2, pauker, 3 tromboner, fiolin 1-2, bratsj, cello, kontrabass og firestemmig kor. Cello og kontrabass dobler basstemmen i koret, ikke uvanlig i slike satser. Hans instrumentasjon klinger flott og kraftfullt med så mange messingblåsere og pauker i tillegg til oboer og fagotter, som også er godt hørbare⁴.

HARMONIKK I ORIGINALUTGAVEN

Det harmoniske grunnlaget for melodien ser man jo ut i fra partituret, men det finnes i en litt mer oversiktlig utgave i Danmarks Melodibog, bind 3, Wilhelm Hansen forlag⁵. Det går ikke fram av utgaven når den er utgitt, men det dreier seg antakelig om utgivelse rundt 1919 eller 1920, siden det på baksiden av bind 3 reklameres for utgivelser av *Vore Børnesange* (1916), *Vore Julesange* (1917) og *Vore gamle Børnesange* (1918). Videre står det "I Aar udkommer "Vode Børnesange, 2den Samling". Dette må da bety minimum et år etter 1918.

Satsen, som er skrevet i tradisjonell firestemmig sats, ledsages av kun ett navn, J.A.P. Schulz. Harmonikken i orkesterpartituret er den samme som i denne firestemmige utgaven, så det er derfor sannsynlig at dette er Schulz' egen harmonisering. Det er likevel interessant å legge merke til at orkesterpartituret er i D-dur, mens utgaven i "Melodibogen" er i C-dur. Dette kan muligens skyldes at "Melodibogen" er ment til allment bruk, og at det derfor er mer anvendelig med et noe lavere toneleie. Dette er jo i tråd med Schulz egne uttalelser om den folkelige tilgjengeligheten i sine sanger.

KOR OG ORKESTER I 2011

Så sent på året som den 11. desember er de fleste aktuelle sangstudenter ved universitetet ferdige med høstsemesteret, og dermed ikke tilgjengelige for et slikt sangoppdrag. Vi måtte søke sangere fra andre miljøer. Det samme forhold gjorde seg gjeldende når man skulle sette sammen et orkester.

4 Johann Abraham Peter Schulz, "Gott, Jehovah, sei hoch gepreist". Nach der Abschrift der Stadtbibliothek, Lübeck.

5 Danmarks Melodibog, III. del. 900 danske Sange for Piano med underlagt Text. København og Leipzig, Wilhelm Hansen, Musik-Forlag, Nr. 838.

SANGERE FRA SØM VOKALENSEMBLE

Undertegnede dirigerer et vokalensemble i en av Kristiansands kirker, og flere av disse hadde anledning til å delta. Dette koret består av 22 håndplukkede sangere, deriblant noen studenter. Det viste seg at ikke hele koret kunne stille denne dagen, men 12 sangere fordelt på alle stemmer hadde anledning. Koret denne gang bestod dermed av fire sopraner, tre alter, tre tenorer og to basser, altså en litt større gruppe enn den opprinnelige som sang i 1811.

MUSIKERE FRA AGDER FLØYTEENSEMBLE

De fleste av ensembles musikere hadde anledning å stille denne dagen, og utgjorde en besetning på 12 musikere. Det spesielle med dette orkesteret er at det er et fløyteensemble, med fire c-fløyte-stemmer (med noen doblinger), to alt-fløyte-stemmer og en førstebassfløyte-stemme. Dette er således et orkester med et noe begrenset omfang i dybden. Derfor ble orkesteret forsterket med en kontrabass for å skape mer fylde i bunnen.

INSTRUMENTASJON OG VARIASJON

For å ivareta den historiske konteksten fant jeg det mest naturlig å beholde Schulz' original-harmonisering. Siden så mange som 11 av de opprinnelige 16 versene skulle framføres, kunne det bli noe ensformig å beholde samme instrumentasjon i orkesteret gjennom hele kantaten. Jeg valgte derfor å skape variasjon på følgende måte: hele ensemblet (tutti - 4 vers) og mindre grupper (kvartett - 4 vers; kvintett - 1 vers; sekstett - 1 vers og septett - 1 vers).

Den samme teknikken benyttet jeg for koret. Koret sang firestemmig sats på 4 vers, bare unisone dame-stemmer på 3 vers, bare unisone herrestemmer på 2 vers og to solister duett på 2 vers.

På denne måten ble lydbildet variert fra vers til vers, som hjelp til med å holde fokus for både utøvere og tilhørere gjennom hele framføringen. En annen side ved denne teknikken er at utøverne får hvilepauser underveis, og det er ikke uvesentlig ved lange framføringer.

Score

Kantate

Universitetenes 200-års jubileum i Norge

Nicolai Henrich Jæger

Johan Peder Schulz
Arr. Konrad Mikal Øhrn

Andante moderato (♩ = c. 100)

A

Flute 1

Flute 2

Flute 3

Flute 4

Alto Flute 1-2

Bass Flute 1

Contrabass *arco*

SA

TB

I. Vi for Dit Aa - syn
send - te Nor - den

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

knæ - le ned, O Gud! med barn - lig Kjær - lig - hed, Du E - vi -
 trøst og Haab, thi ly - der gla - de Ju - bel - raab, og Drøn fra

TB

15

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

15

Cb.

15

SA

ge! som mæg-tig thro - ner høit ø - ver Stjer-ners Mil - li - ø -
 Fjel-dets in - dre Gjem - mer med Fos - sens Tor - den - brøl sam - stem -

TB

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

2)

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

21

Cb.

21

SA

ner! Vort gla - de Hjer - te hæ - ver sig med Lov og priis og
mer i hoi - tids - ful - le And - akts - Chor, og bæ - ver gjen - nom

TB

28

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

TB

Div.

B

1. SA unis.

Tak til Dig!
he - le Nor.

2. Du

3. Du hor - te Nor - rig suk - ke, men da

36

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A, Fl. 1-2

B, Fl. 1

36

Cb.

36

SA

gav Du det en tro - fast Ven, din elsk - te Fre-de-rik, hvis Glæ -

TB

42

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

43

Cb.

43

SA

de er Held og Fred og Lys at bre - de om Tvil - ling - ri - get,

TB

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

50

FL. 1

FL. 2

FL. 3

FL. 4

A. FL. 1-2

B. FL. 1

50

Cb.

50

SA

og hvis Sjel er e-vig varm for Nor - ges vel!

TB

TB unis

4. Blidt Haab - et

C

C

38

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A, Fl. 1-2

B, Fl. 1

38

Cb.

38

SA

TB

smi - len - de paa - ny, fra Nor - dens Him - mel svant hver Sky. O

Detailed description: This is a musical score for measures 38 to 43. The staves are arranged vertically. The first five staves are for Flutes 1, 2, 3, and 4, and A and B Flutes 1-2. The next two staves are for Contrabass (Cb.) and Saxophone Alto (SA). The final staff is for Trombone (TB). The lyrics are written below the TB staff. The music is in common time (C). The key signature has one flat (B-flat). The melody is primarily in the TB part, with some accompaniment in the flutes. The lyrics are: smi - len - de paa - ny, fra Nor - dens Him - mel svant hver Sky. O

63

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

63

Cb.

63

SA

TB

Fre - de - rik! hvert Hjer - te glem - mer ved Dig sin - Sorg, og fro i -

7)

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

7)

Cb.

7)

SA

TB

stem - mer med gam - le Nor - ges Ju - bel - raab! Hor, Kon-ge!

Detailed description: This is a musical score for a woodwind and voice ensemble. It consists of eight staves. The first five staves are for woodwinds: Flute 1, Flute 2, Flute 3, Flute 4, and Alto Flute 1-2. The next two staves are for Bass Flute 1 and Contrabass. The final staff is for the Tenor Bass (TB) voice. The woodwinds and Contrabass have rests throughout the piece. The voice parts (SA and TB) have a melodic line starting on the first staff of the voice section. The lyrics are in Norwegian and describe a jubilation for Norway.

78 **D**

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

78

Cb.

78 **D**

SA

Solo

5. I Nor - ges Ind - re mang - en Skat ind -

TB

Solo

Hør dets gla - de Haab.

100

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

86

Cb.

86

SA

hyl - let er i mørk - en Nat men Fre - de - rik vil Ly-set tæn -

TB

Detailed description: This is a page from a musical score. It features eight staves. The first five staves are for woodwinds: Fl. 1 (flute), Fl. 2 (flute), Fl. 3 (flute), Fl. 4 (flute), and A. Fl. 1-2 (alto flute). The sixth staff is for the Cb. (contrabass). The seventh staff is for the SA (soprano alto) vocal soloist, with lyrics written below the notes. The eighth staff is for the TB (tenor bass) vocal soloist. The score is in common time (C) and the key signature has one flat (B-flat). The woodwinds play a melodic line, while the strings and vocalists provide harmonic support. The lyrics are in Norwegian and describe a scene in a dark night.

93

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

93

Cb.

93

SA

de, og Klip - pens. Søn skal see og kjen - de, at på den he - le

TB

100

E

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Unis.

8

Cb.

100

SA

E

vi - den Jord det lyk-ke - ligs - te Land er Nord. 6.O! e - vig

TB

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

108

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

108

Cb.

108

SA

elsk - te Klip - pe - land! for Dig skal hver en Nor - ges mand og

TB

113

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

hver deis bli-de, hul-de Qvin - de et hel - lig Kald i Hjer-tet

TB

Detailed description: This is a page from a musical score, numbered 113. It features eight staves. The first six staves are for woodwinds: Flute 1, Flute 2, Flute 3, Flute 4, Alto Flute 1-2, and Bass Flute 1. The seventh staff is for Contrabass. The eighth staff is for vocal soloists, with Soprano (SA) and Tenor/Bass (TB) parts. The vocal parts have lyrics in Norwegian. The music is written in treble and bass clefs with various key signatures and time signatures. The woodwinds play melodic lines, while the strings provide harmonic support. The vocal soloists enter with the lyrics 'hver deis bli-de, hul-de Qvin - de et hel - lig Kald i Hjer-tet'.

121

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

131

Cb.

121

SA

fin - de, at vir - ke e - nig til Dit Held med tro- fast

TB

128 **F**

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Div.

Cb.

129 **F**

SA unis

Hjer - te, Sind og Sjel! 7.Og Held skal vor - de Fli - dens

TB

Detailed description: This is a page from a musical score. It features eight staves. The top five staves are for woodwinds: Flute 1, Flute 2, Flute 3, Flute 4, and Alto/Contralto Flute 1-2. The sixth staff is for Bass Flute 1. The seventh staff is for Contrabass. The eighth staff is for vocal soloists, labeled 'SA unis' (Soprano and Alto unison). The vocal line includes the lyrics 'Hjer - te, Sind og Sjel!' and '7.Og Held skal vor - de Fli - dens'. The score includes dynamic markings like 'F' (forte) and 'Div.' (divisi). Measure numbers 128 and 129 are indicated at the start of the first and seventh staves respectively.

135

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

123

Cb.

135

SA

Løn, _____ og glad skal Klip - pens mun - tre Søn see

TB

141

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

141

Cb.

141

SA

Guds Vel - sig-nel-se med Væl - de, at spi - re — trindt om Dal og

TB

Detailed description: This is a page of a musical score for a symphony or concert band. It contains measures 141 through 146. The instrumentation includes four flutes (Fl. 1-4), a pair of alto flutes (A. Fl. 1-2), a bass flute (B. Fl. 1), a euphonium (Cb.), a soprano (SA), and a tuba (TB). The key signature has one flat (B-flat). The time signature is 4/4. The SA part has lyrics in Danish. The score is written for a full orchestral or band ensemble.

147

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

147

Cb.

147

SA

Fjel - de, og fø - le sig saa lyk - ke - lig,

TB

Detailed description: This is a musical score for a cantata. It features eight staves. The first six staves are for woodwinds: Flute 1 (Fl. 1), Flute 2 (Fl. 2), Flute 3 (Fl. 3), Flute 4 (Fl. 4), Alto Flute 1-2 (A. Fl. 1-2), and Bass Flute 1 (B. Fl. 1). The next two staves are for the Cello (Cb.) and the Soprano Alto (SA). The final staff is for the Tenor Bass (TB). The score is in common time (C). The key signature has one flat (B-flat). The lyrics for the SA part are: 'Fjel - de, og fø - le sig saa lyk - ke - lig,'. The measure numbers 147, 148, 149, 150, 151, and 152 are indicated at the top of the staves.

153

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

og. Fred'rik! sig - ne Gud og Dig!

TB unis.

TB

8. Snart frem - med

G

pizz.

G

139

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

139

Cb.

139

SA

TB

vor - der hver en Nød, og Lan - det ei - er i sit

Detailed description: This is a page from a musical score, specifically measures 139 through 144. The score is arranged in a system with eight staves. The first six staves are for woodwinds: Flute 1, Flute 2, Flute 3, Flute 4, Alto Flute 1-2, and Bass Flute 1. The next three staves are for voices: Contrabass (Cb.), Soprano Alto (SA), and Tenor Bass (TB). The Tenor Bass part includes the lyrics 'vor - der hver en Nød, og Lan - det ei - er i sit'. The music is in a key with one flat (B-flat) and a common time signature. The tempo or mood is indicated by a '139' marking above the first measure of each section. The Tenor Bass part features a long note in measure 140, followed by a series of eighth notes in measure 141, and then a series of quarter notes in measure 142. The other parts provide harmonic support with various note values and rests.

166

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

166

Cb.

166

SA

TB

Skjød alt hva som gav-ner, glæ-der; mæt - ter; og Bjerg og—

172

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

172

Cb.

172

SA

TB

Søe og Dal og Slet - ter til Nors vind - skib - e - li - ge

178

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb

SA

TB

Solo

H

9. See, Fre - de -

Son skal ræk-ke ti - fold her - lig Lon!

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

185

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

185

Cb.

185

SA

rik! med Vel - be - hag dit gla - de Folk paa den - ne Dag vel -

TB

192

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

191

Cb.

197

SA

sig - ner Dig, af Gud ned - be - der til Dig hans bli-de Sa-lig - he -

TB

109

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

109

Cb.

109

SA

der: snart Fre - den smi - le dig i - gjen, du Tvil-ling - ri - gets

TB

I

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

TB

206

Div.

arco

SA unis.

hul - de Ven!

10. See høit i Nat - tens dunk - le Blaae en stjer - ne

KANTATE VED UNIVERSITETENES 200-ÅRSJUBILEUM I NORGE

214

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A, Fl. 1-2

B, Fl. 1

214

Cb.

214

SA

tind - ren - de at staae; ei smi - ler den til he - le Jor - den, men

TB

227

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

227

Cb.

227

SA

e - vig - smi - ler den til Nor - den, Guds Bi - fald i dens hul - de

TB

Detailed description: This is a page of a musical score for a choral and instrumental ensemble. It covers measures 227 to 232. The staves are arranged vertically. The top four staves are for Flutes 1, 2, 3, and 4, all in treble clef. The next two staves are for Alto Flute 1-2 (treble clef) and Bass Flute 1 (treble clef). The next staff is for Contrabass (Cb., bass clef). The next staff is for Soprano Alto (SA, treble clef) with lyrics. The bottom staff is for Tenor Bass (TB, bass clef). The key signature has one flat (B-flat). The time signature is common time (C). The SA part has the lyrics: 'e - vig - smi - ler den til Nor - den, Guds Bi - fald i dens hul - de'. The lyrics are aligned with the notes in the SA staff.

228

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

228

Cb.

228

SA

Blikk; den smi-ler til Dig, Fre - de - rik!

11. Gid den, naar blid den

TB

J

256

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

Cb.

SA

TB

256

256

sku - er ned, dig min - de om den Kjær - lig - hed, som e - vig

242

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

243

Cb.

244

SA

hver en Nor-mands Hjer - te fra Dan - ne - kon-gen tro-fast nær -

TB

249

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

250

Cb.

251

SA

te, som flam - mer, lig en hel - lig lld og først med den ud -

TB

256 Coda *rit.*

Fl. 1

Fl. 2

Fl. 3

Fl. 4

A. Fl. 1-2

B. Fl. 1

256 Coda

Cb.

256 Coda

SA

sluk - kes vill!

256 Coda

TB

ANNET

ERNST HÅKON JAHR

30 years of cooperation between universities in Poznań and Norway

BARBRO GREVHOLM

Tale ved avslutningen av årsfesten 2010

Ernst Håkon Jahr
President of Agder Academy of Sciences and Letters

30 YEARS OF COOPERATION BETWEEN UNIVERSITIES IN POZNAŃ AND NORWAY

*Mayor Kayser, Rector Marciniak, Rector Kokot,
Members of Agder Academy, Colleagues and friends,*

This year the close cooperation between universities in Poznań and universities in Norway, that is the University of Tromsø and University of Agder, has lasted 30 years. Thirty years ago, Professor Fisiak and I met for the first time in Galway, Ireland, at a conference in April 1981 organized by our mutual friend and colleague, Anders Alqvist. At that time Professor Fisiak had already been Director of the English Institute at Adam Mickiewicz University for more than a decade, and the Institute had already at that time achieved the status it has retained of being the largest English Institute in the entire world. This was a tremendous academic achievement at the time, which we all know was quite difficult for Poland and for the whole of what we then called Eastern Europe, when the Iron Curtain divided the continent, and travel and close cooperation were more difficult than now, not to mention economic and financial matters. I was at the same time Dean of my faculty in Tromsø. In Galway, Professor Fisiak and I decided that both the Adam Mickiewicz University, having the biggest English Institute in the world, and the University of Tromsø, being the northernmost university in the world, would both benefit from closer cooperation. In August of the same year, we were able to discuss this idea further, when we met in Lund, Sweden, at an applied linguistics conference. The start of our cooperation was, however, made difficult by the events of December 1981 and the following martial law period in Poland. Nevertheless, my first visit to Poznań took place just a week before this happened, as I attended the 1981 conference on contrastive linguistics at Blasajevko. Early in 1982, I appointed Professor Fisiak to Leiv Egil Breivik's Ph.D. committee, and in the spring of that year, he came to Tromsø for the first time, serving as opponent at Leiv Egil Breivik's defense. At the same time the two of

us drafted the exchange agreement which was later signed by the two rectors, our aspiration being that the cooperation could expand to cover all academic fields represented at the two universities. However, as long as I was in Tromsø, the agreement was basically limited to linguistics.

At this time in Tromsø, everything developed quickly. We were all very enthusiastic about the building of a brand new university that lay so incredibly far north. Several people, especially in southern Norway, predicted that it could not be done, nobody would come and settle in Tromsø, being as it was and is so close to the North Pole and far north of the Arctic Circle.

In linguistics, the agreement with Adam Mickiewicz University proved to be of tremendous importance. Quite a number of Poznań-based linguists visited Tromsø for either brief or long stays and participated at conferences that we organized. Professor Fisiak himself stayed for a considerable period, and so did Professor Stanislaw Puppel; but longest of all, for a total of 11 years, Professor Waldemar Marton was with us as professor of English. Through our cooperation with Poznań, we also made contact with prominent linguistic scholars from all over the world, especially at the annual conferences held here. After making initial contact at one of these conferences, these scholars later visited us in Tromsø. At the University of Tromsø, we were thus able to develop linguistic studies and research so that in a few years we were on par with other Norwegian universities in the south, and soon we even felt that we had surpassed them. We effectively placed Tromsø on the world map of linguistics as a place where serious linguistic research was being done and where it was a fruitful and rewarding place to be a linguist. In 1990, the Norwegian Research Council awarded the linguistic group in Tromsø a huge prize in research. The prize money was divided in five parts, which meant that for five consecutive years we received extra funding to stimulate linguistic research even further.

I am quite confident that without the cooperation from 1981 and exchange agreement with Adam Mickiewicz University, the linguistic group in Tromsø would never have been able to reach the high level of quality in research necessary to win such an award from the Norwegian Research Council in competition with other Norwegian universities. My impression is also that when we were awarded this prize, the other universities' attitude towards Tromsø changed. They had considered Tromsø up till then as a clearly secondary university and not at all equal in quality with Oslo and Bergen. When the linguistic group in Tromsø received the prize, the attitude of the southern universities changed, not only in linguistics but also in other academic areas, and so Tromsø was more readily accepted as a university on par with other Norwegian universities.

In appreciation of his great contributions, Professor Fisiak was elected a foreign member of the Norwegian Academy of Science and Letters in 1996. Upon receiving his membership diploma, he also met and had a conversation with our king, His Majesty King Harald the 5th. Later, in 2003, Professor Puppel was also elected a foreign member of the Norwegian Academy.

Towards the end of the second millennium, I felt in a way that my job in Tromsø was done, and Agder and Kristiansand in the far south were more in need of my services. Consequently, since 1999, I have been working there, taking with me something important: the connection with Poznań and the agreement with Adam Mickiewicz University. When I was elected rector in 2000, I immediately started an effort to extend cooperation to other Poznań institutions of higher education: The Medical University, Music Academy, Technical University, etc. When I arrived in Kristiansand in the late fall of 1998, there was no university and no academy of sciences there. Rather, what we had was a college with about 5,000 students and an ambition to become a university. Now, after tremendous efforts, and aided by our expanded cooperation with our Poznań partners, we have a rapidly growing university with more than 10,000 students and a thriving Agder Academy of Sciences and Letters with more than 200 elected members from the Agder counties, other regions of Norway and abroad. In 2009, our Academy did something never done by any academy ever in the history of academies of sciences: we founded the Poznań Chapter of the Academy, having its own members, president, and budget.

Professor Jacek Fisiak and I met in Galway, Ireland in April 1981, 30 years ago. Today, our cooperation continues and has been greatly expanded. I thank all of you as well as all those individuals who have participated in the exchange and cooperation throughout these 30 years – especially Rector Marciniak for his valuable and continued support – and I conclude by expressing the hope that our cooperation and friendship will last and develop even further in the coming 30 years! Thank you all very much!

Poznań, Adam Mickiewicz University, October 11th, 2011

Barbro Grevholm

TALE VED AVSLUTNINGEN AV ÅRSFESTEN 2010

Ärade preses och kära vänner i Agder Akademi,

Vi har idag varit med om det nionde årsmötet med Agder Akademi sedan akademien återuppstod under 2002. Det är ett viktigt felleskap vi får lov att vara delaktiga i här.

I april 2002 ringde Leiv Storesletten mig och spurte om jag kunde komma på intervju och prøveforelesning för professuren i matematikdidaktik. Det var en glädjande förfrågan och jag var villig att komma genast. Det ledde till att dekanus Per Kristian Egeberg ansatte mig. Och kort därefter blev jag inbjuden att bli medlem i akademien. Det rika program som Agder Akademi erbjuder medlemmarna har varit till stor glädje under åren och gett mig inblick i norskt kulturliv och goda kontakter med kollegor och andra medlemmar. Det sätter jag stor pris på.

Matematikdidaktik har varit ett viktigt område här i Agder ända tillbaka till 1960-talet och många kollegor hade varit med om att bygga upp en stark och god mastergradsutbildning med start 1994. Så när jag kom hit för att vara med och bygga upp ett doktorgradsprogram kunde vi stå på Jättars skuldror (The shoulders of giants). Vi som deltagit i den processen har fått vara med om ett viktigt och spännande akademiskt uppdrag och deltagit i norra Europas största miljö för forskning i matematikdidaktik om vi ser till antal professorer, doktorander och andra forskare. Och när jag nu ser mig runt här i lokalen kan jag telle till en, to tre, fire, fem, seks, syv ... Minst syv professorer som sitter till bords här är helt eller delvis verksamma inom matematikdidaktiken. Dessutom ser jag ett stort antal tellende medlemmer i Agder Akademia och tellende personer är vi glada för i matematikdidaktiken.

Kollegor i Sverige frågar mig ibland varför jag arbetar i Norge. Svaret är enkelt, det är för att Universitetet i Agder har den mest spännande och största forskningsmiljön i mitt ämne. (Och givetvis för att Norge är det bästa landet i Europa att bo och leva i.) Jag är vetenskapligt fostrad vid Lunds universitet i Sverige. Mottot för Lunds universitet är Ad utrumque (paratus), vilket betyder beredd till bådadera. När universitetet grundades 1666 anspelade bådadera på

vetenskapen och kriget. Jag har gjort min egen tolkning av bådadera. För mig betyder det Sverige och Norge. Jag är beredd att verka i båda länderna och känner båda som mina hemländer.

Sedan 2002 har vi antagit ett 30-tal doktorander i matematikdidaktik och vi har utdelat 9 doktorsgrader och flera är på väg inom kort. Programmet i matematikdidaktik är universitetets största just nu. Jag hoppas att universitetet framöver ser till att det arbetet blir uthålligt och att resurser finns för att vidmakthålla detta viktiga program. Behovet av forskning inom området är stort av flera skäl. Matematiken spelar en allt viktigare roll i samhället för den mänskliga och tekniska utvecklingen. Fortfarande strävar många elever både i Norge och i andra länder med att lära sig matematik. Även våra egna studenter vid universitetet strävar med ämnet. Och även om matematiken oftast är osynlig blir vårt samhälle alltmer genomsyrat av matematik allteftersom teknik, teknologi och matematisk modellering blir allt mer avancerad och tas i bruk inom fler områden.

Ikväll har vi för en stund kunnat glömma de akademiska vardagsbekymren och njuta av gemenskap och en god middag här i regi av akademien. Som de flesta norrmän kan höra kommer jag från Skåne, landet av mjölk och honung längst söderut i Sverige. Där har vi ett talesätt om vad vi väntar oss av måltider. Vi säger att de ska erbjuda *Go mad, möen mad och mad i rättan tid*. Det har man verkligen levt upp till här i sällskapslokalerna.

Och efter maten ägnar sig alla skåningar åt *madaro*, som betyder att man gör absolut ingenting utan låter maten falla på plats i kroppen. Vi har ikväll fått njuta av Krydergravet laks på toastet rugbröd och till det drack vi en god Riesling. Huvudrätten med Estragonbakt kalverygg med kremet morkelsaus och friske grönsaker var försvinnande god och kunde njutas tillsammans med ett franskt rödvin av märket Andrumette. Deserten utgjordes av Klubbens karamellpud-ding med cognackrem och den avrundade perfekt vår måltid.

Vi har njutit av den goda maten och de utsökta dryckerna av ädlaste slag, vilket resulterat i att vi alla nu mår som prinsar och prinsessor. Och nu kan vi strax hänfalla åt den *madaro* som alla skåningar skattar så högt.

Å alla gästernas vägnar vill jag till preses och akademien framföra ett varmt tack för den goda gemenskapen, för den goda maten och de utsökta dryckerna.

Låt oss gemensamt utbringa en skål för gemenskapen i Agder Akademi.

BIDRAGSYTERE

Olav Arild Abrahamsen, Universitetet i Agder
John Ole Askedal, Universitetet i Oslo
Maria Luiza Cestari, Universitetet i Agder
John Thomas Conway, Universitetet i Agder
Terje Ekeland, Universitetet i Agder
Jacek Fisiak, Poznan Chapter of Agder Academy of Sciences and Letters
Frida Forsgren, Universitetet i Agder
Kristian Fossheim, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab
Hans Herlof Grelland, Universitetet i Agder
Barbro Grevholm, Universitetet i Agder
Kjell A. Grøttum, Sørlandet Sykehus HF
Ernst Håkon Jahr, Universitetet i Agder, Agder Vitenskapsakademi
Jochen A. Jungeilges, Universitetet i Agder
Unni Langås, Universitetet i Agder
Torunn Lauvdal, Universitetet i Agder
Ulla-Britt Lilleaas, Universitetet i Agder
Sylfest Lomheim, Universitetet i Agder
Gunnar Molden, Jacob Aall-prosjektet 2014, Nes Jernverksmuseum
Marit Aamodt Nielsen, Universitetet i Agder
May-Brith Ohman Nielsen, Universitetet i Agder
Harald Olsen, Universitetet i Agder
Pål A. Pedersen, Universitetet i Nordland
Audun Slettan, Universitetet i Agder
Leiv Storesletten, Universitetet i Agder
Helje Kringelbotn Sødal, Universitetet i Agder
Jahn Holljen Thon, Universitetet i Agder
Wim Vandenbussche, Vrije Universiteit, Bryssel
Konrad Mikal Øhrn, Universitetet i Agder
Øyvind Østerud, Det Norske Videnskaps-Akademi og Universitetet i Oslo
Tora Aasland, statsråd, Kunnskapsdepartementet

*Peter Batta, Portrett av Biskop Peder Krog, 1720-1735, olje på lerret, 78 x 61, 5 cm.
Gimle Gård, Kristiansand.*

*Tavle over bisper, prester og reformatorer, detalj
av Peder Krog, tre, utskåret og bemalt. Udatert.
Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø.*

Christian Horneman, Bernt Holm, udatert, pastell. Gimle Gård, Kristiansand.

Professor Sylfest Lomheim holdt hovedforedraget på vintermøtet 3. februar på Gimle Gård.

Lydhør forsamling under Lomheims foredrag på vintermøtet.

Akademisekretær Thor Einar Hanisch gratuleres av preses etter at fylkesmann Ann-Kristin Olsen har overrakt Kongens fortjenstmedalje på akademiets vintermøte 3. februar.

Agder Vitenskapsakademi v/ sekretær Hanisch og preses Jahr ved den tradisjonelle bekransning av gravstøtta til Johan Ernst Gunnerus ved Nidarosdomen om morgenen på Høytidsdagen til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, 11. mars 2011.

To nye medlemmer var til stede på årsmøtet i Klubben Selskapslokaler, Kristiansand, 28. oktober 2011, og fikk sine diplomer: Wim Vandenbussche (nr. 2 fra venstre) og Alastair Walker. Jacek Fisiak mottok diplommet på vegne av Jan Weglarz. Thor Einar Hanisch til venstre og Ernst Håkon Jahr til høyre.

Professor Wim Vandenbussche, Bryssel, takket på vegne av nye medlemmer.

Akademisekretær Thor Einar Hanisch er redaktør av akademiets årsbok for 2010, som ble lagt fram på årsmøtet.

Styreleder i Poznań Chapter, professor Jacek Fisiak, rapporterte på årsmøtet om virksomheten i akademiets avdeling i Poznań.

Årets prisvinnere med preses i midten: Professor May-Brith Ohman Nielsen (formidlingsprisen) og professor John T. Conway (forskningsprisen). Sørlandets kompetansefonds priser ble delt ut i Klubben Selskapslokaler i Kristiansand 28. oktober 2011.

Aktører på nobelmøtet 6. 12. 2011. Fra venstre: Marit Aamodt Nielsen, Hans Grelland, J. A. Jungeilges, Unni Langås, Olav Arild Abrahamsen (bak), Leiv Storesletten, Ove Aanensen, Terje Ekeland, Kjell Arne Grøttum, Ernst Håkon Jahr, Thor Einar Hanisch.

Statsråd Tora Aasland talte under akademiets universitetsfest i Arendal 11. desember 2011, i Arendal gamle rådhus.

Fra venstre i første rekke: Harald Olsen (akademimedlem og konferansier), Kristian Fossheim, John Ole Askedal, Øystein Djupedal, Tora Aasland, Torunn Lauvdal, Ernst Håkon Jahr, Gunnar Molden.

Preses, professor Kristian Fosheim, Det Kongelige Norske Videnskabs Selskab, beskrev Selskabets rolle fram mot universitetet i 1811.

Professor Konrad Øhrn hadde nyarrangert og dirigerte kantaten fra universitetsfesten i Arendal 11. desember 1811.

Preses i Agder Vitenskapsakademi, professor Ernst Håkon Jahr, talte om Agders lærdomshistorie for universitetsåret 1811.

Professor John Ole Askedal hilste fra Universitetet i Oslo.

Rektor ved Universitetet i Agder, professor Torunn Lauvdal, talte om de nye universitetenes plass og rolle.

Gunnar Molden holdt foredrag om Jacob Aall og universitetsarbeidet fram mot 1811.

Preses, professor Nils Christian Stenseth, hilste fra Det Norske Videnskaps-Akademi under middagen.

Stortingsrepresentant Svein Harberg holdt takk-for-maten-talen etter festmiddagen og hilste fra Stortinget.

Til venstre: Ordfører Einar Halvorsen i Arendal hilste fra byen under middagen.

Motsatt side øverst: Tre presides ved universitetsfesten, fra venstre: Kristian Fossheim, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab; Nils Christian Stenseth, Det Norske Videnskaps-Akademi; Ernst Håkon Jahr, Agder Vitenskapsakademi.

Motsatt side nederst: Preses Ernst Håkon Jahr (til høyre) sammen med statsråd Tora Aasland (Kunnskapsdepartementet) og fylkesmannen i Aust-Agder, Øystein Djupedal.

Harald Olsen var konferansier ved universitetsfesten i Arendal gamle rådhus.

Arrangementskomiteen for universitetsfesten 11.12.11, fra venstre: Terje Bodin Larsen, Ernst Håkon Jahr, Harald Olsen, Thor Einar Hanisch og Gunnar Molden.

Rasmussengruppen støtter Agder Vitenskapsakademi
og akademiets arbeid med å dokumentere og fremme
vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for
vitenskapens betydning i landsdelen.

RASMUSSENGRUPPEN

•

Gled deg over Agders kultur på

AGDERKULTUR.no

kulturportalen som produseres i samarbeid med
Seniorsentrene ved Universitetet i Agder
med Agder Vitenskapsakademi som domeneeier

Agderkultur.no er støttet av Arendal kommune,
Kristiansand kommune, Aust-Agder fylkeskommune,
Vest-Agder fylkeskommune og
Spareskillingsbankens Skillingsfond

ISSN 0809-7283
ISBN 978-82-92712-69-6

9 788292 712696

www.portalforlag.no

AGDER
VITENSKAPSAKADEMI
AGDER ACADEMY
OF SCIENCES AND
LETTERS

www.agdervitenskapsakademi.no

ISSN 0809-7283
ISBN 978-82-92712-69-6